

ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

την νύκτα

Χαρίστη
Αρνούτσου

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ

ΔΩΡΕΑΝ

62/6
48-65
75-

189 Δεία Ελχαριστία

ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΜΠΙΛΑΛΗ
(ΜΟΝΑΧΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ)
ΘΕΟΛΟΓΟΥ – ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ

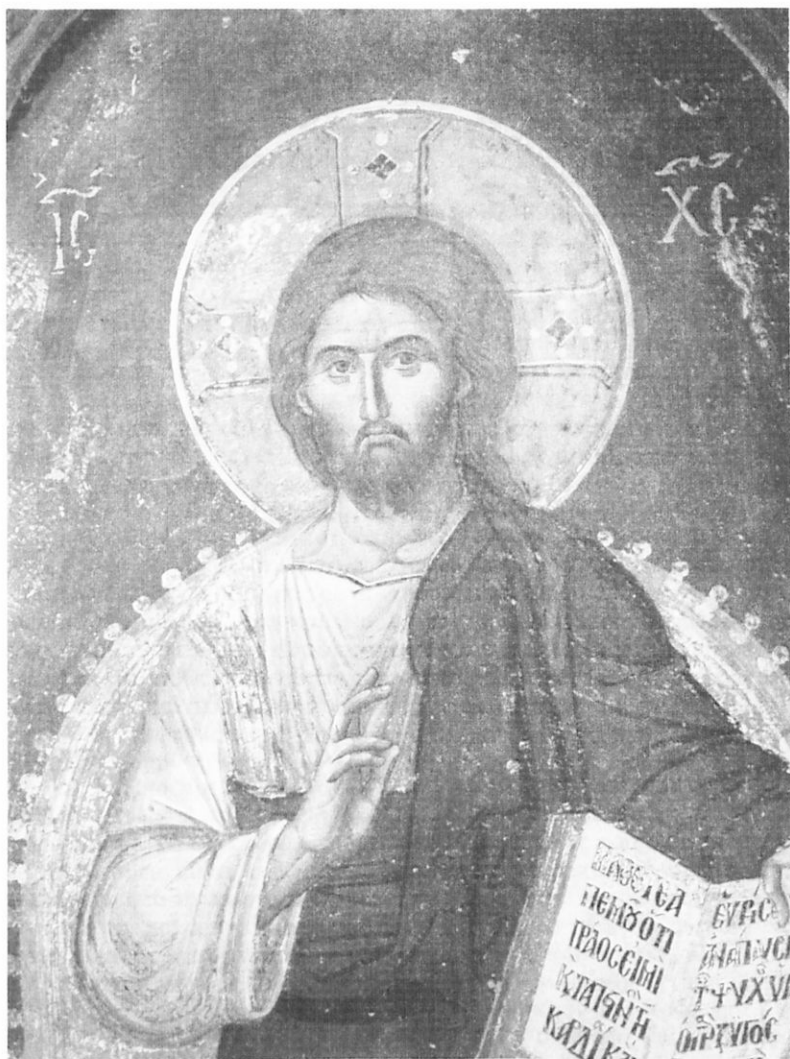
ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ

Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

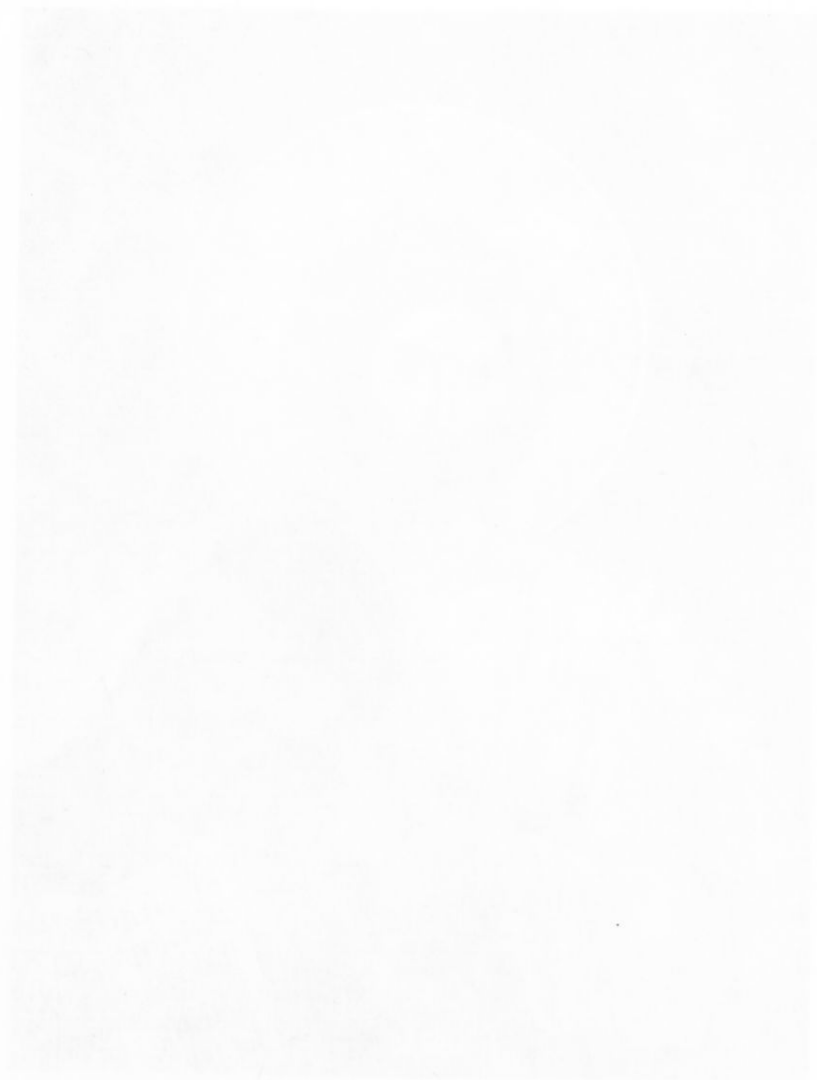
Τὴν Ἀχραντον Εἰκόνα Σου
προσκυνοῦμεν, Ἀγαθέ,
αἰτούμενοι συγχώρησιν
τῶν πταισμάτων ἡμῶν,
Χριστὲ ὁ Θεός·
βουλήσει γὰρ ἡὐδόκησας σαρκὶ
ἀνελθεῖν ἐν τῷ Σταυρῷ,
ἵνα ρύσῃ οὓς ἔπλασας
ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ·
ὅθεν εὐχαρίστως βοῶμέν Σοι·
χαρᾶς ἐπλήρωσας τὰ πάντα,
ὁ Σωτὴρ ἡμῶν,
παραγενόμενος
εἰς τὸ σῶσαι τὸν κόσμον.

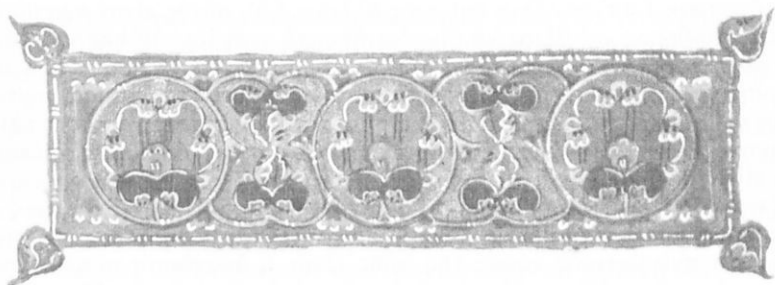
(Ἀπολυτίκιο Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας-ἀναστηλώσεως τῶν Ἀγίων Εἰκόνων. Ἦχος Β').

ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, Ο ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ.

Τοιχογραφία Μανουήλ Πανσελήνου, δεξιός πεσσός Τέμπλου Πρωτάτου, Καρυές Αγ. Όρους, άρχές ΙΔ΄ αϊ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Α'.

Ἡ ἡλικία τῶν 16-17 χρόνων ἀνήκει στήν καθαυτό ἐφηβική ἡλικία ἢ ἐφηβεία, πού χαρακτηρίζει μιὰ αἰσθητή ψυχосоματική μεταβολή πρὸς τὴν ὀριμότητα παρὰ μιὰ ἀλλαγὴ ἢ ἀλλοίωση, μιὰ «κρίση». Πρόκειται δηλαδή γιὰ μιὰ φυσιολογική, ὅσο καὶ ἀναγκαία κατάσταση στό νέο ἄνθρωπο, μιὰ κατάσταση θεμελιακή παρὰ «κρίσιμη», ὅπως συνήθως χαρακτηρίζεται. Κατὰ τὴν ἡλικία αὐτὴ ὁ ἐφηβος-νέος μέ συνισταμένη τὸ «ἐπάγγελμα» πού ἐκλέγει, ταυτόχρονα ἐκλέγει καὶ θεμελιώνει τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του, αὐτός ὁ ἴδιος, πού τώρα πλέον εἶναι πρόσωπο ἐλεύθερο καὶ ὑπεύθυνο.

Ἀλλ' ἀκριβῶς, τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικότερο, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ τὸ κρίσιμότερο τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Κατ' αὐτὴ ὁ νέος ἀναγκαστικά παίρνει μιὰ κριτική στάση ἀπέναντι στό στενὸ καὶ εὐρύτερο περιβάλλον του, ἀπέναντι στὰ «παραδεδομένα» γενικά. Καὶ τοῦτο, γιατί σωστά θέλει ὁ νέος νὰ ἐξετάσει καὶ νὰ κρίνει, νὰ ἐλέγξει, ὥστε νὰ ἐκλέξει ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού θ' ἀποτελέσουν τὸ δομικὸ ὕλικό γιὰ τὸ οἰκοδόμημα τῆς ζωῆς του.

Ἐδῶ ὁμως εἶναι πού πρέπει καὶ νὰ προσέξει πολὺ ὁ ἐφηβος. Ἡ «κριτική» στάση ἀπέναντι στὰ «παραδεδομένα» εἶναι ὅπωςδήποτε διακαίωμα του καὶ προνόμιο, πλην ὁμως δέν πρέπει μέ κανένα τρόπο νὰ γίνεи μειονέκτημα καὶ ἐλάττωμα. Ἡ ἀληθινὴ προσωπικὴ ἐλευθερία δέν σημαίνει ἄγνοια καὶ πολὺ περισσότερο περιφρόνηση τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἀνήκουν καὶ πρόσωπα ὀχι ἀπλῶς γνωστά καὶ φιλικὰ, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα σεβαστὰ καὶ ἀναντικατάστατα (γονεῖς, διδάσκαλοι κ.ἄ.). Ὅ,τι λοιπὸν ἀπὸ τὰ «παραδεδομένα» δέν προτιμᾷ καὶ δέν θέλει νὰ ἐκλέξει ἐκεῖνος, αὐτὸ δέν παύει νὰ εἶναι στοιχεῖο τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων, πού ἴσως μάλιστα νὰ ἐκλέξει τώρα ἐπίσης ἢ ἔπειτα ἓνας ἄλλος νέος. Ὅ,τι δηλαδή δέν ἀποδέχεται ἐκεῖνος, αὐτὸ δέν σημαίνει πὼς πρέπει ἀναγκαστικά νὰ περιφρονηθεῖ καὶ

νά ανατραπεί ἀπ' τόν ἴδιο καί τούς ἄλλους. Ἄν αὐτός εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος καί ἄξιος νά οἰκοδομήσει τή ζωή του, τά «παραδεδομένα» μπορούν καί πρέπει νά τόν ὠφελήσουν εἴτε θετικά εἴτε καί ἀρνητικά. Ἡ «κριτική» ἐπομένως στάση ἀπέναντι στά «παραδεδομένα» καί εἰδικά στά ζητήματα τῆς Θρησκείας δέν πρέπει νά πάρει τήν ἀρνητική μορφή μιᾶς ἐπαναστάσεως ἢ ἀνατροπῆς. Ἀντίθετα, πρέπει νά εἶναι μιᾶ θετική καί δημιουργική ἐκλογή τῶν γνησίων καί αὐθεντικῶν στοιχείων τῆς Παραδόσεως, ὅπως καί μιᾶ θετική μεταμόρφωση καί ἀντικατάσταση ἄλλων. Φυσικός καί πνευματικός νόμος τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀνανέωση αὐτῶν πού μπορούν καί πρέπει νά ἀνανεωθοῦν, ὄχι ἡ ἀνατροπή τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς.

Χρειάζεται λοιπόν ἡ κριτική-κρίση νά γίνει σοφή διάκριση. Γιατί ἡ Παράδοση γενικά δέν εἶναι κάποιο «προπατορικό ἁμάρτημα», πού ἡ κληρονομία του «βαραίνει» καί ἐπομένως πρέπει ν' ἀπαλλαχθεῖ κανείς τό γρηγορότερο ἀπ' αὐτό. Ὑπάρχουν βέβαια καί «παραδόσεις» πού εἶναι πράγματι «ἁμαρτήματα», ὅπως εἶναι οἱ δεισιδαιμονίες, οἱ προλήψεις, πολλές σφαλερές ἀντιλήψεις καί «θεωρίες» καί «ἐντάλματα ἀνθρώπων» (Κολασ. 2, 22). Ἐδῶ ἀσφαλῶς χρειάζεται ἡ σοφία, ἡ διακριτική «δοκιμασία πάντων» γιά τήν «κατοχή τοῦ καλοῦ» (Α' Θεσ. 5, 21)· ἡ μεγάλη τέχνη τῆς ἀξιολογήσεως καί τῆς ἐκλογῆς. Σάν τή μέλισσα καί τόν ἀνθοκόμο, θά συλλέγει ὁ νέος μόνο τό γλυκύ νέκταρ καί τά εὐώδη ἄνθη, ὅπως συμβουλεῦει ὁ Μέγας Βασίλειος τούς χριστιανόπαιδες γιά τή στάση τους ἀπέναντι στήν ἐθνική σοφία καί παιδεία.

Ὑπάρχει δηλαδή ἓνα μεγάλο μέρος τῶν «παραδεδομένων», συνήθως τό μεγαλύτερο, πού εἶναι αὐθεντικό καί γνήσιο, συμπεκνωμένη πραγματικά σοφία καί πείρα αἰώνων, πού γι' αὐτό ἀπαιτεῖται σεβασμός. Εἶναι θησαυρός ἀνεκτίμητος καί ἀναντικατάστατος! Δέν εἶναι ἀπλῶς ἀρχαιολογικό καί μουσειακό ὑλικό. Καί αὐτό ἰσχύει ἰδιαίτερα γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί τήν Ἱερά Της Παράδοση.

Β'.

Ἐνα ἄλλο, βασικότατο ἐπίσης, χαρακτηριστικό τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας εἶναι τό ἐντονο φιλοσοφικό καί μεταφυσικό ἐνδιαφέρον, πού κατά βάθος δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τό ἐμφυτοστόν ἀνθρώπο θρησκευτικό συναίσθημα. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ψυχολογικό, παιδαγωγικό καί κοινωνιολογικό διδάγμα ὅτι ἡ ἐφηβική ἰδιαίτερα ψυχή διακατέχεται ἀπό ἐντονη θρησκευτικότητα, πού εἶναι εἴτε συνειδητή καί ἐκδηλη εἴτε ὑποσυνείδητη καί ἀποθημένη καί περισσότερο ὑποκαταστημένη σέ ἄλλες ἀναζητήσεις.

Γιά τό θρησκευτικό ὁμως συναίσθημα γενικά θά γίνει ιδιαίτερος λόγος στήν ἐπόμενη Εἰσαγωγή, τῆς ὁποίας τή μελέτη καί συνιστοῦμε ιδιαίτερα. Ὡστόσο πρέπει νά ὁμολογηθεῖ πώς οἱ σημερινοί ἐφηβοί στό «μέγιστον μάθημα» τῆς ζωῆς, ὅπως χαρακτηρίζει ὁ Πλάτων τό θρησκευτικό ζήτημα, ἀντιμετωπίζουν ὄχι μόνο ἐσωτερικές, ἀλλά περισσότερο ἐξωτερικές δυσκολίες, ἐπιδράσεις καί ἀντιδράσεις, πού ὁμως πρέπει νά ξεπερασθοῦν.

Καί σ' αὐτό τά φετινά θρησκευτικά μαθήματα προσφέρονται ιδιαίτερα, τόσο καί κυρίως ὡς περιεχόμενο, ὅσο καί ὡς μορφή-τρόπος διαιτυλώσεως καί ἐκφράσεώς τους. Δέν ἀγνοοῦνται δηλαδή οὔτε παραγνωρίζονται οἱ ἀπορίες καί τυχόν ἀμφιβολίες πού ὑπάρχουν ἐξαιτίας τῶν ἀρνητικῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὅπως καί ἄλλα σημεῖα καί στοιχεῖα, πού ἀπαιτοῦν συζήτηση καί μελέτη σοβαρή. Γι' αὐτό καί θά πρέπει οἱ μαθητές, χωρίς δισταγμό, ἀλλ' ἀντίθετα, μέ τήν ἐφηβική τους φιλαλήθεια καί εἰλικρίνεια, νά προβάλλουν καί νά συζητοῦν τίς ἀπορίες καί τίς ἀμφιβολίες τους κατά τήν ὥρα τοῦ μαθήματος, ὥστε νά διαφωτίζονται ὑπεύθυνα. Γιατί δέν εἶναι βέβαια δεῖγμα σοβαρότητας γιά τό «μέγιστο μάθημα» τῆς ζωῆς νά προτιμᾷ κανεῖς τή «διαφώτιση» ἀπό ἀνεύθυνες ἤ ἐλαφρές καί ὑποπτες «συζητήσεις». Ἄν γιά τά ἄλλα «μαθήματα» καί ζητήματα τῆς ζωῆς χρειάζεται ὑπεύθυνη καθοδήγηση καί μελέτη, πολύ περισσότερο ἰσχύει αὐτό γιά τά μέγιστα ἠθικά καί θρησκευτικά ζητήματα, πού ἐπηρεάζουν ὁλόκληρη τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί μάλιστα τοῦ νέου.

Γ'.

Τέλος, πρέπει ἐδῶ νά δοθοῦν καί μερικές ἐξηγήσεις γιά τόν καλύτερο τρόπο χρήσεως τοῦ φετινοῦ βοηθήματος-βιβλίου τῶν Θρησκευτικῶν.

α'. Ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν μαθημάτων ἀπαιτεῖ μία συστηματική καί θεωρητική ἀνάπτυξη τους παρά ἱστορική, ὅπως σέ προηγούμενες τάξεις. Τό ἴδιο γίνεται καί σέ ἄλλα φετινά μαθήματα, εἴτε «θεωρητικά» εἴτε «θετικά».

β'. Ὑπάρχουν ἔννοιες θρησκευτικές-θεολογικές πού ἀπαιτοῦν κάποια προσπάθεια γιά τήν κατανόησή τους, ὅπως καί οἱ ἀντίστοιχες ἔννοιες-«τύποι» ἄλλων μαθημάτων. Ὡστόσο, παρά τήν προσπάθεια ἐρμηνείας-ἀναλύσεώς τους, θά ὑπάρξουν δυσκολίες «κατανοήσεως», ἐπειδή ἀκριβῶς οἱ θρησκευτικές ἀλήθειες δέν «κατανοοῦνται», ὅσο καί κυρίως πιστεύονται καί βιώνονται. Γι' αὐτό καί ἡ ἀναφορά καί ἡ ἐρμηνεία τους εἶναι ἀναγκαῖες.

γ'. Οἱ περικοπές-χωρία ἀπ' τήν Ἁγία Γραφή καί τοὺς Ἁγίους Πατέρες κατά τήν ἐκθεση καί ἀνάπτυξη τῶν ἀληθειῶν τῆς Ὁρθόδοξης Πίστεως καί Λατρείας μας εἶναι ὄχι ἀπλῶς κάτι ἀναγκαῖο, ἀλλά

ένα μοναδικό «μυστικό». Είναι μοναδικές και αναντικατάστατες διατυπώσεις της θείας και αποκαλυμμένης Ἀληθείας· είναι ή σφραγίδα όποιασδήποτε άλλης αναπτύξεως. Ὡστόσο δέν παραθέονται γιά νά μαθαίνονται ή ν' αποστηθίζονται. Είναι άρκετό νά μελετώνται προσεκτικά καί «έρμηνευτικά». Ἡ επίδραση καί ἐνέργειά τους δέν είναι μνημονική, αλλά «μυστική». Ἐπιδροϋν «μυστικά», γιατί είναι ο αἰώνιος λόγος τοῦ Θεοῦ καί τῶν θεωμένων Ἀγίων Του.

δ'. Οἱ Σημειώσεις πού παραθέτονται στό τέλος κάθε ἐνότητας ἀποβλέπουν μόνο στήν ἐμπέδωσή της, καί ὄχι στήν ἐκμάθησή-ἀποστήθισή τους. Ἡ μελέτη τους θά διευκολύνει ἀπλῶς τήν κατανόηση της ἐνότητας καί τῶν σημείων πού ἀναφέρονται, θά τά συμπληρώσει καί ἐμπλουτίσει.

Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τά σημεία τῶν ἐνοτήτων πού εἶναι τυπωμένα μέ μικρότερα καί πυκνότερα στοιχεία. Παραθέτονται γιά ἐμπέδωση τῶν ἀντιστοίχων σημείων καί ὄχι γιά ἐκμάθηση ἢ ἀποστήθιση.

ε'. Ὑπάρχουν ἐννοιες-λέξεις πού ἀναγκαστικά ἐπαναλαμβάνονται, ἐπειδή συνανήκουν ὀργανικά στόν ἐνιαῖο κορμό τῶν μαθημάτων. Είναι ἕνας τρόπος συνδέσεως καί ἐμπεδώσεως τῶν ἐνοτήτων μεταξύ τους, ὅπως καί οἱ ὑπογραμμίσεις (ἀραιά γράμματα), πού τονίζουν τά κύρια σημεία της ἐνότητας.

ς'. Τέλος, γιά τή διάκριση τῶν διδακτικῶν ἐνοτήτων χρησιμοποιεῖται ἡ ἀρίθμησή τους μέ τά κεφαλαῖα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου στήν παρασέλιδο.

Ὁ συγγραφεύς

ΚΥΡΙΕΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

1. Οἱ συντμήσεις τῶν τίτλων τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι γνωστές καί πάντως εύκολονόητες, βλ. τόν Πίνακα τῆς σελ. 41.

2. **PG** = τ' ἀρχικά τῶν λέξεων *Patrologia Graeca* τοῦ Γάλλου J. Migne, δηλαδή τῆς πρώτης μεγάλης ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἀγίων Πατέρων καί ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ὁ πρῶτος ἀριθμός πού ἀκολουθεῖ σημαίνει τόν ἀντίστοιχο τόμο, ἐνῶ ὁ δεύτερος τῆ στήλη-σελίδας.

3. **ΒΕΠΕΣ** = «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καί Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων» τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

4. **ΗΘΕ** = «Ἠθική καί Ἐρησκειτική Ἐγκυκλοπαίδεια», ἐκδ. Ἀ. Μαρτίνου.

5. **ΕΟΠ** = «Ἐκθεσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», πού εἶναι σύγγραμμα τοῦ Ἀγ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, ἢ «Δογματική» του, PG 94, 789-1228.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΑ ΑΙΩΝΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

A

Ατενίζοντας ό άνθρωπος τόν κόσμο πού τόν περιβάλλει, αλλά και ανακαλύπτοντας τό μυστηριώδη κόσμο πού κλείνει μέσα του, άνέκαθεν διερωτάται γιά τήν προέλευση και τή φύση τους:

— Από πού προήλθε τό Σύμπαν; Ποιός, πότε, πώς και πρός τί τό δημιούργησε;

— Ο άνθρωπος άραγε έχει τήν ίδια προέλευση και κατάληξη μέ τά άλλα έμβια όντα; Πώς εξηγείται ή μυστηριώδης πνευματική του φύση, δηλ. ή λογική και ελεύθερη σκέψη του, ή συνείδηση, ή ψυχή του;

— Ύστερα, γιατί νά υπάρχει πόνος, δυστυχία, άδικία, φθορά, θάνατος και τί γίνεται μετά άπ' αυτόν; Τό «κακό», φυσικό και ήθικό, έχει άντικειμενική ύπόσταση και ποιά είναι ή αίτία του;

— Ύπάρχει τέλος κάποιος άλλος πνευματικός και άόρατος κόσμος, πού σχετίζεται άμεσα και άχώριστα μέ τόν παρόντα, δηλαδή ύπάρχει Θεός, ψυχή, άλλη ζωή, όπως πολλοί πιστεύουν;...

Παρακολουθώντας ιστορικά τόν προβληματισμό αυτό του άνθρώπου, πού συνοψίζεται στά τρία μεγάλα προβλήματα, *της ύπαρξεως, της φύσεως και της σχέσεως Θεού, κόσμου και άνθρώπου*, διαπιστώνουμε πώς γιά τήν άπάντηση-λύση τους άκολούθησε και άκολουθεί *τρεις κυρίως όδούς γνώσεως και άληθείας*:

Η πρώτη είναι ή *Θρησκεία*, πού μέ τήν πίστη στηρίζεται στήν αύθεντία του Θεού και στήν άποκάλυψη πού κάνει ό ίδιος ό Θεός στόν άνθρωπο.

Η δεύτερη είναι ή *Επιστήμη*, πού στηρίζεται στήν παρατήρηση, τό πείραμα και τό μαθηματικό λογισμό.

Καί ἡ τρίτη εἶναι ἡ *Φιλοσοφία*, κυρίως ὡς Μεταφυσική, πού στηρίζεται στή λογική καί τή συνείδηση.

Τίθενται ὅμως τώρα νέα ἐρωτήματα: Γιά τά προηγούμενα προβλήματα, πού ἀναφέραμε, μπορεῖ νά βρεῖ ὁ ἄνθρωπος λύση ὀρθή καί ἀληθινή τόσο στή Θρησκεία, ὅσο καί στήν Ἐπιστήμη καί τή Φιλοσοφία, παρ' ὅλο πού διαφέρουν οὐσιαστικά στὸν τρόπο καί στὰ μέσα γνώσεως τῆς ἀληθείας; Ὑστερα, μήπως ἀρχικά ἀκολούθησε ὁ ἄνθρωπος τή Θρησκεία ἀπὸ ἄγνοια καί φόβο, μέχρις ὅτου μέ τὴν Ἐπιστήμη καί τή Φιλοσοφία ἀπελευθερωθεῖ ἀπ' τὴν πρωτόγονη ἐκείνη κατάσταση; Μήπως δηλ. μπορεῖ ἡ Θρησκεία νά ὑποκατασταθεῖ ἀπ' τὴν Ἐπιστήμη καί τή Φιλοσοφία; Καί μήπως γι' αὐτό, ἰδιαίτερα στήν ἐποχὴ μας μέ τίς μεγάλες κατακτήσεις τῆς Ἐπιστήμης, παρατηρεῖται μεγάλη χειραφέτηση καί ἀπομάκρυνση ἀπ' τὴ Θρησκεία;

Γιά τὴν ἀπάντηση στὰ τελευταῖα αὐτά ἐρωτήματα πρέπει, ἔστω διαγραμματικά, νά ἰδοῦμε *τί* καί *πῶς* γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος μέ τὴν Ἐπιστήμη καί τή Φιλοσοφία, καί γι' αὐτό θ' ἀρχίσουμε πρῶτα ἀπ' αὐτές.

1. Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπου.

Τά μέσα πού χρησιμοποιεῖ ἡ Ἐπιστήμη (= γνώση εἰδική) ἢ οἱ Φυσικὲς Ἐπιστῆμες γιὰ τὴν ἔρευνα καί γνώση μόνο τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι ἡ *παρατήρηση*, τὸ *πείραμα* καί ὁ *μαθηματικὸς λογισμὸς*. Ὅτι ἡ Ἐπιστήμη μέ τὰ μέσα αὐτά ἔχει κάμει μεγάλες καί ὁπως-δήποτε ἀξιοθαύμαστες προόδους, κανεὶς δέν μπορεῖ νά τὸ ἀμφισβητήσει. Ὡστόσο, ἀπ' τὸ σημεῖο αὐτό μέχρι τίς διακηρύξεις ὅτι ἡ Ἐπιστήμη, ἔστω μελλοντικά, «θά» λύσει ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, ὑπάρχει πολὺ μεγάλη ἀπόσταση. Ὅ,τι γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος διὰ μέσου τῆς Ἐπιστήμης, συγκριτικά μέ ὅ,τι ἀγνοεῖ καί θά ἀγνοεῖ, εἶναι κυριολεκτικά καί χωρὶς ὑπερβολή «*σταγὼν ἐν τῷ ὠκεανῷ*»!¹ Ὑπάρχουν πράγματι προβλήματα πού ἡ Ἐπιστήμη δέν μπορεῖ – καί δέν θά μπορέσει ποτέ – οὔτε νά προσεγγίσει. Τέτοια προβλήματα εἶναι ἡ *ἀρχικὴ* προέλευση τοῦ ὕλικου Σύμπαντος ἀπὸ αὐλὴ καί ἀναρχὴ Πρῶτῃ Αἰτία, ἡ προέλευση τῆς ζωῆς, οἱ ἀνεξερεύνητοι ἀστρικοὶ κόσμοι καί πολλὰ ἄλλα, γιὰ τὰ ὁποῖα δέν μποροῦν νά γίνουν πειράματα. Ἔτσι, «*κάθε ἐρώτημα γιὰ τὸ πρὶν εἶναι χωρὶς φυσικὸ περιεχόμενον*» (H. Vogt, – Φόκτ –, Γερμανὸς Καθηγ. Ἀστρονομίας, 1951).

Οἱ ἐπιστήμονες «ὅταν γράφουν περὶ δημιουργίας, ἐννοοῦν τὸν πιθανὸ τρόπο μέ τὸν ὁποῖο διαμορφώθηκε τὸ Σύμπαν... Ὁ ἐρευνητὴς ἔχει ἀνάγκη τοῦ *φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ*... καί μιᾶς δόσεως *μεταφυσικῆς*» (Δημ. Κωτσάκης, Καθηγ. Ἀστρονομίας Παν. Ἀθηνῶν).

Οι ἐπιστήμονες λοιπὸν καταφεύγουν καὶ στὴν *πιθανότητα*, τῇ *σχε-
τικότητά*, τῇ *εἰκασίᾳ* καὶ τῇ *ὑπόθεσῃ*, γιὰ νὰ διατυπώνουν
«*θεωρίες*», πού φυσικά δὲν εἶναι ἐπιστημονικὲς «*ἀποδείξεις*». Γι'
αὐτὸ καὶ πολλὲς «*ἀλήθειες*», ἄλλοτε θεωρούμενες «*ἐπιστημονικὲς*»,
ἀποδείχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἐπιστῆμην... «*πλάνες*».

Ἐκεῖ ὅμως πού ἡ Ἐπιστήμη ἔχει ὀλοκληρωτική ἀγνοία καί ἀδυναμία εἶναι ἡ *πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου*. Τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία, τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ θέληση, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστη... κανένα μικροσκοπιο ἢ τηλεσκόπιο καὶ κανένα νυστέρι χειρουργοῦ δέν μπόρεσαν νά συλλάβουν. Ἀλλὰ χωρὶς αὐτές τίς «δυνάμεις» ποιόν ὀρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου θά μπορούσε νά μᾶς δώσει ἡ Ἐπιστήμη; Ὡκεανὸς γνώσεων δέν ἀξίζει ὅσο *μία σταγόνα ἀγάπης!* «Ἡ Ἐπιστήμη δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἐπαρκὴς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιατί δέν μπορεῖ νά δώσει ὅ,τι δέν περιέχει, λ.χ. τὴν καλωσύνη, τὴν αὐταπάρνηση, τὴν ἐθελοθυσία» (Κ. Μαλτέζος, Ἀκαδημαϊκός, Καθηγ. Μηχανικῆς καὶ Φυσικῆς Πανεπ. καὶ Πολυτ. Ἀθηνῶν).

Ποῦ λοιπόν καταλήγει, λογικά βέβαια καὶ ὄχι πειραματικά, ἡ Ἐπιστήμη γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς προελεύσεως τοῦ Σύμπαντος, τῆς ζωῆς κλπ.;

α) Ἀποκλείεται κάθε περίπτωση «τύχης». Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν Ν. Ὑόρκης χημικός Α. Morri-son ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὸ νόμο τῶν πιθανοτήτων, γιὰ νὰ «κληρω-θοῦν» μέ τῇ σειρά οἱ ἀριθμοὶ 1-10, ὑπάρχει πιθανότητα 1 σὲ 10.000.000.000! Ἀλλὰ τότε ποιά «τύχη» καὶ «αὐτόματη» γένεση μπορεῖ νὰ ὑπάρξει γιὰ τὸ Σύμπαν, πού ἐκτείνεται σέ «ὑπολογίσιμο» χῶρο μέ διάμετρο 8 δισεκατομμύρια ἔτη φωτός καὶ ἀποτελεῖται ὄχι ἀπὸ 10, ἀλλὰ ἀπὸ μερικὰ τρισεκατομμύρια Γαλαξίες; (Βλ. Δημ. Κωτσάκη, Κα-θ.γ. Ἀστρονομ., Ἡ ἔρευνα τοῦ Διαστήματος..., Ἀθῆναι 1960, σ. 7).

β) Τὸ Σύμπαν ἔχει ἀρχή (ἀναρχή καὶ ἀναίτια), ὅπως θά ἔχει καὶ τέλος.

γ) Ἡ ἀρχὴ αἰτίου-ἀποτελέσματος, ἡ νομοτέλεια καὶ σκοπιμότης («ἐντελέχεια»), ἡ τάξη καὶ ἁρμονία κλπ. προϋποθέτουν *ὑπερβατικὴ Δημιουργικὴ Σκέψη καὶ Δύναμη*.

«Η σύγχρονη επιστημονική θεωρία μᾶς αναγκάζει νὰ φαντασθοῦμε ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἐργάζεται ἐκτὸς χρόνου καὶ χώρου, πού εἶναι μέρος τῆς δημιουργίας Του, ἀκριβῶς ὅπως ὁ ζωγράφος εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ μουσαμά του... Τὸ Σύμπαν ἀρχίζει νὰ ὁμοιάζει περισσότερο μὲ μιά μεγάλη σκέψη παρά μὲ μιά μεγάλη μηχανή. Τὸ Σύμπαν παρουσιάζει ἐνδεῖξεις ὅτι ὑπάρχει μιά σκεπτόμενη ἢ ἐλέγχουσα Δύναμη» (J.

Jeans, - Τζήινς, διάσημος αστρονόμος, Τό μυστηριώδες Σύμπαν, μετάφρ. Λ. Λιώκη, Έκδ. β', «Ίκαρος», σ. 164-168).

Τά συμπεράσματα ὅμως αὐτά, σάν λογική καί ἀναγκαία προέκταση τῶν «φυσικῶν» δεδομένων, εἶναι ἀκριβῶς καί ἡ ἀναγκαία σύνδεση καί σχέση τῆς Ἐπιστήμης μέ τή «Μετα-φυσική» καί Φιλοσοφία, ὅπου καί παραπέμπει ἐκεῖνη. Ἄς ἰδοῦμε λοιπόν στή συνέχεια τί καί πῶς γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος μέ τή Φιλοσοφία.

Σημείωση.

1. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ ἥλιος εἶναι 1.300.000 φορές μεγαλύτερος ἀπ' τή γῆ. Ὑπάρχουν ὅμως μερικά τρισεκατομμύρια Γαλαξίες πού περιέχουν ἀνυπολόγιστα δισεκατομμύρια ἀστέρων-ἡλίων (ἐννοοῦνται οἱ «ὄρατοί» Γαλαξίες μέ τηλεσκόπιο· πόσοι θά εἶναι οἱ ἀόρατοι;). Τί εἶναι λοιπόν ἡ ἀνεξερεύνητη ἀκόμη γῆ ἔναντι μόνο τοῦ «ὄρατοῦ» Σύμπαντος;

Ἐπειτα ἡ *διάσπαση τοῦ ἀτόμου* ἔφερε τήν Ἐπιστήμη ἐμπρός σέ ἀγνώστους κόσμους μέ νέα ἀλυτα προβλήματα. *Κάθε ἄτομο ἀποτελεῖ ὁλόκληρο ἡλιακό καί πλανητικό σύστημα!* Μεταξύ πυρήνα καί ηλεκτρονίων ὑπάρχει τέτοια ἀναλογία *κενοῦ (;) χώρου* σάν ἐκεῖνη πού ὑπάρχει μεταξύ ἡλίου καί πλανητῶν. Ἡ ἀπόσταση ἡλίου-γῆς εἶναι 149.600.000 χιλιόμετρα, ἤτοι 1 ἔτος φωτός. Ὑπάρχουν ὅμως ἑκατομμύρια ἀπλανῶν σέ ἀπόσταση ἀπό τόν ἥλιο 70.000 ἔτη φωτός! Πόσος εἶναι ὁ «ὄγκος» τοῦ ἀτόμου μποροῦμε νά «φαντασθοῦμε», ἂν σκεφθοῦμε ὅτι *μιά σταγόνα νεροῦ περιέχει 6 ἐξάκις ἑκατομμύρια ἄτομα!* Ἡ ἀκτίνα λοιπόν τοῦ ἀτόμου εἶναι 100-200 ἑκατομμυριοστά τοῦ ἑκατοστομέτρου, ἐνῶ ἡ ἀκτίνα τοῦ πυρήνα εἶναι 10-20 τρισεκατομμυριοστά τοῦ ἑκατοστομέτρου. Δηλαδή ὁ πυρήνας εἶναι 100.000 φορές μικρότερος τοῦ ὅλου ἀτόμου. Ἐξ ἄλλου ὁ πυρήνας ἀποτελεῖται ἀπό τὰ λεγόμενα *σταθερά* ὑπατομικά σωματία (πρωτόνια, νετρόνια καί ἠλεκτρόνια), ἀλλά καί ἀπό τριάντα περίπου «*ἀσταθῆ*» σωματία, πού ἐμφανίζονται γιά μερικά ἑκατομμυριοστά ἢ καί δισεκατομμυριοστά τοῦ δευτερολέπτου, γιά νά ἐξαφανισθοῦν καί νά μετατραποῦν σέ ἄλλα σωματία! Ἄν αὐτή εἶναι ἡ (κατά προσέγγιση δισεκατομμυριοστών) ἐπιστημονική «γνώση» τῶν ὁρατῶν καί αἰσθητῶν, *ποιά εἶναι ἡ τῶν ἀοράτων καί ὑπεραισθητῶν;* Γι' αὐτό εἶπε ὁ Θεάνθρωπος Κύριος στό βουλεύτη Νικόδημο: «*Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καί οὐ πιστεύετε, πῶς ἂν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπορφάνια πιστεύετε;*» (ΐω. 3, 12).

B 2. Ἡ φιλοσοφική γνώση τοῦ ἀνθρώπου.

α'. Ἐννοια-ὀρισμός τῆς Φιλοσοφίας.

Ὅ,τι δέν μποροῦν νά συλλάβουν καί νά ἐρευνήσουν «πειραματικά» οἱ ἐπί μέρους Ἐπιστήμες, αὐτό ἀναλαμβάνει νά μελετήσει μέ τή λο-

γική και τή συνείδηση ή Φιλοσοφία (= φιλία τῆς σοφίας, τῆς γενικής γνώσεως). "Ετσι ἡ Φιλοσοφία (τῆς ὁποίας δέν ὑπάρχει ἕνας καί ἀπό κοινοῦ παραδεκτός ὁρισμός) εἶναι γενική 'Επιστήμη, πού ἐξετάζει τόν κόσμο ὡς *ἐνιαῖο σύνολο* καί ἐρμηνεύει τά «*πρῶτα αἷτια*» καί τήν οὐσία τῶν ὄντων καί τῶν φαινομένων.

β'. Τό φαινόμενο τῆς φιλοσοφικῆς πολυγνωμίας.

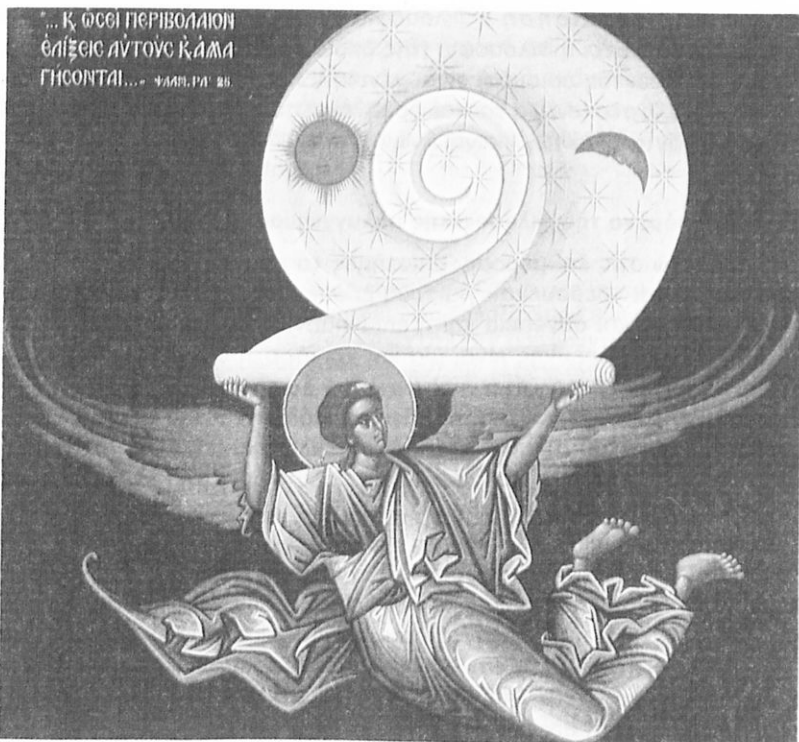
'Αλλ' ἐνῶ στίς ἐπί μέρους 'Επιστήμες τά πορίσματα τῶν προηγούμενων γίνονται «δεδομένα» γιά τούς ἐπομένους καί ὑπάρχει κατά κανόνα συνέχεια καί συνέπεια καί ἡ ἐπιστημονική γνώση-ἀλήθεια γιά τά ἴδια ἀντικείμενα ἐρεύνης εἶναι μία καί κοινή, στή Φιλοσοφία δέν συμβαίνει τό ἴδιο. *Γιά τά ἴδια καί πανανθρώπινα προβλήματα* τά διάφορα φιλοσοφικά συστήματα, εἴτε παραδέχονται τήν ὑπαρξη ὑπερ-αισθητοῦ καί πνευματικοῦ κόσμου (τά ἰδεαλιστικά) εἴτε ὄχι (τά ὑλιστικά), ἐμφανίζουν μεγάλη ἀσυμφωνία καί πολυγνωμία ἀπόψεων, ὥστε νά διαφέρουν οὐσιαστικά καί συχνά ν' ἀλληλοσυγκρούονται καί ν' ἀλληλοαναιροῦνται.

'Επειδὴ ὅμως τό ἐνδιαφέρον γιά τήν ἀπάντηση-λύση στά μεγάλα κοσμολογικά καί ἀνθρωπολογικά προβλήματα δέν εἶναι τόσο θεωρητικό, ὅσο πρακτικό, ἡ φιλοσοφική ἀσυμφωνία καί ἀντίθεση φαίνεται κυρίως *στήν πρακτική ζωή*. Πίσω ἀπό κάθε κοινωνικοπολιτική διαφορά ἡ διαμάχη σχεδόν πάντοτε ὑπάρχει ὡς κατευθυντήρια δύναμη κάποια φιλοσοφική θεωρία, ἡ πάντως μιά προσωπική κοσμοθεωρία καί βιοθεωρία μέ βάση τή σοφιστική ρήση τοῦ Πρωταγόρα (480-411 π.Χ.): «*πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*»!¹ 'Εξάλλου συχνότατα συμβαίνει ἄλλη νά εἶναι ἡ «θεωρία» καί ἄλλη ἡ «πράξη», τόσο μεταξύ τῶν ἰδίων τῶν φιλοσόφων, ὅσο καί μεταξύ τῶν ὁπαδῶν τους, ὥστε ἀπ' τά συμβαίνοντα στή Φιλοσοφία νά ἔχει γίνει παροιμιώδης ἡ ἔκφραση: «*ἀνε-φάρμοστες θεωρίες*!».

γ'. Ἡ θετική ἐξήγηση.

'Ὅστόσο, τό φαινόμενο τῆς φιλοσοφικῆς πολυγνωμίας στή θεωρία καί στήν πράξη, ἐνῶ εἶναι *ἀρνητικό* καθεαυτό, μπορεῖ νά γίνει *θετικό* καί ἀφετηρία γιά τήν ἐξοδο ἀπ' τά ἀδιέξοδα τῆς Φιλοσοφίας πρὸς τή μοναδική καί ἀντικειμενική *'Οδό καί 'Αλήθεια*.

"Ετσι, τό θετικό συμπέρασμα πού ἐξάγεται ἀπ' τήν πολυγνωμία καί ἀντίθεση τῶν ὑλιστικῶν καί μηδενιστικῶν συστημάτων εἶναι ἡ διάψευση ἀκριβῶς τῆς «θεωρίας» τους. ("Ὅτι δῆθεν ἡ γνώση-ἀλήθεια εἶναι

«Κατ' ἀρχὰς Σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας καὶ ἔργα τῶν χειρῶν Σοῦ εἰσιν οἱ οὐ-
ρανοί... καὶ ὥσθι περιβάλοιον ἐλίσσεις αὐτούς...» (Ψαλμ. 101, 26-27).

Σύγχρονο ἀντίγραφο τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχωμαίων, Καρυές Ἀγ.
Ώρους. Τό πρωτότυπο βρίσκεται στὴν Ἱ. Μονὴ τῆς Χώρας (Καχριέ Τζαμί),
Κων/λη, ΙΔ' αἰ.

μιά ἀνώτατη μορφή «ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης», τό παράγωγο τῆς λογικῆς
καὶ τῆς συνειδήσεως, πού εἶναι ἡ *φυσικοχημικὴ λειτουργία* τοῦ
«ἐγκεφάλου»). Ἄν ὅμως πράγματι συνέβαιναν αὐτά, τότε ἔπρεπε οἱ
φιλόσοφοι καὶ τὰ συστήματά τους νά συναντῶνται καὶ νά συμφωνοῦν
μέ βάση τὴν κοινὴ καὶ «τυπικὴ» λογικὴ, ὅπως ἀντίστοιχα συμβαίνει στὰ
ἐπιστημονικά πορίσματα γιὰ τὰ φυσικά φαινόμενα. Βέβαια, οἱ ὑλιστές
ἀπολογούμενοι ἐπικαλοῦνται τὴ λεγομένη «*διαλεκτικὴ*» καὶ «*ἐξ-
ελικτικὴ θεωρία*». Πλὴν ὅμως ἡ «θεωρία» αὕτη, ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι
ἀναπόδεικτη καὶ συνεχῶς τροποποιούμενη, εἶναι ἀπλῶς μία *συνεχὴς*
μετάθεση τοῦ προβλήματος καὶ διαψεύδεται ἀπὸ τὰ πορίσματα

τῆς Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Ἱστορίας τοῦ Πολιτισμοῦ καί ἄλλων ἀνθρωπολογικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἐξάλλου καί στά ἰδεαλιστικά φιλοσοφικά συστήματα, πού παραδέχονται τήν ὑπαρξη ὑπεραισθητοῦ καί πνευματικοῦ κόσμου ἐκτός τῆς ὕλης, δέν εἶναι νοητό ὁ κόσμος αὐτός, ἐφόσον ὑπάρχει, νά εἶναι ἐντελῶς ἀπροσδιόριστος ἢ συνεχῶς μεταβαλλόμενος, σάν τό μυθικό *Πρωτέα*. Γι' αὐτό καί τό πραγματικό σύμβολο τῆς Φιλοσοφίας γενικά, τουλάχιστο τῆς ἀρχαίας, δέν εἶναι ὁ Πρωτέας, ἀλλ' οἱ τραγικές μορφές τοῦ *Προμηθέα* καί τοῦ *Ταντάλου*! *Ἡ αἰῶνια λοιπόν πείνα καί δίψα γιά τήν ἀλήθεια*, χαρακτηριστικό ἀποκλειστικά ἀνθρώπινο καί πανανθρώπινο καί μέ ἱστορική σύμπτωση στόχων καί προβλημάτων, ἐπιβάλλει τήν ὑπαρξη *ἀντικειμενικῆς ἀληθείας*, ἀλλ' ὅμως ὄχι *ἐνδοκοσμικῆς*. Ὅπως ἡ Πρώτη Ἀρχή καί Αἰτία τοῦ Σύμπαντος δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά ὑπερκόσμια, ἀναρχη, ἀναλλοίωτη, παντοδύναμη, ἀλλά καί λογική καί ἐλεύθερη, *τό ἴδιο καί ἡ Ἀλήθεια*, ἡ *ὁποία καί ταυτίζεται μέ τήν Πρώτη Ἐκείνη Ἀρχή καί Αἰτία*. Ἔτσι, ὅπως ὀρθά λέγει ὁ Καθηγητής Φιλοσοφίας καί Ἀκαδημαϊκός Ἰω. Θεοδωρακόπουλος, «*δέν ὑπάρχει ἀληθινή Φιλοσοφία χωρίς μεταφυσική βάση*». Ἡ βάση ὅμως αὐτή τότε μόνο εἶναι ἀληθινή, ὅταν ἀκριβῶς ταυτίζεται μέ τή Μία καί Μοναδική Ἀλήθεια, τῆς ὁποίας *ἀνταύγεια* καί «σπέρμα» εἶναι τό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

Πράγματι, ὅπως θά ἰδοῦμε σέ εἰδικό μάθημα, πολλοί ποιητές καί φιλόσοφοι ἔφθασαν, ἔστω ἀμυδρά καί συμβολικά, σέ τέτοιες διατυπώσεις τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας, πού οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνεύουν ὡς ἀνταύγεια καί «*σπερματική*» ἀποκάλυψη τοῦ θεοῦ Λόγου στούς ἐθνικούς. Ἔτσι, ὅπως ἀντιπροσωπευτικά τονίζουν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί Ἀπολογητές, ἡ ἐθνική γενικά Φιλοσοφία ἦταν μιά «*παιδαγωγία*» καί «*προπαρασκευή*» τῶν ἐθνικῶν-εἰδωλολατρῶν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ Νόμος τῆς Π. Διαθήκης τῶν Ἑβραίων, γιά τήν ὑποδοχή τῆς τελείας θ. Ἀποκαλύψεως καί λυτρώσεως, πού θά γινόταν στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ².

Τό συμπέρασμα λοιπόν πού βγαίνει ἀπ' τή μελέτη τόσο τῶν ἀρνητικῶν, ὅσο καί τῶν θετικῶν στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας εἶναι ὅτι δέν εἶναι δυνατή ἡ ἀπάντηση-λύση στά μεγάλα καί αἰῶνια προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τόν ἴδιο, γιατί ἀκριβῶς *ὑπερβαίνουν τίς δυνάμεις του*. Σάν μέρος τοῦ κόσμου ὁ ἔνθρωπος, καί ἄρα πεπερασμένος, εἶναι λογικά ἀδύνατο νά γνωρίζει, καί μάλιστα πλήρως, τόσο τά ἐνδοκοσμικά, ὅσο καί τά ὑπερκόσμια, τῶν ὁποίων ἡ γνώση ἀνήκει στό Δημιουργό τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, τό Θεό. Εἶναι μεγαλειώδης καί ὑπεραρκετή χάρη καί δωρεά στόν ἄνθρωπο ἡ δυνατότητα νά γίνεται μέτοχος,

σχετικά πάντοτε, θεογνωσίας, κοσμογνωσίας και αὐτογνωσίας, ἐφόσον θά εὐρίσκεται σέ σχέση καί ἐπικοινωνία μέ τό Θεό, πράγμα ὅμως πού γίνεται μόνο στή Χριστιανική Θρησκεία καί ὄχι στή Φιλοσοφία.

Σημειώσεις.

1. Ὁ Πρωταγόρας στήν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας εἶναι εἰσηγητής τοῦ Ὑποκειμενισμοῦ ἢ Σχετικισμοῦ, πού στήν ἀκραία του μορφή ὁδηγεῖ στό Σκεπτικισμό (δηλ. τήν ἀμφιβολία) καί ἐκεῖνος στό Μηδενισμό. Πλήρης ἡ περιφρήση ρήση τοῦ Πρωταγόρα εἶναι ἡ ἐξῆς: *«Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν»* (Πλατ. Θεαίτ. 152a). Ἐπεξηγηματικά στή συνέχεια ὁ Πλάτων (428-347 π.Χ.) διατυπώνει ἡ ἀναλύει ὡς ἐξῆς τήν ἀποψη τοῦ Πρωταγόρα: *«Οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί, οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα δὲ αὐ σοί· ἄνθρωπος δὲ σὺ τε καὶ γώ»* (Θεαίτ. 152a).

Ὁ Πρωταγόρας δὲν ἐννοοῦσε τὸν ἄνθρωπο ὡς περιληπτικό τοῦ εἴδους, τῆς πανανθρωπίνης συνειδήσεως, ὅπως ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ὡς ἄτομο. Ἐξάλλου θρησκευτικά ὁ Πρωταγόρας ἦταν ἀγνωστικιστής: *«Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἶδέναι (= δὲν μπορῶ νά γνωρίζω) οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσίν, οὐθ' ὅποιοί τινες τὴν ἰδέαν...»* (Ἀπόσπ. ἀπ' τὸ ἔργο του *«Περὶ θεῶν»*, γιά τὸ ὅποιο καταδικάσθηκε ὡς *ἄθεος*), ἐνῶ ὅλα του τὰ ἔργα τὰ ἔκαυσαν οἱ Ἀθηναῖοι).

Ἀντίθετα, ὁ Πλάτων ὀρίζει ὡς μέτρο ἀληθείας τὴν Ἰδέα τοῦ Θεοῦ: *«Ὁ δὴ Θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ πού τις, ὡς φασιν, ἄνθρωπος»* (Νόμ. Δ', 716c). Ὡστόσο, ἀντιφάσεις ὑπῆρχαν καί στίς δυὸ πλευρές, ἀπ' τίς ὁποῖες βέβαια πλησιέστερα πρὸς τὴν ἀλήθεια ἦσαν οἱ Σωκράτης καί Πλάτων. Ἐταί, ἀντιφατικά πρὸς τὸν ὑποκειμενισμό τοῦ λέγει ὁ Πρωταγόρας, ὅταν προτείνει ὅτι ὁ στερούμενος τῶν συναισθημάτων τῆς *«αἰδοῦς καὶ τῆς δόξης»* πρέπει νά θεωρεῖται *«νόσος τῆς πόλεως»* καὶ νά τιμωρεῖται μέ θάνατο! κ.ά. Ἐξάλλου ὁ Πλάτων τὸ *«μέτρον Θεός»*, κυρίως στή σχέση του μέ τὸν κόσμο καί τὸν ἄνθρωπο, ὀρίζει *«ὑποκειμενικά»*, πράγμα πού ἰσχύει καί γιά ἄλλες «θεωρίες» του, μερικές ἀπ' τίς ὁποῖες καί ἐτροποποίησε πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Εἶναι πάντως χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Πλάτων ἐφθασε στήν ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νά γνωρίσει πλήρως τὴν ἀλήθεια καί μάλιστα περὶ Θεοῦ, ὅπως θά ἰδοῦμε στή συνέχεια. Ἰσως μάλιστα γι' αὐτὸ τὸ *«μέτρον Θεός»* δὲν τὸ «ὀρίζει» θετικά, ἀλλὰ δυνητικά, δεοντολογικά: *«ἂν εἴη»* (= θά μπορούσε, θά ἔπρεπε νά εἶναι).

2. *«Ὅσα γὰρ καλῶς αἰεὶ ἐφθέγγαντο καὶ εὖρον οἱ φιλοσοφῶντες ἢ καὶ νομοθετήσαντες, κατὰ Λόγον μέρος εὐρέσεως καὶ θεωρίας ἐστὶ πονηθέντα αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντα τὰ τοῦ Λόγου ἐγνώριον, ὅς ἐστι Χριστός, καὶ ἐναντία ἐναντοῖς πολλὰκις εἶπον»* (Ἁγ. Ἰουστίνος ὁ πρῶν φιλόσοφος καὶ Μάρτυς, Β' Ἀπολογ. 10 καὶ 13). Πρβλ. καὶ Β', 46, ὅπου λέγει: *«Οἱ μετὰ λόγον βιώσαντες Χριστιανοὶ εἰσι, καὶ ἄθεοι ἐνομήθησαν, οἷον ἐν Ἑλλήσι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς...»*.

Ἐξάλλου ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (†215), ἐκτός ἀπὸ τὰ περὶ παιδαγωγίας καὶ προπαρασκευῆς *«εἰς Χριστὸν»* τῆς Φιλοσοφίας, γράφει γιά τὴν «ἀδυναμία» τῆς: *«Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἐναντίματά τινα τοῦ Λόγου τοῦ θεοῦ λαβόντες Ἑλλήνες, ὀλίγα ἅττα (= μερικά) τῆς ἀληθείας ἐφθέγγαντο, προσμαρτυροῦσι μὲν τὴν*

δύναμιν αὐτῆς οὐκ ἀποκεχωρισμένην, σφᾶς δὲ αὐτοὺς ἐλέγχουσιν (= ἀποδεικνύονται οἱ ἴδιοι) ἀσθενεῖς, οὐκ ἐγκείμενοι τοῦ τέλους» (= χωρίς νά κατορθώσουν νά φθάσουν στήν πλήρη ἀλήθεια. Στρωμ. 1, 5 καί 6, 7).

Τήν «ἀδυναμία» τῆς Φιλοσοφίας, ἔξω ἀπ' τήν Ἀποκάλυψη καί συγκεκριμένα τή Χριστ. Ἐκκλησία, τονίζει καί ὁ Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης (†494 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ἦταν βαθύς γνώστης τῆς ἀρχαίας Φιλοσοφίας καί μάλιστα τῆς πλατωνικῆς καί νεοπλατωνικῆς. Γράφει γιά τήν ἀκαρπία τῆς σέ καρπούς ἀληθινῆς γνώσεως καί λυτρώσεως: «... Ἄγονος γάρ ὡς ἀληθῶς ἡ ἔξωθεν παιδευσίς αἰεὶ ὠδίνουσα καί μηδέποτε ζωογονοῦσα τῷ τόκῳ. Τίνα γάρ ἔδειξε καρπὸν τῶν μακρῶν ὠδίνων ἡ Φιλοσοφία, τῶν τοσοῦτων τε καί τοιούτων ἄξιον πόνον; Οὐ πάντες ἐπιγνέμοι τε (= ἀερῶδεις) καί ἀτελεσφόρητοι, πρὶν εἰς τὸ φῶς ἔλθειν τῆς Θεογενούς, ἀμβλίσκονται (= παθαίνουν ἀμβλωση τοῦ νοῦ) δυνάμενοι ἴσως γενέσθαι ἄνθρωποι, εἰ μὴ διόλον τοῖς κόλποις τῆς ἀγόνου σοφίας ἐνεκαλύπτοντο;» (Βίος Μωυσέως, II, Θεωρία, 11, PG 44, 329B).

3. Ἡ Θρησκεία καί ἡ θρησκευτικὴ γνῶση.

α'. Ἱστορικὴ διαπίστωση.

Ἡ πραγματικὴ σημασία τῆς λ. *θρησκεία*, ἀλλ' ἴσως καί ἡ ἐτυμολογικὴ εἶναι «ὁδὸς Θεοῦ» ὡς τόπος καί τρόπος προσωπικῆς συναντήσεως ἢ ἀνασυνδέσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό¹.

Πράγματι, στή Θρησκεία, ὡς πανανθρώπινο ἱστορικὸ φαινόμενο, ὑπάρχει ἡ καθολικὴ πίστη ὅτι οἱ αἰώνιες θρησκευτικὲς ἀλήθειες, δηλ. οἱ ἀπαντήσεις στά αἰώνια προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, ὀφείλονται σέ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Τίς ἀποκαλύψεις-ἀπαντήσεις αὐτές ὁ ἄνθρωπος ἐφύλαξε καί φυλάσσει ὡς θεοπαράδοτες καί πατροπαράδοτα τίς παραδίδει καί τίς ἐρμηνεύει πιστά στοὺς ἐπιγενεστέρους. Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγο στή Θρησκεία ὑπάρχει ἔντονο τό παραδοσιακό στοιχεῖο. Κάθε ἀλλαγὴ, γιά νά γίνει δεκτὴ, πρέπει νά εἶναι νέα ἀποκάλυψη ἢ νέα θεόπνευστη ἐρμηνεία. Διαφορετικὰ ἀπορρίπτεται. Ἄν ὁ πρωτουργός τῆς ἐπιμείνει σ' αὐτήν, ἀποσχίζεται ἢ ἀποβάλλεται ἀπ' τήν πατροπαράδοτη Θρησκεία καί μ' ὅσους τόν ἀκολουθήσουν συγκροτεῖ ἄλλη θρησκευτικὴ κοινότητα καί οὐσιαστικά ἄλλη *θρησκεία*! Καί ἐπειδὴ αὐτό στήν Ἱστορία δέν ἐγίνε μιά ἢ δυό ἢ πέντε φορές, ἀλλὰ πάρα πολλές, ἔτσι ἐμφανίσθηκαν πολλές θρησκείες, ἀλλὰ καί πολλοί... θεοί! Ἡ «ἱστορία» τους εἶναι γνωστὴ ἀπ' τήν Ἱστορία καί τὴ Μυθολογία ἢ μᾶλλον ἀπ' τίς μυθολογίες.

Ἀλλ' ὅμως ποιό κύρος ἀληθείας νά ὑπάρχει μέσα σέ μιά τέτοια διάσπαση καί σύγχυση; Τό ἴδιο πράγμα ὁ ἓνας «θεός» τό εὐλογεῖ καί ὁ ἄλλος τό ἀπαγορεύει καί τό τιμωρεῖ αὐστηρά. Μήπως λοιπόν τό

πανανθρώπινο και ιστορικό, έστω, φαινόμενο της Θρησκείας όφείλεται σέ μιά άρχική ψευδαίσθηση ή αϋταπάτη του ανθρώπου, πού ως ύποβολή και έπιβολή έχει επικρατήσει και συνεχίζεται ως πλάνη ή άπάτη (εύσεβής άπάτη – *fraus pia*); Αϋτή φυσικά είναι ή άκραία άποψη της άθεΐας και άπιστίας.

Ύπάρχει όμως και άλλη άποψη, ή συμβιβαστική, πού ύποστηρίζουν τά φιλοσοφικά συστήματα του *Δειΐσμου* και του *Πανθειΐσμου*. Ή πίστη στον Ένα Θεό, λέγουν, είναι λογική άνάγκη. Άλλ' ό Θεός αϋτός είναι *άπρόσωπος*, άνώτατη Δύναμη, πού ή είναι άσχετη μέ τον κόσμο, ως αϋλη και ύπερβατική (Δειΐσμός), ή είναι διάχυτη μέσα σ' όλα τά όντα (Πανθειΐσμός). Και στίς δυό δηλ. περιπτώσεις αποκλείεται ή παρέμβαση του Θεού στην προσωπική ζωή του ανθρώπου (μέ άπαιτήσεις: αϋτό θά κάμεις, εκείνο δέν θά τό κάμεις κλπ.). Αϋτό, λέγουν, είναι ζήτημα κοινωνικής δεοντολογίας, πού μεταβάλλεται μέ τίς περιστάσεις. Γι' αϋτό και οι θρησκείες, καίτοι έπιμένουν γιά τον άπόλυτο και αιώνιο χαρακτήρα των «άποκαλύψεων» τους, τελικά ύποκύπτουν στην άνάγκη της πραγματικότητας της ζωής και... προσαρμόζονται, έστω μέ τό «χρίσμα» νέας άποκαλύψεως ή θεόπνευστης έρμηνείας. Ύπάρχουν έπίσης και άλλες άπόψεις, πού όλες βρίσκουν τελικά «στέγη» στην άποψη: *σεβασμός της έλευθερίας του άλλου*, δηλ. άνεξιθρησκία, όπως τό ίδιο ισχύει και γιά τίς κοινωνικοπολιτικές ιδεολογίες. Άλλο βέβαια ζήτημα τό ότι στην πράξη ό καθένας θέλει και προσπαθεί να έπιβάλει τίς άπόψεις του.

Τό μέγα όμως ζήτημα και πρόβλημα είναι τουτο: *ύπάρχει διεξοδος άπ' όλα αϋτά τά άδιέξοδα*, πού όλο και πληθαίνουν και στενεύουν; Ύπάρχει πράγματι Θεός ύπερκόσμιος και Δημιουργός του Κόσμου και ποιά Θρησκεία άπ' όλες κατέχει αϋθεντικά την καθαρή Πίστη και Άλήθεια;

β'. Ή αληθινή έξήγηση του φαινομένου της πολυθρησκίας.

1. Ό προβληματισμός σχετικά μέ τό πανανθρώπινο φαινόμενο της Θρησκείας, πού έντελώς διαγραμματικά έθίξαμε, δέν είναι πρόσφατος. Τό κεντρικότερο τουτο φαινόμενο της Ιστορίας έχει άποτελέσει τό άντικείμενο της μελέτης πολλών και ειδικών μελετητών από την αρχαιότητα. Και είναι ακριβώς χαρακτηριστικό πώς οϋδέποτε ή άκραία άποψη της άθεΐας και άπιστίας έγινε δεκτή καν ως σοβαρή άποψη. Άντίθετα, άντιμετωπίσθηκε μέ *άκαταμάχητα* έπιχειρήματα. Άλλ' οϋτε και οι άλλες συμβιβαστικές άπόψεις έγιναν δεκτές. Άνέκαθεν ό άνθρωπος στη Θρησκεία έζήτησε και ζητεί τό *Άπόλυτο*, γιά τό όποιο

τόν κατατρώγει ἀσίσταστη πείνα καί δίψα. Ἡ βάση λοιπόν τῆς Θρησκείας, δηλ. τό ἔμφυτο θρησκευτικό συναίσθημα καί ἡ καθολική θρησκευτικότητα², εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ Ἀπολύτου, πού εἶναι ὁ Ὑψίστος Θεός. Ὅπως τά σφάλματα στήν Ἐπιστήμη καί ἡ πολυγνωμία στή Φιλοσοφία καί γενικά στή ζωή δέν σημαίνουν τήν ἀνυπαρξία τῆς λογικῆς καί κατάργηση τῶν ἰδίων, τό ἴδιο καί στή Θρησκεία. Οἱ διαφορετικές ἐκφράσεις καί κατευθύνσεις πού παίρνει τό θρησκευτικό συναίσθημα δέν ἀναιροῦν τό ἴδιο καί τήν καθολική ἔκφρασή του, τή Θρησκεία.

2. Πράγματι, ἡ αἰτία, ἀλλά καί ἡ συνέπεια τοῦ φαινομένου τῆς πολυθρησκίας, ὅπως καί τοῦ εὐθέως ἀναλόγου καί οὐσιαστικά ταυτιζομένου φαινομένου τῆς φιλοσοφικῆς πολυγνωμίας, εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Πλήν ὅμως ὄχι ὡς «φυσιολογική» ἐκδήλωση καί ἐξέλιξη τῶν ἐμφύτων λειτουργιῶν, δηλ. τῆς θρησκευτικότητας καί τῆς συνειδήσεως γενικά, ἀλλ' ὡς ἐκτροπή καί διαστροφή ἀπό τή «φυσική» Πηγή καί Ὁδό κινήσεώς τους, πού εἶναι ὁ Δημιουργός Θεός. Ἐνῶ ὁ Θεός-Πατέρας ἐπλασε τόν ἀνθρωπο-υἱό Του ἐλεύθερο πρόσωπο καί ὄχι δούλο ἢ ζῶο, ὁ ἀνθρωπος ἔκαμε καί κάνει κατάχρηση τῆς δωρεᾶς τῆς ἐλευθερίας, γιά νά χειραφετηθεῖ καί ν' ἀπελευθερωθεῖ δῆθεν ἀπό τά «δεσμά» τοῦ Θεοῦ-Πατέρα Του. Στήν πραγματικότητα ὅμως ὑποδουλώθηκε στόν τυφλό ἐγωισμό τοῦ καί στόν πρῶτο «ἄσωτο υἱό», τό πονηρό πνεῦμα, τό Διάβολο, ὅπως θά ἰδοῦμε στή συνέχεια.

Καί ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια, φαίνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι (ὡς θεοφύτευτες) οἱ λειτουργίες αὐτές διατηροῦν τήν τάση πρὸς τό ἀπόλυτο καί ἀντικειμενικό, ἔστω καί ἂν εὐρίσκονται στήν αὐτπάτη καί τήν παραπλάνηση μέ τή δέσμευση καί διαστροφή τους σέ διάφορα ὑποκατάστατα. Ἐδῶ πάλι ἔχει τήν ἐξήγησή του τό γεγονός ὅτι καί στά πολυθεϊστικά καί εἰδωλολατρικά θρησκευτά διατηρήθηκαν καί διατηροῦνται μονοθεϊστικές τάσεις, ἀλλά καί σαφῆ ἵχνη πρωταρχικῆς «παραδόσεως» περὶ «ἐκπτώσεως» καί προπατορικῆς ἁμαρτίας ἀπό κάποια «παραδείσια» κατάσταση καί ἐποχή (μῦθοι Πανδώρας, Προμηθεά κ.ἄ.).

3. Ἐξάλλου τήν ἴδια ἀλήθεια μαρτυρεῖ καί τό τραγικό καί «ἀφύσικο» γεγονός τοῦ θανάτου, ὅπως καί ἡ βίωση γενικά τῆς «πλάνης» καί τῆς διαστροφῆς ὡς τραγικῆς καί ἀπαράδεκτης καταστάσεως γιά τόν ἀνθρωπο. Κυρίως ὅμως τό γεγονός αὐτό στήν κοσμοϊστορική διάστασή του ἐκφράζεται πολύ ἔντονα στό διπλό χαρακτήρα τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος: τῆς στροφῆς καί ἔλξεως πρὸς τό Θεό, ἀλλά καί τῆς ἀποστάσεως καί ἀπώσεως, τοῦ τρόμου καί τῆς

ένοχης, μέ κατάληξη τήν *ανάγκη* καί *επιδίωξη* *λυτρώσεως*, άποκαταστάσεως καί συμφιλιώσεως Θεοϋ-Πατέρα καί ανθρώπου-υιού. (Πρβλ. τή συμβολικότατη Παραβολή τοϋ 'Ασώτου Υίου, Λουκ. 15, 11-32).

Σημειώσεις.

1. 'Η λ. *θηρσκειά* θεωρείται μεταγραφή τής έβραϊκής *derech-Ja* (= όδός Γιαχβέ). Δηλ. d = θ καί ch = σκ, έκπτωση τοϋ πρώτου ε, έκταση σέ η τοϋ δευτέρου καί κατάλ. -εία, αντί Ja. 'Η άποψη είναι τοϋ Καθηγητή τής Θρησκειολογίας στο Πανεπ. 'Αθηνών Λεων. Φιλippiδή. 'Η λατινική λ. *religio* (religare) σημαίνει *άνασύνδεση*, όποτε προϋποθέτει άπομάκρυνση καί πλάνη, δηλ. τήν «πτώση».

2. 'Αποδεικτικά στοιχεία ότι τό θρησκειτικό συναίσθημα είναι έμφυτο καί άνεξάλειπτο στόν άνθρωπο ύπάρχουν πολλά καί τέτοια είναι τά άναφερόμενα στή συνέχεια από άλλη πλευρά. 'Επειδή όμως ή άθεΐα καί ή άντιθρησκειτική προπαγάνδα έχουν δημιουργήσει πολλή σύγχυση, συνοπτικά άναφέρονται εδώ καί τά έξης:

α) 'Η άποψη ότι τό θρησκειτικό συναίσθημα καί άρα καί ή Θρησκεία είναι δημιούργημα τής άρχικής άγνοίας, τοϋ φόβου τοϋ ανθρώπου πρό τών φοβερών καί άνεξηγήτων φαινομένων, μιås ύποβολής, πού ύστερα έγινε δήθεν έπιβολή τής «ιερατικής» τάξεως, στερείται, τουλάχιστο, έπιστημονικής σοβαρότητας. Αυτόσαιναιρείται από τό γεγονός ότι όχι μόνο έπίστευσαν, αλλά καί έστήριξαν καί θεωρούν χρέος τους πνευματικό ν' άπολογούνται ύπέρ τής πίστewς εκείνοι άκριβώς πού άνακάλυσαν τά «μυστικά» τής Φύσεως! ('Αρχαίοι 'Ελληνες φιλόσοφοι καί ιδιαίτερα οί : 'Ηράκλειτος, Πυθαγόρας, Πλάτων, 'Αριστοτέλης' αλλά καί πλείστοι από τούς θεμελιωτές τών νεωτέρων 'Επιστημών: Νεύτων, Πασκάλ, Λάιμπνιτς, Βόλτα, 'Αμπέρ, Φουκώ, Παστέρ, Λινναΐος, Φραγκλίνος, Φλέμιγκ, Πλάνκ, Μίλλικαν, Φόν Μπράουν' έκτός τών παλαιωτέρων καί νεωτέρων 'Ελλήνων όλων τών έπιστημονικών κλάδων, γιά τούς όποίους βλ. τό βιβλίό «Διακήρυξις Χριστιανικής 'Ενώσεως 'Επιστημόνων», Περιοδικό «'Ακτίνες» 1946, κέξ., καί βιβλία πού πραγματεύονται τά θέματα: *Θρησκεία ή Πίστη καί 'Επιστήμη ή Διανόηση*, 'Εκδόσεις «'Αποστ. Διακονίας», «Ζωής» κ.ά.).

β) 'Ότι τό θρησκειτικό συναίσθημα είναι καθολικό καί πανανθρώπινο καί άρα έμφυτο ύποστηρίζουν καί άποδεικνύουν καί οί νεώτερες 'Επιστήμες, πού ιδιαίτερα τό έμελέτησαν καί τό μελετοϋν, όπως οί: 'Ιστορία Πολιτισμοϋ, 'Εθνολογία, 'Ιστορία Θρησκειμάτων, Φιλοσοφία, Κοινωνιολογία, Ψυχολογία καί Ψυχιατρική, Παιδαγωγική, 'Ιατρική τής Προσωπικότητας, 'Αρχαιολογία, 'Ιστορία Δικαίου, Τέχνης κ.ά. 'Η σύγχρονη λοιπόν έπιστημονική άποψη είναι ότι όχι μόνο έμφυτη είναι ή θρησκειτικότητα στόν άνθρωπο, αλλά καί *σύνθετη καί άνώτερη λειτουργία*, πού έδρεύει στό κέντρο τής συνειδήσεως καί επηρεάζει καί κινητοποιεί ολόκληρη τήν ψυχοσωματική του ύπόσταση: *συναίσθηματα, θέληση, νοϋ, λόγο, κοινωνικές έκδηλώσεις*. 'Ανάλογα μάλιστα μέ τήν ποιότητα καί τήν ένταση τής θρησκειτικότητας διαμορφώνεται καί μεταμορφώνεται ολόκληρη ή προσωπικότητα τοϋ ανθρώπου, αλλά καί ολόκληρη ή κοινωνία.

«Κατά γενικόν ιστορικόν νόμον πάσα δημιουργική εποχή αφορμάται ἐκ θρησκευτικῆς τινος κινήσεως» (Σπυρ. Καλλιάφας, Καθηγ. Παιδαγωγικῆς Πανεπιστ. Ἀθηνῶν).

Ἀνέκαθεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Θρησκεία, ὅπως ἀποδεικνύεται καί ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους πολιτισμούς τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν ἑλλήν. κλασσικὸ καὶ τὸ βυζαντινὸ (Ἀκρόπολη, Ἁγία-Σοφία).

γ) Γιά πολλοὺς λόγους, ποὺ δὲν εἶναι ἀνεξήγητοι, ὅπως ἡ ἀρνητικὴ ἀγωγὴ, τὸ κακὸ παράδειγμα κ.ἄ., συμβαίνει ἢ ὑπανάπτυξη καὶ καθυστέρηση, ἢ ἀπόθνηξη καὶ νάρκωση, ἢ ὑποκατάσταση καὶ διαστροφή, συνηθέστερα, οὐδέποτε ὁμως ἐξάλειψη τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Ἡ ἀκαμπτὴ ἀνθεκτικότητά του στὴ βία καὶ τὰ μαρτύρια, ἡ ἐπιδεκτικότης θρησκευτικῆς ἀναζωπυρώσεως καὶ μεταστροφῆς ἄλλοτε ἀδιαφόρων, ἀλλὰ καὶ ἀθέων καὶ πολεμίων τῆς Θρησκείας, ποὺ ἐγίναν ὁμολογητές καὶ «μάρτυρες», ὅλα αὐτὰ κ.ἄ. ἀποδεικνύουν τὸ ἔμφυτο καὶ ἀνεξάλειπτο τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Δὲν εἶναι ὁμως οἱ «θεωρητικοί» λόγοι, ἀνύπαρκτοι βέβαια, ποὺ δικαιολογοῦν τὴν ἀμφισβήτηση τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπάρξεως τοῦ θρ. συναισθήματος, ὅπως καὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι *Φῶς*. Τὸ ἐμπόδιο εἶναι ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀμαρτωλὴ ζωὴ, ποὺ ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπο ἀπ' τὸ Θεό, ὅσο μένει σ' αὐτήν.

«Τὸ φιλοσοφικὸ μας σύστημα δὲν εἶναι συνήθως παρὰ ἡ ἱστορία τῆς καρδιᾶς μας...» (Γερμανὸς φιλόσοφος Φίχτε).

«Ἄν ἡ Γεωμετρία ἦταν ἀντίθετη μὲ τὰ πάθη μας, δὲν θὰ ἔλειπαν οἱ ἄνθρωποι ποὺ θὰ ἀμφισβητοῦσαν τὴ θετικότητα τῶν ἀποδείξεων τῆς!»! (μέγας Φυσικομαθηματικὸς Λάιμπνιτς).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια.

«Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ Φῶς ἐλλήλυνεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ Φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα..., ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ...» (Ἰω. 3, 19, 20).

4. Ἡ μία-μοναδικὴ ἀληθινὴ Θρησκεία: ἡ Χριστιανικὴ Ὁρθοδοξία.

α'. Αὐθεντικά γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς Θρησκείας.

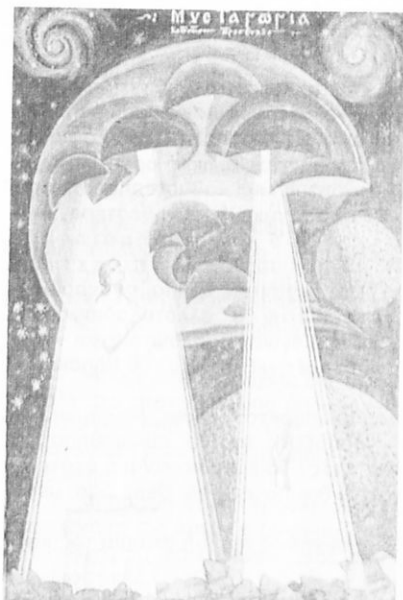
Τὰ γνήσια γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς Θρησκείας εἶναι κυρίως τρία:

1) Ὁ καθαρὸς καὶ ἀπόλυτος *Μονοθεϊσμός*:

2) ἡ αὐθεντικὴ-προσωπικὴ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ὡς *Αὐτοαληθείας καὶ Αὐτοζωῆς*· καὶ

3) ἡ *λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου* μὲ τὴν ἐλεύθερη ἀποδοχὴ καὶ μέθεξη Αὐτῆς τῆς Ἀληθείας καὶ Ζωῆς, δηλ. ἡ σχετικὴ, ἀλλὰ πραγματικὴ ἔνωση του μὲ τὸ Δημιουργό καὶ Σωτήρα του¹.

Βέβαια, γιὰ τὸν καθορισμὸ καὶ περισσότερο γιὰ τὴν ἀξιολόγηση

Μυσταγωγία, κατάσταση προσευχής. Συμβολική απεικόνιση της ανατάσεως της ψυχής, του θείου φωτισμού, της αίσθησεως του ύψηλου καί έξωκοσμικού.

Σύγχρονο έργο του Άγιορείτη Μοναχού Ίωάννη (Βράνου), καθηγητή της Βυζαντινής Άγιογραφίας στην «Άθωνιάδα» Εκκλησιαστική Σχολή, Καρυές Άγ. Όρους.

αὐτῶν τῶν γνωρισμάτων προϋποτίθεται *συγκριτική μελέτη* ὅλων τῶν παλαιῶν καί συγχρόνων θρησκευμάτων, μελέτη πού ἔχει γίνει καί γίνεται ἀπό τήν Ἱστορία Θρησκευμάτων καί τή Συγκριτική Θρησκειολογία, πού ὡς Ἐπιστῆμες ἔχουν μεγάλο ἱστορικό καί κοινωνιολογικό ἢ ἀνθρωπολογικό ἐνδιαφέρον. Καί τοῦτο, γιατί ἡ Θρησκεία, ὅπως εἶδαμε, ἔχει ἐπίδραση γενικότερη στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ πολιτισμοῦ του.

Ἐντούτοις, δέν εἶναι δυνατή ἐδῶ ἡ παράθεση τόσων στοιχείων γιά καθεμίᾱ ἀπ' τίς σύγχρονες τουλάχιστο ἱστορικές θρησκείες, ὥστε νά φανεῖ ἀπ' τή συγκριτική μελέτη τους ἡ ἀσύγκριτη ὑπεροχή τῆς μιᾶς καί μοναδικῆς ἀληθινῆς Θρησκείας, τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοδοξίας μας. Θά ἦταν ἄλλωστε ὀξύμωρο σχῆμα νά προταχθοῦν τά στοιχεῖα αὐτά τῶν διαφόρων θρησκειῶν πρίν γνωρίσουμε τίς βασικές ἀλήθειες τῆς Πίστεώς μας, ἡ ὁποία, ἀκριβῶς γιατί εἶναι ἡ μόνη ἀληθινή, μπορεί νά γίνει καί τό ἀσφαλές κριτήριό γιά τή συγκριτική καί κριτική μελέτη ὁποιασδήποτε θρησκείας. Πρέπει ὅμως ἀπ' τήν πλευρά αὐτή νά τονισθεῖ πῶς καμμιά θρησκεία δέν διαθέτει αὐθεντικά καί γνήσια τά προηγούμενα βασικά γνωρίσματα παρά μόνο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας. Γιατί μόνο σ' αὐτή διασώζεται ἀκέραιη καί ἀνόθευτη ἡ Αὐ-

τοαποκάλυψη τοῦ Ἰδίου τοῦ Θεοῦ στό Πρόσωπο τοῦ Θε-
ανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως διεξοδικά θά ἰδοῦμε στή συνέ-
χεια. Σ' ὅλες τίς ἄλλες θρησκείες καί τά τρία γνωρίσματα πού ἀναφέ-
ραμε πρὶν εἶναι ἐλλειπτικά καί ὑποκειμενικά. Πρόκειται ὄντως
γιά ὑποκατάσταση καί διαστροφή τῶν αὐθεντικῶν γνωρισμάτων
τῆς ἀληθινῆς θρησκευτικότητας καί Θρησκείας. Γι' αὐτό καί δέν εἶναι
καθόλου μισαλλοδοξία, ἀλλά φιλόανθρωπη φιλαλήθεια νά διακηρύττει ἡ
Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὅτι αὐτή καί μόνη εἶναι «στῆλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς
Ἀληθείας» (Α' Τιμ. 3, 15).

«Ὅλοι αἱ πίστεις εἶναι ψεύτικες... Μόνη ἡ Πίστις τῶν Ὁρθοδόξων
Χριστιανῶν εἶναι καλὴ καὶ ἀγία», ἐκήρυττε ὁ Ἅγιος Ἱερομάρτυς καί
Ἐθναπόστολος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός (†1779, Α' Διδαχή). Τὴν ἐπιβολὴ
ὅμως τῆς Ἀληθείας μέ ὁποιοδήποτε μέσο βίας «φύσει καί θέσει» ἀπα-
γορεύει καί καταδικάζει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

β'. Μονοθεϊσμός, ἀποκάλυψη καί λύτρωση στίς ἄλλες θρησκείες γενικά.

Μέ βάση τὰ αὐθεντικά ἱστορικά στοιχεῖα ὅλων τῶν παλαιῶν καί
συγχρόνων θρησκειῶν, ὅπως ἐκεῖνες τὰ παραδίδουν, ἰδιαίτερα ὁ ὀρ-
θόδοξος μελετητής τους διαπιστώνει μέ βεβαιότητα πόσο ἐλλειπτικές
εἶναι καί στά τρία προηγούμενα γνωρίσματα, ἀκόμη καί οἱ θεωρούμε-
νες «ἀνώτερες» ἀπ' αὐτές. Ἔτσι, ἀφοῦ ἀποκλεισθοῦν ὅλες οἱ μορ-
φές πολυθεΐας, εἰδωλολατρίας, φυσιολατρίας καί μαγεί-
ας, ὡς κατώτερα ὄντως ὑποκατάστατα θρησκευτικότητας καί θρη-
σκείας (δηλ. ὅλα τὰ θρησκεύματα τῆς Ἀφρικῆς καί τῶν Ἰνδιάνων τῆς
Ἀμερικῆς καί Αὐστραλίας, ἀπομένουν πρὸς σύγκριση μόνο οἱ γνω-
στές θρησκείες τῆς Ἀνατολῆς γενικά. Αὐτές μποροῦν νά δια-
κριθοῦν σέ τρεῖς κατηγορίες:

- α) Ἰουδαϊσμός καί Ἰσλαμισμός·
- β) Ἰνδουϊσμός-Βραχμανισμός, Βουδδισμός· καί
- γ) Ταοϊσμός-Κομφουκιανισμός (Κίνα).

Οἱ ὑπόλοιπες θρησκείες τῆς Ἀνατολῆς, παλαιότερες ἢ σύγχρο-
νες, ἢ εἶναι «αἰρέσεις» τῶν προηγούμενων ἢ εἶναι φυσιολατρικές (Σιν-
τοϊσμός, Ἰαπωνία) ἢ δυαρχικές (Ζωροαστρισμός, Περσία, κ.ἄ.)².

Ἐξετάζοντας λοιπὸν γενικά, μέ βάση τὰ προηγούμενα αὐθεντικά
γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς Θρησκείας, τίς παραπάνω θρησκείες, πρέπει
πρῶτα ν' ἀποκλείσουμε ἀπ' αὐτές τὴ γ' κατηγορία. Καί τοῦτο, γιατί
οὔτε ὁ Μονοθεϊσμός τους εἶναι καθαρός, ἀλλ' οὔτε κυρίως ὑπάρχει
σ' αὐτές Αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ὡς Προσώπου. Ἄλλωστε ὁ Ταοϊ-
σμός καί ὁ Κομφουκιανισμός (Ζ' αἰ. π.Χ.) ἀρχικά ἐμφανίσθηκαν ὡς

φιλοσοφικές-πανθειστικές καί ἠθικές θεωρίες, ὡς μεταρρυθμίσεις τῆς παλαιότερης θρησκείας τῶν Κινέζων, πού ἦταν φυσιολατρική καί προγονολατρική. Ἐξάλλου καί οἱ θρησκείες τῆς β' κατηγορίας ἔχουν βάση φυσιολατρική, πού καταλήγει ἡ στήν πολυθεΐα ἢ στὸν τυφλό πανθεισμό, χωρὶς ἐπίσης Αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεοῦ καί μέ λύτρωση ὑποκειμενική καί ἀμφίβολη³. Ὅλα αὐτά καί τὰ παρόμοια ὑποκατάστατα τῆς ἀληθινῆς θρησκευτικότητας ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς:

«Καὶ τοῦτο τοῦ Πονηροῦ τὸ σόφισμα, τῷ καλῷ (= τῇ θρησκευτικότητι) καταχρησασμένον πρὸς τὸ κακόν, οἷα (= ὅπως εἶναι) τὰ πολλὰ τῶν ἐκείνων κακουργημάτων. Παραλαβὼν γὰρ αὐτῶν (= τῶν ἀνθρώπων) τὸν πόθον πλανώμενον ἐπὶ Θεοῦ ζήτησιν, ἐν' εἰς ἑαυτὸν περισπᾶσιν τὸ κράτος καὶ κλέψῃ τὴν ἔφεσιν, ὥσπερ τυφλὸν χειραγωγῶν ὁδοῦ τινος ἐφιέμενον, ἄλλους ἀλλαχοῦ κατεκρήμνισε καὶ διέσπειρεν εἰς ἕν τι (= σὲ κάποιον) θανάτου καὶ ἀπωλείας βάραθρον» (PG 36, 45C).

Ὅπως στοὺς προπάτορες ὁ Πονηρὸς ἐκμεταλλεύθηκε τὸν ἔμφυτο πόθο γιὰ τὴν ὁμοίωση μέ τὸ Θεό (τὸ «καθ' ὁμοίωσιν»), γιὰ νά τοὺς ἀπομακρύνει ἀπ' τὸ Θεό, ἔτσι καί στίς θρησκείες. Ἀφοῦ δέν μπορεῖ νά ξερριζώσει τὴν ἔμφυτη θρησκευτικότητα, τὴν ἀποσπᾷ ἀπ' τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀληθινῆς Θρησκείας καί τὴ διασπᾷ σὲ διάστροφα ὑποκατάστατα, ὅπου φυσικά δέν ὑπάρχει λύτρωση καί σωτηρία.

Ἀπομένει τώρα τελευταία πρὸς σύγκριση ἡ α' κατηγορία: Ἰουδαϊσμός, Χριστιανισμός, Ἰσλαμισμός, ὅπου ὑπάρχουν κοινὰ στοιχεῖα. Πράγματι ὁ Ἰσλαμισμός (ισλάμ = ὑποταγή στοῦ θέλημα τοῦ Θεοῦ) εἶναι θρησκεία μονοθεϊστική, πού ἱδρυσε ὁ Μωάμεθ (570–632 μ.Χ.) μέ ἀνάμικτα στοιχεῖα ἰουδαϊκά καί χριστιανικά, τὰ ὅποια ἰσχυρίσθηκε ὅτι τοῦ ἀποκάλυψε ὁ Ἄγγελος Γαβριήλ. Ἐνῶ ὅμως ὁ Μωάμεθ θεωρεῖται ἀπὸ τὸ «ἱερό» βιβλίον του, τὸ Κοράνιο, ἀνώτερος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀπλή σύγκριση τῶν βίων καί τῶν λόγων τοὺς ἀποδεικνύει ὅχι ἀπλῶς τὴν κατωτερότητα τοῦ Μωάμεθ, ἀλλὰ καί τὴ διαστροφή ἀπ' αὐτόν τῆς Π. καί Κ. Δ. Ἡ διαφορὰ Χριστοῦ καί Μωάμεθ εἶναι οὐρανομήκης!

Τέλος, μεταξύ Ἰουδαϊσμοῦ καί Χριστιανισμοῦ ἡ σύγκριση τίθεται σὲ ἄλλη βάση: ἂν δηλαδὴ ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς εἶναι ὄντως ὁ ἀναμενόμενος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους Μεσσίας-Χριστός, πράγμα πού οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ συγχρόνου τοῦ Χριστοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί οἱ διάδοχοί τους τὸ ἀρνήθηκαν καί τὸ ἀρνοῦνται μέχρι σήμερα. Μέ ἀναμφισβήτητες ὅμως ἱστορικές ἀποδείξεις ἡ ἀληθινὴ Θρησκεία τῶν Πατριαρχῶν καί τῶν Προφητῶν ἐπαληθεύθηκε μόνο στοῦ Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου

Ἰησοῦ Χριστοῦ καί συνεχίζεται μέ τήν ἰδρυση τῆς Ἐκκλησίας Του. Ὁ ἀληθινός Ἰουδαϊσμός «ἐπληρώθη», δηλ. ὁλοκληρώθηκε, ὅπως θά ἰδοῦμε στή συνέχεια, στό ἱστορικό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου καί συνεχίζεται ὡς ἡ «Μία, Ἀγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία», πού εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας.

Σημειώσεις.

1. Γιά τά συστατικά στοιχεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος στή γνήσια μορφή καί ἐκδήλωσή του, τῇ *χριστιανικῇ πίστει*, θά κάνουμε εἰδικό λόγο στή συνέχεια. Γενικά ὅμως τό θρησκευτικό συναίσθημα, ἀκόμη καί στίς ὑποκατάστατες μορφές του, *χαρακτηρίζει*: 1) βεβαιότητα στήν ὑπαρξη καί παρουσία τοῦ Θεοῦ· 2) ἀνάλογη λατρεία (προσευχή, τελετές)· καί 3) ἐξάρτηση καί συμμόρφωση τοῦ πιστοῦ-λάτρη ἀπ' τό θέλημα τοῦ Θεοῦ μέ ἀνάλογη ὑπακοή-διαγωγή.

2. Ἡ *σύγχρονη στατιστική* ἀναλογία σέ ἀριθμό ὁπαδῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τῶν διαφόρων θρησκειῶν, ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι τήν ἀνθρωπότητα ἀποτελοῦν 1000 ἄνθρωποι, κατά προσέγγιση εἶναι ἡ ἐξῆς:

1. Χριστιανοί γενικά	292	7. Κομφουκίανοί	100
2. Ἰουδαῖοι	4	8. Σιντοῖστές	11
3. Μωαμεθανοί	142	9. Διαφόρων θρησκειῶν	9
4. Ἰνδουῖστές	126	10. Πρωτογόνων θρησκειῶν	50
5. Βουδδιστές	63	11. Ἀγνώστων πεποιθήσεων	194
6. Ταοιστές	10		

(Βλ. Σημειώσεις Πανεπιστ. Παραδόσεων τοῦ Καθηγητῆ Θρησκευολογίας στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Ἐπισκόπου Ἀνδρούσης Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, «Βασικά πλευραί τοῦ Ἰνδουϊσμοῦ,» Ἀθῆναι 1975, σ. 13).

3. Αὐτό φαίνεται καθαρά στό Βουδδισμό, πού ἄθθεν ἐνώνεται ὁ πιστός μέ τήν ὑψίστη δύναμη, τό Βράχμα, ὅταν βυθίζει τή σκέψη του σ' αὐτό, ἔτσι ὥστε νά μπορεῖ νά λέγει: «ἐγώ εἶμαι σύ». Μέ τή σκέψη του δηλ. ὁ Βουδδιστής καί μέ τήν ἀσκητική ζωὴ ἐκρίζωνει ἄθθεν ἀπό τήν ψυχὴ του τήν ἐπιθυμία γιά τή ζωὴ, πού θεωρεῖ κακὴ καί γεμάτη θλίψεις, καί ἐνώνεται μέ τό Βράχμα τέλεια. Ὅπως ὅμως θά ἰδοῦμε, ἡ ἐκρίζωση τῶν παθῶν καί ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτοῦν τήν ἀντικειμενική καί ἐνεργό Χάρη τοῦ Θεοῦ.

«Οἱ Προφηταὶ ὥς εἶδον,
οἱ Ἀπόστολοι ὥς ἐδίδαξαν,
ἡ Ἐκκλησία ὥς παρέλαβεν,
οἱ Διδάσκαλοι ὥς ἐδογματίσαν,
ἡ Οἰκουμένη ὥς συμπεφώνηκεν,
ἡ Χάρις ὥς ἔλαμψε,
τὸ ψεῦδος ὥς ἀπελήλαται,
ἡ Σοφία ὥς ἐπαρορησιάσατο,
ὁ Χριστὸς ὥς ἐβράβευσεν·
οὕτω φρονοῦμεν,
οὕτω λαλοῦμεν,
οὕτω κηρύσσομεν...
Αὕτη ἡ Πίστις τῶν Ἀποστόλων,
Αὕτη ἡ Πίστις τῶν Πατέρων,
Αὕτη ἡ Πίστις τῶν Ὁρθοδόξων,
Αὕτη ἡ Πίστις τὴν Οἰκουμένην
ἐστήριξε»!

(Συνοδικό τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΘΕΙΑ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

Ε 1. "Έννοια καί προϋποθέσεις τῆς θείας Ἀποκαλύψεως.

Γιά νά γίνει σχετικά ἀντιληπτή ἡ ἔννοια τῆς θείας Ἀποκαλύψεως ἢ Αὐτοαποκαλύψεως τοῦ Πνευματικοῦ καί Ἀκτίστου Θεοῦ, πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι ὑπάρχει *διάκριση μεταξύ τῆς ἄκτιστης οὐσίας τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀκτίστων ἐπίσης θείων ἐνεργειῶν τῆς. Ἔτσι ἡ ἄκτιστη οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλυτα ἀπλή καί ἀπειρη καί γι' αὐτό ὡς πρὸς αὐτήν ὁ Θεός εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσιτος, ἀόρατος καί ἀκατάληπτος. «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» (Ἰω. 1, 18), «οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» (Α΄ Τιμ. 6, 16). Ἀλλ' ὅμως ἡ ἄκτιστη θεία οὐσία ἔχει *πολλαπλή ἄκτιστη ἐπίσης ἐνέργεια*, πού εἶναι οὐσιώδης κίνηση καί δύναμη, ἀλλά καί δημιουργική, οὐσιοποιός καί ζωοποιός τῶν κτισμάτων, κατὰ τὴν ἐλεύθερη θεία Βούληση. Ὁ Ἄκτιστος λοιπὸν καί Ὑπερούσιος Θεός δέν ἀποκαλύπτει στὰ κτίσματα ποτέ τὴν ἄκτιστη οὐσία Του, πού εἶναι ὑπεράγνωστη, ἀπρόσιτη καί ἀμέθεκτη. Ἀποκαλύπτει μόνο τίς ἄκτιστες ἐνεργειές Του, σχετικά πάντοτε, πού γίνονται προσίτες καί γνωστές στὸν ἄνθρωπο εἴτε *ἔμμεσα*, δηλ. διὰ μέσου τῶν κτισμάτων, εἴτε *ἄμεσα*, δηλ. χωρὶς κτιστά-αἰσθητά μέσα, μέ ὑπερφυσικό καί ὑπεραισθητό τρόπο¹.*

2. Ἡ φυσική ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ.

Τό Σύμπαν-Κόσμος (= εὐταξία, στολισμός) εἶναι τό κτιστό ἐνέργημα ἢ ἀποτέλεσμα τῆς ἄκτιστης ἐνεργείας τῆς Βουλῆσεως τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ὁ κτιστός Κόσμος εἶναι ἡ *ἔμμεση καί φυσική ἢ ἀντικειμενική ἀποκάλυψη* τῆς ὑπάρξεως καί τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν ἢ ἰδιότητων τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, τόν ὁποῖον ἀκριβῶς καί καλεῖ *ἔμμεσα* στήν ἀναγνώριση τοῦ Ἀκτίστου Δημιουργοῦ του². Ἰδιαίτερα ὁμως ἡ ἴδια ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει δημιουργηθεῖ *«κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν Θεοῦ»*, μέ τή θεοειδή καί νοερή ψυχή του εἰκονίζει καί ἀποκαλύπτει *ἔμμεσα καί ὑποκειμενικά* τόν Ἀόρατο Δημιουργό του. Ἐξάλλου ἡ ἀνα-κάλυψη καί διατύπωση ἀπ' τόν ἄνθρωπο τῶν νόμων καί σχέσεων πού διέπουν τά ὑλικά ὄντα καί τήν ἴδια τήν ψυχοσωματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου, καί αὐτές εἶναι ἐπίσης φυσική καί ἔμμεση ἀπο-κάλυψη τῶν νόμων πού ὁ Θεός ἔθεσε στά κτίσματα. Ἀλλά καί οἱ διάφορες ἐφαρμογές τῶν φυσικῶν νόμων, πού ἀνακαλύπτει ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καί *ὁ, τι καλό καί ἀληθινό σκέπτεται, λέγει, γράφει καί πράττει*, ὅλα αὐτά δέν εἶναι δημιουργήματά του *«ἐκ τοῦ μὴ ὄντος»*. Εἶναι ἐνεργήματα, βλαστήματα καί καρποί τοῦ θείου πυρήνα πού ἔχει μέσα του³ καί ὁ ὁποῖος, ὡς πρός τίς καλές του ἐκδηλώσεις, ζεῖ καί ἐνεργεῖ μέ τή φωτιστική ἐνέργεια τοῦ *«σπερματικοῦ θείου Λόγου»*, ὅπως εἶδαμε νά λέγουν οἱ Χριστιανοί Ἀπολογητές. Μάλιστα καί πολλοί ἐθνικοί-εἰδωλολάτρες ποιητές καί συγγραφεῖς, πρό καί μετά Χριστόν, ἐπίστευαν στήν *ἔμπνευση* καί *καθοδήγηση τοῦ Θεοῦ* σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου⁴.

Ἄλλ' ὁμως ἡ φυσική ἀποκάλυψη, ὡς γνώση τοῦ Θεοῦ, τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, καίτοι εἶναι ἀληθινή κατὰ βάση, ὥστόσο εἶναι ἐλλιπής καί ἀνεπαρκής νά καθοδηγήσει τόν ἄνθρωπο. Δέν ὑπάρχει σ' αὐτήν ἀκρίβεια, πληρότητα καί ἐνότητα, πού μόνη ἡ αὐθεντία τοῦ Θεοῦ ἐξασφαλίζει. Ἐξάλλου τό πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου δέν ἦταν – καί δέν εἶναι – τόσο γνωσιολογικό, ὅσο γενικότερα πνευματικό καί ἠθικό. Στήν ἀνθρωπότητα δέν ἐκυριάρχησε μόνο ἡ πλάνη, ἀλλά κυρίως ἡ ἁμαρτία καί ὁ θάνατος μέ καθολικές στόν Κόσμο συνέπειες, πού καμμιά δύναμη ἀνθρώπινη δέν ἦταν ἱκανή νά παραμερίσει. Μόνο ὁ ἴδιος ὁ Θεός μπορούσε νά φωτίσει καί νά λυτρώσει τόν ἄνθρωπο.

3. Ἡ ὑπερφυσική Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπερφυσική Ἀποκάλυψη ἢ Αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἄ-μεση φανέρωση στόν ἄνθρωπο τῆς ἄκτιστης δόξας τῆς Θεότητος καί βασιλείας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ θεία αὕτη Ἀποκάλυψη ἐγίνε στο

Πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Λόγου⁵ «ἀσάρκως» στήν Π. Διαθήκη καί μόνο στό ἔθνος τῶν Ἑβραίων. Ἀντίθετα, στήν Κ. Διαθήκη ἐγινε «ἐν σαρκί», μέ τήν ἱστορική Ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦ μοναδικοῦ Διδασκάλου καί Σωτήρα ὅλων τῶν ἀνθρώπων, πρό καί μετά Χριστόν. Ἔτσι ἡ πηγή καί τό κέντρο καί τό νόημα τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. Γιά τό λόγο αὐτό, ὅπως ἀναφέραμε ἤδη, καμμιά θρησκεία, πρό ἢ μετά Χριστόν, δέν διαθέτει αὐθεντική καί ἱστορική ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ. *Αὕτῃ ἐγινε ἅπαξ καί διὰ παντός μόνο ἀπ' τό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό «καί οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενί ἢ σωτηρία...»* (Πράξ. 4, 12).

Ἐξάλλου, ἐπειδὴ γιά τήν ἀποδοχή καί μέθεξη τῆς θ. Ἀποκαλύψεως εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐλεύθερη συνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ θ. Ἀποκάλυψη στήν Π. Δ. ἦταν προπαρασκευαστική, τόσο τῶν ἰδίων τῶν Ἑβραίων, ὅσο καί διὰ μέσου αὐτῶν καί τῆς διασποράς τους ὅλων τῶν ἐθνῶν. Γι' αὐτό καί ἦταν σταδιακή. Ἐγινε μέ τίς ἐπαγγελίες καί ἐντολές τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καί τῶν Προφητῶν, μέχρις ὅτου ὁ Θεάνθρωπος ἀποκάλυψε τό πλήρωμα, ἐπειδὴ Αὐτός εἶναι «τὸ πλήρωμα τοῦ Νόμου καί τῶν Προφητῶν».

Τό περιεχόμενο ἀκριβῶς τῆς θ. Ἀποκαλύψεως καί ἡ σωτηριώδης ἐνέργεια καί σημασία του γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο θά εἶναι καί τό περιεχόμενο τῶν μαθημάτων πού ἀκολουθοῦν. Πρὶν ὅμως εἰσελθούμε στήν οὐσία τοῦ περιεχομένου τῆς θ. Ἀποκαλύψεως, πρέπει νά γνωρίσουμε τόν τρόπο καί τὰ μέσα ἀποδοχῆς καί διαφυλάξεως τῆς.

Σημειώσεις.

1. Τῇ θεμελιώδη αὐτῇ ἀλήθεια, πού διδάσκει μόνο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας, ὁ ὄντως «οὐρανοφάντωρ» Μ. Βασίλειος διατυπώνει ὡς ἐξῆς: «Ἀλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐκ ὑποχνοῦμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι Αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία Αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος» (Ἐπιστ. 234).

2. Γιά τήν ἀγνοία ἢ τήν ἄρνηση τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ Θεοῦ ὁ Σοφός Σολομώντας (1000 π.Χ.) λέγει: «Μάταιοι μὲν γὰρ (= ἀνόητοι βέβαια) πάντες ἄνθρωποι φύσει (= κατὰ βάθος), οἷς παρῇν Θεοῦ ἀγνοσία καί ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν εἰδέναι τὸν ὄντα οὕτε... τὸν Τεχνίτην...» (Σ. Σολ. 13, 1). Πρβλ. καί Ρωμ. 1, 19-20: «Τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφάνερωσε. Τὰ γὰρ ἀόρατα Αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε αἰδὶος Αὐτοῦ δύναμις καί θειότης» (=οἱ θεῖες ιδιότητες).

«Τὸ Φῶς τὸ Ἀληθινόν, ὃ φωτίζει
πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
κόσμον» (Ἰω. 1, 9).

Λεπτομέρεια Μεταμορ-
φώσεως. Σύγχρονο ἔργο τῶν
Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχω-
μαίων, Καρυές Ἀγ. Ὁρους.

3. «Οὕτως ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος καὶ πᾶσι σύμφυτος καὶ πρῶτος ἐν ἡμῖν νόμος καὶ
πᾶσι συνημμένος ἐπὶ Θεὸν ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἐκ τῶν ὁρωμένων» (Ἀγ. Γρηγ. Θεολόγος,
Λόγ. 28, 16). Νόμος τοῦ Θεοῦ ἐμφυτος εἶναι ἡ ἠθικὴ συνείδηση σ' ὅλους
τούς ἄνθρώπους, «... οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρ-
δαίαις αὐτῶν, σιμαστρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως...» (Ρωμ. 2, 14-15).

4. Πλὴν ἄλλων, χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Σωκράτη. Πιστεύω,
ἔλεγε, «ὁ Θεὸς ἐμὲ τῇ πόλει προστεθεικέναι...». Ἐπίσης ἔλεγε ὅτι τὸν καθοδη-
γοῦσε ὁ «δαίμων-δαιμόνιον» (= ὁ Θεός).

5. Ὅπως θὰ ἰδοῦμε στό μάθημα περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, τόσο ἡ δημι-
ουργία, ὅσο καὶ ἡ ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐγιναν
ἀπὸ τὸ Θεὸ Λόγο. «Πάντα δι' Αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς Αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ
γένεον. Ἐν Αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων... Ἦν τὸ Φῶς τὸ
ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον... Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθασάμεθα τὴν δόξαν Αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογε-
νοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας» (Ἰω. 1, 3-4, 9, 14).

Σέ ὅλες τίς θεοφάνειες καὶ σ' ὅλα τὰ θαύματα τῆς Π.Δ. ὑπάρχει καὶ
ἐνεργεῖ ἡ ἄκτιστη δόξα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Αὐτός ἦταν ὁ «Ὡν», πού φανερώθηκε
ὡς «Πῦρ» στό Μωυσή (πρβλ. τὸ φωτοστέφανο τῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ: «Ο
ΩΝ»). Αὐτός ἦταν ἡ ἄκτιστη «Νεφέλη», πού ὁδηγοῦσε τοὺς Ἑβραίους, ἡ «πνευ-
ματικὴ Πέτρα» (= βράχος), πού τοὺς ἐπότισε, «ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός» (Α' Κορ.
10, 4).

4. Ἡ χριστ. πίστη ὡς μέσο γνώσεως τῆς θ. Ἀποκαλύψεως.

α'. Ἡ «ἀρχή» τῆς πίστεως.

Ἡ λ. *πίστις* (θ. *πιθ-*, ρ. *πείθω*) σημαίνει πεποίθηση-ἐμπιστοσύνη στήν προσωπική ἐμπειρία καί μαρτυρία κάποιου, ἀλλά καί προσωπική ἐμπειρία καί γνώση, στήν ὁποία στηρίζονται ἄλλοι. Ἔτσι ἡ πίστις, ἀπό καθαρά γνωσιολογική πλευρά, εἶναι τό μέσο μέ τό ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ, ἀλλά καί μεταδίδει τίς πρῶτες καί περισσότερες γνώσεις στή ζωή του. Ἐξάλλου ἡ «ἀρχή» τῆς πίστεως εἶναι ἡ βάση τόσο τῆς σχολικῆς, ὅσο καί τῆς ἐπιστημονικῆς παιδείας καί γνώσεως¹. Πράγματι, «ἡ ἀρχή τῆς πίστεως δέν εἶναι καθόλου ξένη πρός τήν Ἐπιστήμη καί τούς ἐργάτες της... στήν εὐρεση τῶν ἀρχῶν ἢ νόμων» (Ἄμερ. ἀστρονόμος Ed. Frost). Κάθε Ἐπιστήμη καί «ἰδιαίτερα ἡ Γεωμετρία πρέπει νά στηρίζεται σ' ἓναν ἀριθμό ἀξιωμάτων, πού δέν ἀποδεικνύονται» (Γάλ. μαθηματικός Poincaré). Κυρίως ὅμως ἡ πίστις εἶναι θεμελιώδης «ἀρχή» γιά τίς *ἱστορικές Ἐπιστήμες*, πού βασιζονται στά φιλολογικά καί λοιπά μνημεῖα. Χωρίς αὐτή τή μορφή πίστεως, τῆς *ἱστορικῆς ἀξιολοπιστίας*, οἱ ἀνθρώπινες γνώσεις στά πλεῖστα πεδία τοῦ Πολιτισμοῦ γενικά ἀνατρέπονται. Γιά τίς περισσότερες λοιπόν γνώσεις του ὁ ἄνθρωπος στηρίζεται κυρίως στήν *ἔμμεση μαρτυρία* τῶν ἄλλων καί πολύ λιγότερο στήν αὐτοψία ἢ αὐτηκοΐα ἢ σέ προσωπικά φυσικομαθηματικά πειράματα. Ἄλλωστε «ἀποδείξεις» δέν εἶναι μόνο οἱ θετικές, ἀλλά καί οἱ ἱστορικές καί ἄλλες ἀποδείξεις, πού ἀνάλογα μέ τό ἐρευνημένο θέμα ἔχουν τή δική τους μεθοδολογία καί ἀξιολογία.

β'. Ὁ χαρακτήρας τῆς θρησκευτικῆς πίστεως.

Ἡ βάση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως εἶναι τό ἔμφυτο θρησκευτικό συναίσθημα, πού χαρακτηρίζει ἡ τάση καί ἀναφορά πρός τό ἀπόλυτο καί ὑπεραισθητό. Ἡ ἔδρα ὅμως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἶναι ἡ ἔμφυτη ἐπίσης ἠθική συνείδηση καί γι' αὐτό τό θρησκευτικό συναίσθημα εἶναι *ἐνσυνειδήτο*, εἶναι κατάσταση πλήρους καί βαθειᾶς αὐτοσυνειδησίας. Ἐπομένως οὔτε «τυφλό» οὔτε «ἄλογο» εἶναι τό θρησκευτικό συναίσθημα. Ἀντίθετα, ὡς σύνθετο καί ἀνώτερο, κινητοποιεῖ τή βούληση καί ἐπηρεάζει τή λογική, τίς ὁποῖες καί διευρύνει ἀπό τά φυσικά πλαίσια στά ὑπερφυσικά.

Ἔτσι ἡ πλήρης ἐσωτερική βεβαιότητα, πού δημιουργεῖ ἡ πίστις στήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, εἶναι μιά ἐνσυνειδήτη καί ἄμεση προσωπική ἐμπειρία, πού στηρίζεται στήν αὐθεντία τοῦ Ἰδίου τοῦ Θεοῦ².

Υ'. Ἡ καθαυτό χριστιανική πίστη.

1. Στό χώρο τῆς υπερφυσικῆς πραγματικότητος «διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους» (Β' Κορ. 5, 7). «Ἔστι δὲ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» ('Εβρ. 11, 1). Τὰ ἐλπιζόμενα καὶ ἀόρατα, πού ἔχουν πραγματική ὑπόσταση-ὑπαρξή, μέ τῇ δύναμει τῆς πίστεως γίνονται προσιτά ὡς παρόντα καὶ ἐλεγχόμενα, ψηλαφητά πράγματα. Π.χ. ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ὡς λογικό ἀξίωμα, πού ἐξάγεται ἔμμεσα ἀπό τῇ φυσική ἀποκάλυψη, παραμένει γιὰ τῇ λογική ἀφηρημένη ἔννοια καὶ «ιδέα» καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Θεός εἶναι «ὁ Μέγας Ἀπών». Ἀντίθετα, μέ τὴν πίστη ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται μπροστά στό Θεό καὶ ὁ Θεός εἶναι «ὁ Ὄν» ὡς Παρών, συνομιλεῖ μέ τόν πιστό καὶ τόν καθοδηγεῖ ἄμεσα. «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωυσῆν ἐνώπιος ἐνωπίῳ ὡς εἴ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον!» ('Εξ. 11, 33)³.

2. Πρέπει ὅμως νά γίνει διάκριση μεταξύ ἀμέσων δεκτῶν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως καὶ ἐμμέσων, δηλ. τῶν λοιπῶν πιστῶν. Οἱ ἄμεσοι δέκτες ἦσαν οἱ Ἅγιοι Προφῆτες καὶ Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ εἶχαν τὴν πρωταρχική πίστη, ἀλλὰ καὶ καθαρότητα βίου καὶ εἰλικρίνεια καὶ ἄλλες ἀρετές, ἀξιώθηκαν ἀπ' τὸ Θεό νά δεχθοῦν ἄμεσες ἀποκαλύψεις. Γιὰ ν' ἀξιωθεί ὅμως καὶ κάθε πιστός νά «ιδεῖ» ὅ,τι καὶ ἐκεῖνοι, δηλ. τὴν ἄκτιστη δόξα καὶ δύναμη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ μυστήριά της, πρέπει νά χρησιμοποιήσῃ τὰ κτιστά, ἀλλὰ ἀληθινὰ σύμβολά της, τὰ λόγια-γράμματα τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ τὰ ἱερὰ Μυστήρια. Δηλαδή ὅπως στίς φυσικές ἀλήθειες-γνώσεις, ἔτσι καὶ στίς ὑπερφυσικές, ἡ πίστη δέν ἀποκλείει, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὶς αἰσθήσεις καὶ τὸ λόγο-λογική. «Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή διὰ ρήματος (= λόγου, γράμματος) Θεοῦ» (Ρωμ. 10, 17). Ἡ ἀκοή λοιπόν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁραση (στὴν ἀνάγνωση τῶν θείων λόγων, στά «αἰσθητά σημεῖα» τῶν Μυστηρίων) εἶναι οἱ τροφοδότες καὶ ὀρθοστάτες τῆς πίστεως, πού ὡς ἔμφυτη ὥρεά ὑπάρχει στὴν καρδιά κάθε ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ βαπτισμένου ὀρθοδόξου.

3. Μετά τὸ ξύπνημα αὐτό τῆς πίστεως ἀρχίζει ἡ ἥρωικότερη πορεία καὶ ὁ εὐγενέστερος ἀγώνας αὐξήσεως καὶ «προκοπῆς τῆς πίστεως» (Φιλιπ. 1, 25). Στό πρῶτο τοῦτο στάδιο χρειάζεται ὅπωςδῆποτε ὁδηγός καὶ προπονητὴς ἐμπειρότατος. Εἶναι πράγματι παράλογο ὁ ἄνθρωπος πού «μόλις ἄνοιξε τὰ μάτια του», στό φωτεινὸ βέβαια χώρο τῆς πίστεως, νά θέλει ἀμέσως, ὅχι μόνο νά ἰδεῖ, ἀλλὰ καὶ νά κάμει θαύματα, *μόνος του!* Θὰ πρέπει λοιπόν νά δεῖξει πίστη ἀπλή, χωρὶς ἐπιφυλάξεις καὶ μέ εἰλικρίνεια, στά ἱερὰ λόγια πού διδάσκεται ἡ μελετᾶ ὡς τὴν αὐθεντική μαρτυρία καὶ πείρα τῶν Ἀγίων. Τὴν ἴδια αὐτὴ πίστη-ἐμπιστοσύνη πρέπει νά δεῖξει στὴν προσωπική μαρτυρία καὶ ἐμπειρία

τῶν Πνευματικῶν Ἱερέων τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν προηγουμένων του πιστῶν καί ἐναρέτων Χριστιανῶν. Ἐπειτα, ταυτόχρονα μέ τήν πορεία καί τόν ἀγῶνα πίστεως, πρέπει ν' ἀρχίσει καί ὁ ἀγῶνας καθαρισμοῦ τῆς καρδιᾶς ἀπό τά διάφορα πάθη καί ἐλαττώματα. Κυρίως ὁ ἀγῶνας του θά στραφεῖ ἐναντίον τῆς φιλαυτίας καί τῆς κενοδοξίας, πού θ' ἀντικαταστήσουν ἡ ἀνιδιοτελεῖς ἀγάπη καί ἡ ταπεινοφροσύνη. Ὅλα αὐτά δέν εἶναι βαριά, ἐφ' ὅσον ἡ πίστη του, ἔστω ἀδύνατη ἀκόμη, θά στηρίζεται στό Θεάνθρωπο Λυτρωτή, πού ὑπόσχεται καί ἐκπληρώνει πάντοτε τήν ὑπόσχεσή Του: «Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καί τηρῶν αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με... καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτόν καί ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμάντον» (Ἰω. 14, 21). Ἐφόσον αὐτά γίνονται, ἤδη ὡς καρπός τῆς πίστεως θά ὑπάρχει μέσα του ἡ πληροφορία καί προσωπική ἐμπειρία τῆς βεβαιότητος γιά τά ἐλπιζόμενα καί πιστευόμενα. Ἡδὴ θά αἰσθάνεται καί θά γνωρίζει ἐμπειρικά τήν ὁρατή ἐνέργεια τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄκτιστη ἀκριβῶς ἐνέργεια τῆς Χάριτός του. Καί ἡ ἐμπειρία καί γνώση αὐτῇ θ' αὐξάνουν συνεχῶς «κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως» (Ρωμ. 12, 6) «δι' ἀγάπης ἐνεργοιμένης» (Γαλ. 5, 6).

Ὑπάρχει βεβαιότατα καί τό ἀνώτερο στάδιο, προσιτό σ' ὅλους τοὺς πιστοὺς, πραγματικότητα αὐθεντικά μαρτυρημένη ἀπὸ τίς μυριάδες τῶν Ἁγίων ὅλων τῶν ἐποχῶν μέχρι καί τῶν ἡμερῶν μας: ἡ θεὰ τῆς ἄκτιστης δόξας τοῦ Θεοῦ καί τῆς βασιλείας Του, ἡ θεία ἑλλαμψη ἢ τό θεῖο καί ἄκτιστο φῶς! Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι ἀκριβῶς αὐτός: ἡ τελεία ἐνωση τοῦ πιστοῦ μέ τόν πιστευόμενο Θεό, ἡ θεὰ τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἡ κατὰ χάρη θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἡ μακαρία θεὰ-θέωση θά πραγματοποιηθεῖ μέ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, σ' ὅλους τοὺς πιστοὺς-σωζομένους μετὰ θάνατον, στήν αἰώνια ζωὴ. Ποιοὶ ὅμως θ' ἀξιωθοῦν καί ἀπ' τὴν παρούσα ζωὴ νά ἰδοῦν καί νά γνωρίσουν, ὄχι νέες ἀποκαλύψεις, ἀλλὰ ὅ,τι καί ὅπως εἶδαν καί ἐγνώρισαν οἱ Ἅγιοι, αὐτό θά ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπ' τό βαθμὸ τῆς πίστεως, τῆς αὐταπαρνήσεως καί γενικά τῆς ἀγιότητος τοῦ καθενός. Ὡστόσο ἡ ὁδός εἶναι σ' ὅλους ἀνοικτὴ καί μακάριοι οἱ εὐρίσκοντες καί ἀκολουθοῦντες αὐτήν.

δ'. Πίστη καί γνώση.

Ἡ πίστη τέλος ὡς μετοχὴ στή θ. Ἀποκάλυψη εἶναι καί γνώση καί μάλιστα «ὑπερέχουσα» (Φιλιπ. 3, 8) κάθε ἄλλη γνώση. Γι' αὐτό καί οἱ Ἅγιοι κυρίως, πού μετέχουν ἅμεσα στή θ. Ἀποκάλυψη, λέγονται «γνωστικοί» καί «θεωρητικοί». Γενικά πάντως οἱ ἀλήθειες-γνώσεις τοῦ πι-

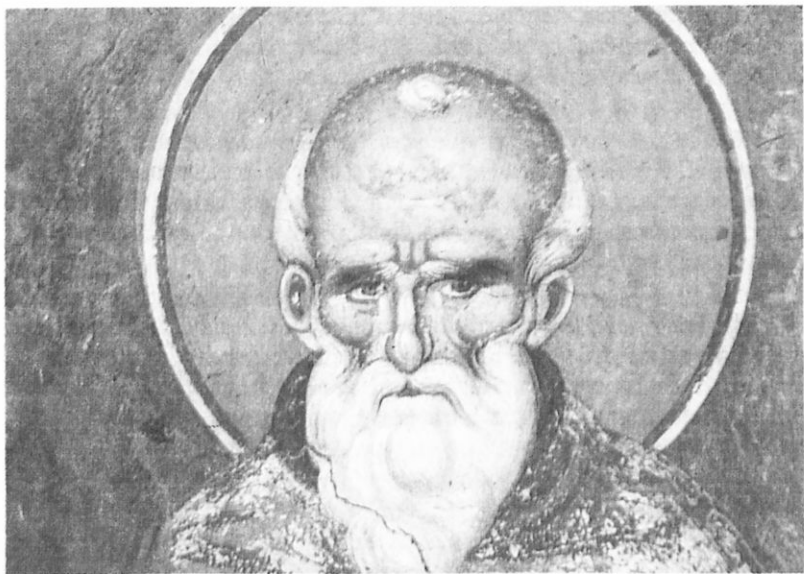
τουτοῦ εἶναι ἀκριβεῖς, πλήρεις, αἰώνιες. Ἐξάλλου ὡς πρὸς τίς ἀνθρώπινες καὶ «ἐπιστημονικές» γνώσεις ἡ στάση τοῦ πιστοῦ εἶναι *θετική*. Πιστεύει καὶ γνωρίζει ἐκ πείρας ὅτι ὁ Θεός, «ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαν-
ροι τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι» (Κολασ. 2, 3), Αὐτός ἔδωσε καὶ δίδει στὸν ἄνθρωπο «πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστή-
μης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι» (Ἐξ. 31, 3) καὶ «ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυ-
μασίοις Αὐτοῦ» (Σ. Σειρ. 38, 6). Δέν ὑποτιμᾷ τίς ἀναγκαῖες καὶ χρησιμο-
τατες ἐπιστημονικές γνώσεις, ἀλλὰ καὶ δέν τίς ὑπερτιμᾷ, οὔτε τίς συγ-
κρίνει μέ τῇ θεῖᾳ γνώσῃ, τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν μέρος ἄλλης φύσεως καὶ τάξεως. Γι' αὐτό καὶ οἱ ἀληθινὰ πιστοὶ ἐπιστήμονες ἀξιολογοῦν ὀρθὰ τὰ ἐρευνώμενα ζητήματα καὶ ἐμβαθύνουν περισσότερο στὴν οὐ-
σία τους. Εἰδικὰ ὅμως γιὰ τὰ «μετα-φυσικά» καὶ αἰώνια προβλήματα ὁ πιστός, ἐπιστήμονας ἢ μὴ, γνωρίζει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη γνώση εἶναι ἀμυ-
δρὴ καὶ ἀνίσχυρη νὰ καθοδηγήσει τὸν ἄνθρωπο, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ἔξω ἀπὸ τῇ θεῖᾳ Ἀποκάλυψη δέν ἔχει κἂν νόημα.

Σημειώσεις.

1. «Ἀπάντων πραγμάτων ἡ πίστις προηγείται... Ποῖαν δὲ τέχνην ἡ ἐπιστήμην δύνανται τις μαθεῖν, ἐὰν μὴ πρῶτον ἐπιδῷ ἑαυτὸν καὶ πιστεύσῃ τῷ διδασκαλῷ;» (Θεόφιλος Ἀντιοχείας, πρῶην ἄπιστος καὶ ἔπειτα ἐπίσκοπος καὶ ἀπολογητής, Β' αἰ. μ.Χ., PG 6, 1036). Καὶ ὁ σύγχρονός του ἐγκυκλοπαιδικότατος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρέας λέγει: «Κυριώτερον οὖν τῆς ἐπιστήμης ἡ πίστις καὶ ἔστιν αὐτῆς κριτήριον... Ἄνευ πίστεως οὐκ ἔστι γνώσιν ἐπακολουθῆσαι» (PG 8, 945, 965).

2. Αὐτὴ τῇ βεβαιότητι ἐκφράζει ὁ ὀρισμός τῆς πίστεως πού δίδει ὁ Ἁγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής: «Ἡ πίστις ἀπεδείχθη σαφῶς ὑπάρχονσα δύναμις σχε-
τική (= σχέσεως προσωπικῆς) τῆς ὑπὲρ φθίν ἁμέσου τοῦ πιστεύοντος πρὸς τὸν πι-
στεύμενον θεὸν τελείας ἐνώσεως» (PG 90, 373 C).

3. Πράγματι, μόνο ἀπ' τὰ αὐθεντικά ὁράματα, θεάματα καὶ θαύματα τῶν Ἁγίων Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων μπορούμε νὰ μαθητεύσουμε τὸν τρόπο τῆς ἁμεσῆς προσεγγίσεως μέ τὴν πίστη στὴ θεῖα Ἀποκάλυψη, ὅχι ὡς συστημα-
τὴν ἀληθειῶν-ιδεῶν (ἀνάγνωση κειμένων), ἀλλ' ὡς προσωπικὴ ἐμπειρία μιᾶς ζωντανῆς πραγματικότητος. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ παραδείγματα ὁραμάτων ἀποκαλύψεων σὸ Μωυσὴ (Χωρ. 19, 20), ἀλλὰ καὶ στὸν Ἀπ. Παῦλο («ἐπιστροφή», ὁρος, Νομοδοσία, Ἐξ. κεφ. 9, 1, 20), ἀλλὰ καὶ στὸν Ἀπ. Παῦλο («ἐπιστροφή», Πράξ. 9, 1, κέξ., «ἀρπαγὴ» στὸν Παράδεισο, Β' Κορ. 12, 1 κέξ.). Γιὰ τὰ ἱστορικά αὐτὰ πρόσωπα οἱ αὐθεντικές ἐκεῖνες ἀποκαλύψεις ἀποτελέσαν τὴ βάση ὁλόκληρης σειρᾶς ἱστορικῶν γεγονότων μέ ἀπόλυτη ἐνότητα συν-
εχείας καὶ συνεπειᾶς. Ἡ ἱστορικὴ τους ἀξιοπιστία εἶναι αὐθεντικὴ καὶ ἀποκλείει κάθε περίπτωση παρεξηγήσεως. Καὶ ἐπειδὴ καμμιὰ ἄλλη ἐξήγηση δέν χωρεῖ, ἰδοὺ ἡ πραγματικότης τῆς πίστεως, τῆς ὁποίας ἡ ἄρνηση θὰ ἐσήμαινε παραφροσύνη. Ὅτι εἶχαν πλήρη αὐτοσυνειδησία, δέν χωρεῖ καμμιὰ ἀμφιβολία. Τί «ἐκαναν» λοιπὸν οἱ αἰσθήσεις καὶ ἡ λογικὴ τῶν Ἁγίων ἐκεῖνων ἀνδρῶν τίς

Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής (580-662), βαθύς θεολόγος καί ἑρμηνευτής, κύριος πολέμιος τῆς αἵρέσεως τοῦ Μονοθελητισμοῦ.

Τοιχογραφία Μανουήλ Πανσελήνου, Πρωτάτο, Καρυές Ἀγ. Ὁρους, ἀρχές 14^{ης} αἰ.

«στιγμές» τῆς Αὐτοαποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ; Πάντως δέν καταργήθηκαν ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ' ἔπαθαν ἴλιγγο οἱ ἴδιες! Καί ὅμως, ἐπειδὴ, ἔστω «βωβές», ἀξιώθηκαν νά μετάσχουν σ' αὐτὴ τὴν «ἄλλης φύσεως» πραγματικότητα, φωτίσθηκαν καί ἰκανώθηκαν νά μπορέσουν στὴ συνέχεια, *σέ δεύτερο στάδιο*, ν' ἀπεικονίσουν καί νά ἐκφράσουν μέ εἰκόνες καί λέξεις ὅ,τι ἀόρατα «εἶδαν», ὅ,τι ἀνήκουστα «ἄκουσαν», ὅ,τι ὑπερνοητά «ἐννόησαν». Ἡ πίστη δηλ. γιὰ τὴ συνειδητοποίηση-ἐπίγνωση, ἀλλὰ καί μετάδοση σ' ἄλλους τοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ τῆς ἀναγκάζεται, ἐξ αἰτίας τῆς αἰσθητικότητας τοῦ ἀνθρώπου, νά καταγράφει καί νά μεταφράζει τίς ὑπερφυσικές ἀλήθειες *μέ φυσικὲς ἐννοιες καί λογικὲς κατηγορίες*. Ἔχουμε δηλ. ἐδῶ μιά ἀναλογία τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως θείας καί ἀνθρωπίνης φύσεως στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου, ἀλλὰ *χωρὶς σύγχυση ἢ ἀλλοίωση*. Μάλιστα ὁ Ἅγ. Μάξιμος λέγει ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «*ἡ ἐνυπόστατος πίστις*», ἀλλὰ καί ὅτι «*μήτηρ τοῦ Λόγου (καὶ λόγου) καθέστηκεν ἡ ἀληθὴς καὶ ἀπόλυτος πίστις*», ὅπως ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος τοῦ Χριστοῦ. «*Ἡμῖν πρότερον τὴν πίστιν δημιουργήσας ὁ Λόγος (τὸ εἰς Αὐτὸν πιστεῦν ἡμῖν ἐχαρίσθη)*, ὕστερον γίνεται τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως υἱός, ἐξ αὐτῆς κατὰ προᾶξιν ταῖς ἀρεταῖς σωματούμενος» (PG 90, 400).

5. Οί πηγές τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Πίστεως.

Ζ

Ἡ μία καί μοναδική πηγή τῆς Πίστεώς μας εἶναι ἡ θεία Ἀποκάλυψη ὅπως μᾶς παραδόθηκε ἀπό τοὺς θεοπνεύστους Προφῆτες καί Ἀποστόλους. Ἡ μία ὅμως αὐτὴ πηγή ἔχει παραδοθεῖ στὴν Ἐκκλησία μέ δύο μορφές, ὡς Ἁγία Γραφή καί Ἱερά Παράδοση. Καί οἱ δύο εἶναι ἰσοκύρες καί ἰσοδύναμες καί συναποτελοῦν τὴ μία καί ἀναλλοίωτη «*Παρακαταθήκην*» ἢ «*Παραδοθεῖσαν Πίστιν*».

α'. Ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ Ἁγία Γραφή περιλαμβάνει τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς θείας Ἀποκαλύψεως πού παραδόθηκε στὴν Ἀποστολική Ἐκκλησία γραμμένο αὐθεντικά ἀπό τοὺς ἰδίους τοὺς θεοπνεύστους Προφῆτες πρό Χριστοῦ καί ἀπό τοὺς θεοπνεύστους Ἀποστόλους μετὰ Χριστόν. Τά βιβλία πού γράφηκαν πρό Χριστοῦ, συνολικά 49, λέγονται *Παλαιὰ Διαθήκη* (= συνθήκη-συμφωνία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων γιά τὴ σωτηρία τους), ἐνῶ ὅσα γράφηκαν μετὰ Χριστόν, συνολικά 27, λέγονται *Καينὴ Διαθήκη*.

Τά πιό πολλά βιβλία τῆς Ἀ. Γ. γράφηκαν ὄχι ἀμέσως, ὅταν ἐγίνετο οὗτοι ἰ. συγγραφεῖς τους ἡ θεία Ἀποκάλυψη, ἀλλ' ἀργότερα καί σταδιακά. Ἔτσι τῆς γραπτῆς μορφῆς τῆς θ. Ἀποκαλύψεως προηγήθηκε ἡ προφορική ἐξαγγελία καί *παράδοσή* της στό λαό τοῦ Θεοῦ, τόσο στὴν Π., ὅσο καί στὴν Κ. Διαθήκη. Ἐπομένως κατὰ τὴν προϊστορία της ἡ Ἀ.Γ. ἀνήκει στὴν Ἱ. Παράδοση, ἡ ὁποία, στὴ μορφὴ αὐτῇ, τῆς Ἀ.Γ., εἶναι ἀπόλυτα «κλειστή». Καμμιά προσθαφαίρεση δέν μπορεῖ νά γίνει στό κείμενο τῆς Ἀ.Γ.

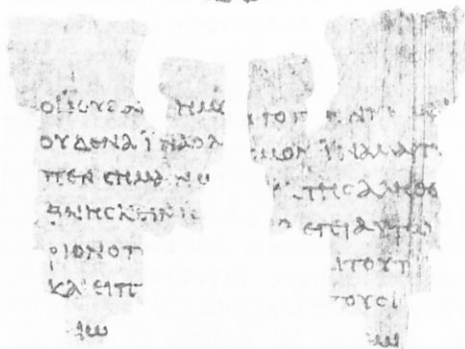
Ἔτσι, ὁ λεγόμενος «*Κανὼν*» τῆς Ἀ.Γ., καίτοι παλαιός, «ἐκλείσει» μέ τὴ συμπερίληψη μόνο τῶν 49 βιβλίων τῆς Π.Δ. καί τῶν 27 τῆς Κ.Δ. κατὰ τὸ 692 ἀπ' τὴν Ἀγ. Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Μέ τὸν καθορισμὸ τοῦ «*Κανόνος*» ἀποκλείσθηκαν ὀρισμένα «*ψευδεπίγραφα*» ἢ «*ἀπόκρυφα*» βιβλία μέ φανταστικὸ, μυθοπλαστικὸ περιεχόμενο, πού εἶχαν κυκλοφορήσει παλαιότερα καί ἐνόθευαν τὴ θ. Ἀποκάλυψη.

Ὡς αὐθεντικὸ καί γνήσιο κείμενο τῆς Π.Δ. ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν *ἐλληνικὴ μετάφραση* τῶν Ο' (= Ἑβδομήκοντα, συνεκδοχικά, ἀντί 72). Ὑπάρχει καί τὸ πρωτότυπο ἑβραϊκὸ ἢ μασωριτικὸ κείμενο, ἀλλ' ὄχι πλήρες. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ μετάφραση τῶν Ο' ὑπάρχουν καί ἄλλες ἐλληνικές, ἀλλὰ καί ξενόγλωσσες μεταφράσεις. Γι' αὐτές, ἐφ' ὅσον δέν ὑπάρχει ἀναγνώριση-

ἐπικύρωση Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὑπάρχει – καί πρέπει νά ὑπάρχει – πάντοτε ἡ ἐπιφύλαξη γιά τήν ἀκρίβεια τῆς ἀποδόσεως τοῦ πρωτοτύπου. Ἐξ ἄλλου καί γιά τό πρωτότυπο ἑλληνικό κείμενο Π. καί Κ. Δ. πρέπει νά ἐξετάζει ὁ ὀρθόδοξος ἀναγνώστης του ἂν ἔχει τήν ἐγκριση τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἢ τῶν ἄλλων Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων καί Αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν.

Τμήμα τοῦ ἀρχαιότερου ἐβραϊκοῦ χειρογράφου-παπύρου τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης, Β' αἰ. π.Χ. Βλ. σχετικά στή σ. 43, ὅπου ὁ λόγος γιά τό πρωτότυπο τῶν μεσσιανικῶν Προφητειῶν τοῦ Προφ. Ἡσαΐα.

Τμήμα τοῦ ἀρχαιότερου ἑλληνικοῦ χειρογράφου-παπύρου «τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου», Β' αἰ. μ.Χ.

Τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

α'. Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἱστορικά (23):

1. Γένεσις (ΙΔ' αἰ. π.Χ.)
2. Ἔξοδος
3. Λευιτικόν
4. Ἀριθμοί
5. Δευτερονόμιον
6. Ἰησοῦς Ναυῆ
7. Κριταί
8. Ρούθ
9. Βασιλειῶν Α'
10. Βασιλειῶν Β'
11. Βασιλειῶν Γ'
12. Βασιλειῶν Δ'
13. Παραλειπομένων Α'
14. Παραλειπομένων Β'
15. Ἑσδρας Α'
16. Ἑσδρας Β'
17. Νεεμίας

18. Τωβίτ

19. Ἰουδίθ

20. Ἑσθήρ

21. Μακκαβαίων Α'

22. Μακκαβαίων Β'

23. Μακκαβαίων Γ'

Ποιητικά (7):

24. Ψαλμοί

25. Ὡβ

26. Παροιμίαι Σολομῶντος

27. Ἐκκλησιαστής

28. Ἄσμα Ἀσμάτων

29. Σοφία Σολομῶντος

30. Σοφία Σειράχ

Προφητικά (19):

31. Ὠσηέ

32. Ἀμώς

33. Μιχαίας

34. Ἰωήλ

35. Ὁβδίου

36. Ἰωνάς

37. Ναούμ

38. Ἀββακούμ

39. Σοφονίας

40. Ἀγγαῖος

41. Ζαχαρίας

42. Μαλαχίας

43. Ἡσαΐας

44. Ἰερεμίας

45. Βαρούχ

46. Θρήνοι Ἱερ.

47. Ἐπιστολή Ἱερ.

48. Ἰεζεκιήλ

49. Δανιήλ

β'. Καινῆς Διαθήκης

Ἱστορικά (5):

1. Κατὰ Ματθαῖον
2. Κατὰ Μάρκον
3. Κατὰ Λουκάν
4. Κατὰ Ἰωάννην
5. Πράξεις Ἀποστόλων

14. Θεσσαλονικεῖς Β'

15. Τιμόθεον Α'

16. Τιμόθεον Β'

17. Τίτον

18. Φιλήμονα

19. Ἑβραίους

Ἐπιστολαί (21):

Παύλου (14), Πρὸς:

6. Ρωμαίους
7. Κορινθίους Α'
8. Κορινθίους Β'
9. Γαλάτας
10. Ἐφεσίους
11. Φιλιππησίους
12. Κολασσαεῖς
13. Θεσσαλονικεῖς Α'

Καθολικῆς (7):

20. Ἰακώβου

21. Πέτρου Α'

22. Πέτρου Β'

23. Ἰωάννου Α'

24. Ἰωάννου Β'

25. Ἰωάννου Γ'

26. Ἰούδα

Προφητικό:

27. Ἀποκάλυψις Ἰωάννου
(περὶ τὸ 90 μ.Χ.)

«Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων...».

Ἐπίτιτλο τῆς ἀρχῆς «τοῦ Κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου» ἀπὸ χειρόγραφο Τετραευ-
 ἀγγελο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου Ἀγ. Ὁρους, τέλη Ι'-ἀρχῆς ΙΑ' αἰ.

2. Ἡ θεοπνευστία τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

Θεία Ἀποκάλυψη καὶ θεοπνευστία ὡς ἔννοιες οὐσιαστικά εἶναι ταυτόση-
 μες. Εἰδικά ὅμως ὡς πρὸς τὴν Ἀ. Γ. θεοπνευστία εἶναι ἡ εἰδικὴ ἔμ-
 πνευση, καθοδηγία καὶ ἐπιστασία τοῦ Ἀγ. Πνεύματος στοὺς ἱ.
 συγγραφεῖς, ὥστε νὰ ἐκφράσουν καὶ διατυπώσουν τὸ περιεχό-
 μενο τῆς θ. Ἀποκαλύψεως πιστὰ καὶ ἀλάθητα. Μολονότι ὅμως τὸ
 περιεχόμενο τῆς θ. Ἀπ. εἶναι ἀπόλυτα θεῖο ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, ἡ συγκεκρι-
 μένη γλωσσικὴ καὶ γραμματικὴ του διατύπωση γίνεται ἀνάλογα με τὴν ἀτομικὴ
 μόρφωση καὶ τὸ προσωπικὸ ὕφος τῶν ἱ. συγγραφέων, χωρὶς καμμί μείωση ἢ
 ἐλάττωση τῆς οὐσίας. Ἡ θεοπνευστία δηλ. ἀναφέρεται στὴν πιστότητα καὶ
 ἀκρίβεια τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐννοίας τῆς θ. Ἀπ. καὶ ὄχι στὴ γραμματικὴ
 ἐννοία τῶν μεμονωμένων λέξεων. Ὡστόσο ὅμως μετὰ τὴ συγκεκριμένη διατύ-
 πωση τῶν ἱ. συγγραφέων δέν εἶναι δυνατὴ ὁποιαδήποτε ἐκφραστικὴ «βελτίωση»
 τοῦ πρωτοτύπου ἱ. κειμένου, οὔτε χωρεῖ καμμί προσθαφαιρέσει σ' αὐτό, ὥστε
 νὰ εἶναι καὶ γλωσσικὰ ἀναλλοίωτο καὶ «κλειστό».

Μέ τὸν τρόπο αὐτό ἡ Ἐκκλησία, ποῦ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωντανὴ καὶ ἀδιάκοπη
 μαρτυρία τῆς θεοπνευστίας, αὐθεντίας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς Ἀ.Γ., ἀποκλείει τὴν
 αὐθαίρεσιν τῶν προσθαφαιρέσεων τοῦ γράμματος γιὰ τὴν ἀσφαλὴ διαφύλαξη
 τοῦ πνεύματος.

Ἡ θεοπνευστία τῆς Ἀ.Γ. μαρτυρεῖται ἅμεσα ἀπ' τοὺς ἰδίους τοὺς ἱ. συγ-
 γραφεῖς, ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα, κατὰ πολλοὺς τρόπους. Χαρακτηριστικὴ καὶ ἀντι-
 προσωπευτικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀπ. Πέτρου, ὁ ὁποῖος γράφει:

«Ὁὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις (= ὄχι με ἐξυπνα φτιαγμένους μύθους) ἐξ-

ακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κ. ἡ Ἰ.Χ. δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται (= αὐτόπτες) γενηθέντες τῆς Ἐκείνου μεγαλειότητος» (= Θεότητος)... Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπων ἠνέχθη (= ἐγίνε) ποτε προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι» (Β' Πέτρ. 1, 16, 21).

Ἐμμεσα ἐξάλλου μαρτυροῦν τὴ θεοπνευστία τῆς Ἀ. Γ. ἡ αὐθεντία καὶ ἀξιοπιστία της. Ἄν καὶ ὅλες τίς σχετικές μαρτυρίες περιλαμβάνει καὶ ὑπερβαίνει ἡ αὐθεντία καὶ ἡ ἀξιοπιστία τῆς Ἐκκλησίας, εἰδικὰ ἡ αὐθεντία καὶ γνησιότητα τοῦ κειμένου τῆς Ἀ. Γ. πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ὑπερέχει κάθε ἐξωβιβλικό κείμενο. Τόσο ἡ ἀρχαιότητα, ὅσο καὶ τό πλῆθος τῶν χειρογράφων δέν ἔχουν τό ἀνάλογό τους στήν ἐξωβιβλική γραμματεία. Τά ἀρχαιότερα χειρόγραφα λ.χ. τοῦ Πλάτωνα εἶναι τοῦ Θ' αἰ. μ.Χ., ἐνῶ τῆς Κ.Δ. ἔχουμε χειρόγραφα ἀπ' τίς ἀρχές τοῦ Β' αἰ. μ.Χ., δηλ. ἐνῶ ζοῦσαν οἱ ἄμεσοι μαθητές τῶν Ἀποστόλων. Ἐξάλλου ὡς πρός τήν Π.Δ. ἀπό τό 1947 κέξ. ἀνακαλύφθηκαν στή Νεκρά Θάλασσα μέσα σέ σπήλαια πολλοί καὶ σπουδαιότατοι πάπυροι, πού ἀνέρχονται μέχρι τό 200 π.Χ. Μεγάλο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἕνας πάπυρος τοῦ βιβλίου τοῦ Προφήτη Ἡσαΐα, γιατί μέ τήν ἀρχαιότητά του ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἑλληνική μετάφραση τῆς Π.Δ. τῶν Ο' εἶναι πιστότερη ἀπ' τό σωζόμενο ἐβραϊκό ἢ μασωριτικό κείμενο. Δυστυχῶς οἱ Ἑβραῖοι, μετά Χριστόν, ἀλλοίωσαν τό πρωτότυπο κείμενο τῶν προφητειῶν τοῦ Ἡσαΐα γιά τό Μεσσία (γιά τίς ὁποῖες ὁ Ἡσαΐας θεωρεῖται πέμπτος Εὐαγγελιστής) καὶ διέδιδαν ψευδῶς ὅτι ᾄθην ἐν Χριστιανίᾳ πρόσθεσαν ἐξ ὑστέρου τά περί Μεσσία! Ἄλλ' ἀποδείχθηκε ἀκριβῶς τό ἀντίθετο: ἡ αὐθεντικότητα τῶν Προφητειῶν περί τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, πού γράφηκαν τόν Η' αἰ. π.Χ. καὶ πάντως πρό Χριστοῦ!

Τέλος, ἡ ἀξιοπιστία τῆς Ἀ. Γ. μαρτυρεῖται ἔμμεσα καὶ ἀπό ἄλλες πηγές ἐξωβιβλικές, πού ἀναφέρονται στά ἴδια γεγονότα ἢ παράλληλα μέ τήν Ἀ.Γ. καὶ μάλιστα μέ τήν Π.Δ. Ὅλα τά ἐπιχειρήματα τῆς ἀθεΐας, ὅτι ᾄθην ἡ Π.Δ. εἶναι βιβλίο «μυθολογικό», ἀποδείχθηκαν τά ἴδια «σεσοφισμένοι μῦθοι», καὶ μάλιστα ἀπό αὐθεντικά ἀρχαιολογικά εὐρήματα. Χαρακτηριστικές εἶναι οἱ ἀνασκαφές τοῦ Ἀγγλου Garstang τό 1929-31 στήν ἀρχαία Ἱερικῶ. Ἐπαληθεύθηκε πλήρως ἡ σχετική περιγραφή τῆς ἀλώσεως τῆς ἀπό τόν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (κεφ. 6, 1 κέξ.). Τά τείχη βρέθηκαν πεσμένα σάν ἀπό βίαιο σεισμό («... ὡς ἂν σαλπίσσητε..., πεσεῖται αὐτόματα τὰ τείχη»! στ. 4-5) μεταξύ ΙΕ'-ΙΓ' αἰ. π.Χ. Ἐγίνε εἰδική ἔρευνα γιά μεταλλικά ἀντικείμενα μέσα στά ἐρείπια καὶ δέν εὐρέθηκαν, ἐπειδὴ ὄντως τά εἶχαν συγκεντρώσει οἱ Ἑβραῖοι! («καὶ πᾶν ἀργύριον ἢ χρυσίον ἢ χαλκὸς ἢ σίδηρος ἅγιον (= ἀφιέρωμα) ἔσται τῷ Κυρίῳ», στ. 19). Παρόμοια ἰσχύουν καὶ γιά ἄλλες περιοχές, ὅπως ἡ ἀρχαία Βαβυλωνία, ὅπου ἡ πατρίδα Οὐρ τοῦ Πατριάρχῃ τῶν Ἑβραίων Ἀβραάμ, ἡ Χαναάν κ.ά.

Ἡ σημαντικότερη ὅμως ἔμμεση μαρτυρία τῆς θεοπνευστίας τῆς Ἀ.Γ. εἶναι ἡ θαυμαστὴ ἐνότητα καὶ συμφωνία τῶσιν πολλῶν ἰ. συγγραφέων, ὥστε μόνῃ τῇ Ἀ.Γ. ν' ἀποτελεῖ ἕνα καὶ ἐνιαῖο Βιβλίον θεανθρώπινο, μέ ἀρχή καὶ τέλος τό Θεάνθρωπο Λυτρωτὴ καὶ Ἀρχηγό τῆς Πίστεώς μας.

Β'. Ἡ Ἱερά Παράδοση.

Ἡ Ἱερά Παράδοση εἶναι τό ἤδη γραπτό, ἀλλὰ καὶ ἄγραφο μέρος τῆς θ. Ἀποκαλύψεως, πού δέν συμπεριέλαβαν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι στήν Κ.Δ., ἀλλὰ παρέδωσαν στήν Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ὡς ζωντανή

μαρτυρία καὶ ἐμπειρία λόγου καὶ πράξεως: μυστηριακῆς, λειτουργικῆς, κηρυκτικῆς, ἐρμηνευτικῆς, ἠθικῆς καὶ ποιμαντικῆς-διοικητικῆς.

Τό γεγονός καί μόνο ὅτι τό πλήρωμα τῆς θ. Ἀποκαλύψεως στήν Κ. Διαθήκη παραδόθηκε ἀπ' τόν ἴδιο τό Θεάνθρωπο ὡς προσωπική μαρτυρία καὶ ἐμπειρία, ὡς λόγος καὶ ζωή, κατακυρώνει καὶ καταξιώνει τό μοναδικό καὶ ἀναντικατάστατο χαρακτήρα τῆς Ἱ. Παραδόσεως. Ἔτσι ἡ Ἱερά Ἀποστολική καὶ Πατερική Παράδοση εἶναι ἡ ἴδια ἡ «Παρακαταθήκη» τῆς Πίστεως, ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία, πού ἐπίσημα ἰδρύθηκε καὶ ἄρχισε νά λειτουργεῖ τήν Ἁγία Πεντηκοστή, μέ τήν κάθοδο καὶ διαρκή ἔκτοτε παραμονή σ' αὐτήν τοῦ Ἀγ. Πνεύματος.

Τό σύνολο σχεδόν τῆς Ἱ. Παραδόσεως εἶναι πλέον γραπτό, ἀλλά διακρίνεται σέ δύο ἰδιαίτερα μέρη. Τό πρῶτο εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει διατυπωθεῖ αὐθεντικά καὶ ἀλάθητα ἀπό τή Μία Οἰκουμενική Ἐκκλησία συνερχομένη σέ Οἰκουμενικές Συνόδους. Εἶναι οἱ Ἱεροὶ Δογματικοὶ Ὅροι (μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τό Σύμβολο τῆς Πίστεως) καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, δηλ. οἱ ἀποφάσεις πού ἀναφέρονται στή λειτουργική, ποιμαντική-διοικητική καὶ ἠθική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Τό δεύτερο μέρος περιλαμβάνεται στά συγγράμματα τῶν Ἀγίων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, στά ἱερά λειτουργικά βιβλία, στίς ἀποφάσεις Τοπικῶν Συνόδων καὶ στούς βίους τῶν Ἀγίων, χωρίς ὅμως νά ἔχει διατυπωθεῖ καὶ ἐπικυρωθεῖ ἀπό Οἰκουμενική Σύνοδο, ὥστε νά ἔχει καθολικό καὶ ὑποχρεωτικό χαρακτήρα. Ἀποτελεῖ ὥστόσο καὶ αὐτό ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ θησαυροῦ τῆς «Παρακαταθήκης» τῆς Πίστεως. Γιά τήν ἀσφαλή του χρήση κριτήριο εἶναι ἡ Ἀ.Γ. καὶ τό προηγούμενο αὐθεντικό μέρος τῆς Ἱ.Π. Πάντοτε ὅμως μέσα στήν Ἐκκλησία καὶ ἀπό τήν ἴδια τήν Ἐκκλησία, στήν ἀδιάκοπη θεανθρώπινη συγκρότηση καὶ ἀποστολική διαδοχή της².

Τέλος, τό ἄγραφο μέρος τῆς Ἱ.Π. εἶναι κυρίως ἡ «μυστική» ἐμπειρία τῆς ἀγιότητος τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, πού, ὅπως ἡ ζωή, μεταδίδεται ἀπό τοὺς Πνευματικούς Πατέρες στά πνευματικά τους τέκνα μέσα στό ἐνιαῖο πνεῦμα τῆς Ἱ.Π., ἀλλά καὶ στήν ἰδιομορφία πού ἐπιτρέπει ἡ πνευματική ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Σημειώσεις.

1. Ὑπάρχει καὶ τό βιβλίον «Μακκαβαίων Δ'», πού παρατίθεται συνήθως στό τέλος τῆς Π.Δ. σάν παράρτημα. Ἐχει θέμα του τή δύναμη τοῦ «λογισμοῦ», δηλ. τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν εἶναι πιστός, καθαρὸς καὶ ἐνάρτεος, καὶ σάν παράδειγμα χρησιμοποιεῖ τό «μαρτύριο» τῶν Ἑπτὰ Μακκαβαίων ἀδελφῶν, τοῦ

διδασκάλου τους Ἐλεαζάρου καί τῆς χήρας μητέρας τους Σολομονῆς. Πρόκειται ὄντως γιά ἀριστοúργημα ἀπό κάθε ἄποψη (θέμα, φιλοσοφική δομή, ἀνάπτυξη). Συνιστάται ἰδιαίτερα ἡ μελέτη του.

2. Τό περιεχόμενο δηλαδή τῆς ἱ. Π. πρέπει: α) ν' ἀναφέρεται ἀπλῶς καί «ἐν σπέρματι» στήν Ἀ. Γ. καί ἡ ἴδια ἡ ἱ. Π. ν' ἀποτελεῖ ἐρμηνεία καί ἀνάπτυξη του γιά τήν καλύτερη κατανόηση του ἀπ' τοὺς πιστοὺς· καί β) ἂν δέν ἀναφέρεται στήν Ἀ. Γ. καί ἄρα εἶναι συμπλήρωση καί προσθήκη τῆς θ. Ἀποκαλύψεως τῆς Ἀ. Γ., πρέπει ὅμως νά εἶναι σύμφωνο μέ τό πνεῦμα τῆς Ἀ. Γ. Οἱ δύο δηλαδή μορφές τῆς θ. Ἀποκαλύψεως δέν μποροῦν ν' ἀντιφάσκουν, ἀφοῦ καί οἱ δύο ἔχουν πηγή τους τή μία καί μοναδική θ. Ἀποκάλυψη.

Γι' αὐτό καί ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας, πού διατηρεῖ καί διδάσκει ἀνόθευτη τήν Ἀποστολική Παράδοση, δέν παραδέχεται συνέχεια τῆς θ. Ἀποκάλυψεως, νέα δηλαδή ἀποκάλυψη διά μέσου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θ. Ἀποκάλυψη «ἐκλείσει» ὀριστικά μέ τοὺς Ἀποστόλους (πρβλ. Γαλ. 1, 6-9). Ἡ Ἐκκλησία, πού ἱδρύσε καί ἔκτοτε φωτίζει καί καθοδηγεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα, δέν ἀποκαλύπτει νέες ἀλήθειες Πίστewς. Ἀλλ' ἀκριβῶς μέ τή δύναμη καί τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνεται ἱκανή νά διατηρεῖ, νά ἐρμηνεύει σωστά καί νά διατυπώνει ἀλάθητα τήν «ἅπαξ διά παντός» γενομένη θ. Ἀποκάλυψη στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

«... Χαῖρε, ὁ Τόμος ἐν Ὁ, δακτύλῳ ἐγγέγραπται, Πατρός ὁ Λόγος, Ἀγνή...» (Δ' Τροπ. Ζ' Ὁδῆς Κανόνος Ἀκαθίστου).

Ἡ Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν. Τοιχογραφία Παρεκκλησίου ἱ. Μονῆς Χιλανδαρίου Ἀγ. Ὁρους, ΙΗ' αἰ.

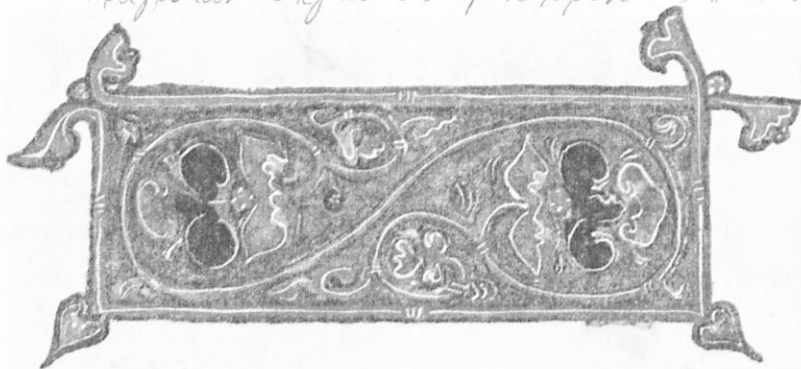

Ἡ Ἀγία Ἀ' Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος τῶν Ἀγίων Πατέρων. Σύγχρονο ἀντίγραφο (ἀπὸ πρωτότυπο τοῦ ΙΕ' αἰ.) τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχωμαίων, Καρυές Ἀγ. Ὄρους.

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Πιστεύω εἰς Ἅνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.
2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.
3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.
4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.
5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.
6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.
7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, Οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.
8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.
9. Εἰς Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.
10. Ὁμολογῶ ἓν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.
11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Πίστεις ἐστὶ ἐλπίδες καὶ ἀγάπαι
πραγμάτων ἑλεγχος οὐ βασιλεύουσιν, Ἀν. Παῦλος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΑΚΤΙΣΤΟΣ ΘΕΟΣ

«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν».

1. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ.

α'. «Ὁ Ὦν».

1. Ἡ πρώτη καὶ θεμελιώδης ἀλήθεια τῆς θ. Ἀποκαλύψεως εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Καμμιᾷ ἄλλῃ ἀλήθεια δέν διδάσκεται καὶ δέν ἐπαναλαμβάνεται τόσο συχνά καὶ ἔντονα σ' ὁλόκληρῃ τὴν Ἀγ. Γραφή καὶ τὴν Ἱ. Παράδοση, ὅσο ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πίστεως σ' Αὐτόν. «Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἔστι καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν Αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται» (Εβρ. 11, 6). «Εγὼ εἰμι ὁ Ὦν... οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ... τοῦτό μοι ἔστιν ὄνομα αἰώνιον» (δηλ. ὁ Ὦν = ὁ Ὑπάρχων), ἀποκάλυψε ὁ Θεός στοῦ Θεόπτη Μωυσή, τὸν πρῶτο ἱερό συγγραφέα τῆς θ. Ἀποκαλύψεως (Εξ. 3, 14-15). Ὡς μία χρυσὴ ἀλυσίδα ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πίστη αὐτὴ συνδέει καὶ θά συνδέει ἀδιάκοπα ὅλους τοὺς πιστοὺς στὸν ἓνα Ἀληθινὸ Θεό, ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ «πατέρα τῶν πιστῶν» Ἀβραάμ μέχρι σήμερα καὶ πάντοτε, αἰώνια.

Γιατί *μόνη ἡ πίστη αὐτὴ εἶναι τὸ θεοπατροπαράδοτο καὶ «μέγιστον μάθημα»*, τὸ πρῶτο ἀγαθὸ στὸν ἄνθρωπο, χωρὶς τὸ ὁποῖο τὰ πάντα εἶναι «ματαιότης ματαιοτήτων» (Εκκλ. 1, 2).

2. Ἀλλ' ὥστόσο ὑπάρχουν καὶ οἱ ἄπιστοι. Αὐτοὶ γιὰ νὰ πιστεύσουν, θέλουν νὰ «ἰδοῦν» τὸ Θεὸ μέ τὰ μάτια τους, ἢ, ἔστω, νὰ πειθοῦν λογικά. Θέλουν δηλ. ἀπτές-πειραματικές ἢ λογικὲς ἀποδείξεις.

Ἐνῷ ὅμως ὑπάρχει τό φῶς καί ὁ ἥλιος, οἱ τυφλοὶ οὔτε «βλέπουν» οὔτε ἐννοοῦν τί «εἶδους» εἶναι τό φῶς, ὁ ἥλιος, τὰ χρώματα. Πρέπει πρῶτα νά θεραπευθοῦν, ν' ἀποκτήσουν τό αἰσθητήριο τοῦ φωτός, καί τότε βέβαια θά ἰδοῦν!

Πράγματι, ἡ θεία Ἀποκάλυψη, πού εἶναι ἀλήθεια καί μέ τήν ἀλήθεια θέλει νά φωτίσει καί νά ἐλευθερώσει τόν ἄνθρωπο, τήν ἀπιστία τήν ἀντιμετωπίζει ὡς «ἀσθένεια» καί ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου, καί μάλιστα «καρδιακῆς» πρῶτα φύσεως καί ἔπειτα «λογικῆς». Ἔτσι μόνο μέ τή συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς βασικῆς ἀληθείας μπορεῖ νά θεραπευθεῖ ἡ διπλή αὐτή νόσος τῆς ἀπιστίας¹.

β) «Ἐνδείξεις» γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἀσθενεῖς θέλουν ἀνοχή, κατανόηση καί ἀγάπη, ὄχι σκληρότητα ἢ ψυχρότητα. Γι' αὐτό καί ὁ μόνος φιάνθρωπος μέ τή θ. Ἀποκάλυψή Του συγκαταβαίνει στήν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καί συζητεῖ τοὺς «διαλογισμούς» καί τοὺς δισταγμούς τῶν «ἀσθενῶν» στή συνείδηση καί στήν πίστη ἀποβλέποντας στή θεραπεία τους. Ἔτσι, ξεκινώντας ἀπό τή φυσική ἐμπειρία τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. τή φυσική ἀποκάλυψη, ζητεῖ νά τόν ὀδηγήσει διά μέσου τῆς φύσεως καί τῶν ὁρατῶν στήν ὑπερφυσική γνώση τοῦ Ἀοράτου Θεοῦ, διά μέσου πλεον τῆς πίστεως. Πράγματι, αἰῶνες πρὶν «γεννηθεῖ» ἡ φιλοσοφία, ἡ θ. Ἀποκάλυψη ἐχρησιμοποίησε μέ τό δικό της τρόπο τίς λεγόμενες «λογικῆς ἀποδείξεις ἢ ἐνδείξεις»² γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, ὅπως συνήθως τίς ὀνομάζουν οἱ θεολογοῦντες φιλόσοφοι, ἀλλά καί οἱ θεολόγοι. Ἀρκετά στοιχεῖα τῶν «ἐνδείξεων» αὐτῶν ἔχουν ἀναφερθεῖ στά εἰσαγωγικά μαθήματα. Οἱ «ἐνδείξεις» ὅμως αὐτές συνήθως ἀποτελοῦν μιά ἐνότητα καί εἶναι οἱ ἑξῆς: κοσμολογική-τελεολογική, ἱστορική-θρησκευτο-λογική καί ἠθική. Θεολογικά συνδέονται ἄμεσα μέ τίς λεγόμενες «σχετικές ιδιότητες» τοῦ Θεοῦ, δηλ. μέ τίς ἄκτιστες θεῖες ἐνέργειές Του, διά μέσου τῶν ὁποίων καί ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος σχετική πάντοτε γνώση τοῦ Ἀκτίστου Θεοῦ.

1) Κοσμολογική-τελεολογική ἐνδειξη.

Τά στοιχεῖα τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως γιά τήν ὑπαρξη τοῦ κόσμου ὡς ἐνεργήματος ἢ ἀποτελέσματος τῆς ἄκτιστης δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἡ τάξη, ἡ ἁρμονία, ἡ σκοπιμότητα (τό «τέλος» = σκοπός) συνιστοῦν ἀκριβῶς τήν κοσμολογική-τελεολογική ἐνδειξη. Ἡ θ. Ἀποκάλυψη μέ μάρτυρά της τόν Ἀπ. Παῦλο συνοψίζει ὡς ἑξῆς τήν ἐνδειξη αὐτή: «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατα-

σκενάσας Θεός» (Έβρ. 3, 4. 'Ο Κόσμος θεωρείται ένας «οἶκος», τοῦ ὁποίου κτίστης καί οἰκοδεσπότης εἶναι ὁ Θεός). 'Ως ἐκπρόσωπος τῆς 'Ι. Π. ὁ Μ. 'Αθανάσιος καταθέτει ἐπίσης τή δική του μαρτυρία: «Ἔστι (= εἶναι δυνατόν) καί ἀπό τῶν φαινομένων τήν περί Θεοῦ γνῶσιν καταλαβεῖν, τῆς κτίσεως ὥσπερ γραμμασι διὰ τῆς τάξεως καί ἀρμονίας τὸν ἐαυτῆς Δεσπότην καί Ποιητὴν σημαίνουσης καί βούουσης» (ΒΕΠΕΣ 30, 61).

2. Ἱστορική-θρησκευτολογική ἐνδειξη.

Ὅσα ἔχουμε ἀναφέρει σχετικά μέ τή Θρησκεία ὡς πανανθρώπινο ἱστορικό φαινόμενο (γιά τήν ἔμφυτη θρησκευτικότητα κλπ.) συνιστοῦν ἀκριβῶς τά στοιχεῖα τῆς ἐνδείξεως αὐτῆς. Οἱ σχετικές μαρτυρίες τῶν παλαιῶν, ποιητῶν, φιλοσόφων, ἱστορικῶν, καθὼς καί τῶν νεωτέρων εἶναι πάρα πολλές καί τεκμηριωμένες. Κλασσική θεωρεῖται ἡ σχετική διαπίστωση τοῦ ἱστορικοφιλοσόφου Πλουτάρχου (46-127 μ.Χ):

«Εὔροις δ' ἂν ἐπιὼν (= ἐπισκεπτόμενος, ἐρευνῶντας) καί πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομίματος μὴ δεομένας, ἀπείρους θεάτρων καί γυμνασίων· ἀνιέρον δὲ πόλεως καί ἀθέον, μὴ χρωμένης ἐνχαῖς... οὐδέίς ἐστίν οὐδ' ἔσται γεγωνὼς θεατῆς· ἀλλὰ πόλις ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς ἢ πολιτεία, τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασιν, σύστασιν λαβεῖν ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι!» (Ἠθικά VI, 2, 173, Πρὸς Κολώτην).

Πράγματι, ὅλα τά σχετικά στοιχεῖα, τά ὁποῖα εἶναι ἀναμφισβήτητα, ὁδηγοῦν στό λογικό καί ψυχολογικό συμπέρασμα: ὅ,τι δέν ὑπάρχει ἀντικειμενικά καί δέν εἶναι πραγματικό δέν μπορεῖ νά εἶναι ὁ καθολικός-τερος ἱστορικός νόμος καί ἡ ψυχὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, δηλ. ἡ πίστη στό Θεό³.

3. Ἠθική ἐνδειξη.

Τά στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς ἐνδείξεως γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ (ἀλλά καί ἀθάνατης ψυχῆς μετά θάνατον, αἰώνιας ζωῆς, ὅπου θά ἐπικρατήσῃ αἰώνια ἡ ἠθική τάξη, δηλ. ἡ ἀμοιβή καί εὐτυχία τῶν ἀγαθῶν καί δικαίων, ὅπως καί ἡ τιμωρία καί δυστυχία τῶν φαύλων καί ἀδίκων) εἶναι ὅλα ἐκεῖνα τά στοιχεῖα τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως τά σχετικά μέ τήν ἔμφυτη ἠθική συνείδηση στόν ἄνθρωπο. Ἀλλ' ἡ ἀσίγαστη καί ἀδέκαστη φωνή τοῦ ἐμφύτου ἠθικοῦ νόμου στόν κόσμο αὐτό, καίτοι δέν καταπνίγεται, περιφρονεῖται, ὁ ἠθικός νόμος καταπατεῖται. Ἐξωτερικά πολλές φορές ἐπικρατοῦν οἱ φαῦλοι, ἐνῶ οἱ ἀγαθοί περιφρονοῦνται καί παραγκωνίζονται καί δυστυχοῦν. Καί ὅμως, ὁ ἔμφυτος στόν ἄνθρωπο ἠθικός νόμος ἀπαιτεῖ τή δικαιοσύνη, στήν ἐπικράτηση τῆς ὁποίας πιστεύει ἀνέκαθεν καί καθολικά ὁ ἄνθρωπος. Ἀκριβῶς αὐτή ἡ πίστη εἶναι μιά σαφῆς καί ἰσχυρότατη ἐνδειξη ὅτι ὑπάρχει ἀντικειμε-

νικά καί πραγματικά ἠθικός νόμος, ἀλλά καί Αἰώνιος Νομοθέτης καί Δικαιοκρίτης, ὁ Θεός. Αὐτός εἶναι ὁ ἀκοίμητος τῆς «*Δίχης ὀφθαλμός*» τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Αὐτός εἶναι ὁ Ἀληθινός Θεός τῆς θ. Ἀποκαλύψεως, ὁ ὁποῖος «*ἔστησεν ἡμέραν ἐν ἣ μέλλει κορύνειν τὴν Οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν Ἀνδρὶ ὧ ὥρισε πίστιν παρασχῶν πᾶσιν ἀναστήσας Αὐτὸν ἐκ νεκρῶν*» (Πράξ. 17, 31. Στό κήρυγμά του αὐτό ὁ Ἀπ. Παῦλος, στό Βράχο τοῦ Ἀρείου Πάγου στήν Ἀθήνα, χρησιμοποιοῖ πολλά στοιχεῖα τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως).

Υ' Ἀπό τή φυσική στήν ὑπερφυσική Ἀποκάλυψη.

Θά μπορούσε κανεῖς νά χαρακτηρίσει τίς προηγούμενες «λογικές ἐνδείξεις» γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ ὡς *διεγερτικά τῆς ἀληθινῆς πίστεως*. Ὅταν ὅμως, μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ, ἐμφυσηθεῖ αὐτή ἡ ἄσβηστη σπίθα, γιά ν' ἀνάψει καί ὡς φλόγα νά φωτίσει τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νά συνδεθεῖ μέ «*τὸ Φῶς τὸ ἀληθινόν*» τῆς θ. Ἀποκαλύψεως. Στήν Ἀ. Γραφή καί τή ζωντανή Ἱ. Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, κοντά στοὺς ζωντανούς μάρτυρες τῆς πίστεως, θά βρεῖ ὁ νεοφώτιστος πιστός τοὺς ἐμπείρους διδασκάλους, γιά νά μάθει καί νά παραλάβει καί αὐτός τὸ θεοπατροπαράδοτο καί «μέγιστο μάθημα» τῆς πίστεως: «*Εἰς Θεὸς ὁ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν*»! (Ἀγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς).

Σημειώσεις.

1. Ἀπὸ τὸ μέγα πλῆθος τῶν μαρτυριῶν τῆς θ. Ἀποκαλύψεως πού ἀποδεικνύουν τήν ἀλήθεια αὐτῆς χαρακτηριστικά εἶναι τὰ ἑξῆς:

- «*Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός*»! Γιά νά ἐξηγήσει ἀμέσως: «*Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν (ἐν ἀνομίαις), οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα (ἀγαθόν)*» (Ψαλμ. 13 καὶ 52, 1-2). Ἡ διαφθορά τῆς καρδιάς μέ ἄνομες συνήθειες καί ἡ ἔλλειψη ἀγαθότητος-ἀγάπης ὁδηγεῖ στήν ἀφροσύνη τῆς ἀθεΐας.
- «*Βαθεῖα ἡ καρδιά παρὰ πάντα, καὶ (αὐτὴ) ἀνθρωπὸς ἐστὶ... Κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες Σε κατασχινθήτωσαν*» (Ἱερ. 17, 9, 13).
- «*Ἐκ γὰρ τῆς καρδιάς ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί... βλασφημίαι*» (Ὁ Θεάνθρωπος, Ματθ. 15, 19).

2. Οἱ «λογικὲς ἀποδείξεις» ἀπὸ πολλοὺς θεωροῦνται περιττές, ἀφοῦ μόνο μέ τήν καρδιά πιστεύεται καί «γνώρίζεται» ὁ Θεός. Πράγματι, γιά τὸν πιστὸ δέν ἔχουν νόημα. «Ἡ πίστις... δέν βασίζεται ἐπὶ ἀποδείξεων. Ὅταν ἡ Ὑπερβατικὴς ἀναμοχλεύη τὰ μύχια τῆς καρδιάς, εἶναι περιττὴ ἡ ἀπόδειξις. Μόνον οἱ κενοὶ ζητοῦν ν' ἀποδείξουν ὅ,τι δέν κατέχουν. Ὅταν πετᾷ τις, διατὶ ὀφείλει νά ἀποδείξῃ ὅτι πετᾷ... Ἡ πίστις, ὡς τὸ 'μέγιστον μάθημα' τῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἶναι ἡ *συννυφὴ τοῦ δέους πρὸ τοῦ Θεοῦ, τῆς δεήσεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοῦ δέοντος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ*...» (Σπυρ. Δ. Κυριαζόπου-

λος, Καθηγ. Φιλοσοφίας Πανεπ. Ἰωαννίνων, «Προλεγόμενα εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ», Ἀθῆναι 1960, κεφ. «Ὁ λόγος καὶ ἡ πίστις», σ. 225, 226).

Ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτή. Ἐφ' ὅσον ὅμως καὶ ἡ θ. Ἀποκάλυψη χρησιμοποιεῖ τὰ στοιχεῖα αὐτά τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως, μποροῦν καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὸ στηριγμὸ τῶν «ἀσθενῶν» στὴν πίστιν. «Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω» (ὁ Ἀπ. Παῦλος, Α' Κορ. 9, 22).

3. Ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ἱστορικοφιλοσόφους ὁ διασημότερος, ὁ Ἀγγλος Ἀρνολντ Τούνμπεη (Toynbee), λέγει ὅτι «ἡ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἐγκεῖται εἰς τὰς τεχνικὰς καὶ βιολογικὰς ἀξίας, ἀλλ' εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὰς θρησκευτικὰς... Ἡ κίνησις τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι κυκλική καὶ ἐπαναληπτική (γένεσις, ἀνάπτυξις, φθορά), ἐνῶ ἡ κίνησις τῆς Θρησκείας προχωρεῖ πάντοτε κατ' εὐθείαν γραμμὴν» (Βλ. λ. Τούνμπεη, ἄρθρον. Γ. Δ. Γεωργούλη στὴ ΘΗΕ, 11, 805-7). Τὸ μέγα ἔργο του «Σπουδὴ τῆς Ἱστορίας» εἶναι 12τομο.

Σπουδαιότατο ἀπὸ ἱστορικο-θρησκευολογικὴ ἀποψη εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Καθηγ. Θρησκευολογίας Λεων. Φιλίππιδου: «Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης», Ἀθῆναι 1958, ὅπου ἐξετάζει συγκριτικὰ μὲ τὸ Χριστιανισμὸ ὅλες τὶς προ αὐτοῦ θρησκείες.

«Ἐγὼ Ἰωάννης... ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ... καὶ ἤκουσα φωνὴν ὀπίσω μου μεγάλην ὡς σάλπιγξ λεγοῦσης· ὁ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον καὶ πέμψον ταῖς ἐπτά Ἐκκλησίαις...» (Ἀποκ. 1, 9-11).

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐνῶ ὑπαγορεύει στὸ μαθητὴ καὶ γραμματέα του Ἅγιο Πρόχορο. Τοιχογραφία Μανουήλ Πανσελήνου, Πρωτάτο, Καρυές Ἀγ. Ὁρους, ἀρχές 14 αἰ.

2. Οὐσία καὶ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ.

NAI

Ἐνῶ ἡ ἔννοια ἢ ἡ γνώση τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔμφυτη καὶ καθολικὴ στὸν ἄνθρωπο, ἡ οὐσία ὅμως ἢ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσιτη καὶ ἀγνωστη. «Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, δῆλον (= φανερό): τί δέ ἐστι καὶ οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληπτον τοῦτο παντελῶς καὶ ἀγνωστον» (Ἁγ. Ἰω. Δαμασκηνός, PG 94, 797). Πραγματικά, ὑπάρχουν πολλές μαρτυρίες τῆς θ. Ἀποκαλύψεως σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες ἀποκλείεται ὁποιαδήποτε ἔννοια ἢ γνώση ἀπ' τὸν ἄνθρωπο τῆς ἰδίας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ ἔννοια-εἰκόνα τοῦ «φωτός», ποῦ συνήθως χρησιμοποιοῦν οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς γιὰ τὴν ἔκφραση ἢ παράσταση τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ, εἶναι μιὰ ἔννοια-εἰκόνα ἀνθρώπινη καὶ δὲν ἐκφράζει τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ¹. Ἡ ἴδια ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπερούσια καὶ ὑπερῶνυμη, ἀνῶνυμη.

Ἀλλ' ὅμως ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἡ ὑπέρτατη ὑπαρξὴ καὶ ἀπειρὴ ἀρχὴ καὶ πηγὴ κάθε ὑπάρξεως καὶ ζωῆς, εἶναι οὐσία ἐνεργῆς ἢ οὐσιώδης ἐνέργεια. Εἶναι οὐσία οὐσιοποιός τῶν ὄντων καὶ ζωοποιός τῶν ζώντων. Οὐσία ἀνενέργητη ἢ ἐνέργεια ἀνούσια δὲν ὑπάρχει, ὅπως ὀρθότατα λέγει ὁ Ἁγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Ἐξάλλου ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι οὐσία ὑποστατικὴ καὶ προσωπικὴ. Οὐσία ποῦ δημιουργεῖ ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα εἶναι ἀδιανόητο νὰ εἶναι ἀνυπόστατη καὶ ἀπρόσωπη. Θεός ἀν-ούσιος, ἀνενέργητος καὶ ἀνυπόστατος εἶναι ἀνύπαρκτος Θεός. Ὁ Θεός λοιπὸν ὑπάρχει ὡς ἡ ἀπόλυτη ὑπαρξὴ, ὡς «ὁ Ὄν»-οὐσία (τὸ ἀπόλυτο «εἶναι» καὶ τὸ «ὄντως Ὄν» τῶν φιλοσόφων), ἀλλὰ μόνο ὡς οὐσιώδης ἐνέργεια ὑποστατικὴ καὶ προσωπικὴ. Αὐτός εἶναι ὁ Θεός τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς Πίστεως, ὁ Θεός τῆς θ. Ἀποκαλύψεως.

Πράγματι, ὁ Αὐτοαποκαλυπτόμενος Θεός ἀπ' τὸν πρῶτο στίχο τῆς Π. Δ. μέχρι καὶ τὸν τελευταῖο τῆς Κ. Δ. ἐμφανίζεται ὡς Θεός προσωπικός καὶ ἐνεργῆς-«ποιητής» τῶν πάντων, ὡς πάνσοφος καὶ παντοδύναμος Κυβερνήτης, ὡς φιλόψυχος Δεσπότης καὶ φιλόανθρωπος Σωτήρας. Σ' ὅλες ὅμως αὐτές τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι πραγματικές καὶ ἔμμεσα ἢ ἄμεσα ἀντιληπτές ἢ «γνωστές» στὸν ἄνθρωπο, δὲν ἀποκαλύπτεται ἡ ἴδια ἡ ἄκτιστη οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ἄκτιστη ἐπίσης ἐνέργεια τῆς οὐσίας Του. Ἐτσι, ὅπως εἶδαμε νὰ λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, «αἱ μὲν ἐνέργειαι Αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία Αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος» (Ἐπιστ. 234,1). Αὐτές τίς ἄκτιστες θείες ἐνέργειες οἱ Ἁγιοὶ Πατέρες ὀνομάζουν «τὰ περὶ τὴν οὐσίαν προσόντα», δηλ. ἰδιώματα ἢ γνωρίσματα τῆς θείας οὐσίας. Ἡ ἴδια ὅμως ἡ θεία οὐσία, ποῦ εἶναι ἀπόλυτα ἀπλή, παραμένει πάντοτε ἀπρόσιτη καὶ ἀγνώριστη.

Ἄλλά καί αὐτά «τὰ περὶ τὴν οὐσίαν προσόντα» ἢ ιδιώματα τοῦ Θεοῦ μόνο χάρι στή θ. Ἀποκάλυψη τὰ γνωρίζουμε, χάρι στό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τῇ δυνάμει τῆς Πίστεως. Οἱ ἄπιστοι ἢ οἱ ἀτελεῖς στήν πίστη δέν μποροῦν νά διακρίνουν καί νά γνωρίσουν τὰ πνευματικά καί θεῖα πράγματα. «Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος Αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 2,10). Κυρίως ὅμως τὰ ὑπεράγνωστα μυστήρια, μάλιστα ὅσα ἀναφέρονται στήν ἴδια τὴν οὐσία ἢ φύση τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἡ Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ καί ἄλλα, αὐτά «ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰω. 1,18), ὅσα βέβαια μπορούσαμε καί ἔπρεπε νά γνωρίζουμε διὰ μέσου τῆς πίστεως.

«Τὰ περὶ τὴν οὐσίαν προσόντα» ἢ ιδιώματα τοῦ Θεοῦ, πού ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος, γιὰ τὴν καλύτερη προσέγγιση καί μελέτη τους, διακρίνουν οἱ θεολόγοι: α) *στά ἀπόλυτα καί φυσικά* καί β) *στά σχετικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ*. Τὰ ἀπόλυτα ἀνήκουν μόνο στή θ. φύση καί εἶναι *ἀκοινοποίητα*, δηλ. οὔτε μεταδίδονται στά κτίσματα οὔτε μετέχονται ἀπ' αὐτά. (Π.χ. τὸ ἄναρχο, τὸ ἄπειρο, τὸ ἀναλλοίωτο κλπ.). Ἐξάλλου τὰ θεῖα ιδιώματα πού ὡς ἄκτιστες ἐνέργειες σχετίζονται μέ τὸν κόσμον καί τὸν ἄνθρωπον λέγονται *σχετικά* μόνο ἀπ' τὴν πλευρά τοῦ ἀνθρώπου. Καί αὐτά ἀνήκουν στή μία, ἀπλή καί ἀμέριστη θεῖα οὐσία, πλὴν ὅμως εἶναι *κοινοποίησιμα ἢ μεθεκτά* ἀπ' τὰ κτίσματα καί μάλιστα ἀπ' τὸν ἄνθρωπον. (Π.χ. ἡ γνώση, ἡ δύναμη. ἡ ἀγιότητα, ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ κλπ.).

Παρ' ὅλο ὅμως πού τὰ θεῖα ιδιώματα εἶναι διάφορες ἐκφράσεις ἢ παραστάσεις ὑποκειμενικές τῶν θεῶν ἐνεργειῶν, ἀτελεῖς δηλ. ἐννοιες πού κατ' ἀνάγκη χρησιμοποιοῖ ὁ ἄνθρωπος, ὥστόσο ἡ ὑπαρξὴ τους εἶναι ἀντικειμενική καί πραγματική. Δέν εἶναι βέβαια ποτέ οὐσιώδεις διακρίσεις οὔτε ἀνεξάρτητες ἀπ' τὴ θεῖα οὐσία, μέ τὴν ὁποία εἶναι ἀχώριστα ἐνωμένες καί ἀποτελοῦν ἀμέριστες ἐκφράσεις τῆς, πλὴν ὅμως εἶναι «ὁμολογία τοῦ κατ' ἀλήθειαν τῷ Θεῷ προσόντος» (Μ. Βασίλειος). Ἔτσι ἡ γνώση τῶν θεῶν ιδιωμάτων εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπον γνώση ἀληθινῆ τοῦ Θεοῦ, ἀνάλογη πάντοτε μέ τὴν πεπερασμένη ἀνθρώπινη φύση.

α'. Ἀπόλυτα καί φυσικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ.

Τὰ ἀπόλυτα καί ἀκοινοποίητα ιδιώματα τοῦ Θεοῦ εἶναι πολλὰ καί ἐκφράζονται ἄλλοτε θετικά ἢ *καταφατικά* (τελειότητα, μακαριότητα) καί ἄλλοτε ἀρνητικά ἢ ἀποφατικά (ἄπειρο, ἀναλλοίωτο). Συνήθως ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: τελειότητα, ἐνότητα, ἀπλότητα, ἀναλλοίωτο, αἰωνι-

ότητα, ἄπειρο, ἀόρατο, ἀκατάληπτο, αὐθυπαρξία, αὐτάρκεια, αὐτοζωή, πανταχοῦ παρουσία, ἀπόλυτη τάξη καὶ ἁρμονία καὶ μακαριότητα. Ὅπως ὁμως ἀναφέραμε, συνυπάρχουν ὅλα μαζί καὶ καθένα προσδιορίζεται καλύτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Γιά τὸ λόγο μάλιστα αὐτὸ δὲν θὰ κάνουμε ἰδιαίτερη ἀνάπτυξη ὅλων, ἀλλ' ἀντιπροσωπευτικά τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς πανταχοῦ παρουσίας.

1. Ἡ αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεός ὡς αἰώνιος (*αἰεὶ – αἰεὶ + ὢν*) εἶναι αἰδιος, δηλ. ἄναρχος, ἀλλὰ καὶ ἀτελεύτητος, χωρὶς ποτέ τέλος. Εἶναι «ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος» (Ἀποκ. 1, 4). Ὁ χρόνος καὶ ὁ χώρος εἶναι ἔννοιες πού σχετίζονται μόνο μέ τὰ κτίσματα, τὰ ὁποῖα ὁ Ἄκτιστος Θεός ἐδημιούργησε «ἐκ τοῦ μηδενός». Ἔτσι ὁ χρόνος καὶ ὁ χώρος «ἀρχίζουν» μέ τὴν ἐμφάνιση τῶν κτισμάτων, τῶν ὁποίων ὑπέρκειται ὡς Δημιουργός τους ὁ Θεός. Ἐπομένως ὁ Θεός ὡς αἰώνιος εἶναι ἄπειρος, ἀπεριόριστος καὶ ἀχώρητος. Ἡ αἰωνιότητα ἐξάλλου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀλληλένδετη καὶ μέ τὴν αὐθυπαρξία καὶ τὸ ἀναλλοίωτο τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ κάθε χρονικῆς στιγμῆς, χωρὶς διαδοχὴ ἢ διαστημικὴ διαφορὰ, χωρὶς «*παράλλαξιν ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα*» (Ἰακ. 1, 17). Ὁ Θεός εἶναι «ὁ Ὡν» ὡς διαρκῶς παρών, τὸ διαρκές παρόν καὶ σήμερα, ὅπου οἱ ἔννοιες τοῦ πρὶν καὶ τοῦ μετὰ, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος καταργοῦνται. «*Εγὼ πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐγὼ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα*» (Ἠσ. 46, 4 καὶ 48, 12). Ἐνώπιον τοῦ αἰωνίου Θεοῦ οἱ αἰῶνες εἶναι ἀπλές στιγμές τοῦ χρόνου: «*Χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς Σοῦ ὡς ἡ ἡμέρα ἡ ἐχθές... καὶ φυλακὴ ἐν νυκτί*» (Ψαλμ. 89, 4. Τὰ σχετικὰ χωρία τῆς Ἀ. Γ. καὶ τῆς Ἰ. Π. εἶναι πάρα πολλά καὶ ἐκφραστικότατα. Βλ. Ἰώβ 33, 12, καὶ 36, 26. Ψαλμ. 101, 26-28 καὶ Ἑβρ. 1, 10-13, κ.ά.).

2. Ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεός ὡς αἰώνιος, ἄπειρος, ἀπεριόριστος καὶ ἀχώρητος εἶναι καὶ «*πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν*». Ταυτόχρονα δηλ. καὶ ἀχώριστα ὁ Θεός, ἐνῶ εἶναι ὑπερκείμενος τοῦ χώρου, «ὁ ἀχώρητος παντί», εἶναι καὶ «ὁ τὰ σύμπαντα πληρῶν», ὅπως ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας. Ἔτσι, ἡ ἀπόλυτα ἀπλή (= ἀσύνθετη), ἀλλὰ αὐτὴ καὶ πνευματικὴ οὐσία τοῦ Θεοῦ («*Πνεῦμα ὁ Θεός*», Ἰω. 4, 24), ἀμέριστη καὶ ὁλόκληρη εὐρίσκεται παντοῦ, χωρὶς νὰ περικλείεται ἢ ν' ἀποκλείεται ἀπὸ κανένα κτίσμα. «*Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ*», ἀποκαλύπτει ὁ Ἰδιος ὁ Θεός (Ἰερ. 23, 24). Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ, πού ἐπίσης «*πληροῖ*» ὅλη τὴν Ἀ. Γ., ὁ ἱ. Χρυσόστομος διατυπώνει ὠραιότατα ὡς ἐξῆς: «*Πάντα πληροῖς, πᾶσι πάρει, οὐ κατὰ μέρος, ἀλλ' ὁμοῦ πᾶσιν ὅλος*» (Ἑρμ. στὸν Ψαλμ. 138, πού

Σελφ. ἀρεῖς ἰδ. α.

είναι ένας έκφραστικότερος ύμνος της πανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ καί συνήθως ψάλλεται: «*Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος Σου, καὶ ἀπὸ τοῦ Προσώπου Σου ποῦ φύγω;*» στ. 7).

Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Θεός δέν εἶναι ἀπλῶς οὐσιώδης ἐνέργεια, ἀλλὰ καί προσωπική ὑπόσταση λογική καί ἐλεύθερη, ἐνῶ εὐρίσκεται «*ὁμοῦ πᾶσιν ὅλος*», ἐνεργεῖ στό καθένα ἀνάλογα μέ τή φύση του καί τή δεκτικότητά του. Μέ ἄλλο τρόπο ὑπάρχει καί ἐνεργεῖ στά ὑλικά καί μέ ἄλλο στά πνευματικά, μέ ἄλλο τρόπο στούς πιστούς καί ἀγίους καί μέ ἄλλο στούς ἀπίστους καί ἁμαρτωλούς. Ἔτσι, ἐνῶ εὐρίσκεται στά πάντα, οὔτε ταυτίζεται οὔτε συγχέεται μέ τά κτίσματα (ὅπως διδάσκει ὁ Πανθεϊσμός καί ὁ Βουδδισμός). Ἄλλ' οὔτε ὡς ὑπερκόσμιος εἶναι ἄσχετος μέ τόν κόσμο (Θεϊσμός). Εἶναι ὁ Δημιουργός, ἀλλά καί ὁ ἄμεσος Κυβερνήτης τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί ὡς πανταχοῦ παρῶν, ἀλλά καί ἐλεύθερος καί παντοδύναμος μπορεῖ νά παρέμβει στούς φυσικούς νόμους, νά τούς ἀναστείλει ἢ νά τούς ἀλλάξει (θαύματα, ἀφθαρσία σωμάτων-ἀνάσταση).

Σημείωση.

1. «*Ἡ μακαρία καὶ ἁγία Θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράρρητος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειρία ἐξηρημένη*» (= ὑπερέχει καί ὑπερβαίνει κάθε ἔννοια ἀπείρου! "Αγ. Μάξιμος, PG 91, 1168 Α). Ἔτσι, ὅσα στή θ. Ἀποκάλυψη «*περὶ Θεοῦ σωματικώτερον εἴρηται, συμβολικῶς ἐστὶ λελεγμένα ... κεκρυμμένην ἔχει τινά*» (= κάποιαν) ἔννοιαν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσα» (Αγ. Ἰω. Δαμασκηνός, ΕΟΠ 1,11). Γι' αὐτό καί ὁ Θεός φαίνεται – δέν εἶναι – ὡς «φῶς», ἀλλά καί «σκότος». Εἶναι ὁ «*λαμπρινὸς γνώφος*», ὅπου ὁ «*Μωσῆς εἰσῆλθεν, οὗ ἦν ὁ Θεός*» (Εξ. 20, 21), ὁ «*τιθεὶς σκότος ἀποκρυφὴν Αὐτοῦ κέκλην Αὐτοῦ*», ἀλλά καί «*φέγγος τηλαυγές*» (Β' Βασ. 22, 12-13, Ψαλμ. 17, 10-13).

Εἶναι ὁ «*κρύφιος ἐν τῇ ἐκφάνσει*», ποῦ παραμένει δηλ. ἄγνωστος καί ὅταν φανερώνεται. «*Ἐν τούτῳ γὰρ ἡ ἀληθὴς ἐστὶν εἰδησις*» (= γνώση) τοῦ *ζητουμένου* (Θεοῦ) καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἰδεῖν (τὸν Θεόν), ἐν τῷ μὴ ἰδεῖν, ὅτι ὑπάρχειται πάσης εἰδήσεως τὸ ζητούμενον, *οἷον τινι γνώφῳ τῇ ἀκαταληψίᾳ πανταχόθεν διειλημμένον*» ("Αγ. Γρηγ. Νύσσης). Μόνο διὰ τῆς πίστεως καί ἐμπειρίας-βιώσεως «*γνωρίζεται*» ὁ Θεός, ἀλλὰ δέν ἀποδεικνύεται πειραματικά καί λογικά. Ἡ πίστη εἶναι γνώση ἄγνωστη καί ἀπόδειξη ἀναπόδεικτη. Ἡ πίστη δέν ἔχει ἀνάγκη ἀποδείξεως, ὅπως καί ἡ αἴσθησις δέν ἔχει ἀνάγκη λογικῆς ἀποδείξεως τῶν αἰσθητῶν. Ὁ πιστὸς «*μαθαίνει*» τὰ θεῖα ἐνῶ «*πάσχει*» καὶ ζεῖ τὰ θεῖα.

β'. Σχετικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ.

Τὰ σχετικά μέ τόν κόσμο, καί μάλιστα μέ τόν ἄνθρωπο, ιδιώματα τοῦ Θεοῦ εἶναι πολλά, ἄγνωστα ἐπίσης σέ ἀριθμό. Συνήθως ὁμως ἀναφέρονται τὰ σχετικά μέ τόν ἄνθρωπο ὡς πρόσωπο, ὅσα δηλ. ἐκφράζουν τίς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ὡς ἀπολύτου Προσώπου, δηλ. ὡς *πανσόφου Νοῦ* (γνωστικά ἢ λογικά ιδιώματα), ἀλλά καί ὡς

ἐλευθέρης καί παντοδύναμης Βουλήσεως ἢ Θελήσεως (ἡθικά ιδιώματα). Καί πάλι ὅμως πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ὄχι μόνο ἡ διάκριση τῶν ἐπὶ μέρους σχετικῶν ιδιωμάτων, ἀλλά καί ἡ διάκριση νοήσεως καί βουλήσεως στό Θεό, ὀφείλεται στήν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, πού δέν μπορεῖ «διά μίας» νά συλλάβει τόν ἄπειρο ὠκεανό τῆς θείας ἀπλότητος. Στήν ἀπλή καί ἀμέριστη θεία οὐσία «πᾶσι διαφορὰ βουλευμάτων χώραν οὐκ ἔχει, οὐδὲ ἐκ μεταβολῆς τι γίνεται» (Αγ. Γρηγ. Νύσ., PG 45, 808).

1. Γνωστικά ἢ λογικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ: παγγνωσία, πρόγνωση, πανσοφία.

Ὅτι ὁ Δημιουργός Θεός κατέχει ἀπόλυτη γνωστική δύναμη, μέ τήν ὁποία γνωρίζει ἐπίσης ἀπόλυτα τά δημιουργήματά Του, εἶναι αὐτονόητη ἀλήθεια. Γι' αὐτό καί φυσικότατα ὁ Ψαλμωδός ἐρωτᾷ: «Ὁ γυνεύσας τὸ οὐδὲ οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας τὸν ὀφθαλμὸν οὐχὶ κατανοεῖ... ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γινώσκῃ; Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων...» (Ψαλμ. 93, 9-11). Πράγματι, ἡ φυσικὴ καί ὑπερφυσικὴ Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ προϋποθέτουν καί μαρτυροῦν τὴν παγγνωσία καί πανσοφία τοῦ Θεοῦ, πού οὐσιαστικά συμπίπτουν. Ἔτσι, ὡς ἀπόλυτο καί λογικό Πνεῦμα ὁ Θεός ἔχει πρῶτα αἰδία καί ἀπόλυτη αὐτογνωσία, ὡς ἄμεση καί τελεία ἐνόραση. Ἐπειτα ὁ Θεός, ὡς Δημιουργός τοῦ κόσμου «ἐκ τοῦ μηδενός», γνωρίζει μέ ἄμεση καί βαθύτατη ἐνόραση καί ἐποπτεία πάντα τά ὁρατά καί τά ἀόρατα, τά παρόντα, ἀλλὰ καί τά παρελθόντα καί τά μέλλοντα, τά πάντα ὡς ἓνα αἰώνιο καί διαρκές παρόν. Τό παντοπτικὸ ὅμμα τοῦ πανταχοῦ παρόντος Θεοῦ γνωρίζει καί τά μυστικά βάθη τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων καλύτερα ἀπ' τοὺς ἰδίους. «Μεῖζων ὁ Θεὸς τῆς καρδίας καὶ γινώσκει πάντα» (Α' Ἰω. 3, 20).

Ἀλλ' ἐνῶ ἡ παγγνωσία καί ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀχώριστα ιδιώματα, ὅπως καί τά λοιπά, ἡ πανσοφία ὁρίζεται κυρίως ὡς γνώση-πρόγνωση τῶν ἀρίστων μέσων γιὰ τοὺς ἀρίστους σκοπούς. Ἔτσι, τόσο ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅσο καί κυρίως ἡ ἀναδημιουργία καί σωτηρία του εἶναι ἐκδηλώσεις τῆς «πολυποικίλου σοφίας τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. 3, 10), μέ τήν ὁποία συμπράττει καί ἡ παντοδυναμία Του. Ὁ Θεός «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε» (Ψαλμ. 103, 24). Γι' αὐτό καί ὅσο περισσότερο ὁ γνωστικὸς ἄνθρωπος μελετᾷ τά ἔργα τῆς δημιουργίας καί ἀναδημιουργίας τοῦ κόσμου, τόσο καί ἀναγνωρίζει καί μεγαλύνει τὴν σοφία τοῦ Θεοῦ: «ὦ βάθος πλοῦτον καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ!...» (Ρωμ. 11, 33)¹.

2. Ἡθικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ.

Τὰ ἠθικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ ὡς ἄκτιστες ἐνέργειες τῆς θείας Θεολήσεως εἶναι πολλά καὶ ἔχουν ἰδιαίτερη θρησκευτικὴ σημασία γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Συνήθως ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: *αὐτεξουσιότητα καὶ ἐλευθερία, παντοδυναμία, ἀγιότητα, δικαιοσύνη, ἀγάπη, ἀγαθότητα, εὐσπλαγχνία καὶ ἐλεημοσύνη, ἀλήθεια καὶ πιστότητα*. Ἀπ' αὐτὰ θ' ἀναπτύξουμε ἀντιπροσωπευτικὰ τὰ ἐπόμενα τέσσερα.

α'. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ. Τό ἐκδηλότερο πρὸς τὸν κόσμον ἰδίωμα τῆς θείας Θεολήσεως εἶναι ἡ παντοδυναμία. Μαζί μέ τή σοφία εἶναι, κατὰ τὸν ὕμνογράφο, *«ἡ δημιουργικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν ἀπάντων»* δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ἡ θ. Ἀποκάλυψη ἐξαίρει ἰδιαίτερα τὸ ἰδίωμα τοῦτο τοῦ Θεοῦ, διότι διὰ τῆς πίστεως ὁ ἄνθρωπος μετέχει ἅμεσα στὴν ἄκτιστη ἐνέργεια τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ὁ πιστός, μέ ἐκπρόσωπο τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, ἀναγνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ *«ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ρῆμα»* (Λουκ. 1, 37). Ἀλλὰ γιὰ ν' ἀκούσει ἀπ' τὸ Θεάνθρωπο καὶ ν' ἀποκτήσει προσωπικὴ ἐμπειρία ὅτι *«πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι»* (Μάρκ. 9, 23).

Ὅσοτόσο ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μία δύναμη «τυφλή». Ὅπως καὶ ἡ Θέληση τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντοτε ἀγαθὴ, ἔτσι καὶ ἡ ἔκφρασή της εἶναι ἀγαθὴ ἐνέργεια. Ὁ Θεός *«πάντα μὲν ὅσα θέλει δύναται, οὐχ ὅσα δὲ δύναται θέλει. Δύναται γὰρ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, οὐ θέλει δέ»* (Ἀγ. Ἰω. Δαμασκηνός, ΕΟΠ 1, 14). Δύναται νὰ περιορίσει τὰ ἐλεύθερα ὄντα ποὺ κάνουν κακὴ χρῆση τοῦ δώρου τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ὅμως οὔτε τὸ θέλει οὔτε τὸ κάνει ὡς μακρόθυμος. *«Σὺ δὲ δεσπόζων ἰσχύος ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις, καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς· πάρεσι γὰρ Σοι, ὅταν θέλῃς, τὸ δύνασθαι»* (Σ. Σολ. 12, 18).

β'. Ἡ ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ταύτιση τῆς θείας Θεολήσεως μέ τὸ ἀγαθὸ καὶ τέλειο. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο εἶναι ἀκριβῶς ἡ *κλήση πρὸς ἀγιασμό* τῆς θελήσεώς του καὶ τῆς συνειδήσεώς του: *«Ἔσεσθε ἅγιοι, ὅτι Ἅγιός εἰμι ἐγὼ Κύριος»* (Λευιτ. 11, 45. Πρβλ. Ματθ. 5, 48 καὶ Α' Πέτρ. 1, 15-16). Ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἠθικὴ ἀναγέννηση ὁλόκληρης τῆς υπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῆς πίστεως καὶ τῶν ἁγιαστικῶν μέσων τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως *«χωρὶς πίστεως ἀδύνατον ἐναιρεσθῆσαι»* (Ἐβρ. 11, 6), ἔτσι καὶ *«χωρὶς ἁγιασμοῦ οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον»* (Ἐβρ. 12, 14), ποὺ εἶναι *«ὁ Θεὸς ὁ Ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος»* (Εὐχὴ Τρισαγίου Ὑμνου). Ὡς μόνος Ἅγιος δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μέ τὸ ἀντίθετο τῆς ἀγιότητος, τὴν πολύ-

μορφή και φθοροποιό κακία, ή οποία έχει αρχή και υπόσταση την κατάχρηση της ελευθερίας από τό Διάβολο και τόν άνθρωπο. Γι' αυτό και «μηδείς πειραζόμενος λεγέτω ότι από Θεού πειράζομαι· ό γάρ Θεός άπειραστός έστι κακών, πειράζει δέ αυτός ουδένα...» (Ίακ. 1, 13). Ούτε ό Νόμος του Θεού δημιουργεί συνείδηση της άμαρτίας και διλήμματα, όπως δικαιολογούνται μερικοί. Αντίθετα, είναι ή φιλόανθρωπη όριοθέτηση όμαλης κινήσεως της ανθρωπίνης ελευθερίας, για νά μήν έκτροχιασθεί και αύτοκαταστραφεί (πρβλ. Ρωμ. 7, 7-13).

γ'. Η δικαιοσύνη του Θεού. Η σχέση αγιότητας και δικαιοσύνης, όπως είδαμε, είναι άμεση. Ο Θεός ως μόνος Άγιος θέλει τόν άγιασμό τών τέκνων Του, όρίζει τόν τρόπο και παρέχει τά άγιαστικά μέσα. Άλλά και ως Δίκαιος δέν άδιαφορεί για την ελεύθερη ανταπόκρισή τους. Έτσι, δέν είναι μόνο ό αγαθός Νομοθέτης, αλλά και ό άγρυπνος Φρουρός της ήθικής τάξεως, την οποία συγκρατεί μέ την άμοιβή του άγαθού και την τιμωρία του κακού. Η πρώτη ενέργεια της δικαιοσύνης του Θεού ως άμοιβής ή τιμωρίας είναι *έμμεση*, μέ τη «φυσική» συσχέτιση άπ' τό Θεό αγαθότητας και μακαριότητας, κακίας και δυστυχίας (πρβλ. Ρωμ. 2,9-12). Ωστόσο, ενεργεί και *άμεσα* ή δικαιοσύνη του Θεού στόν άνθρωπο, κυρίως ως θετική άμοιβή του άγαθού και ως άρνητική τιμωρία του κακού (παράχώρηση, μερική έγκατάλειψη). Και τούτο χάρη στην άπειρη εύσπλαχνία και μακροθυμία του Θεού προς τούς άμαρτωλούς.

Η τελεία δικαιοσύνη του Θεού, και μάλιστα ως *άπροσωποληψία*, διδάσκεται ιδιαίτερα τόσο στην Π., όσο και στην Κ. Δ. «Δίκαιος Κύριος και δικαιοσύνας ήγάπησεν, ευθύτητας είδε τό πρόσωπον Αυτού» (Ψάλμ. 10, 7). Την πλήρη όμως άπόδοση της δικαιοσύνης και τό θρίσμις της ό Θεός επιφυλάσσει για τόν άνθρωπο μετά θάνατον και στην τελική δικαιοκρισία της Δευτέρας Παρουσίας του Θεανθρώπου. Για την παρούσα ζωή ό Ίδιος είπε ότι «οὐκ απέστειλεν ό Θεός τόν Υιόν Αυτού είς τόν κόσμον ίνα κρίνη τόν κόσμον, άλλ' ίνα σωθῇ ό κόσμος δι' Αυτόν». Η παρούσα μορφή κρίσεως, πού θά είναι και τό κύριο κριτήριο μαζί μέ την άγάπη, είναι ή πίστη ή ή άπιστία στό Θεάνθρωπο (Ίω. 3, 17-21).

δ'. Η άγάπη του Θεού. Η καθαυτό ελεύθερη ενέργεια και τό κίνητρο του Άκτίστου Θεού νά δώσει την ύπαρξη σέ κτιστά όντα, και μάλιστα προσωπικά, και νά μεταδώσει σ' αυτά από την άπειρη αγαθότητα, τελειότητα και μακαριότητά Του, αυτή είναι ή θεία άγάπη ως ίδίωμα ύποστατικό και προσωπικό του Θεού. Γι' αυτό και ή άγάπη του Θεού είναι πρώτα *αύτοαγάπη*, ως όμοούσια «κοινωνία» και άσύγχυτη ένωση τών Τριών Προσώπων του Ένός Τριυποστάτου Θεού. Άλλ' έπειτα είναι και *άκτινοβολία άγάπης* σ' όλα τά κτίσματα².

Ὡς πρὸς τὸν κόσμον ὅμως «*ἡ ὑπερβάλλουσα τῆς γνώσεως ἀγάπη*» τοῦ Θεοῦ (Ἐφεσ. 3, 19) κορυφώθηκε μέ τῇ φανέρωσίν της ὡς Ἐνσαρκωμένης καί Ἑσταυρωμένης Ἀγάπης. «*Οὕτω γὰρ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς Αὐτὸν μὴ ἀπολόγῃται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον*» (Ἰω. 3, 16)³.

Σημειώσεις.

1. Γιά τὴν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ σέ σχέση μέ τὴν ἐλευθερία τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου θά γίνει ιδιαίτερος λόγος στό τέλος τοῦ κεφ. περί Ἐκκλησίας: «*Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στήν Ἐκκλησία*».

Στήν Ἀ. Γ., ὡς ἀποκαλυμμένη θεία γνώση καί σοφία, θαυμαστά γιά τὴν πυκνότητα καί βαθύτητά τους εἶναι τὰ ποιητικά ἢ διδακτικά βιβλία τῆς Π.Δ. καί ιδιαίτερα οἱ Παροιμίες, ὁ Ἐκκλησιαστής, ἡ Σοφία Σολομώντα καί Σειράχ, πού γι' αὐτὸ λέγονται καί «*σοφιολογικά*».

2. «*Ἀγαπᾶς γὰρ τὰ ὄντα πάντα καὶ οὐδὲν βδελύσῃ, ὧν ἐποίησας· οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν τι κατεσείδασας. Πῶς δὲ ἔμεινεν ἂν τι, εἰ μὴ Σὺ ἠθέλησας ἢ τὸ μὴ κληθὲν ὑπὸ Σοῦ διειρηθήῃ; Φεῖδῃ δὲ πάντων, ὅτι σὰ ἐστὶ, Δέσποτα φιλόφρονε*» (Σ. Σολ. 11, 24-26).

3. Ἡ μεγίστη ἀποκάλυψη ὅτι «*ὁ Θεὸς ἀγάπῃ ἐστὶ*» (Α' Ἰω. 4, 9, 16) εἶναι μόνο χριστιανική, ὅπως καί τὸ ὅτι μόνο ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργήμα «*κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ*» (Γεν. 1, 26, 27) μέ κύριο ἀκριβῶς ἰδίωμα τὴν ἀγάπην: «*Τὴν ἀγαπητικὴν δύναμιν εὐθὺς τῇ πρώτῃ κατασκευῇ συγκαταβληθεὶσαν κεκτήμεθα*» (Μ. Βασίλειος, PG 31, 909). Τὴν ἀγάπην, «*τοῦτο καὶ ἡμεῖρον πεποιήται πρόσωπον ὁ τῆς φύσεως Πλάστης*», ἐξηγεῖ καί ὁ ἀδελφός του Ἀγ. Γρηγόριος Νύσσης (PG 44, 137). Ἡ πρώτη μάλιστα «*εἰκὼν*» ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο εἶναι ἡ «*τριαδικὴ ἀγάπη-κοινωνία*» τῆς πνευματικῆς του φύσεως (νοῦς-λόγος-πνεῦμα), ὅπως μέ ἄπειρο καί ἀσύλληπτο τρόπο συμβαίνει στὰ ὁμοοῦσα πρόσωπα τῆς Ἀγ. Τριάδος (Νοῦς-Πατήρ, Λόγος-Υἱός, Πνεῦμα). Καί τὸ ἰδίωμα αὐτὸ τῆς «*τριαδικῆς ἀγάπης*» ἔχει ὁ ἄνθρωπος «*ἀμεταποίητον*» (Ἀγ. Γρηγ. Παλαμᾶς, PG 150, 1148). Ἐστὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀληθινὸς ἄνθρωπος μόνον ὅταν ἀγαπᾷ τὸ Θεό-Πατέρα του καί τοὺς συνανθρώπους-ἀδελφούς του. Ἡ ἀγάπῃ «*φύσει*» ἔχει δύο ροπές καί κατευθύνσεις, τὴν καθέτη πρὸς τὸ Θεό καί τὴν ὀριζόντια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων ἡ ἀγάπῃ εἶναι ἡ πρώτη γνώση καί προϋπόθεση γιά τὴν ἀγάπῃ τοῦ Ἀοράτου Θεοῦ: «*Ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφὸν ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναιται ἀγαπᾷ; Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' Αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ*» (Α' Ἰω. 4, 20-21).

Θά μπορούσαμε μάλιστα νά συνθέσουμε τίς δύο ἀνεξάρτητες «*ὑπαρκτικές ἀρχές*», τῆς «*σκέψεως*» (Καρτέσιος: σκέπτομαι, ἄρα ὑπάρχω – cogito, ergo sum) καί τῆς «*ἀγάπης*» (Πῶσος Μπαρατύνσκυ: ἀγαπᾷ, ἄρα ὑπάρχω – amo, ergo sum) ὡς ἐξῆς: «*Σκέπτομαι καὶ ἀγαπᾷ, ἄρα ὑπάρχω*» ἢ «*ἀγαπᾷ καὶ σκέπτομαι, ἄρα ὑπάρχω*». Δηλαδή ἀχώριστη ἔνωση νοῦ καί καρδιάς, καρδιάς καί νοῦ, ἥτοι τῶν γνωστικῶν καί ἠθικῶν ἰδιωμάτων στὸν ἄνθρωπο, ὅπως ἀχώριστα ἐνωμένα καί στὸν ἀπόλυτο βαθμὸ ὑπάρχουν στὸν Ἐνα καὶ Τριαδικὸ Θεό.

3. Ὁ Τριαδικός Θεός: Τριαδική Μονάς.

α'. Γενικά.

Ἡ πίστη σέ Ἕνα Θεό, ἀλλά Τριαδικό, εἶναι δόγμα πίστεως μόνο τοῦ Χριστιανισμοῦ καί στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν Αὐτοαποκάλυψη τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Θεοῦ. Κανείς ἄνθρωπος π. καί μ.Χ. φυσικά καί λογικά δέν συνέλαβε τό μέγιστο τοῦτο μυστήριον, ὅπως καί μετά τήν ἀποκάλυψή του κανείς ἐπίσης δέν μπορεῖ νά τό συλλάβει καί νά τό ἐννοήσῃ λογικά. Εἶναι καί θά παραμένει μέγιστο καί ἀνεξήγητο μυστήριον.

Ἐνῶ ὅμως τό δόγμα περί τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι καί θά παραμένει τό μέγιστο καί ἀνεξήγητο μυστήριον, ἡ πίστη σ' αὐτό εἶναι ἐντελῶς ἀναγκαῖα γιά τή σωτηρία μας καί ἐπομένως πρέπει νά εἶναι ζωντανή καί ἰσχυρή· καί αὐτό ἰσχύει γιά ὅλους ἀνεξαίρετα τούς πιστούς. Ὅχι λοιπόν γιά νά τό καταλάβουμε, ἀλλά γιά νά τό πιστεῦσουμε περισσότερο, πρέπει νά γνωρίζουμε τουλάχιστο τί ἀκριβῶς ὁ Ἰδιος ὁ Θεός στήν Ἀ. Γ. καί τήν Ἰ. Π. μᾶς ἀποκαλύπτει σχετικά, ὅπως καί τήν ἐννοια τῶν λέξεων πού χρησιμοποιεῖ ἡ θ. Ἀποκάλυψη στή γλώσσα τῶν ἀνθρώπων!

Ἐαγγέλιο 1 πατὴρ εὐεὶ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα Βάπτει
β'. Βασικά χωρία τῆς Ἀ. Γραφῆς. Παρενδενεῖ

1. Στήν Π. Δ. ἔχουμε τούς πρώτους ὑπαινιγμούς περί τῆς Ἁγίας Τριάδος. Βέβαια, ἡ θ. Ἀποκάλυψη στήν Π. Δ. εἶχε προπαρασκευαστικό χαρακτήρα καί ἐγίνε προοδευτικά καί ἐξελικτικά. Ὑπῆρχε ὁ μέγιστος κίνδυνος νά παρερμηνευθεῖ ἡ ἀλήθεια περί Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἀνάμεσα μάλιστα στό εἰδωλολατρικό καί πολυθεϊστικό περιβάλλον τῆς ἐποχῆς.

Οἱ ὑπαινιγμοί ἢ συμβολισμοί στήν Π. Δ. εἶναι οἱ ἑξῆς: Ἡ χρῆση πληθυντικοῦ ἀπό τό Θεό στήν πλάση, τήν πτώση καί τή διασπορά τῶν ἀνθρώπων. «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον...» (Γεν. 1, 26): «Ἰδοὺ Ἀδάμ γεγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν...» (Γεν. 3, 22): «Δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν» (Γεν. 11, 7). Ἐπίσης στή φιλοξενία τῶν «τριῶν ἀνδρῶν»-Ἀγγέλων ἀπό τόν Ἀβραάμ (Γεν. 18, 1 κέξ.), στόν «Τρισάγιον Ὕμνον» τοῦ δράματος τοῦ Ἡσαΐα (Ἡσ. 6, 3) κ.ά.

2. Στήν Κ. Δ. ἡ ἀποκάλυψη πλέον τοῦ μυστηρίου γίνεται πρῶτα κατὰ τόν Εὐαγγελισμό: «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ... διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται, Υἱὸς Θεοῦ» (Λουκ. 1, 35). Κυρίως ὅμως ἡ «φανερώση» τῆς Ἁγίας Τριάδος γίνεται κατὰ τή Βάπτισιν τοῦ Κυρίου (Ματθ. 3, 16-17). Ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος ἐξάλλου πολλές φορές ἀποκάλυψε τό μέγα τοῦτο μυστήριον τονίζοντας τήν ἰσότητα καί ἐνότητα τῶν Προσώπων Πατρός καί Υἱοῦ καί Ἁγίου Πνεύματος. Τούς λόγους Του περισσότερο μᾶς διέσωσε ὁ Ἰωάννης: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος

«Ὡφθη δὲ αὐτῷ (τῷ Ἀβραάμ) ὁ Θεὸς πρὸς τὴ δρυῖ..., καὶ ἰδοὺ Τρεῖς Ἄνδρες εἰσῆλθον...» (Γεν. 18, 1-2).

Ὁρθόδοξη παράσταση τῆς Ἁγίας Τριάδος. Σύγχρονη φορητὴ Εἰκόνα, ἔργο τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχωμαίων, Καρυές Ἀγ. Ὁρους.

ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος...» (Ἰωάν. 1, 1)· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί...» (Ἰωάν. 14, 11)· «Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ἐμῖν, ἵνα μένη μεθ' ἐμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» (Ἰωάν. 14, 16-17)· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. 28, 19) κ.ά.

γ'. Συνοπτική διατύπωση τοῦ δόγματος. ποιήσωμε αὐτὸν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν

Μετά τὴν παράθεση τῶν προηγουμένων μαρτυριῶν καὶ ἐξηγήσεων μποροῦμε νὰ παρακολουθήσουμε λεκτικά τουλάχιστο τὴ διατύπωση τοῦ δόγματος:

Υπάρχει Ἕνας καὶ Μόνος Θεός, μία θεία οὐσία ἢ φύση ἀναρχή, ἄκτιστη, αὐλή, ἀμετάβλητη, ἀδιαίρετη, παντοδύναμη, τελεία κλπ. Ἐν-τελῶς καὶ ἀπόλυτα ταυτόχρονα ὅμως ἡ ἴδια καὶ ἀπαράλλακτη καὶ μία θεία φύση ὑπάρχει ἀδιαίρετη καὶ ὁλόκληρη σὲ Τρία θεῖα Πρόσωπα, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο. Τὰ Τρία θεῖα Πρόσωπα εἶναι ἀπόλυτα καὶ ἀπαράλλακτα ἴσα καὶ ὁμοούσια (ἀπὸ τὴν ἴδια ἀκριβῶς θεία οὐσία), ἀναρχα, τέλεια, παντοδύναμα, Θεὸς τὸ καθένα, ἀλλὰ ἀχώριστο ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο Πρόσωπα, ὥστε νὰ ὑπάρχει πάντοτε Ἕνας Θεός καὶ ὄχι τρεῖς. Δέν ὑπάρχει καμμιά ἀριθμητική, ποσοτική ἢ ποιοτική δια-φορά μεταξύ τῶν Τριῶν Προσώπων. Οἱ λέξεις πρῶτο, δεύτερο, τρίτο Πρόσωπο ἐκφράζουν τὸν αἰδίο (= ἀναρχο καὶ αἰώνιο) τρόπο ὑπάρξεως τῶν θείων Προσώπων ἐντός («ἐν τοῖς κόλποις») τῆς Ἁγίας Τριάδος. Μόνο ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννᾶται «ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς αἰδίως καὶ ἀχρόνως» καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον «ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς» καὶ μόνο. Τὰ ὑποστατικά αὐτὰ ιδιώματα εἶναι ἀκοινο-ποίητα (ἀκοινώνητα) μεταξύ τῶν θείων Προσώπων (δηλ. τὸ ἀγέννητο τοῦ Πατρὸς, τὸ γεννητὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ ἐκπορευτὸ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος). Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι κοινὰ στὰ θεῖα Πρόσωπα ὡς ὁμοούσια.

Ἔτσι ἡ συνοπτικότερη διατύπωση τοῦ δόγματος εἶναι: «Θεῖα Τρι-αδικὴ Μονάς, Μονάς ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν Μονάδι».

δ'. Ἁγία Τριάς καὶ Ἐκκλησία.

Ὅπως εἶπαμε, τὸ δόγμα περὶ Ἁγίας Τριάδος «ὑπερέχει πᾶσαν ἔννοι-αν». Ἐντούτοις, εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια γιὰ τὴ φύση τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, πού εἶναι Ἀγάπη: «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» (Α' Ἰωάν. 4, 8). Ἔτσι ἡ μία θεία φύση ἐκφράζει τὴ μεγάλη ἀλήθεια τῆς μονοθεΐας, ἀλλὰ καὶ τὰ Τρία ὁμοούσια καὶ ἴσα θεῖα Πρόσωπα, ἐνῶ προφυλάσσουν ἀπὸ τὴν πο-λυθεΐα, ἐκφράζουν τὴ μεγάλη ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἕνας Θεός εἶναι ὄχι

ὑπαρξη «ἀτομική-ἐγωιστική», ἀλλά Ἀγάπη ἀνέκφραστη, κοινωνία-ἐπικοινωνία (ἀλλά ἀσύγχυτη) προσώπων.

Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τὸ λόγο στήν Ἐκκλησία, ὡς ἔκφραση τοῦ μεγίστου δόγματος τῆς Ἀγίας Τριάδος, πρέπει νά ὑπάρχει ἀγάπη-κοινωνία μεταξύ τῶν προσώπων-πιστῶν ὡς τὸ πρῶτο χαρακτηριστικό τους. Ἔχουμε ἐδῶ τὴν πρώτη ἄρρηκτη σχέση δόγματος καὶ ἠθικῆς ἢ ἀληθείας καὶ ζωῆς. Καὶ τέτοιες σχέσεις ὑπάρχουν πολλές καὶ μόνον ἔτσι κατανοεῖται ὀρθά καὶ γίνεται βίωμα ὀρθόδοξο ὁ Χριστιανισμός. Γιατί ἀληθινὴ χριστιανικὴ ζωὴ χωρὶς ζωντανὴ πίστη καὶ βίωση τοῦ δόγματος τῆς Ἀγίας Τριάδος δέν ὑπάρχει. Μόνο ὅταν ὁ πιστός-πρόσωπο εἶναι ἐνωμένος (ὄχι διχασμένος ἐσωτερικά), καθαγιασμένος ἀπ' τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων-προσώπων ἔχει μιὰ πραγματικὴ ἐνότητα καὶ κοινωνία-ἐπικοινωνία ἀγάπης, τότε εἶναι πραγματικὰ πλάσμα «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὅπως θά ἰδοῦμε στὴ συνέχεια.

ε'. Μερικοὶ Τριαδικοὶ Ὕμνοι.

Οἱ ὠραιότερες «ὀρθόδοξες» διατυπώσεις τοῦ δόγματος περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὅπως καὶ ὅλων τῶν ἀληθειῶν τῆς Πίστεως, ὑπάρχουν στήν ἀφθαστὴ πραγματικὰ Ὑμνολογία μας, πού εἶναι ἰδιαίτερα τριαδολογικὴ.

α) «Τριάδα τὴν σεπτὴν, καὶ ἀμέριστον φύσιν, προσώποις ἐν τρισί, τεμνομένην ἀτμήτως, καὶ μένονσαν ἀμέριστον, κατ' οὐσίαν θεότητος, προσοικνησωμεν, ὡς Ποιητὴν καὶ Δεσπότην, Θεὸν ὑπεράγαθον».

(Κάθισμα Τριαδικὸ Μεσονυκτικῆς Κυριακῆς Α' Ἦχου. Ψάλλεται ὅπως τό: Τὸν τάφον Σου, Σωτήρ).

β) «Ἀξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, τὴν ὑπέρθεον ὑμνεῖν Τριάδα, ἄναρχον Πατέρα καὶ παντοουργόν, συνάναρχον Λόγον, πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀρρετύτως τεχθέντα, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως ἐκπορευόμενον».

(Τριαδικὸς Ὕμνος καθήμενου Μεσονυκτικῆς. Ψάλλεται σὲ ἦχο Β').

γ) «Θεὸς φύσεως ὁμοουσίον, τὸ τρισήλιον ὑμνοῦμεν κράτος, καὶ τρισαγαίαις φωναῖς ἐκβοήσωμεν· Ἄγιος εἶ, ὁ Πατὴρ ὁ προάναρχος· Ἄγιος εἶ, ὁ Υἱὸς ὁ συνάναρχος· Πνεῦμα Ἄγιον, ὁ εἷς ἀμερὴς Θεὸς ἡμῶν, καὶ πάντων Ποιητὴς καὶ φιλόανθρωπος».

(Τριαδικὸ Κάθισμα Μεσονυκτικῆς Κυριακῆς Γ' Ἦχου. Ψάλλεται ὅπως τό: Θεὸς πίστεως).

Σημειώσεις.

1. Ἀπ' τὸ πλουσιότατο λεξιλόγιό πού χρησιμοποιεῖται στήν Ἀ. Γ., τὴν Ἱ. Π. καὶ τὴ Θεολογία περὶ Θεοῦ καὶ Ἀγίας Τριάδος εἶναι ἀναγκαῖο νά ἐννοοῦμε κάπως τὴ σημασίαν τῶν κυριωτέρων λέξεων, μέ τίς ὁποῖες εἶναι διατυπωμένο τὸ δόγμα. Καὶ τοῦτο, ὄχι γιὰ νά τὸ κατανοήσουμε, ἀλλὰ γιὰ νά εἶναι ἡ πίστη μας ὁμολογία-διατύπωση ὀρθόδοξης.

α) *Οὐσία* ἢ *φύση* σημαίνει ὑπαρξη, ὅ,τι πραγματικά ὑπάρχει. Ἀλλά τίς λέξεις οὐσία-φύση, ὅταν τίς χρησιμοποιούμε γιά τό Θεό, πρέπει νά τίς ἐννοοῦμε σάν οὐσία ἢ φύση: αὐλη, ἀόρατη, ἀναρχη, ἀμετάβλητη, παντοδύναμη, τελεία καί πάντοτε μία καί μόνη, δηλαδή «ἀπλή» (ὄχι πολλαπλή, ἀπό πολλά στοιχεῖα, ἀσύνθετη).

β) *Πρόσωπο* πρὸς + ὤψ = ὄψη) σημαίνει μορφή καί ἐδῶ ἄτομο (ἀτομικότητα): ξεχωριστό, αὐτοτελές, αὐτοσυνειδητό, λογικό καί ἐλεῦθερο, *σε σχέση πάντοτε μέ ἄλλα πρόσωπα*. Ἀλλά καί πάλι ἡ λέξη πρόσωπο γιά τό Θεό θά ἐννοεῖται σάν ἀπόλυτο καί τελειότατο καί προπάντων ἀνεξάρτητο, πού ὅλες αὐτές τίς ιδιότητες ἔχει ἀπό τόν ἑαυτό του, φυσικές. Γιατί πρόσωπο εἶναι καί ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά δέν εἶναι αὐτοδημιούργητο πρόσωπο.

γ) *Ὑπόσταση* σημαίνει ἐδῶ ὅ,τι καί ἡ λέξη πρόσωπο, *ἰδιαίτερο* δηλαδή καί *ἀτομικό τρόπο ὑπάρξεως*.

δ) *Πατήρ* εἶναι τό χαρακτηριστικό ὄνομα τοῦ πρώτου Προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος καί ἐκφράζει ὅτι ὁ Θεός-Πατήρ εἶναι ἡ ἀναρχη *αὐτοαίτια* καί πρωταίτια τῶν πάντων. Αὐτό ἐκφράζουν καί οἱ λέξεις ἀγέννητος-ἀγεννησία.

ε) *Υἱός* (Μονογενής) εἶναι τό χαρακτηριστικό ὄνομα τοῦ δευτέρου Προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος καί ἐκφράζει τήν ἀναρχη γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπό τόν Πατέρα καί ἀπό τήν ἴδια θεία φύση. (Ἡ γέννηση-ἐνανθρώπιση ἔχει ἄλλη ἔννοια πού θά ἰδοῦμε στή συνέχεια). Μόνο μέ «εἰκόνες», ὅπως αὐτή τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως: «*Φῶς ἐκ Φωτός*», μπορούμε νά ἐκφράσουμε κάπως τήν ἔννοια ἀναρχη γέννηση. Γι' αὐτό ὁμολογοῦμε στό «Πιστεύω»: «*γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα*». Ἡ «ποίηση» σημαίνει πλάση, κτίση, πράγμα πού ὑποστήριξε ὁ αἰρετικός Ἀρειος, ὅτι ὁ Υἱός εἶναι «κτίσμα», ἄρα οὔτε ἀναρχος οὔτε ὁμοούσιος Θεός. (Ἡ αἵρεσή του καταδικάσθηκε στήν Α' Οἰκουμεν. Σύνοδο, τό 325 μ.Χ.).

ς) *Πνεῦμα* σημαίνει κατά λέξη πνοή (φύσημα ἀέρα καί ἄρα ἀόρατο ὄν). Γι' αὐτό τό Ἅγιο Πνεῦμα χρησιμοποιεῖται τό ρῆμα «*ἐκπορεύομαι*», πού σημαίνει προέρχομαι, ἀλλά μόνο μέ τήν ἔννοια τῆς ἀναρχῆς καί αἰώνιας ἐκπορεύσεως μόνο ἀπό τόν Πατέρα ἐντός τῆς Ἁγίας Τριάδος καί ἀπό τήν ἴδια θεία φύση.

ζ) Γι' αὐτή σχετική πάντοτε στόν ἄνθρωπο προσέγγιση τοῦ μεγίστου μυστηρίου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ οἱ Ἅγιοι Πατέρες χρησιμοποιοῦν τίς ἐξῆς ἐκφραστικές εἰκόνες - παραδείγματα:

1. Τήν εἰκόνα τῆς ἐνιαίας καί τριαδικῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡς νοῦ-λόγου - πνεύματος, πού ἤδη ἀναφέραμε.

2. Τήν εἰκόνα τοῦ ἡλίου, ὡς πυρίνης σφαίρας (Πατήρ), ἀκτίνων-ἀκτινοβολίας (Υἱός-Λόγος) καί φωτός-φωτεινῆς ἀτμοσφαίρας (Ἅγιο Πνεῦμα), πού συνυπάρχουν ἐνωμένα καί διαχωρισμένα ἀχώριστα!

3. Τήν εἰκόνα τοῦ κεραμιδιοῦ, πού ἐχρησιμοποίησε ὁ Ἅγιος Σπυρίδων στήν Ἁγία Α' Οἰκ. Σύνοδο κατασχύνοντας τόν Ἀρειο. Μέ πίστη θερμή ἐσφίξε ὁ Ἅγιος τό κεραμίδι στό χέρι του καί θαυματουργικά πρὸς τὰ ἐπάνω πετάχθηκε φλόγα, πρὸς τὰ κάτω νερό καί στό χέρι του ἔμεινε τό *χῶμα*!

Ὡστόσο, καμιά ἔννοια καί εἰκόνα δέν μπορεῖ νά ἐκφράσει τό ἀνέκφραστο μυστήριο. Ἀπλῶς, μέ τὰ προηγούμενα καί ἄλλα παραδείγματα, «προσπαθεῖ» ὁ αἰσθητός ἄνθρωπος νά διατυπώσει κατά τό δυνατό καί αἰσθητά τήν ὀρθή πίστη του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΚΤΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

IB

1. Ἡ Δημιουργία τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

α'. Οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι.

Πρὶν ἀπ' τὸν ὕλικό Κόσμο ὁ Θεός ἐδημιούργησε «ἐκ τοῦ μηδενός» τὸν πνευματικό ἢ ἀγγελικό κόσμο, δηλ. *κτιστά προσωπικά ὄντα*, ἀλλὰ πνευματικά, αἶψα, νοερά καὶ ἀσώματα.

Γι' αὐτό καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι ἀπ' τῆ φύση τους ὀνομάζονται Ἄν-
λες, Νοερές καὶ Ἀσώματες Δυνάμεις ἢ Νόες, ἐνῶ ἀπ' τὸ
ἔργο τους τὸ ἀναφερόμενο στὸν πνευματοῦλικο ἄνθρωπο ὀνομάζον-
ται Ἀγγελοι, δηλ. ἀγγελιαφόροι καὶ διάκονοι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ σωστι-
κοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. «... πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς δια-
κονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν» (Ἐβρ.
1, 14). Ὅλοι οἱ Ἀγγελοι ἐδημιουργήθηκαν ἀγαθοί, ὅπως καὶ ὅλα τὰ
κτιστά ὄντα, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀναλλοίωτοι καὶ ἄτρεπτοι, «ἔχοντες ἐξουσίαν
καὶ μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι»
(Ἀγ. Ἰω. Δαμασκηνός). Ἀκριβῶς μάλιστα τὸ «χεῖρον» ἢ τὸ «κακόν», ποῦ
δέν εἶναι οὐσία αὐθυπόστατη, ἀλλ' ἀπουσία καὶ στέρηση τοῦ
ἀγαθοῦ, ἔλαβε ἀρχή καὶ ὑπόσταση προσωπική μετὰ τὴν κατά-
χρηση τοῦ δώρου τῆς αὐτεξουσιότητας καὶ ἐλευθερίας ἀπ' τὸν πρὶν
ἀρχάγγελο Ἐωσφόρο. Ἀντίθετα, ὅλοι οἱ Ἀγγελοι ποῦ θεληματικά καὶ
ἐλεύθερα δέν τὸν ἀκολούθησαν στὴν «ἐωσφορική» ἀποστασία τοῦ ἀπ'
τό Δημιουργό τους, «κατὰ χάρη», δηλ. ὄχι «φύσει», ἐγίναν ἄτρεπτοι
πρὸς τὸ κακό, ἐπιδεκτικοὶ ὅμως προκοπῆς καὶ τελειότητος στὸ ἀγα-
θό.

Τὸ πρῶτο καὶ κύριο ἔργο τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων εἶναι ἡ

Ἡ Σύναξη τῶν Ἁγίων Ἀρχαγγέλων. Σύγχρονη φορητὴ Εἰκόνα, ἔργο τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχωμαίων. Καρυὲς Ἀγ. Ὄρους.

ὕμνωδία καί δοξολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Μόνο μιά ἰδέα μποροῦμε νά λάβουμε τοῦ ἀπερίγραπτα μεγαλειώδους καί τερπνοῦ αὐτοῦ ἔργου ἀπό συμβολικές περιγραφές τῆς Ἀ. Γ. Ὁ Ἰδιος ὁ Θεός ἀποκάλυψε στοῦ Δίκαιο Ἰώβ (38, 7): «Ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα (= τό ἀστρικό Σύμπαν), ἤνεσάν με φωνή μεγάλη πάντες Ἀγγελοί μου», πού εἶχαν ἤδη δημιουργηθεῖ. Ἀπ' τὰ θεῖα ὁράματα τῶν Ἀγίων Προφητῶν καί Ἀποστόλων καί ἀπό ἄλλα χωρία τῆς Ἀ. Γ. γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι *δυσσεξαρίθμητο πλῆθος Ἀγίων Ἀγγέλων, μυριάδες μυριάδων καί χιλιάδες χιλιάδων* (Ἀποκ. 5, 11), περιβάλλουν τό φρικτό καί πύρινο θρόνο τοῦ Θεοῦ, πού ὕμνοῦν *ἀκαταπαύστοις στόμασιν, αἰγιήτοις δοξολογίαις* (θ. Λειτουργία Μ. Βασιλείου). Κατά τή θεία Γέννηση τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ *ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ Ἀγγέλῳ (πρός τοὺς Ποιμένες) πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου αἰνοῦντων τὸν Θεὸν καὶ λεγόντων· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία* (Λουκ. 2, 13-14).

Ἔτσι, ἐνῶ δὲν γνωρίζουμε τὸν ἀκριβὴ ἀριθμὸ τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων, γνωρίζουμε ὅμως τὴ διάκρισή τους σὲ *έννέα Τάξεις* ἢ Τάγματα, ἀνά τρία. (Ἀρχές, Ἀρχάγγελοι, Ἀγγελοι – Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίες – Χερουβεὶμ, Σεραφεὶμ, Θρόνοι). Μὲ τὰ προσωπικά τους ὀνόματα εἶναι γνωστοί μόνο οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαήλ (= ποιὸς εἶναι σάν τό Θεός;), Γαβριήλ (= ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ) καί Ραφαήλ (= ὁ Θεός θεραπεύει).

Ἐξάλλου *δεύτερο ἔργο τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων* εἶναι ἡ ἀναγγελία τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους καί ἡ προστασία τους γενικά ἀπ' τοὺς κακοποιούς Δαίμονες. Πλεῖστα χωρία τῆς Ἀ. Γ. μαρτυροῦν τὴν ἀποστολὴ Ἀγγέλων, μὲ μορφὴ ἀνθρώπων νέων συνήθως ἢ καί ζώων, γιά ν' ἀνακοινώσουν τό συγκεκριμένο θέλημα τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους. (Οἱ τρεῖς Ἀγγελοι πού φιλοξένησε ὁ Ἀβραάμ, πού συμβολίζουν τὴν Ἁγία Τριάδα· ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ στὸν πατέρα τοῦ Τιμίου Προδρόμου Ζαχαρία, στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο – Εὐαγγελισμός· κατὰ τὴν Ἀνάσταση καί Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ κλπ.). Κατά τὴ ρητὴ διδασκαλία τῆς Ἀ.Γ. ὑπάρχουν καί Ἀγγελοι *Φύλακες* Ἐθνῶν, Ἐκκλησιῶν, πόλεων κλπ., ἀλλὰ καί προσωπικός Φύλακας Ἀγγελος τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος διαπράττει τό ἀγαθό, πρὸς τό ὅποιο ἀόρατα καί ἀβίαστα τὸν παρακινεῖ ὁ Φύλακας Ἀγγελος, χαίρει καί *ἐν οὐρανοῖς διαπαντὸς βλέπει τὸ Πρόσωπον τοῦ Πατρὸς* Θεοῦ. Ἐπίσης *χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν Ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι* (Ματθ. 18, 10, Λουκ. 15, 10). Τό ἀντίθετο συμβαίνει, ὅταν ὁ ἄνθρωπος διαπράττει τό κακό. *Ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φνυγαδεύει καὶ τὰς περιστρεὰς ἐξελαύνει δυνάμει, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν Ἀγγελον ἢ πολὺδακρυς καὶ δυνάμεις ἀφίστησιν ἁμαρτία* (Μ. Βασίλειος).

Κατά τήν ὥρα ἐπίσης τοῦ θανάτου Ἄγγελοι παραλαμβάνουν τήν ἀγαθή ψυχή, πού προστατεύουν ἀπ' τοὺς Δαίμονες καί τήν ὀδηγοῦν ἐνώπιον τοῦ Θρόνου τοῦ Θεοῦ.

Τέλος, στοὺς Ἁγίους Ἀγγέλους, ὅπως ὅρισε καί ἡ Ἁγία Ζ' Οἰκου-
μενική Σύνοδος, ἀποδίδουμε τιμὴ (ὄχι λατρεία, πού ἀνήκει μόνο στό
Θεό), ἀπευθύνουμε ἐπὶ κλήση καί εἰκονίζουμε ὡς νέους ἀνθρώ-
πους μέ φτερά, ἀφιερώνουμε σ' αὐτοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς καί
ἐορτάζουμε μέ Ἑορτές καί Ὑμνους. (Κυρία Ἑορτὴ ἡ 8η Νοεμβρίου:
«Ἡ Σύναξις τῶν Ἀρχιστρατῆγων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ τῶν λοιπῶν
Ἀσωμάτων Δυνάμεων»).

Καθημερινά ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νά ζητοῦμε ἀπὸ τόν Κύριο
τῶν Ἀγγέλων: «Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καί
τῶν σωμάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα». Ἐπίσης καθημερινά
πρὸ τοῦ ὕπνου ὁ πιστὸς παρακαλεῖ τὸ Φύλακα Ἀγγελό του μέ τήν
ὠραία Εὐχή: «Ἄγιε Ἀγγελε... σκέπασόν με ἐν τῇ παρουσίᾳ νυκτὶ καὶ δια-
φύλαξόν με ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τοῦ ἀντικειμένου...» (Βλ. στό Μικρὸ
Ἀπόδειπνο).

β'. Οἱ πονηροὶ Δαίμονες.

Σύμφωνα μέ τή ρητὴ διδασκαλία τῆς Ἀ. Γ. καί τῆς Ἰ. Π. οἱ πονηροὶ
Δαίμονες ἦσαν πρὶν Ἄγγελοι μέ Ἀρχάγγελο τόν Ἑωσφόρο (= ἄστρο
τῆς αὐγῆς). Ἀλλ' ὁ Ἑωσφόρος καί ἄγνωστος σ' ἐμᾶς ἀριθμὸς Ἀγγέλων
δέν «ἐτήρησαν τὴν ἐαντῶν ἀρχήν» (Ἰουδα 6), δηλ. δέν ἠθέλησαν νά
παραμείνουν κοντά στὸν Ἀγαθὸ Δημιουργό τους μετέχοντας αἰώνια
στὴ μακαριότητά Του. Ἀντίθετα, ἐφθόνησε ὁ Ἑωσφόρος τὴν ἀπειρη
δόξα τοῦ Θεοῦ καί μέ ἀλαζονεῖα καί ὑπερηφάνεια ἠθέλησε ν' ἀποστα-
τήσει ἀπ' Αὐτόν, νά στήσει τὸ θρόνο του «ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρα-
νοῦ» καί νά γίνει θεὸς «ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ»! (Ἠσ. 14, 13-14). Ἀλλ' ὅταν
ἠθέλησε καί νά πραγματοποιήσει τὴ βλάσφημη βουλή του, μαζί μέ
τοὺς Ἀγγέλους πού τὴν ἐδέχθηκαν, «ἐξοφώθησαν» καί «ἐταρατώθη-
σαν», δηλ. ἀκαριαῖα ἐγίναν σκοτεινοὶ καί «ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἔπεσον» στὴν «ἄβυσσο» καί ἐγίναν οἱ πονηροὶ «ἄγγελοι τῆς ἀβύσσου»!
(Ἰουδα 6, Β' Πέτρ. 2, 4, Λουκ. 10, 18, Ἀπόκ. 9, 1-11).

Τὸ νά γινόταν βέβαια τὸ κτίσμα ἴσο καί ὅμοιο μέ τόν Ἄκτιστο Κτί-
στη του, χωρὶς τὴ θέληση καί τὴ δύναμή Του, ἀλλ' ἀντίθετα μακριά ἀπ'
Αὐτόν καί ἐχθρικά πρὸς Αὐτόν, αὐτὸ ἦταν καί εἶναι ἀπόλυτα ἀδύνατο!
Τὸ φοβερότερο ὅμως ἦταν ὅτι ὁ Ἑωσφόρος καί οἱ ἀκόλουθοί του ἁγ-
γελοι, ὅταν ἀπέτυχαν στό ἀλαζονικὸ τους σχέδιο, δέν ἐταπεινώθηκαν.
«Φθόνος γὰρ οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον»! Ἔτσι, ἀφοῦ ἀρνήθηκαν

ἐκούσια τὸ ἀγαθό, τόσο «ἐπὶ τὸ χειρόν ἐτράπησαν», ὥστε ἐγίναν ἐκούσια «ἄτρεπτοι» ἀπ' τὸ κακό, πού ἔκαμαν ὑπόστασή τους καὶ ἐγίναν οἱ αἰώνιοι φορεῖς του. Τόσο μάλιστα διαστράφηκε ἡ φύση τους, ὥστε ἀπὸ φθόνο στό ἀγαθό καὶ καλὸ νὰ εἶναι *μισόκαλοι* καὶ *χαιρέκακοι* αἰώνια, ἐχθροὶ καὶ ἀντικείμενοι στό ἀγαθό. Καὶ ἐπειδὴ οὐτε τὸν Ἄπειρο Θεό οὔτε τοὺς Ἁγίους Ἀγγέλους ἠμποροῦσαν νὰ βλάψουν, ἔστρεψαν ὕστερα τὸ φθόνο τους στὸν ἀγαθό καὶ εὐτυχισμένο πρὶν ἀπ' τὴν πτώση του ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο καὶ μέ *διαβολή* κατὰ τοῦ Θεοῦ παρέσυραν στὴν ἔκπτωση ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμε αἰώνιο ἔργο του ὁ *Διάβολος* καὶ οἱ «ἄγγελοί» του, ὁ *Ἀντικείμενος-Σατανάς* (ἐβρ. Σατάν): «Ὡς λέων ὠρνόμενος περιπατεῖ ζῴων τίνα καταπίη» (Α' Πέτρ. 5, 8).

Ἄλλ' ἂν ὁ Πανάγαθος δέν ἠθέλησε καὶ δέν θέλει ν' ἀφαιρέσει τὸ δῶρο τῆς ἐλευθερίας ἀπ' τὰ λογικὰ κτίσματα καὶ ἔτσι νὰ ἐξαφανίσει τὸ «κακό», σ' ὅσους θέλουν καὶ ἀγωνίζονται ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτὸ καὶ τίς συνέπειές του προσφέρει τὸ πᾶν! Ἡ ἱστορία τῆς θ. Ἀποκαλύψεως, πού κορυφώνεται μέ τὴν Ἐνανθρώπηση τοῦ Θεανθρώπου Λυτρωτῆ, δέν εἶναι παρὰ ἡ ἱστορία τῶν θείων ἐνεργειῶν γιὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ Κακοῦ-Διαβόλου μέ τὸ θεῖο νόμο τῆς ἐλευθερίας. «Εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ Διαβόλου» (Α' Ἰω. 3, 8). Ἡ «ἐκβολή» τῶν Δαιμονίων, δηλ. ἡ θεραπεία τῶν δαιμονιζομένων πού ἔκαμε ὁ Θεάνθρωπος (καὶ πού συνεχίζεται στὴν Ἐκκλησία του μέ τὴ δύναμή Του) ἔχει σημάνει τὴν «κρίση» καὶ τὸ τέλος τοῦ κράτους τοῦ Διαβόλου. Πρὸ τοῦ κοσμοσωτηρίου Πάθους Του εἶπε ὁ Θεάνθρωπος Λυτρωτής: «*Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβλήθησεται ἔξω*»! (Ἰω. 12, 31). Μέ τὴν ἀκατάβλητη δύναμη τῆς πίστεως ὁ πιστὸς ὄχι μόνο μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ «ἐκβάλῃ» δαιμόνια. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Ἀπ. Πέτρος παρομοίωσε τὸ Διάβολο μέ «*λέοντα ὠρνόμενον*», πρόσθεσε: «*ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει*» (στ. 9). Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος συνιστᾷ: «*Υποτάγητε οὖν τῷ Θεῷ. Ἀντίστητε τῷ Διαβόλῳ καὶ φεύγεται ἀφ' ὑμῶν*» (Ἰακ. 4, 7).

2. Ἡ δημιουργία τοῦ ὑλικοῦ κόσμου.

α'. «Ἑξαήμερη» δημιουργία.

Οἱ βασικὲς ἀλήθειες τῆς Χριστιανικῆς Πίστεώς μας γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ὑλικοῦ Σύμπαντος περιέχονται στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ

«*Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπιφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς καὶ ἐγένετο φῶς*» (Γεν. 1, 1-3).

Ὁ Προφήτης Μωυσῆς, ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς τῆς «Γενέσεως». Τοιχογραφία Μανουήλ Πανσελήνου, Πρωτάτο, Καρυές Ἀγ. Ὁρους, ἀρχές 14^{ου} αἰ.

πρώτου βιβλίου τῆς Ἀ. Γ., δηλ. τῆ Μωσαϊκῆς «Γένεση», καὶ συνοψίζονται ἀκριβέστερα στό πρῶτο ἡμιστίχιό του, ὅπως καὶ στό πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεώς μας. «*Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*», γράφει ὁ θεόπνευστος προφήτης Μωυσῆς (14^ο αἰ. π.Χ.). «*Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν*», ἐρμηνεύει καὶ διατυπώνει ἡ Ἐκκλησία μας. Αὐτὰ ἀναλύονται στά ἐξῆς:

1. Ὁ πνευματικός καὶ ὑλικός Κόσμος, δηλ. πάντα τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὀρατά, ἐκτός μόνο τοῦ Ὑπερκοσμοῦ καὶ Ἀπειρίου Θεοῦ, *ἔχουν ἀρχὴ χρονικὴ*, πού εἶναι ἀκριβῶς ἡ «στιγμὴ» τῆς δημιουργίας τους. Ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος ἀρχίζουν μέ τὴ δημιουργία τοῦ Κόσμου, μέ τὴν ὁποία εἶναι ἀλληλένδετοι.

2. Ὁ Κόσμος εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ «*ἐξ οὐκ ὄντος*» ἢ «*ἐκ τοῦ μηδενὸς*» καὶ ὄχι ἀπὸ προϋπάρχουσα ὕλη. Προαίωνια ὕπαρξη τῆς ὕλης δὲν ὑπάρχει. *Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, Αὐτὸς ἐντείλατο καὶ ἐκτίσθησαν*» (Ψαλμ. 148, 5)¹.

3. Ἡ δημιουργία τοῦ Κόσμου γίνεται σταδιακά σέ ἐξι «*ἡμέρες*»—περιόδους καὶ ἀπὸ τὰ ἀτελέστερα καὶ ἀπλούστερα πρὸς τὰ τελειότερα καὶ συνθετότερα μέ ἀνώτατο δημιούργημα τὸν πνευματοὑλικὸ ἄνθρωπο.

4. Ὑπάρχει ἐνιαία μορφή, νομοτέλεια καί σκοπιμότητα στή δημιουργία, πού δέν ἐξηγοῦνται ἀπό τυφλούς καί ἄτεγκτους φυσικομηχανικούς νόμους. Ἰδιαίτερα μάλιστα ἡ ζωὴ καί ἐξέλιξη τῶν ἐμβίων ὄντων προϋποθέτουν Δημιουργό-Νοῦ, Προνοητὴ καί Κυβερνήτη.

5. «Αὐτόματη γένεση ζωῆς» ἀπὸ τυχαία ἔνωση τῶν μορίων καί ἀτόμων τῆς ἀνόργανης ὕλης δέν ὑπάρχει. Εἶναι «ὑπόθεση» καί «θεωρία», πού δέν γίνεται ὁμόφωνα ἀποδεκτὴ ἀπὸ τίς εἰδικές Ἐπιστῆμες. Ἐκεῖνο πού μᾶς διαβεβαιώνει ἡ θ. Ἀποκάλυψη εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸ φυτικὸ καί ζωικὸ βασίλειο *μέ νέα παρέμβασή Του στήν ἤδη δημιουργημένη ἀπὸ Αὐτόν ὕλη «κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα»* (Γεν. 1, 11). Οἱ Χριστιανοὶ ἀποδεχόμαστε *μέ εὐγνωμοσύνη ὅσα οἱ εἰδικές Ἐπιστῆμες ἀνακαλύπτουν* σχετικὰ *μέ τίς δυνάμεις καί δυνατότητες* *μέ τίς ὁποῖες ἐπροίκισε ὁ Θεὸς τὴν ὕλη, ἡ ὁποία καί ὁδεύει πρὸς τὴ μεταμόρφωσή της ἐν Χριστῷ.* «*Ὅτι ἐν Αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα... δι' Αὐτοῦ καὶ εἰς Αὐτὸν ἔκτισται*» (Κολασ. 1, 16).

6. Μετὰ τὴ συντέλεση τῆς ἐξαήμερης δημιουργίας τοῦ Κόσμου ἀπ' τὸ Θεό, ἡ δημιουργία *συνεχίζεται* καί διανύει τὴν *ἐβδόμη «ἡμέρα»* – περίοδό της. Ἡ συνέχεια συντελεῖται *μέ τούς νόμους* πού ἔθεσε ὁ Θεὸς καί *μέ τὴν Πρόνοια, Συντήρηση καί Κυβέρνηση* τοῦ Κόσμου. «*Πῶς δὲ ἔμεινεν ἄν τι, εἰ μὴ Σὺν ἡθέλησας, ἢ μὴ κληθὲν ὑπὸ Σοῦ διειρηθῇ;*» (Σ. Σολ. 11, 25). «*Διατείνει δὲ ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας ἐνδρόσως καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χορηστῶς*» (Σ. Σολ. 8, 1).

Στὴν Πρόνοια καί Κυβέρνηση τοῦ Κόσμου ἀπ' τὸ Θεό ὑπάγονται καί τὰ θαύματα, πού δικαιολογεῖ ἀπόλυτα ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καί ἡ δημιουργία τοῦ ὕλικου Κόσμου *χάρη ἀκριβῶς τοῦ ἀνθρώπου.* Τὰ θαύματα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, καί μάλιστα τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰδίου τοῦ Θεοῦ *χάρη τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου,* εἶναι μία *ἀναδημιουργία καί ἀνακαίνιση* τοῦ Κόσμου. Ὁ περιορισμὸς τῆς θείας Παντοδυναμίας σέ ὅ,τι «κρίνει» ὁ ἄνθρωπος ὀρθὸ σημαίνει κατάργησή Της καί ἔμμεση ἀπιστία καί βλασφημία. «*Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων*» (Ματθ. 22, 32). Εἶναι ὁ Ζῶν καί Ἐνεργῶν καί Σῶζων πάντοτε.

β'. «Ἐξαήμερος» καί Ἐπιστῆμη.

Ἄν καί ἡ Ἀ. Γ. δέν εἶναι ἐπιστημονικὴ διατριβή, ἀλλὰ θρησκευτικὸ βιβλίον, πού ἀποβλέπει στή στενότερη σχέση τοῦ ἀνθρώπου *μέ τὸ Δημιουργό του καί τὴ σωτηρία,* ὥστόσο ὅ,τι γράφει *εἶναι πάντοτε ἀληθινό.* Ἔτσι, ὅ,τι πιστεύουμε *εἶναι ἀλήθεια καί ὅ,τι εἶναι ἀλήθεια αὐτό καί πιστεύουμε.* Αὐτό ἰσχύει καί γιὰ τὴ Μω-

«Τό χάδι τῆς Πρόνοιας». Συμβολική ἀπεικόνιση τῆς θ. Πρόνοιας, πού σκεπάζει στοργικά τὰ ὄντα καί ἰδιαίτερα τόν ἄνθρωπο.

Σύγχρονο ἔργο τοῦ Ἁγιορείτη Μοναχοῦ Ἰωάννη (Βράνου), καθηγητῆ τῆς Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας στήν «Ἀθωνιάδα» Ἐκκλησιαστική Σχολή, Καρυές Ἀγ. Ὁρους.

σαϊκή Ἐξαήμερο, πού θαυμάζουν καί ἀναγνωρίζουν παλαιότεροι καί σύγχρονοι κορυφαῖοι εἰδικοί ἐπιστήμονες. Ἔτσι, ὄχι μόνο στά γενικά (ὁ Κόσμος ἔχει ἀρχή, ἐδημιουργήθηκε «ἐκ τοῦ μηδενός» ἀπό Δημιουργό-Νοῦ, πού τόν κατευθύνει σ' ἓνα σκοπό κλπ.), ἀλλά καί στή σειρά καί ἐξέλιξη τῆς δημιουργίας τοῦ Σύμπαντος συμφωνοῦν οἱ ἀληθινοί ἐπιστήμονες μέ τήν Ἀ. Γ. καί παραπέμπουν σ' αὐτή.

Ἰδοῦ τί ὁμολογοῦν κορυφαῖοι ἐπιστήμονες γιά τή Μωσαϊκή «Ἐξαήμερο»:

– «Ὁ Μωυσῆς ἡ εἶχε τόση βαθειά πολυμάθεια στίς ἐπιστήμες, ὅση εἶναι ἡ τοῦ αἰῶνα μας, ἡ ἦταν θεόπνευστος» (Α. Ampère, + 1836, μέγας Γάλλος φυσικομαθηματικός).

– «Ἐάν ἔπρεπε νά συνοψίσω σέ σαράντα γραμμές τὰ αὐθεντικότερα πορίσματα τῆς Γεωλογίας, θά ἀντέγραφα τό κείμενο τῆς Γενέσεως, δηλ. τήν ἱστορία τῆς δημιουργίας ὅπως τήν ἔγραψε ὁ Μωυσῆς» (Α. Lapparent, + 1908, Γάλλος γεωλόγος καί ἀκαδημαϊκός).

– Τά ἴδια ἐπαναλαμβάνουν καί σύγχρονοι κορυφαῖοι ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Γερμανός καθηγητής τῆς Παλαιοντολογίας Huene, ὁ Ἀμερικανός Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν Ν. Ὑόρκης Α. Morrison κ.ἄ. Ἀλλά καί οἱ Ἑλληνες Καθηγητές Ἀστρονομίας: Δ. Αἰγι-

«Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ...» (Ιω. 1, 1-2)

Ἐπίτιτλο τῆς ἀρχῆς «τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου» ἀπό χειρόγραφο Τετραευ-
αγγελο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου Ἀγ. Ὁρους, τέλη Ι'-ἀρχὲς ΙΑ' αἰ.

νήτης, Στ. Πλακίδης, Δημ. Κωτσάκης, Γεώργ. Κοντόπουλος. (Ὅπως ἔχουμε ἀναφέρει, ὑπάρχουν πολλὰ βιβλία πού ἀσχολοῦνται μέ τό θέ-
μα: «Θρησκεία καί Ἐπιστήμη» ἢ παρόμοια, ὅπου μπορεῖ νά ἰδεῖ ὁ ἐνδι-
αφερόμενος πλεῖστες σχετικές γνῶμες, πορίσματα ἐρευνῶν κλπ.).

Σημείωση.

1. Ὅσοδήποτε καί ἂν τό θαῦμα τῆς «ἐκ τοῦ μηδενός» δημιουργίας τοῦ Κό-
σμου εἶναι ἀκατάληπτο, εἶναι θεμελιώδης ἀλήθεια τῆς Πίστεώς μας καί αὐτήν
ἐκφράζουν οἱ φράσεις: «ἐποίησεν ὁ Θεός» καί «Παντοκράτωρ Ποιητής». Ἐπειδή
ὁμως Δημιουργό Θεό παραδέχονται καί τά μή χριστιανικά συστήματα τοῦ Παν-
θεϊσμοῦ καί τοῦ Θεϊσμοῦ (Deïsmus), πρέπει νά γίνει ἡ ἐξῆς οὐσιώδης διευ-
κρίνησις:

Μόνη ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία θεολογεῖ θεοπρεπῶς στό θεμελιώδες δόγμα
περί δημιουργίας τοῦ Κόσμου, ἐπειδή κάνει σαφῆ διάκριση μεταξύ ἀκτιστοῦ
οὐσίας καί ἀκτιστοῦ ἐνεργείας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀπόλυτα λοιπὸν
ἀπλή (= ἀσύνηθετη) καί ἄπειρη οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀπρόσιτη καί ἀμέθεκτη, εἶναι
ἀσχετη μέ τόν Κόσμο. Ἔτσι δέν εἶναι ὁ Κόσμος ἀπόρροια τῆς θείας οὐσίας,
ὥστε νά συγχέεται καί νά ταυτίζεται Θεός καί Κόσμος, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Παν-
θεϊσμός. Ἀντίθετα, ὁ Κόσμος εἶναι τό κτιστό ἐνέργημα-ἀποτέλεσμα τῆς ἀκτι-
στοῦς θείας ἐνεργείας, πού εἶναι ἡ κοινὴ θέλησις τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

3. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

α'. Ἰδιαίτερος τρόπος δημιουργίας.

Ἡ ὑλική δημιουργία ολοκληρώνεται τὴν ἕκτη δημιουργικὴ ἡμέρα μέ τελευταῖα δημιουργήματα τὰ «τετράποδα καὶ ἐρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς» καὶ κλείνει μέ τὴ θεία σφραγίδα: «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὰ» (Γεν. 1, 24-25). Ἀλλ' ὅμως δέν συμπεριελήφθηκε σ' αὐτά καὶ ὁ ἄνθρωπος. Γί' αὐτόν ὁ Δημιουργὸς Θεὸς ἐπιφυλάσσει ἰδιαίτερο χρόνο καὶ τρόπο δημιουργίας, ἐπεὶ θά ὑπερέχει ἀπ' ὅλα τὰ κτίσματα, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια, καὶ θά εἶναι ἀκριβῶς «ἐπίγειος ἄμα καὶ οὐράνιος... σύνδεσμός τις ὧν ἀκριβῆς ἐκατέρας τῆς κτίσεως» (Ἀγ. Γρηγ. Θεολ., PG 36, 182).

Ἐνῶ λοιπόν γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς «καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς» (Ψαλμ. 145, 6) ὁ Θεὸς ἀπλῶς «εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν» (Ψαλμ. 148, 5), γιὰ νά δημιουργήσῃ τόν ἄνθρωπο, ἀποκαλύπτει ἀμυδρά τὴν Τριαδική Του Φύση καὶ παρουσιάζεται ὅτι συσκέπτεται:

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν...» (Γεν. 1, 26). «Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. 2, 7).

1. «Κατ' εἰκόνα Θεοῦ»

Εἰκόνα σημαίνει ὁμοίωμα κάποιου πρωτοτύπου, πού ἐδῶ εἶναι ὁ Θεός, ἐνῶ εἰκόνα-ὁμοίωμά Του εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Εἶναι ὅμως αὐτονόητο πῶς τὸ πρωτότυπο ἐδῶ δέν ἐννοεῖται μέ αἰσθητὴ μορφή, ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι ἄυλος καὶ ἀσώματος, ἀπόλυτο Πνεῦμα. Πρόκειται λοιπόν γιὰ πνευματικὴ ὁμοιότητα, ἀλλὰ καὶ πάλι μέ σχετικὴ ἐννοία. Θά ἔχει ὁ ἄνθρωπος πνευματικὲς ιδιότητες, πού μόνος ὁ Θεός ἔχει, ἀλλ' οὔτε ὅλες τίς θεῖες ιδιότητες θά ἔχει ὁ ἄνθρωπος οὔτε καὶ σέ τέλειο βαθμό. Θά εἶναι ὥστόσο χάρις σ' αὐτές ἀνώτερος ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα ὑλικά κτίσματα καὶ ἐπιδεκτικὸς προόδου καὶ τελειότητος. Ἡ ὁμοιότητα αὕτη θά ἐγκεῖται στὴν πνευματικὴ φύση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, στὴν ἠθικὴ του συνείδηση. Ἐδῶ ἡ θεία πνοή, σάν σφραγίδα, γιὰ νά χρησιμοποιήσουμε μιὰ εἰκόνα, ἀποτύπωσε στὸν ἄνθρωπο τὸ λογικὸ καὶ τὸ αὐτεξούσιο, πού εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡς πρόσωπου. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δηλ. εἶναι οὐσία κτιστή, τὸ κτιστὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἁκτιστῆς θείας ἐνεργείας ὡς «πνοῆς», μέ χρονικὴ ἀρχὴ ὑπάρξεως τῆς τῆ στιγμῆς τῆς δημιουργίας τῆς¹. Ἀλλ' ὅμως ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ὡς θεία πνοή εἶναι ἄυλη, νοερή, λογικὴ καὶ

αὐτεξούσια καὶ ἀθάνατη. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιὰ μικρογραφία τῶν γνωστικῶν-λογικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν ιδιωμάτων τοῦ Θεοῦ. Χάρη σ' αὐτά καί μ' αὐτά τὰ ιδιώματα ὁ ἄνθρωπος ἐξουσιάζει τὴν ὑλική δημιουργία, τελειοποιεῖται ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑλική κτίση ὁδηγεῖ σέ σχετική καὶ προοδευτική τελειότητα, ὡς σύνδεσμος πνευματοῦλικός τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου².

Ὡστόσο τὸ «κατ' εἰκόνα» τῆς ψυχῆς ἀντανακλᾷ καὶ στοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, πού γι' αὐτὸ διακρίνεται ἀσύγκριτα ἀπὸ τὰ σώματα ὄλων τῶν ἄλλων ζώων. Αὐτὰ εἶναι ἀπλῶς «ἄλογα» ζῶα ἢ ἐμβια καὶ κατευθύνονται ἀπὸ τὰ ἐνστικτα, μέ τὰ ὁποῖα τὰ ἐπροίκισε ὁ Θεός χάρι τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ τῇ βαθύτατῃ καὶ ἀνυπολόγιστῃ σέ τιμὴ καὶ ἀξία γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐννοία ἔχει ὁ ἰδιαίτερος τρόπος δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατὰ τὸ σῶμα, ὥστε νὰ εἶναι ἀντάξιο κατοικητήριον τῆς ψυχῆς ὡς θείας πνοῆς. «Τὸ σῶμα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχομεν ἀπὸ Θεοῦ» (Α' Κορ. 6, 19). Ἐπλάσθη καὶ αὐτὸ «καλὸν λίαν», ἀθάνατος ναὸς τῆς ἀθάνατης ψυχῆς, καὶ ὄχι δεσμοτήριό της ἢ ἔδρα τοῦ κακοῦ, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων καὶ οἱ ἔξω ἀπὸ τῇ θ. Ἀποκάλυψη φιλοσοφίες καὶ θρησκείες (Βουδδισμός κλπ.)³.

2. «Καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

Ἀχώριστο κατὰ τὸ θεῖο σχέδιον ἀπ' τὸ «κατ' εἰκόνα» εἶναι τὸ «καθ' ὁμοίωσιν». «Τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν τὴν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσιν δηλοῖ» (Ἀγ. Ἰωάν. Δαμ., PG 94, 920). Τὸ «κατ' εἰκόνα» εἶναι ἀσφαλῶς μεγαλειώδες καὶ μοναδικὸ προσόν τοῦ ἀνθρώπου, πού τὸν διακρίνει ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα ὄντα τῆς γῆς. Ὡστόσο, ἂν ὁ ἄνθρωπος δέν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ποθεῖ καὶ νὰ τείνει ὅλο καὶ περισσότερο πρὸς τὸ τέλειο, δέν θά ἦταν τέλειο πρόσωπο, «κατ' εἰκόνα» τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καὶ βέβαια ποτέ δέν μπορεῖ τὸ πλάσμα νὰ γίνῃ ἄπειρο καὶ τέλειο, ὅπως ὁ ἀπειροτέλειος Θεός, μπορεῖ ὅμως νὰ γίνεταί τελειότερο. Ἡ δυνατότητα αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνώτατῃ μορφὴ μακαριότητος, «ἡ τελειότης», καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, πού δέν θέλει περιορισμούς. Ἄν ὑπῆρχε περιορισμός, δέν θά μπορούσαμε νὰ μιλάμε γιὰ μακαριότητα, γιὰ ἀγαθό: «πᾶν ἀγαθὸν τῇ ἐαυτοῦ φύσει ὄρον (= ὅριο) οὐκ ἔχει» (Ἀγ. Γρηγ. Νύσ., PG 44, 300D).

Ἀκριβῶς αὐτὸ ἐκφράζει τὸ «καθ' ὁμοίωσιν», πού, ἐνῶ σάν πόθος καὶ δυνατότης εἶναι ἔμφυτο, θεῖα δωρεά, σάν πραγματικότητα ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο πρόσωπο. Πρέπει θεληματικὰ καὶ ἐλεύθερα ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκλέξει καὶ νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθό, γιὰ νὰ εἶναι ἡ μακαριότητά του πραγματικὴ. Ἔτσι στοῦ «κατ' εἰκόνα» δόθηκε ἓνα ἀπέραντο

στάδιο ἐλευθέρης πορείας καί δράσεως πρὸς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ. Ἡ πορεία καί ἡ δράση αὐτὴ θά γινόταν καί γίνεται πάντοτε μέσα στὸ θεῖο σχέδιο καί μέ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καί τὴν ἐλευθέρη ἐκλογὴ καί δράση τοῦ ἀνθρώπου.

β. «Ἀρχέγονος δικαιοσύνη».

Σάν ἐκφραση καί «διάκοσμο» τοῦ «κατ' εἰκόνα», γιὰ νά φθάσει ὁ ἄνθρωπος στὸ «καθ' ὁμοίωσιν», ὁ Δωρεοδότης Θεὸς τοῦ ἐχάρισε καί τὰ ἐξῆς πέντε κύρια χαρίσματα ἢ δῶρα, πού χαρακτηρίζονται ὡς «ἀρχέγονος δικαιοσύνη» ἢ τελειότητα τῆς προπρωτικῆς καταστάσεως καί παραδείσιας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια, ἡ τελειότητα αὐτὴ ἦταν ἀκόμη σχετικὴ, γιατί ἦταν ἐπιδεκτικὴ ἀναπτύξεως, ἐφόσον ὁ ἄνθρωπος θά ἔκανε καλὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας του καί θά καλλιέργουσε τίς διαφορὲς ἀρετές. Τὰ πέντε θεῖα χαρίσματα ἦσαν τὰ ἐξῆς:

1. Ἡ κυριαρχία ἐπὶ τῆς φύσεως, ὅλων τῶν ὄντων τῆς γῆς, τὸ «κατακυριεύσατε... πάσης τῆς γῆς» (Γεν. 1, 28).

2. Ἐνας ἀνώτερος βαθμὸς αὐτογνωσίας, γνώσεως τοῦ κόσμου καί τοῦ Θεοῦ. Ἡ γνώση καί ἡ σοφία αὐτὴ ἦταν ἐπιδεκτικὴ αὐξήσεως καί ἦταν καί εἶναι ἓνα κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

3. Ἡ ἀπάθεια τοῦ σώματος, ἡ ἔλλειψη δηλαδὴ κάθε πόνου, ἀρρώστιας, θλίψεως καί κόπου, ὥστε ἡ μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου νά εἶναι πλήρης, ἀλλὰ καί ἐπιδεκτικὴ αὐξήσεως.

4. Ἡ ἔλλειψη κάθε κακῆς ἐπιθυμίας, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὸ σῶμα καί τὴν ψυχὴ ἦταν «καλὸς λίαν» καί ἀγαθὸ δημιούργημα ἀγαθοῦ Δημιουργοῦ.

5. Τέλος, τὸ σπουδαιότερο δῶρο στὸν ἄνθρωπο ἦταν ἡ δυνατότητα τῆς ἀθανασίας καί ἀφθαρσίας, πού ὅμως ἦταν συνδεδεμένη ἅμεσα μέ τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ προϋπόθεση γιὰ τὴ διατήρηση καί ἀνάπτυξη ὅλων τῶν παραπάνω δῶρων.

Ὅλα αὐτὰ τὰ θεῖα δῶρα, σάν ἐκφραση καί καρποφορία τοῦ «κατ' εἰκόνα», ἦταν ὁ πραγματικὸς «παράδεισος τῆς τριτῆς» καί ἡ διατήρηση καί ἐπαύξησή τους τὸ «ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν» (Γεν. 2, 15). Καί ἀκριβῶς, ἡ ἐπαύξηση αὐτῆ, πού θά γινόταν μέ τὴ θέληση καί ἐλεύθερη παραμονὴ τοῦ ἀνθρώπου κοντὰ στὴν πηγὴ τῆς υπάρξεως καί μακαριότητάς του, τὸ Θεό, θά τὸν ὀδηγοῦσε στὸν ἀνώτερο δυνατό βαθμὸ μακαριότητος γιὰ τὸ κτίσμα, δηλ. στὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», τὴν κατὰ χάρη θέωσή του.

Σημειώσεις

1. Τὴν προϋπαρξη, ὅπως καί τὴ μετεμψύχωση τῶν ψυχῶν σέ διάφορα σώματα, πού πρῶτος ὑποστήριξε ὁ Πλάτων, ἔπειτα ὅμως καί ἄλλοι φιλόσοφοι, καθ' ὅς καί μέ παραλλαγές μερικοὶ συγγραφεῖς τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων (Ὀριγένης κ.ἀ.), ἡ Ἐκκλησία ἔχει καταδικάσει ὡς αἵρεση στὴν Ἀγ. Ε' Οἰκ. Σύνοδο (Κων/λη, 553).

Ἐξάλλου, σύμφωνα μέ τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, σῶμα καί ψυχὴ συν-δημιουργοῦνται κατὰ τὴ σύλληψη μέ ὄργανα τοῦ Θεοῦ τοὺς φυσικοὺς γονεῖς, «συνενουμένων μυστηριωδῶς τῶν φυσικῶν νόμων τῆς γεννήσεως μετὰ τῆς δημιουργικῆς βουλής τοῦ Θεοῦ...» (Π.Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1959, σ. 486).

2. Ἐτσι ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐδημιούργησε τόν ἄνθρωπο «οἷόν τινα (= ὡσάν) κόσμον δεύτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἴσθιον (= ἐγκαθιστᾷ) ἄγγελον ἄλλον (= ὡσάν...), προσκυνητὴν μικτόν (= πνευματοῦλικό), ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλεῖα τῶν ἐπὶ γῆς βασιλευόμενον ἄνωθεν» (Ἀγ. Γρηγ. Θεολόγος, PG 36, 317).

Ἐξάλλου τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» στὸν ἄνθρωπο ἐξεικονίζει τὸ ἐνιαῖο τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν προσωπικὴ διάκριση τῶν ὁμοουσίων ὑποστάσεων, ποὺ ἐνῶν ἐκ πόλυτα ἀπειρη ἀγάπη. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία καὶ ἐνιαία, ἀλλὰ καὶ «τριαδική»: νοῦς-λόγος-πνεῦμα. Ὅπως αὐτές οἱ τρεῖς δυνάμεις στὸν ἄνθρωπο ἐνωμένες ἀποτελοῦν τὴ μία καὶ ἐνιαία ψυχὴ καὶ πνεῦμα, τικὴ τοῦ ὑπόστασι-προσωπικότητα, ἔτσι πρέπει, κατὰ τὸν τύπο τῆς Ἀγ. Τριᾶδος, νὰ εἶναι ἐνωμένος – ὄχι διχασμένος – ἐσωτερικά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ δύναμιν τῆς ἀγάπης ἐνωμένος μὲ τὰ «ὁμοουσίᾳ» τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὅσα. Αὐτὸ σημαίνει πρὸς ὅσα: λογικὸ καὶ αὐτεξούσιο ὄν ποῦ κοινωνεῖ-ἐπικοινωνεῖ, χωρὶς νὰ συγχέεται, μὲ ἄλλα πρόσωπα (πρὸς + ὦψ – ὅψις = στροφὴ πρὸς ἄλλο). Ὅρα! ὅτα διατυπώνεται ἡ ἀλήθεια αὐτὴ τῆς ἐνιαίας καὶ τριαδικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου προσώπου σ' ἓνα Τριαδικὸ Ὑμνο:

«Ἵνα τοῖς ἀνθρώποις ἐνίκην / τὴν τριλαμπὴ Σὺν δηλώσης Θεότητα, / πλάσας πρὶν τὸν ἄνθρωπον / κατὰ τὴν Σὴν εἰκόνα διεμόρφωσας, / νοῦν αὐτῷ καὶ λόγον / καὶ πνεῦμα δοὺς ὡς Φιλάνθρωπος» (Μεσονυκτ., Τριαδ. Κανὼν Α' Ἦχου).

Μάλιστα ὁ Ἀγ. Γρηγ. ὁ Παλαμᾶς λέγει πῶς τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» μόνο οἱ ἄνθρωποι ἔχουν, ὄχι καὶ οἱ Ἀγγελοι: «Ἡ νοερά καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς μόνῃ νοῦν ἔχουσα καὶ λόγον καὶ πνεῦμα ζωοποιόν, μόνῃ καὶ τῶν ἀσωμάτων Ἀγγέλων μᾶλλον κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πατρὸς Αὐτοῦ δεδημιούργηται· καὶ τοῦτ' ἔχει ἀμεταποίητον» (PG 150, 1148).

3. Τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», σύμφωνα μὲ τὴ θ. Ἀποκάλυψη στὴν Κ. Δ. καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν Ἀγ. Πατέρων, ἔχει τὴν ἐννοία ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὸ σῶμα ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθηκε μὲ «πρότυπον» ἢ «ἀρχέτυπον» τὸ Θεὸ Λόγο ὡς Θεὸς ἄνθρωπο Χριστό, ἐπεὶ δὴ ἡ θεία Ἐνανθρώπησή Του ἦταν ἡ βουλὴ τοῦ Τριᾶδικοῦ Θεοῦ «πρὸ καταβολῆς κόσμου». Αὐτὴν τὴν ἐννοία ἔχουν οἱ λόγοι τοῦ Ἀπ. Παύλου, ὅτι «ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κ. ἢ Ἰ. Χριστοῦ... ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν Αὐτῷ (= τῷ Χριστῷ) πρὸ καταβολῆς κόσμου» (Ἐφεσ. 1, 4) «καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ» (Ρωμ. 8, 29. Πρβλ. καὶ Κολασ. 1, 16· Α' Πέτρ. 1, 20· Ἀποκ. 13, 8). Ἐπομένως «ἐν Αὐτῷ (= τῷ Χριστῷ) ἡμεν προτετυπωμένοι», ὅπως λέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος (ΒΕΠΕΣ 30, 243). «Οὐ γὰρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ Νέος Ἀδάμ (= ὁ Χριστός) τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα, λέγει ὁ Νικόλ. Καβάσιλας. Καὶ προσθέτει: «Ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται (= πορεύεται) οὐ διὰ τὴν Θεότητα μόνον, ἢ πάντων οὐσα τυγχάνει τέλος (= σκοπός), ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἐτέρας», δηλ. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (PG 150, 681).

ΙΕ

4. Ἡ ἀμαρτία καὶ πτώση τοῦ ἀνθρώπου.

α'. Τὰ αἷτια τῆς ἀμαρτίας-πτώσεως.

Ὁ Πανάγαθος Δημιουργὸς τῇ διαφύλαξιν καὶ ἐπαύξει τῶν δωρεῶν Του στὰ λογικά καὶ αὐτεξούσια ὄντα, τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, θέλησε νὰ ἐξαρτήσῃ ἀπ' τὴν ἐλεύθερη θέλησίν τους. Βέ-

Ο ΑΡΧΕΤΥΠΟΣ, «ἐν ᾧ ἡμεν
προτετυπωμένοι». «Οὐ γὰρ
ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ’
ὁ Νέος Ἀδὰμ τοῦ παλαιοῦ
παράδειγμα» (βλ. σ. 78, σημ. 3).

Σύγχρονη φορητή Εἰκόνα, ἔργο
τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων
Παχωμαίων, Καρυές Ἀγ. Ὁρους.

βαία, ἡ ἄκτιστη θεία Του Χάρη, πού εἶναι ἡ «οὐσία τῶν ὄντων καὶ ζωῇ
τῶν ζώντων» (Ἀγ. Γρηγ. Παλαμάς), δέν θά τοὺς ἐγκατέλιπε ποτέ. Μάλι-
στα γιὰ ὑποβοήθηση τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ σταθεροποίηση τῆς θελήσεώς
του στό ἀγαθὸ θέλημά Του, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐμπρακτὴ ἀπόδειξη τῆς ἀγά-
πης καὶ ἐμπιστοσύνης του σ’ Αὐτόν, τοῦ ἔδωσε μιά συγκεκριμένη
Ἑντολή:

«Καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου
τοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ βρώσει φαγῇ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν
καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ’ αὐτοῦ· ἢ δ’ ἂν ἡμέρα φά-
γητε ἀπ’ αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» (Γεν. 2, 16-17).

Μέχρι τῆ στιγμῇ αὐτῇ οἱ Πρωτόπλαστοι βρίσκονταν σὲ πλήρη ἁρ-
μονία μέ τὸ Θεό, μέ τὸν ἑαυτό τους καὶ τῇ λοιπῇ κτίσει, πού ἐξουσί-
αζαν. Ὅλα ἦσαν «καλὰ λίαν».

Ἄλλ’ ἔρχεται ὁ μισόκαλος Διάβολος, γιὰ νά κλονήσῃ ἀκριβῶς τὸ
ζητούμενο, τὴν ἐμπιστοσύνη στό Θεό. Τό αἰσθητὸ σύμβολο γιὰ νά
δείξῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ ὑπακοή του στό Θεό ἦταν ἡ
Ἑντολή, καὶ αὐτὴν διαβάλλει ὁ Διάβολος:

«Τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ Παρα-
δείσου;» (Γεν. 3,1).

Δέν ήταν αυτή ή Ἐντολή τοῦ Θεοῦ. Αὐτό τό γνωρίζει ή Εὐα καί γι' αὐτό στήν πρώτη προσβολή ἀντικρούει τό Διάβολο. Ἄλλ' ἐνῶ ἐκεῖνος συνεχίζει πειράζων καί ψευδόμενος, δυστυχῶς συνεχίζει νά τόν ἀκούει καί ή Εὐα! Γι' αὐτό τώρα θά τή δελεάσει μέ τόν ἔμφυτο πόθο τοῦ «*καθ' ὁμοίωσιν*». Ἔτσι, παρ' ὅλο πού ὁ Διάβολος ψευδόμενος ἀντιστρέφει τήν Ἐντολή καί παρουσιάζει ψευδόμενο τό Θεό (!), ή Εὐα συνεχίζει νά τόν προσέχει, δελεάζεται, σκοτίζεται καί παραβιάζει τήν Ἐντολή τοῦ Θεοῦ! Ὑπακούει στό Διάβολο, ἀτενίζει τόν «*ώραίο*» καρπό καί τρώγει μαζί μέ τόν Ἀδάμ ἐλπίζοντας νά γίνουν θεοί... Ἄλλ' ἔγιναν «*γυμνοί*» ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα τά χαρίσματα τῆς παραδείσιας μακαριότητος.

Εἴτε κυριολεκτικά εἴτε συμβολικά ἐρμηνευθοῦν οἱ λόγοι περί δένδρου καί καρποῦ, ὁ πειρασμός, ὁ κλονισμός καί ή πτώση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι γεγονός καί ή οὐσία τῆς ἁμαρτίας εἶναι μία: *ἀπιστία καί παρακοή στό Θεό, ὑπακοή στόν πειραστή Διάβολο καί ἱκανοποίηση τῆς φιλαυτίας*, εἴτε ὡς *ἡδονῆς*, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καί τῆς κοιλίας, εἴτε ὡς *φιλοδοξίας*, ὅπως στούς δαίμονες.

Τό φοβερότερο ὅμως ἦταν – καί εἶναι – ὅτι οἱ Πρωτόπλαστοι, μετά τήν ἁμαρτία ἤ, ἔστω, μετά τό δίκαιο ἔλεγχό τους ἀπ' τό Θεό, *δέν σπεύδουν νά ζητήσουν συγχώρηση, δέν μετανοοῦν* κατὰ φεύγοντας στήν ἄπειρη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-Πατέρα τους! Ἀντίθετα, εὐρύνουν τό τραῦμα καί τό χάσμα τῆς ἁμαρτίας τους μέ τή δικαιολογία ἀντιλογία καί μάλιστα τήν ἔμμεση ἐπίρριψη εὐθύνης στό Θεό: «*Ἡ γυνή, ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκεν ἀπό τοῦ ξύλου καί ἔφαγον*», ἀπαντᾷ ὁ Ἀδάμ στήν ἐρώτηση τοῦ Θεοῦ, πού δέν ἐσήμαινε ἄγνοια, ἀλλ' ὑποβόηση γιά μετάνοια. «*Ὁ ὄφις ἠπάτησέ με καί ἔφαγον*», ἀπαντᾷ καί ή Εὐα, δηλ. «*τό δημιουργήμά Σου καί ἄρα Σὺ ὁ Δημιουργός του*»! (Γεν. 3, 12-13). Ἡ *ἁμαρτία* δηλαδή, ὡς ἀστοχία καί ἀποτυχία τῆς ἐπιδιωκομένης αὐτονομίας, γίνεται *αὐθάδεια ἀπέναντι στη Θεονομία!*

β'. Ἐξωβιβλικές παραδόσεις γιά τήν πτώση τοῦ ἀνθρώπου.

Δέν εἶναι ὅμως μόνο ή Γένεση καί γενικά ή θ. Ἀποκάλυψη πού θεωρεῖ καί παραδίδει τήν πτῶση τῶν Πρωτοπλάστων ὡς τήν ἀρχή καί ρίζα τῆς κακοδαιμονίας του. Ὅλες οἱ ἀρχαίες παραδόσεις τῶν λαῶν καί ὅλες οἱ μυθολογίες τους ἀρχίζουν τήν περιγραφή τους ἀπό κάποιον «*χρυσοῦν αἰῶνα*», ἀπ' τόν ὁποῖο ἐξέπεσαν οἱ ἄνθρωποι ἐξαιτίας κάποιας ἐπαναστάσεως ἢ ἀπάτης καί προσβολῆς τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν θεῶν ἀπ' τόν ἄνθρωπο. Οἱ παραδόσεις τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Ἰνδῶν, τῶν Σινῶν, τῶν Μογγόλων, τῶν Σκανδιναυῶν, ἀλλά καί τῶν Προκολομβιανῶν τῆς Ἀμερικῆς μέ παραλλαγές συμπίπτουν στό σημεῖο αὐτό. Ὑπάρχει μάλιστα καί ή παρεμβολή, ὅπως καί ή παράσταση σέ εὐρήματα τοῦ «*ὄφεως*». Στήν καθαρότερή τους μορφή διασώζονται οἱ παραδόσεις αὐτές στήν Ἑλληνική Μυθολογία (Ὁμηρος, Ἡσίοδος κ.ά.) καί μάλιστα στούς γνωστούς μύθους τῆς Πανδώρας καί τοῦ Προμηθέα.

Υ'. Τά αποτελέσματα της ἀμαρτίας.

α'. Ὁ θάνατος καί τό φυσικό κακό.

Ὡς περιεκτική συνέπεια τῆς ἀμαρτίας ὁ Θεός εἶχε ἐξαγγείλει τό «θάνατο», πού εἶναι πνευματικός καί σωματικός, προσωρινός καί αἰώνιος, ὅπως καί ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια ὁ θάνατος αὐτός ἦταν δυνατό νά εἶναι ἀκαριαῖος καί ἀπόλυτος, δηλ. νά σημάνει τόν ἐκμηδενισμό τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξή του καί ἡ ζωή του ὀφείλονται στή θεία Χάρη, τήν «οὐσία τῶν ὄντων καί ζωή τῶν ζώντων». Ἄν θελήσει ὁ Θεός ἀπ' τά κτίσματα ν' «ἀντανέλῃ τὸ πνεῦμα αὐτῶν», αὐτόματα «καί ἐκλείψουσι», θά ἐκμηδενισθοῦν! (Ψαλμ. 103, 29). Ἐντούτοις, ἀφοῦ τά πονηρά πνεύματα καί ὁ ἄνθρωπος, χάρη στό δῶρο τῆς ἐλευθερίας, προτίμησαν τήν αὐτονομία, ὅπως ὁ Ἄσωτος τῆς Παραβολῆς, ὁ Ἀγαθός Θεός οὔτε τήν ὑπαρξή τους ἀνακάλεσε καί ἀναίρεσε («ἀντανεῖλεν»), ἀλλ' οὔτε καί τήν ἐλευθερία τους. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος μέ τόν ἐκούσιο χωρισμό του ἀπ' τὸ Θεό ἐξῆλθε ἀπ' τόν Παράδεισο, τῇ ζωῇ τῆς μακαριότητος, καί εἰσηλθε «ἐν χώρᾳ καί σκιᾷ θανάτου» (Ματθ. 4, 16), τοῦ πνευματικοῦ πρῶτα καί πραγματικοῦ θανάτου. Γιατί ὁ σωματικός, ὁ λεγόμενος «φυσικός» θάνατος, καίτοι εἶναι συνέπεια τῆς ἀμαρτίας, εἶναι ἀγαθὴ οἰκονομία καί παραχώρηση τοῦ Θεοῦ γιά τὴν ἄρση τῆς πρωταιτίας τοῦ θανάτου. Πράγματι, «ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία καί εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δὲ Διαβόλου θάνατος εἰσηλθεν εἰς τὸν κόσμον!...» (Σ. Σολ. 2, 23-24). «... ὅτι ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων» (ἔ.ἀ., 1, 13).

Ἄλλ' ὅμως, πῶς συνέβη καί ἔγινε «θνητό» τὸ ὑλικό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καί γενικά ἡ ὑλική κτίση φθαρτὴ, ἀφοῦ αἰτία τοῦ θανάτου εἶναι τὸ αὐτεξούσιο, πού ἡ ὕλη δέν ἔχει; Ποιὰ ἐξήγηση λοιπόν ἔχει ἡ ἀναμφισβήτητη ὑπαρξὴ καί «φυσικοῦ κακοῦ», ἡ διαστροφή τῆς «φύσει» πλασμένης «καλῆς λίαν» ὑλικῆς κτίσεως; (φθορά, διάλυση, θάνατος φυτῶν-ζώων, ἀλλὰ καί ἐχθρική στάση κατὰ τοῦ ἀνθρώπου: βλαβερὰ ἢ ἐπικίνδυνα φυτὰ καί ζῶα, πλημμύρες ἢ ἀνομβρίες, σεισμοὶ κλπ.). Ἄλλ' ἐδῶ ἀκριβῶς φαίνεται ἡ ἀπειρὴ σοφία καί ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὥστε ν' ἀναφωνήσῃ ὁ Μέγας Παῦλος: «Ὁ βάθος πλοῦτον καί σοφίας καί γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα Αὐτοῦ καί ἀνεξίχνιαστοι αἱ ὁδοὶ Αὐτοῦ! (Ρωμ. 11, 33).

Μετὰ δηλαδὴ τὴν πτώση, ἀφοῦ ὁ Θεός δέν ἀφαίρεσε τὴν ὑπαρξὴ ἀπ' τόν ἄνθρωπο, γιά νά διατηρεῖται ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωὴ σάν πνευματοῦλική ὑπαρξὴ πού εἶναι, εἶχε καί ἔχει ἀνάγκη νά χρησιμοποιεῖ τὴν ὑλική κτίση γιά τὸ ὑλικό σῶμα του. Ἄν ὅμως σάν ἐλεύθερο πνεῦμα

ἤθελε νά μένει αἰώνια μακριά ἀπ' τό Θεό, στό κακό, ἐξαιτίας τοῦ ἀχωρίστου συνδέσμου ψυχῆς καί σώματος, θά χρησιμοποιοῦσε αἰώνια τήν «*καλὴν λίσαν*» ὑλική κτίση γιά τούς κακοὺς σκοπούς του. Ἔτσι ἡ ἀψυχη φύση θά ἦταν αἰώνιος ὑπηρετής τοῦ κακοῦ στό πνεῦμα ἀνθρώπου, ἐνῶ εἶχε κτισθεῖ «*καλὴ*» γιά νά τόν ὑπηρετεῖ στό καλό καί ἀγαθό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιά νά μὴ μείνει λοιπόν αἰώνια παγιδευμένη ἡ «*καλὴ*», ἀλλὰ ἀνελεύθερη ὑλική φύση στό κακό καί μαζί της καί ὁ ἄνθρωπος, μ' ἓνα λόγο, «*ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾗ τὸ κακόν*» (Ἀγ. Γρηγ. Θεολ., ΡΓ 36, 324), ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐπιτρέπει προσωρινά μόνο τό σωματικό θάνατο, ὄχι σάν τιμωρία, ἀλλὰ σάν εὐεργεσία τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κτίσεως. Καί τόν ἐπιτρέπει ὄχι μερικά, γιά ὀρισμένους μόνο, ἀλλὰ σάν *καθολικό νόμο*, ὥστε νά μὴ θεωρεῖται σέ ἄλλους δέσμευση καί σέ ἄλλους εὐνοια. Ἔτσι τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα τοῦ σωματικοῦ θανάτου σχετικὰ πρὸς τό ἀνώτερο, τήν ψυχὴ, θά εἶναι μιά δυνατότητα καθολικὴ. Χωρὶς νά ἐπέμβει καί νά θίξει στό παραμικρό τήν ἐλεύθερη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπεμβαίνει πατρικά μόνο στό ὑλικό σῶμα καί τήν ὑλική κτίση, ὅπου δέν ὑπάρχει ἐλευθερία καί ἄρα δέσμευση. Ἐπεμβαίνει καί κάνει «*θνητὴ*» τὴ φύση τους καί στὴ «*θνητότητα*» αὐτὴ δίνει μιά *θεραπευτικὴ ιδιότητα* γιά τήν ψυχὴ. Ἐπιτρέποντας ἡ λύπη, ὁ κόπος καί ὁ πόνος, ἡ φθορά καί ὁ χωρισμός τῆς ὕλης ἀπ' τό πνεῦμα νά γίνονται αἰσθητά καί στὴν ψυχὴ, τὰ κάνει *διεγερτικὰ* τῆς ψυχῆς ἀπ' τὴν ἀναισθησία της στό κακό. Ἀφαιρώντας ἀπ' τὴν ψυχὴ, *χωρὶς νά θίγει τὴν ἴδια*, τὰ ἀπατηλά στηρίγματα τῆς φαινομενικῆς της μακαριότητος, τὴ στρέφει πρὸς τὴν ἀληθινὴ μακαριότητα, τό Θεό, τῆς δημιουργεῖ τὴ δυνατότητα νά συνέλθει, νά *ἐπιστρέψει* καί πάλι κοντὰ στό Θεό, νά νοσταλγήσει τόν «*ἀπολεσθέντα Παράδεισον*».

Πραγματικά, ἡ ἀποστροφή καί ὁ τρόμος τοῦ ἀνθρώπου μπρὸς στό φυσικό κακό, τόν πόνο καί τό θάνατο εἶναι τρανὴ ἀπόδειξη ὅτι *δέν εἶναι φυσικὴ κατάσταση*. Ἀπ' τό ἄλλο μέρος συχνότατα βλέπει ὁ ἄνθρωπος πῶς καί στὴν ἀτομικὴ του ζωὴ πολλὰ «*σωματικά κακά*» εἶναι ἀποτέλεσμα δικῶν του πνευματικῶν ἐλευθέρων ἐνεργειῶν (πολλές σωματικὲς παθήσεις, κληρονομικὲς καταστάσεις κλπ.). Ἔτσι πείθεται νά ἀναζητεῖ τὴν πηγὴ τοῦ κακοῦ στὴν πραγματικὴ του αἰτία, τὴν *ἐλευθερίαν* του, καί νά βρίσκει ἐλεύθερα τό δρόμο γιά τὴν πραγματικὴ του ἀπελευθέρωση ἀπ' τό κακό.

Βέβαια, ὅπως θά ἰδοῦμε, αὐτό δέν εἶναι δυνατό πλέον ἀπὸ μόνες τίς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Τό κακό, ἔχοντας πηγὴ *ὑπερφυσικὴ*, τόν ἀνώτερο ὡς πνεῦμα ἀπ' τόν πνευματοῦλικό ἀνθρώπο Διάβολο, μόνο ἀπὸ ὑπερφυσικὴ δύναμη καί ἀνώτερη ἀπ' τὴν πηγὴ του, δηλαδὴ μόνο ἀπ' τό Θεό νικάται. Ὅπως ὁμως, γιά νά λάβει τό κακό προσωπικὴ ὑπόσταση καί νά γίνῃ πράξι ἀπ' τόν

Πασι δὲ ὁσὸν ὑμῶν ἐστὶν ὁ Θεὸς δὲν καταράσθηκε τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὴν ἄψυχη ὑλική κτίση. Δὲν εἶπε στὸν ἄνθρωπο, ὅπως «τῷ ὁφει... ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν...», ἀλλὰ «...ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου...»! (Γεν. 3, 14, 17). Ἐτοι, «τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπέταχεν οὐχ ἑκοῦσα (= ὄχι μόνη της), ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα (Θεόν), ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς... ὅτι πάντα ἡ κτίσις σινοτανεῖται καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν...» (Ρωμ., 8, 20-22). Αὐτὰ ὅμως θά γίνουν μετὰ τῇ συντέλεια, ἀλλαγῇ-ἀνακαίνιση τοῦ παρόντος Κόσμου, ἀφοῦ πρῶτα ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἀπελευθέρωση καὶ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου.

Αὕτῃ λοιπόν εἶναι ἡ σωστὴ καὶ σύμφωνη μὲ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀ. Γ. καὶ τῆς Ἰ. Π. ἀποψη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ λεγομένου «φυσικοῦ κακοῦ» στὸν κόσμον. Πηγὴ τοῦ εἶναι τὸ «ἠθικὸ κακὸ» καὶ μόνο γιὰ τὴν ἄρση τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ τὸ ἐπιτρέπει καὶ τὸ παραχωρεῖ ὁ Θεός. Οἱ περιπτώσεις πού ἡ Ἀ.Γ. χρησιμοποιεῖ ἐκφράσεις ρητές πὼς ὁ Θεός «τιμωρεῖ» κλπ. εἶναι ἀνθρωπομορφικὲς εἰκόνες καὶ ἔχουν παιδαγωγικὸ σκοπὸ. Τὸ κακὸ, εἴτε ὡς ἠθικὸ εἴτε ὡς φυσικὸ, οὔτε τὸ ἐδημιούργησε οὔτε τὸ θέλει οὔτε ἐκδικητικὰ τὸ χρησιμοποιεῖ ὁ Θεός. Στὶς περιπτώσεις ἐξάλλου πού παρουσιάζεται τὸ κακὸ σὰν καθολικὴ τιμωρία (Κατακλυσμὸς, Σόδομα καὶ Γόμορρα κλπ.), αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἑλλειψὴ ἐλευθέρης καλῆς θελησῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ στὴν ἑλλειψὴ μετανοίας ἐξαιτίας θεληματικῆς σκληρύνσεως. Ὅπου ὑπάρχει καλὴ θέληση, ἔστω καὶ ἐνός ἀνθρώπου (Νῶε, Λῶτ), ὁ Θεός δὲν ἐπιτρέπει καὶ δὲν ἀφήνει τὸ κακὸ νὰ τοὺς βλάψει. Ἀντίθετα, τοὺς προστατεύει ποικιλότροπα, ὅπως σὲ πλεῖστες περιπτώσεις βλέπουμε στὴν Ἀ.Γ. καὶ στὴν προσωπικὴ μας ζωὴ.

β. Ἀπώλεια θ. Χάριτος καὶ «ἀρχεγόνου δικαιοσύνης».

Στὴν περιεκτικὴ συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, τὸ θάνατο, γιὰ τὴν καλύτερη κατανόησή του, μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὶς συνέπειές του ἀρνητικὰ καὶ θετικὰ. Ἀρνητικὰ λοιπόν μὲ τὴν ἐκούσια ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὸ Θεό ἔχασε ὁ ἄνθρωπος τὴ θεία Χάρη καὶ τὰ χαρίσματα τῆς ψυχασωματικῆς καθαρότητος. Δηλαδή ἔχασε τὴν ἀθωότητα, τὴ χαρά, τὴν εἰρήνην, ὅπως καὶ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ δυνατότητα ἀθανασίας καὶ ἀφθαρσίας, ἐπομένως κάθε δυνατότητα τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν». Ἀντίθετα, μὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐμολύνθηκε καὶ ἐγίνε νοσηρὴ ἡ ψυχασωματικὴ του ὑπόσταση. Ἐνιδρύθηκε μέσα του ὡς «φυσικὴ» καὶ ἀκατανίκητη μὴ ἁμαρτητικὴ ὁρμὴ καὶ ροπὴ, ἡ ἐπιθυμία τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸ σαρκικὸ φρόνημα, ὁ ἐμπαθὴς λογισμὸς, ὡς φιλαυτία ἢ φιλοδοξία καὶ ὡς φιληδονία ἢ αἰσθητικὴ καὶ σαρκικὴ ἀπόλαυση. Ἐξάλλου, ἐνῶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἐλπίζει καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἡδονὴ καὶ εὐτυχία, συναντᾷ τὴν ὀδύνη καὶ τὴ δυστυχία, τὸ ἀνικανοποίητο καὶ τὴν ἐνοχλή, τὴν ἀγωνία καὶ τὸ ἄγχος!

γ'. Ἡ ἀμαύρωση τοῦ «κατ' εἰκόνα».

Ἐξάλλου θετικά ἡ ἀμαρτία, ὡς ἀποτέλεσμα κακῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ καί τοῦ αὐτεξουσίου (συνομιλία μέ τό Διάβολο, περιφρόνηση τῆς Ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καί προτίμηση τῆς συμβουλῆς τοῦ Διαβόλου, διάπραξη τῆς ἀμαρτίας), ἦταν φυσικό νά τραυματίσει πρῶτα τά δύο αὐτά κέντρα τῶν πνευματικῶν καί ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, *χωρίς ὅμως καί νά τά νεκρώσει καί ἐξαλείψει*. Ἔτσι τό λογικό καί αὐτεξούσιο τῆς ψυχῆς (νοῦς, λόγος, πνεῦμα) ἐξασθένισαν καί σκοτίσθηκαν, ἔχασαν τήν ἐνότητα καί ἀρμονία τους. Οἱ τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς (λογιστικό, βουλευτικό, θυμοειδές) ἐνεργοῦν ἀνεξάρτητα καί ἀντίθετα μεταξύ τους, ὥστε ἡ ἴδια ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου νά μεταβάλλεται σέ πεδίο δραματικῆς πάλης καί διαμάχης!

Τό λογιστικό τῆς ψυχῆς κυριαρχεῖται τώρα περισσότερο ἀπό τήν ἄγνοια καί τήν ὑπερηφάνεια, πού εἶναι *«θείας καί ἀνθρωπίνης γνώσεως στέρσις»* (Ἁγ. Μάξιμος, PG 90, 585C). Ἡ πλάνη καί ἡ λήθη, ἡ δεισιδαιμονία καί ἡ αἰσθητικότητα, τά *«ἀλλότρια»* στό φωτεινίδες, θεωρητικό καί διακριτικό τοῦ νοῦ, γίνονται πλέον τά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, ὥστε νά ἰσχύει γι' αὐτόν ἡ σοφῇ ρῆση τοῦ Μ. Βασιλείου: *«Νοῦς γάρ ἀποστάς τοῦ Θεοῦ ἢ κτηνώδης γίνεται ἢ δαιμονιώδης, καί τῶν ὄρων ἀποστάς τῆς φύσεως ἐπιθυμεῖ τῶν ἀλλοτρίων»* (Ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. 51).

Τό βουλευτικό ἔπειτα δέν φωτίζεται πάντοτε ἀπό τό νοῦ οὔτε κατευθύνεται ἀπό τό αὐτεξούσιο. Ἡ ἐλεύθερη θέληση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοκυριαρχεῖται ἀπό τή φιλαυτία καί συχνά αἰχμαλωτίζεται ἀπό τήν ἐπιθυμία τῆς ἀμαρτίας καί τή σάρκα, πού γίνεται ὄργανο φιληδονίας καί ποικίλης ἐμπαθείας.

Τό θυμοειδές τέλος καί ἐνεργητικό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, χωρισμένο ἀπό τό νοῦ καί τό λόγο καί ἔρμαιο τῆς ὑπερηφανείας καί φιλαυτίας του, τά ἀντίθετα τῆς ἀγάπης, κυριαρχεῖται συχνά ἀπό τό μῖσος, τό θυμό καί τήν ὀργή, ὥστε ὁ θεόπλαστος καί θεόμορφος ἄνθρωπος νά γίνεται καί *«κτηνώδης»* καί *«δαιμονιώδης»* καί νά ἐπαληθεύει τό Ψαλμικό: *«Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καί ὁμοιώθη αὐτοῖς»!* (Ψαλμ. 48, 13).

Ἄλλ' ὅμως τά ἔχνη τῆς θείας εἰκόνας καί οἱ σπινθήρες τῆς θείας πνοῆς παραμένουν ἀνεξίτηλα στόν ἄνθρωπο, πού γι' αὐτό εἶναι ἐπιδεκτικός θεραπείας καί ἀναμορφώσεως στό *«ἀρχαῖον κάλλος»*.

δ'. Τό προπατορικό ἀμάρτημα.

Ἡ πώση γενικά τῶν Πρωτοπλάστων μέ τίς συνέπειές της ὑπῆρξε ἓνα γεγονός προσωπικό τοῦ Ἀδάμ καί τῆς Εὕας. Οἱ δύο πρῶτοι

ὅμως αὐτοὶ ἄνθρωποι ὑπῆρξαν οἱ γενάρχεις ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μετὰ τὴν πτώση τους. Ἔτσι οἱ πρῶτοι καὶ μεταγενέστεροι ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας γεννήθηκαν καὶ γεννῶνται ἀπὸ γονεῖς ἀρρωστημένους, μολυσμένους ἀπ' τὸ μικρόβιο τῆς ἁμαρτίας. Χωρὶς λοιπὸν οἱ ἀπόγονοί τους νὰ εὐθύνονται προσωπικὰ γιὰ τὴν προγονικὴ ἁμαρτία, ὅμως κληρονομοῦν *σάν κατάσταση καὶ προδιάθεση ἢ ροπή* τῇ δικῇ τους ἁμαρτωλῇ πλέον φύσῃ. Ὅτι αὐτὸ εἶναι γεγονὸς πραγματικὸ ἔχουμε δυστυχῶς ὅλοι προσωπικὴ ἐμπειρία. Δὲν χρειάζονται ἐδῶ ἀποδείξεις. Ψηλαφοῦμε τὸ μυστήριον τοῦτο προπαντὸς στὰ νήπια καὶ τὰ μικρὰ παιδιά. Χωρὶς νὰ ἔχουν ἀκόμη αὐτοσυνείδηση καὶ ἐλεύθερη κρίση, κλίνουν καὶ ρέπουν στὸ κακὸ καὶ μάλιστα μέ *πεῖσμα* ἀνεξήγητο ἀλλιῶς. Καμμιὰ λογικὴ καὶ φυσικὴ ἐξήγηση δὲν ἐξηγεῖ τὴν *ροπή* τούτη στὸν ἄνθρωπο, χωρὶς τὴν πίστη ἀκριβῶς στὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα ὡς *κληρονομικὸ*.

Αὐτὴ τῇ γενικῇ καὶ καθολικῇ πίστῃ τῆς Ἀ.Γ. καὶ τῆς Ἰ.Π., ὅτι *«οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς»* (Ἰωβ 14,4), ἢ Ἐκκλησία διδάσκει ὡς θεμελιῶδες δόγμα πίστεως μέ βάση πλεῖστα χωρία τῆς Ἀ.Γ. *Κλασσικὴ* εἶναι ἡ σχετικὴ περικοπὴ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κεφ. 5, στ. 12-21:

«Διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθε καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἔφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον...» (στ. 12).

Ἡ κληρονομικὴ αὐτὴ ροπή καὶ κλίση πρὸς τὴν ἁμαρτία εἶναι ἀνένοχη, ἂν δὲν γίνεи συνειδητὴ καὶ προσωπικὴ πράξη. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι πραγματικότητα ἀχώριστη ἀπ' τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς ἄνθρωπος, ἀπόγονος τοῦ Ἀδάμ, ν' ἀπαλλαγεῖ μόνος του «ἐξ ὑστέρου» ἀπ' αὐτὴ. Ἡ καλὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας, οἱ καλὲς δηλαδὴ καὶ ἐνάρετες πράξεις, δὲν «καθαρίζουν» τὸν ἄνθρωπον οὔτε τὸν σώζουν, ὥστε μόνος του νὰ ἐπανεέλθῃ στὸ *ἀρχαῖον κάλλος* τοῦ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Ἡ καλὴ διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν πτώση τὸν προετοιμάζει ἀπλῶς καὶ τὸν κάνει δεκτικὸ θεραπείας. Εἶναι ἡ δίαίτα ποῦ ἐπιβάλλεται στὸν ἀρρωστο, γιὰ νὰ εἶναι δραστικὸ καὶ ἀποτελεσματικὸ τὸ φάρμακο. Καὶ τὸ φάρμακο ἐδῶ γιὰ ὅλους ἀνεξαίρετα τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ εἶναι, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, ὁ Νέος Ἀδάμ, ὁ Κ. ἢ. Ἰ.Χ. Ὅπως στὴ φύση μας τὸ κληρονομικὸ αἷμα τοῦ πρώτου Ἀδάμ μᾶς μετέδωκε τὸ μικρόβιο τῆς ἁμαρτίας, ἔτσι τώρα στὴ φύση μας πρέπει νὰ ρεῦσει τὸ Αἷμα τοῦ Δευτέρου Ἀδάμ, νὰ τὴν καθαρῇ, νὰ τὴν ἐξυγιάνῃ καὶ νὰ τὴ ζωογονήσῃ. *«Καὶ τὸ Αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας»* (Α' Ἰω. 1, 7). *«Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῶ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἐνὸς Ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσειεν...»* (Ῥωμ. 5, 15).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΣ ΙΗΣΟΥΣ

«Καὶ καλέσεις τὸ Ὄνομα Αὐτοῦ Ἰησοῦν· Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν Αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν» (Ματθ. 1, 21).

12

1. Ἡ παγκόσμια προσδοκία θείου Λυτρωτῆ.

Ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς εἶναι τὸ μοναδικό *ἱστορικό Πρόσωπο* πού ἔχει ὄχι μόνο «ἱστορία», ἀλλὰ καὶ «*προϊστορία*». Ἡ ἱστορία Του πλησιάζει τὰ 2000 ἔτη, ἐνῶ ἡ προϊστορία Του ἀρχίζει «*πρὸ καταβολῆς κόσμου*» (Ἀποκ. 13, 8, Ἰω. 17, 24). Καὶ τὸ θαυμαστό καὶ μοναδικό εἶναι ὅτι *προ-ιστορεῖται*, δηλαδὴ προγνωρίζεται καὶ *προ-φητεῖται*, ὄχι μόνο ἀπ' τὰ ἱστορικά καὶ λοιπὰ βιβλία τῆς Π. Δ., πού ἔχει γραφεῖ μεταξύ 1500–50 π.Χ., ἀλλὰ καὶ ἀπὸ *προ-χριστιανικά ἱστορικά κείμενα πολλῶν λαῶν*, πού ἐπαληθεύονται καὶ ἐφαρμόζονται μόνο στὸ Θεανθρώπινο Πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ μοναδικό αὐτὸ ἱστορικό φαινόμενο, πού ἔχει μελετηθεῖ εἰδικά ἀπὸ τίς ἐπιστήμες τῆς Ἐθνολογίας καὶ τῆς Συγκριτικῆς Θρησκειολογίας, εἶναι κυριολεκτικά τὸ πρῶτο καὶ μεγαλύτερο *θαῦμα* τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ *μεγαλύτερη* ἀπόδειξη τῆς *ἱστορικότητος* καὶ τῆς *Θεότητος* τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πράγματι, ὁ μέγας Γάλλος μαθηματικός καὶ φιλόσοφος Blaise Pascal (†1663), στὸ γνωστὸ ἀπολογητικὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ βιβλίό του «Στοχασμοί» (Pensées), ἔχει ἀφιερῶσει τὸ εἰδικό καὶ ὁμώνυμο κεφάλαιο 24 (Prophéties), ὅπου γράφει: «*Ἡ μεγαλύτερη ἀπόδειξη γιὰ τὸν Ἰ.Χ. εἶναι οἱ Προφητεῖες*. Ὁ Θεὸς ἀνέδειξε Προφῆτες ἐπὶ 1600 χρόνια καὶ ἐπὶ 400 χρόνια μετὰ (τὰ τελευταῖα) ἐξέπλωσε ὅλες τίς Προφητεῖες, μέ ὅλους τοὺς Ἰουδαίους πού τίς κατεῖχαν σέ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Νά ποιά ἦταν ἡ *προπαρασκευὴ* γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰ.Χ.» (ἑ.ά., ἑκδ. Seuil, Paris 1962, σ. 163, pens. 335).

α'. Οἱ ἐθνικές «προφητεῖες» περί Θεανθρώπου Λυτρωτῆ.

Στὰ ἀρχαῖα γραπτὰ μνημεῖα τῶν περισσοτέρων ἀρχαίων λαῶν ὑπάρχουν «προφητεῖες» γιὰ τὴν ἐμφάνιση Κάποιου Θεοῦ, πού θὰ γίνεῖ

ἄνθρωπος, γιά νά λυτρώσει τούς ἀνθρώπους ἀπ' τά δεινά τους. Τό ἔργο τοῦ Θεανθρώπου θά εἶναι δύσκολο. Θά διωχθεῖ, θά θανατωθεῖ, ἀλλά θ' ἀναστηθεῖ. Τό καταπληκτικότερο ὅμως εἶναι ὅτι οἱ λαοί τῆς Δύσεως καί τῆς Μεσογείου περίμεναν τό Θεάνθρωπο ἀπ' τήν Ἀνατολή, ἐνῶ οἱ τῆς Ἀνατολῆς Τόν περίμεναν ἀπ' τή Δύση, ὥστε νά συναντῶνται ὅλοι στήν Παλαιστίνη! Ὅπως ὀρθά ἐρμηνεύει ἡ Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία μας, οἱ «*Μάγοι ἐξ Ἀνατολῶν*» εἶναι ἀκριβῶς οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν λαῶν, πού ἀξιώθηκαν νά προσκυνήσουν τό Θεάνθρωπο βασιλέα.

1. Ἔτσι, οἱ *Προκολομβιανοί Ἀμερικανοί* περίμεναν τήν ἔλευση ἀπ' τήν Ἀνατολή ενός βασιλέα, πού θά κυριαρχοῦσε σ' ὅλη τή γῆ. Οἱ *Θιβητιανοί* καί οἱ *Κινέζοι* τό ἴδιο. Ὁ *Κομπούκιος* (†478 π.Χ.) γράφει στήν «Ἡθική» του ὅτι «ἓνας Ἅγιος ἐμελλε ν' ἀποσταλεῖ ἀπ' τόν οὐρανό, πού θά γνώριζε τά πάντα καί θά εἶχε ἐξουσία στόν οὐρανό καί στή γῆ». (Πρβλ. Ματθ. 28, 18). Οἱ *Κέλτες* περίμεναν ὅτι ὁ Θεάνθρωπος θά γεννηθεῖ ἀπ' τήν παρθένα Ἰσιδα. Οἱ *Ρωμαῖοι*, μέ πυρῆνα τῆς προσδοκίας τους τούς χρησμούς τῆς περίφημης *Σίβυλλας τῆς Κυμαίας* καί αὐθεντικούς ἐκπροσώπους τόν ποιητή *Βεργίλιο*, τόν φιλόσοφο *Κικέρωνα* καί τόν ἱστορικό *Τάκιτο*, περίμεναν τήν ἔλευση Θεανθρώπου λυτρωτή. Ὁ Τάκιτος μάλιστα λέγει ὅτι οἱ πλεῖστοι λαοί ἐπίστευαν ὅτι «*ὁ Ποιμὴν*» θά ἔλθει ἀπ' τήν *Ἰουδαία*.

2. Ἐκεῖ ὅμως πού ἡ προσδοκία διατηρήθηκε καθαρότερη καί προκαλεῖ τό δίκαιο θαυμασμό τῶν μελετητῶν εἶναι ἡ *Ἑλληνική Ποίηση καί Φιλοσοφία*. Πράγματι, εἶχε δίκιο ὁ Ἀγ. Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καί Μάρτυς (†165 μ.Χ.) νά χαρακτηρίζει μερικά ἀπό τά θεολογικά καί ἠθικά τμήματά τους ὡς «χριστιανικά» καί ὡς «ἀπὸ μέρους» σπέρματα τοῦ «*θείου Λόγου*», ἂν καί «ἐναντία ἑαυτοῖς πολλὰκις εἶπον» (Β' Ἀπολ. 10 καί 13, ΒΕΠΕΣ 3, σ. 205, 207). Θά παραλείψουμε τόν Ὅμηρο, τόν Ἡσίοδο, κ.ἄ. καί θ' ἀναφέρουμε μόνο χωρία τοῦ τραγικοῦ Αἰσχύλου (†456 π.Χ.) καί τοῦ μεγίστου τῶν φιλοσόφων Πλάτωνα (†347).

Ὁ Αἰσχύλος στήν περίφημη τραγωδία τοῦ «*Προμηθεὺς Δεσμώτης*» παρουσιάζει τόν Προμηθεά ν' ἀποκαλύπτει στήν παρθένα Ἰώ, «*ἐς ταῦτόν ἐλθὼν τῶν πάλαι λόγων ἵχνος*» (στ. 845), ἀκολουθώντας δηλ. τίς ἀρχαῖες παραδόσεις, πῶς θά λυτρωθοῦν καί οἱ δύο τους ἀπ' τό μαρτύριό τους. Ἔτσι ἡ Ἰώ θά λυτρωθεῖ ἀπ' τήν περιπλάνησή της, ἀφοῦ γεννήσει ὑπερφυσικά στήν Αἴγυπτο, μέ ἐλαφρὴ χειραψία τοῦ Δία, τό Θεάνθρωπο γιό της Ἐπαφο. Ἐξάλλου δικός της ἀπόγονος, μετὰ δέκα τρεῖς γενεές, θ' ἀπαλλάξει καί τόν ἴδιο τόν Προμηθεά ἀπ' τά αἰώνια δεινά του. Παρεμβαίνει ὅμως καί ὁ Ἑρμῆς, ὁ ὁποῖος λέγει στόν Προμηθεά:

Στ. 1026: «Τοιοῦδε μόχθον τέραμα μή τι προσδόκα
 πρὶν ἂν θεῶν τις διάδοχος τῶν σῶν πόνων
 φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀναύγητον μολεῖν
 Ἴαδην κνεφαῖά τ' ἀμφὶ Ταρτάρου βάθῃ».

Τότε ὁ Θεός, πού ἦταν ὀργισμένος μέ τόν Προμηθέα-ἄνθρωπο γιά τήν ὕβρη του (ὁ Προμηθέας συμβολίζει τόν Ἀδάμ), θά ἐξευμενισθεῖ καί θά συμφιλιωθεῖ μαζί του:

Στ. 191-92: «εἰς ἄρθμον ἐμοὶ καί φιλότῃτα
 σπεύδων σπεύδοντί ποθ' ἤξει»!

Ἄν ὅμως στήν Ἰώ δέν φαινόταν εὐκολονόητη ἡ προφητεία («ἡδ' οὐκέτ' εὐξέμβλητος ἦ χρησμοφδία», στ. 775), σέ μᾶς εἶναι γνωστή καί σωτήρια *πραγματικότητα*: ἡ ὑπερφυσική Γέννηση τοῦ Θεανθρώπου στή γειτονική τῆς Αἰγύπτου Παλαιστίνη ἀπ' τήν Ἀγία Παρθένο, πού, ὅπως ἡ Ἰώ, παρομοιάζεται ὡς «Δάμαλις τὸν Μόσχον ἢ τεκοῦσα τὸν ἄμωμον» καί «τὸν Ἀμὸν τὸν αἰῶντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». «... Τῷ μώλωπι Αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν... καὶ Αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη» (Ἦσ. 53, 5, 12). Αὐτός κατῆλθε καί στὸν «ἀναύγητον Ἴαδην», ἀλλὰ γιά νά τὸν συλῇσει.

Ἀκόμη μπορεῖ νά γίνει ὑπολογισμός τῶν 13 γενεῶν ($13 \times 35 \text{ ἢ } 36 = 455 \text{ ἢ } 468$) ἀπὸ τότε πού ἔγραφε ὁ Αἰσχύλος (μετά τό 465), ὁπότε ἡ τελευταία γενεά εἶναι τὰ ἔτη τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ! (Ἀκριβή χρονολογικό προσδιορισμό τῆς Σταυρικῆς Θυσίας τοῦ Θεανθρώπου ἔχουμε στὸν Προφήτη Δανιήλ, κεφ. 9, στ. 25-27).

Ἐξάλλου ὁ Πλάτων στήν Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη καί σέ ἄλλα του ἔργα παρουσιάζει τό διδάσκαλο μέ αὐτοσυνείδηση «ἀπεσταλμένον» τοῦ Θεοῦ, πού διακρίνεται ἀπ' τοὺς «νομιζομένους θεοὺς» τῆς πόλεως. Ἐνῶ θά μέ φονεύσετε χωρὶς ἐπίγνωση, «ὥσπερ οἱ νυστάζοντες ἐγειρόμενοι...», εἶτα τὸν λοιπὸν βίον καθεύδοντες διατελοῖτε ἂν, εἰ μὴ τίνα ἄλλον ὁ Θεὸς ὑμῖν ἐπιπέμψει κηδόμενος ὑμῶν», λέγει ὁ Σωκράτης στοὺς δικαστές του (Ἀπολ. 31α).

Τό χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ ἄλλου περιγράφει ὁ Πλάτων στήν Πολιτεία του ὡς τὸν «Δίκαιον», ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ «βεβασανισμένος εἰς δικαιοσύνην... καὶ ἀμείστατος μέχρι θανάτου... οὕτω διακείμενος ὁ δίκαιος μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, δεθῇσεται..., τελευτῶν πάντα κακὰ παθὼν ἀνασχινδυνεθήσεται...» (= θά προσλωθεῖ σέ ξύλο, θά σταυρωθεῖ! Β' 361 ce, 362α).

Τέλος ὁ Πλατωνικός Διάλογος «Ἀλκιβιάδης ὁ Δεύτερος» (πού, ἂν δέν εἶναι γνήσιος, ὅμως ἐκφράζει «θεανθρωπική προσδοκία» τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰ. π.Χ.) παρουσιάζει τό Σωκράτη νά κρίνει τό θεσμό τῶν τότε θυσιῶν καί τήν εἰδωλολατρική ἠθρσκειτικότητα προφητεύοντας «θεία ἀποκάλυψη». Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης πῆγαινε νά θυσιάσει, μεταπείθεται ἀπ' τοὺς λόγους τοῦ Σωκράτη: «Οὐ

γὰρ οἶμαι τοιοῦτόν ἐστι τὸ τῶν θεῶν ὥστε ὑπὸ δώρων παράγεσθαι οἷον κακὸν τοκιστήν... Ἐναγκαῖον οὖν ἐστὶ περιμένειν ἕως ἄν τις μάθῃ ὡς δεῖ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς ἀνθρώπους διακεῖσθαι» (149e, 150d). Καὶ ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐρωτᾷ: «Πότε οὖν παρέσται ὁ χρόνος οὗτος, ὃ Σῶκρατες, καὶ τίς ὁ παιδεύσων; ἥδιστα γὰρ ἂν μοι δοκῶ ἰδεῖν τοῦτον τὸν ἀνθρώπον τίς ἐστίν»· ὁ Σωκράτης ἀπαντᾷ: «Οὗτος ὃς μέλλει περὶ σοῦ», ἀφου «ἀπὸ τῆς ψυχῆς (σου) πρῶτον τὴν ἀγλὴν ἀφέλῃ» (150de). Ὁ Ἀλκιβιάδης «ἀναβάλλει εἰς τότε τὴν θυσίαν» καὶ θέλει ν' ἀφιερῶσει ἀπὸ εὐγνώμοσύνης στὸ Σωκράτη τὸ στεφάνι ποῦ προόριζε γιὰ κάποιο εἶδωλο. «Τοῖς θεοῖς δὲ καὶ στεφάνους καὶ τᾶλλα πάντα τὰ νομιζόμενα τότε δώσομεν, ὅταν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐλθοῦσαν ἴδω. Ἦξει δ' οὐ διὰ μακροῦ τούτων θελόντων»! (151aβ).

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία πῶς ὅλες αὐτές οἱ μαρτυρίες εἶναι ἀπηχήματα, ἀναλαμπές καὶ προθεάματα «ἐκείνης τῆς ἡμέρας», ποῦ ὡς «πρωτευαγγέλιο» εἶχε ἐξαγγελθεῖ ἀπ' τὸν Ἰδιο τὸ Θεό στούς Πρωτοπλάστους κατὰ τὸ «δειλινό» ἐκεῖνο τῆς πτώσεως (Γεν. 3, 15).

Ἀπὸ τὸ Νῶε ἔπειτα παραδόθηκε ἡ υπόσχεση καὶ πίστη αὐτῇ στούς ἀπογόνους του, ποῦ διασκορπίσθηκαν σ' ὅλη τὴ γῆ μετὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς πόλεως Βαβέλ (= σύγχυση γλωσσῶν), τῆς μετέπειτα Βαβυλώνας τῆς Χαλδαίας, τῆς πατρίδας τοῦ πιστοῦ καὶ δικαίου Ἀβραάμ (2000 π.Χ.).

β'. Οἱ Προφητεῖες τῆς Π. Δ. γιὰ τὸ Μεσσία-Ἐμμανουήλ.

Μετὰ τὸ «πρωτευαγγέλιο» γιὰ τὴ συντριβὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὁφθαλμο-Διαβόλου ἀπὸ τὸ «σπέρμα τῆς γυναικός», δηλ. ἀπὸ τὸν Υἱὸ τῆς Παρθένου, ἀνανεώνεται ἡ υπόσχεση αὐτῇ καὶ παραδίδεται ὡς «εὐλογία» καὶ «διαθήκη» στὸν πιστό καὶ δίκαιο Ἀβραάμ: «... καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ ἐνλόγησώ σε... καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς» (Γεν. 12, 3 καὶ 22, 18).

Καὶ στὸν ἑγγονο τοῦ Ἀβραάμ, τὸν Ἰακώβ, ἀποκάλυψε ὁ Θεὸς τὴν ἀμετάθετη Βουλὴ Του, ποῦ σταδιακὰ γίνεται καθαρότερη καὶ βεβαιότερη. Εὐλογώντας ὁ Ἰακώβ τὸ γιό του Ἰούδα «παραδίδει» ὅτι τοῦ ἀποκαλύφθηκε: «Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου... οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἐὰν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ Ἀὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν»! (Γεν. 49, 10).

Ἔπειτα, ἀπὸ τὸ Μωυσή (Δευτ. 18, 15) καὶ τὸ Δαβίδ (Ψαλμ. 2, 7-8, 109, 1, 3-4 κ.ά.) καὶ ὅλους τοὺς Προφῆτες ἡ πίστη καὶ τὸ κήρυγμα στήν ἐλευση τοῦ Λυτρωτῆ ὡς «κύριος ἀνθρώπων» (Δαν. 7, 13-14) γίνεται καθολικὴ ὡς μεσσιανικὴ προσδοκία. Σάν νά γίνεται ἄμιλλα μεταξὺ τῶν θεοπνεύστων Προφητῶν, προφητεύονται διαδοχικὰ ὁλόκληρη ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μεσσία:

- † Τό προδορικό ἔργο τοῦ Ἰωάννη (Μαλ. 3, 1 – Ε΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ἡ γέννηση ἀπὸ παρθένο (Ἦσ. 7, 14 – Η΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ὁ τόπος τῆς γεννήσεως (Μιχ. 5, 1 – Η΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ὁ χρόνος (Δαν. 9, 25-27 – Ζ΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ἡ σφαγὴ τῶν ἁγίων Νηπίων (Ἰερ. 38, 15 – Ζ΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ἡ φυγὴ στὴν Αἴγυπτο (Ὡσ. 11, 1 – Η΄ αἰ. π.Χ.).
- † Τό ἔργο καὶ τὰ θαύματα (Ἦσ. 35, 5-6).
- † Ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα (Ψαλμ. 40, 10 – Ι΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ἡ πώληση μέ 30 ἀργύρια (Ζαχ. 11, 12 – Ζ΄ αἰ. π.Χ.).
- † Τὰ ἅγια Πάθη (Ἦσ. κεφ. 53).
- † Ὁ κλῆρος στὰ ἱμάτια (Ψαλμ. 21, 19) †
- † Τό ὄξος καὶ ἡ χολή (Ψαλμ. 68, 22) †
- † Ὁ σκοτισμός τοῦ ἡλίου (Ἄμ. 8, 9 – Η΄ αἰ. π.Χ.).
- † Ἡ κάθοδος στὸν Ἄδη καὶ ἡ Ἀνάσταση (Ψαλμ. 15, 10). †

Ἰδοὺ ὁλόκληρη ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ:

«Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν καὶ ἔως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλώσσαι αὐτῷ δυνάμεισιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται» (Δαν. 7, 13-14).

«Καθαρωθεῖσα Πνεύματι
ἡ καθαρὰ Σου καρδιά
προφητείας γέγονε
φαινοτάτης δοχεῖον·
βλέπεις γὰρ
ὡς ἐνεστῶτα τὰ μακρὰν ὄντα,
λέοντας
ἀποφίμοις δὲ βληθεῖς ἐν λάκκῳ·
διὰ τοῦτό Σε τιμῶμεν,
Προφήτα μάκαρ,
Δανιήλ ἐνδόξε».
(Κοντάκιο. Ἦχος Γ΄. Ἡ Παρθένος
σήμερον).

Ὁ Προφήτης Δανιήλ. Τοῦ
χορογράφου Μανουὴλ Πανσελήνου.
Πρωτάτο. Καρυὲς Ἀγ. Ὁρους.
ἀρχές ΙΔ΄ αἰ.

Στή συνέχεια ὁ Προφήτης Δανιὴλ προσδιορίζει ἀκριβῶς τὸ χρόνο τῆς Σταυρικῆς Θυσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν αἰώνια βασιλεία τῆς Ἐκκλησίας Του:

«... Ἀπὸ ἐξόδου λόγου... τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλὴμ ἕως Χριστοῦ Ἡγουμένου ἐβδομάδεις (ἔτων) ἐπὶ καὶ ἐξήκοντα ὄγδο (= $69 \times 7 = 483$ ἔτη)... καὶ μετὰ... ἐξολοθρευθήσεται Χρῖσμα (= ὁ Χριστὸς θά φονευθεῖ) καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ (= ἐνῶ θά εἶναι ἀναμάρτητος)... καὶ δυναμώσει Διαθήκην πολλοῖς ἐβδομὰς μία· καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἐβδομάδος ἀρθῇσεται μὲν θυσία καὶ σπονδή...» (Δαν. 9, 25-27).

Πράγματι, ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ τὸ 455, ἐπὶ Ἀρταξέρξη, τὰ 483 ἔτη φθάνουν ὡς τὸ 28 μ.Χ. μὲ τέλος τῆς «μᾶς ἐβδομάδος» τὸ 34. Τό ἥμισυ τῆς «ἐβδομάδος» εἶναι ἀκριβῶς τὸ 30-34, δηλ. τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ, ἡ σύναψη τῆς Καινῆς Διαθήκης μὲ τοὺς «πολλούς», ὅλους ὅσοι θά Τὸν ἀκολουθήσουν!

Ἡ χρυσή αὐτὴ ἀλυσίδα τῆς θεανθρωπικῆς προσδοκίας καταλήγει στὸ Θεοδόχο Συμεών (Λουκ. 2, 25-32) καὶ στὸν «μειζόνα» τῶν Προφητῶν Τίμιο Πρόδρομο, πού εἶδαν, ἐψηλάφησαν καὶ ἐμαρτύρησαν στοὺς ἀδελφούς τους τὴν παρουσία τοῦ Θεανθρώπου Σωτήρα. Ὁ ἴδιος εἶπε γιὰ τίς Προφητείες τῆς Π. Δ.: «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς... ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦναι περὶ ἐμοῦ» (Ἰω. 5, 39. Πρβλ. καὶ Λουκ. 16, 29-31).

2. Ἡ θεία Ἐνανθρώπησι.

«Αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν»
(Μ. Ἀθανάσιος).

α'. «Υἱὸς Θεοῦ».

Ἀπ' τὴν κατάσταση αὐτὴ τῆς δουλείας καὶ αἰχμαλωσίας στὸ Διάβολο καὶ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ κανεῖς ἀνεξαίρετα ἄνθρωπος οὔτε ἦταν οὔτε εἶναι ποτέ δυνατό νά ἐλευθερωθεῖ, νά λυτρωθεῖ. Τό βάρος, τό φορτίο καὶ ἡ ἐνοχή τῆς ἁμαρτίας ἦσαν καὶ εἶναι ἀσῆκωτα γιὰ τὰ δημιουργήματα. Ἐτοί οὔτε καὶ κανεῖς ἄνθρωπος, μολυσμένος ὁ ἴδιος μὲ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα, ὅση καλὴ θέλησι καὶ διάθεσι καὶ ἐνάρετη ζωὴ καὶ ἂν εἶχε, δέν μπορούσε καὶ δέν μπορεῖ νά λυτρώσει ἅλ-
λον ἁμαρτωλό, ἔστω καὶ ἀπὸ μία μόνη ἁμαρτία. Ἀφοῦ τὸ κακό ἔχει πηγὴ προσωπικὴ ὕπαρξι ἀνώτερη ἀπ' τὸν ἄνθρωπο, δέν μπορούσε καὶ δέν μπορεῖ νά ὑπερνικηθεῖ καὶ νά καταργηθεῖ ἀπὸ ἄνθρωπο. «Ἀδελφοὶ οὐ λυτρουῦνται· λυτρώσεται ἄνθρωπος;» (Ψαλμ. 48, 8). Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως λέγει ὁ ἱ. Αὐγουστίνος, μπόρεσε νά πωλήσει τὸν ἑαυτὸ του δούλο, ἀλλὰ δέν μπορεῖ καὶ νά τὸν ἐλευθερώσει ὁ ἴδιος. Ἀλλ' οὔτε ἐπίσης καὶ

Ἄγγελος ἢ Ἀρχάγγελος, ἀφοῦ εἶναι «πεπερασμένες» ὑπάρξεις καί ἡ ἀγιότητά τους καί ἡ δύναμή τους δέν ἐξαρτῶνται μόνο ἀπ' τή θέλησή τους, ἀλλά πρῶτα ἀπ' τή Χάρη τοῦ Θεοῦ.

Μόνο λοιπόν ὁ Ἰδιος ὁ Θεός εἶναι δυνατό νά λυτρώσει τό πλάσμα Του, γιατί μόνος ὁ Θεός εἶναι ἀναμάρτητος καί παντοδύναμος.

Καί αὐτό ἐγίνε ἀπ' τόν Τριαδικό Θεό στό δεῦτερο Πρόσωπο τῆς Ἀγίας Τριάδος, τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, μέ ἀπόλυτη συμφωνία καί συνεργασία καί τῶν Τριῶν θείων Προσώπων στό ἔργο τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου πλεόν. Ὁ Τριαδικός Θεός θέλησε, ὅπως «πάντα δι' Αὐτοῦ (τοῦ Λόγου) ἐγένετο» (Ἰω. 1, 3), ἔτσι καί πάλι νά ἐπανεέλθουν μετά τήν πτώση τους τά πάντα στήν ἀρχική μορφή καί φύση τους «δι' Αὐτοῦ» καί «ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι». Ἡ θεία θέληση γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Λυτρωτῆ εἶναι κοινή θέληση καί τῶν Τριῶν Προσώπων: ἡ θέληση τοῦ Πατρός (πηγή θελήσεως), ἡ θέληση τοῦ Υἱοῦ (ὑπακοή) καί ἡ θέληση τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (ἐκπλήρωση).

β'. Καί «υἱός ἀνθρώπου».

Τό ὅτι ὁ Λυτρωτής ἔπρεπε νά εἶναι ἀναμάρτητος καί παντοδύναμος καί ἄρα Θεός, εἶναι ὅπωςδήποτε λογικό καί κατανοητό. Γιατί ὁμως «ἔπρεπε» νά εἶναι καί ἄνθρωπος;

Ἀσφαλῶς, γιά τόν ἀπειροτέλειο καί πανελεύθερο Θεό δέν ὑπάρχουν «πρέπει» οὔτε τίποτε ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται στίς θεῖες ἐνέργειες γίνεται ἀπό ὅποιαδήποτε ἀνάγκη. Ὁ Θεός μπορούσε καί μπορεῖ ὡς παντοδύναμος νά σώσει τόν ἄνθρωπο καί μ' ἓνα Του λόγο. Ἀπό τήν πλευρά λοιπόν τοῦ Θεοῦ δέν ἦταν ἀναγκαῖο νά γίνει ἄνθρωπος ὁ ἄπειρος Θεός, γιά νά σώσει τόν ἄνθρωπο. Οὔτε πάλι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά θέσει «ὅρους» στόν τρόπο τῆς λυτρώσεως καί τῆς σωτηρίας του, ἐκτός μόνο τοῦ νά θελήσει καί νά ζητήσει τή λύτρωση καί τή σωτηρία.

Τό ὅτι λοιπόν θέλησε ἐλεύθερα ὁ Θεός νά γίνει ἄνθρωπος, τό ἔκαμε ἀπό ἄπειρη «συγκατάβαση» πρὸς τό πλάσμα Του. Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δέν μπορούσε στήν κατάσταση πού βρισκόταν νά πλησιάσει τό Θεό, ἐλεύθερα καί ἀπό ἄπειρη ἀγάπη ἐγίνε Αὐτός «υἱὸς ἀνθρώπου», γιά νά κάμει τόν ἄνθρωπο «υἱό Θεοῦ» κατά χάρη. Θέλησε ἐλεύθερα καί χωρίς νά συμβεῖ, ὅπως θά ἴδουμε, καμμία μεταβολή ἢ ἀλλοίωση στή θεία φύση, ἀπό ἄπειρη ἀγάπη «ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον ἀποκαθᾶραι» (= νά καθαρίσει καί νά σώσει. Ἀγ. Γρηγ. Ναζ., PG 36, 325), «μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος...» (Φίλιπ. 2, 7).

Πῶς ὁμως θά γινόταν αὐτό, ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἦσαν μο-

«Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ Γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν νιοθεσίαν ἀπολάβωμεν» (Γαλ. 4, 4-5).

«Ἡ Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, βρεφοκρατοῦσα». Σύγχρονη φορητὴ Εἰκόνα, ἔργο τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχωμαίων, Καρυές Ἀγ. Ὁρους.

λυσμένοι ἀπὸ τό προπατορικό ἀμάρτημα; Ἀλλὰ τό ἐρώτημα τοῦτο δέν μπορεῖ νά ἰσχύει γιά τό Θεό, πού εἶναι Παντοδύναμος. Δέν θά γινόταν λοιπόν ἡ θεία Ἐνανθρώπηση μέ φυσικό, ἀλλά μέ ὑπερφυσικό τρόπο.

Ἐξάλλου ὁμως ὁ Θεός δέν θέλησε νά «ἐμφανισθεῖ φαινομενικά» στοὺς ἀνθρώπους, χωρίς νά ἔχει πραγματική ἀνθρώπινη σάρκα. Θέλησε νά γίνει καθ' ὅλα «ὁμοιος», πλην τῆς ἀμαρτίας. Ἐτσι θά ἔπαιρνε ἀνθρώπινη σάρκα ἀπόλυτα ὁμοία μέ τὴν ἀνθρώπινη φύση, μέ αἷμα καί σάρκα καί ὀστά, μέ ψυχὴ λογικὴ καί θέληση, ἀπόλυτα δηλαδή τέλεια ἀνθρώπινη φύση, ἐκτός τῆς φυσικῆς γεννήσεως καί τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος. Ἡ «σάρκωση» τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ θά γινόταν ἀκριβῶς μέ θεία δύναμη καί ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού μέ μυστηριώδη καί ὑπερφυσικό τρόπο θά σκηνῶνε στὴν Παρθένο Μαρία, ἀφοῦ πρὶν τὴν καθάριζε ἀπ' τό μολυσμὸ τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, πού ἔφερε καί Αὐτή.

Ἐπρεπε ὁμως νά τό θελήσει καί νά τό ἀποδεχθεῖ ἐλεύθερα αὐτό καί ἡ ἴδια ἡ Παρθένος Μαρία σάν ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Πραγματικά, ὅπως λέγουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες, στὴν ἔννοια τοῦ «πληρώματος τοῦ χρόνου» περιλαμβάνεται καί ἡ «εὕρεση» ἀπ' τό Θεό τῆς Παναγίας Μητέρας μας, τῆς Δευτέρας Εὗας, ἀπ' τὴν ὁποία θά γεν-

νιόταν ὁ Δεύτερος Ἀδάμ. Ἡ Δευτέρα αὐτὴ Εὐα ἔπρεπε νά εἶναι, ἀντίθετα πρὸς τὴν πρώτη, πιστὴ, ταπεινὴ, ὑπάκουη καὶ ἀγνή, «*κεχαριτωμένη*», νά μὴν ἔχει διαπράξει θεληματικὰ ἀμαρτίες. Τέτοια ἦταν πραγματικά ἡ Παρθένος. Σάν πιστὴ Ἰουδαία γνώριζε τὸ Νόμο καὶ τὸν τηροῦσε πιστά. Γνώριζε καὶ τίς Προφητεῖες καὶ περίμενε μέ θερμὴ πίστι τὸ Μεσσία καὶ Λυτρωτὴ. Σάν ἄνθρωπος φυσικά δέν γνώριζε πὼς Αὐτὴ θά ἀξιωθεῖ ἀπ' τὸ Θεό νά γίνει «*κατὰ τὸ ἀνθρώπινον*» ἡ Μητέρα Του, γιατί πατέρας ἄνθρωπος δέν θά ὑπῆρχε. Ὅταν ὅμως ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ τῆς ἀνήγγειλε τὸ «*μέγα μυστήριον*», μέ πίστι καὶ ταπείνωση ἀπάντησε: «*Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρημά σου*» (Λουκ. 1, 38). Τῇ στιγμῇ αὐτῇ, ὅπως λέγουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες, ἄρχισε ἡ θεία Ἐνανθρώπιση καὶ ταυτόχρονα ἡ λύση τοῦ δράματος τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ὁ ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶχε βρεθεῖ: ἡ ταπεινὴ καὶ θεληματικὴ ὑπακοή στοῦ ἀγαθοῦ θέλημα τοῦ Θεοῦ στοῦ πρόσωπο τοῦ ἐκλεκτοτέρου ἀνθρωπίνου πλάσματος, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Αὐτός ἀκριβῶς εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ἡ Ἐκκλησία μας τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο τὴν τιμᾷ πρώτη μετὰ τὸν Υἱό Της καὶ Σωτῆρα μας. Θά ἔπρεπε πραγματικά νά μεταφέρουμε ἐδῶ ὁλόκληρο τὸ ἀριστούργημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως, τὸν «Ἀκάθιστο Ὑμνο» ἢ τοὺς «Χαιρετισμούς», ὅπως συνηθέστερα λέγονται, ὅπου κυρίως ὁ ἱερός ὕμνογράφος εἶναι ἀμίμητος στὴν εὐλάβειά του πρὸς τὸ θεῖο Της πρόσωπο καὶ στὴ θαυμαστή ἐπινόηση καὶ διατύπωση τῶν ὠραιότερων χαρακτηρισμῶν.

γ'. Τὸ «θεάνθρωπον» τοῦ ἱ. Χ. ὡς μυστήριον καὶ μέγιστον θαῦμα. Ἡ διατύπωση τοῦ Δόγματος.

Σύμφωνα μέ τὸ Δόγμα τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, στοῦ Πρόσωπο τοῦ θείου Λόγου ἐνώθηκαν ἡ μία καὶ τελεῖα θεία φύση, δηλαδή ὅλη ἡ Θεότητα καὶ ὄχι μέρος, μέ τὴν τελεῖαν ἀνθρώπινον φύση ὡς σῶμα καὶ ψυχὴ λογικὴ, χωρίς ὅμως ἡ ἔνωση αὐτὴ νά ἀλλοιώσει τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλη καὶ χωρίς ἐπίσης νά ὑπάρχουν δύο τέλεια πρόσωπα, ἀλλὰ ἓνα, τοῦ Θε-ανθρώπου Ἰησοῦ, τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνθρώπινη δηλαδή φύση τοῦ Κυρίου, ἐνῶ εἶναι τελεία, δέν προϋπῆρχε ὡς πρόσωπο, ἀλλὰ τῇ στιγμῇ τῆς θείας σαρκώσεως ἀποτελέσκει ἐνωμένη μέ τὴ θεία φύση ἓνα πρόσωπο, τὸ Πρόσωπο τοῦ Λόγου. Ἐνῶ στὴν Ἁγίαν Τριάδα ἔχουμε μία θεία φύση σὲ τρία τέλεια καὶ ἴσα Πρόσωπα, στοῦ Πρόσωπο τοῦ Κυρίου ἔχουμε δύο διαφορὰς καὶ τέλειες φύσεις σὲ ἓνα Πρόσωπο. Καὶ ἡ ἀνέκφραστη αὐτὴ ἔνωση ἐγίνε καὶ ἔκτοτε παραμένει καὶ θά παραμένει αἰώνια!

«Πῶς μὴ θαυμάσωμεν
τὸν θεανδρικόν Σον Τόκον, Πανσεβάσμιε;
πεῖραν γὰρ ἀνδρὸς μὴ δεξαμένη, Πανάμωμε,
ἔτεκες ἀπάτορα Υἱὸν ἐν σαρκί,
τὸν πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς
γεννηθέντα ἀμώτορα
μηδαμῶς ὑπομείναντα τροπῇν

ἢ φρομὸν ἢ διαίρεσιν,
ἀλλ' ἐκατέρας οὐσίας τὴν ιδιότητα
σφάν φιλάξαντα.
Διό, Μητροπάρθενε Δέσποινα,
Αὐτὸν ἰκέτενε
σωθῆναι τὰς ψυχὰς τῶν ὀρθοδόξως
Θεοτόκον ὁμολογούντων Σε».
(Θεοτοκίον Ἑσπερ. Σαβ. Γ' Ἠχου).

Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος, Τοιχογραφία Μανουήλ Πανσελήνου, ἀριστε-
ρὸς πεσοδὸς Τέμπλου Πρωτάτου, Καρυές Ἀγ. Ὁρους, ἀρχές 14 αἰ.

Πώς όμως έγινε αυτό; Πώς ή άπειρη θεία ουσία «χώρεσε» στην πεπερασμένη ανθρώπινη φύση παραμένοντας άπειρη και παντοδύναμη; Αυτό ακριβώς είναι τό μυστήριο και τό θαύμα τό «*ἀκατάληπτον και Ἀγγέλοις και βροτοῖς*» (Μεγαλυνάριο Ὑπαπαντῆς).

Ἄλλ' ἐνῶ ή θεία ουσία ἔμεινε θεία και άπειρη, ή ανθρώπινη φύση γενικά πλέον, χάρη στην όμοιότητα και την κοινότητα μέ την ανθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου στο Πρόσωπο τοῦ θείου Λόγου, καθαρίσθηκε ἀπ' την άμαρτία, αγιάσθηκε, ἐπανήλθε στο «*κατ' εἰκόνα και καθ' όμοίωσιν*», χωρίς νά παύσει νά είναι πεπερασμένη και ανθρώπινη. Μ' ἓνα λόγο: λυτρώθηκε, σώθηκε.

Νά πώς ἔχει ακριβώς τό Δόγμα ή ό Ὅρος τῆς Ἀγίας Δ' Οἰκουμ. Συνόδου τῆς Χαλκηδόνας (451 μ.Χ.):

«*Ἐπόμενοι τοίνυν τοῖς ἀγίοις Πατέραςιν ἓνα και τόν αὐτόν όμολογεῖν Υἱόν, τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τόν αὐτόν ἐν θεότητι και τέλειον τόν αὐτόν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεόν ἀληθῶς και ἄνθρωπον ἀληθῶς τόν αὐτόν ἐκ ψυχῆς λογικῆς και σώματος, όμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τήν θεότητα και όμοούσιον τόν αὐτόν ἡμῖν κατὰ τήν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα όμοιον ἡμῖν, χωρίς άμαρτίας· πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τήν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τόν αὐτόν δι' ἡμᾶς και διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου κατὰ τήν ἀνθρωπότητα, ἓνα και τόν αὐτόν Χριστόν, Υἱόν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον· οὐδαμῶς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τήν ἔνωσιν, σφισσομένης δὲ μάλλον τῆς ιδιότητος ἑκατέρας φύσεως και εἰς ἓν πρόσωπον και μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ή διαιρούμενον, ἀλλ' ἓνα και τόν αὐτόν Υἱόν και Μονογενῆ, Θεόν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν*» (Mansi, VII, 116).

Ὁ Ὅσιος Μάξιμος ό Ὅμολογητής (Ζ' αἰ.) χρησιμοποιεῖ γιά τήν ἔνωση τῶν δύο φύσεων τήν εἰκόνα τοῦ σιδήρου πού ἔχει μπεῖ στή φωτιά. Φωτιά, «*πῦρ*», είναι ή θεία φύση, σίδηρος ή ανθρώπινη, πού, ἐνῶ παραμένει σίδηρος, μετέχει και τῆς φωτιᾶς. *Ἄρτιον Δύο εἴδη α πῦρ ἐν γενέσει*

Ἐξάλλου ή ανθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου, λόγῳ τῆς ὑπερφυσικῆς γεννήσεως και τῆς ἀναμαρτησίας, θά ἔπρεπε νά ἦταν ἀπαλλάγμένη και ἀπό τίς φυσικές ιδιότητες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τά λεγόμενα «*ἀδιάβλητα πάθη*», δηλαδή ἀνένόχα. Αὐτὲς οἱ ιδιότητες ἦσαν: ή ὑποταγή στοὺς φυσικούς νόμους, οἱ σωματικές ἀνάγκες τροφῆς, ὕπνου, κόπου, ή αἰθθησις λύπης, τά δάκρυα, ή χαρά κλπ. και κυρίως ό θάνατος. Ὅλα ὅμως αὐτά ἦσαν γιά τόν Κύριο ὄχι φυσικά, ἀλλά *ἐκούσια*, γιά νά τά ἐξαγιάσει ἀναλαμβάνοντάς τα και νά τά κάμει ἀπαθῆ.

Τελικά και πάντοτε ὅμως γιά τόν πιστό, ὅπως ὅλη ή θ. Ἀποκάλυψη, ἔτσι και τό μέγιστο θαῦμα τῆς, ή θεία Ἐνανθρώπησις, μόνο μέ τήν πίστη πλησιάζεται, λατρεύεται και «*προσκυνεῖται*». Τότε, σχετικά πάντοτε, και φανερώνεται στόν πιστό: «*Πεφανέρονται δὲ τὰ θαύματα τοῖς προσκυνούσιν ἐν πίστει τό μυστήριον*» (Α' Στιχ. Αἰῶν Κυρ. Ἦχου Πλ. Α').

3. Τό άπολυτρωτικό έργο του Κυρίου.

Τό σκοπός της θείας Ένανθρωπήσεως είναι ή άποκατάσταση και χαρίτωση του «κατ' εικόνα» και ή πραγματοποίηση του «καθ' όμοίωσιν», ή σχετική δηλ. θέωση του ανθρώπου. «Αὐτός γάρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν» (Μ. Ἀθαν., Περὶ Ἐνανθρ., 54, ΒΕΠΕΣ 30, 119). Τό υπερφυσικό τοῦτο έργο έπραγματοποίησε ό Κύριος μέ όλη τήν επί γῆς θεία παρουσία Του, τῆς όποίας όλοι οί σταθμοί και όλες οί εκδηλώσεις έχουν σωστική σημασία και συνέπεια γιά τόν άνθρωπο. Γι' αυτό και καλεῖται ό άνθρωπος νά μιμηθεῖ και ν' ακολουθήσει τά ἴχνη του Θεανθρώπου ως μοναδικού Ἀρχετύπου του. «Διὰ τοῦτο ἡ μετὰ σαρκός ἐπιδημία Χριστοῦ (= ἡ Ἐνανθρώπησις), αἱ τῶν εὐαγγελιζῶν πολιτευμάτων ὑποτυπώσεις (= ἡ θ. διδασκαλία), τὰ Πάθη, ὁ Σταυρός, ἡ Ταφή, ἡ Ἀνάστασις, ὥστε τόν σφζόμενον ἄνθρωπον διὰ μιμήσεως Χριστοῦ τήν ἀρχαίαν ἐκείνην νόθεσίαν ἀπολαβεῖν» (Μ. Βασ., Περὶ Ἀγ. Πν., 35, PG 32, 128 C). Βέβαια, τό θεμέλιο τῆς σωτηρίας μας είναι ή θεία Ἐνανθρώπησις, ή μυστηριώδης, αλλά ππραγματική ένωση τῆς θείας και τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Χάρη δηλ. στήν ένότητα και κοινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως του Χριστοῦ μέ τή δική μας ἀνθρώπινη φύση, ἀντιπροσωπευτικά και «δυνάμει» ένώθηκε μέ τή θεία φύση του Χριστοῦ όλη ή ἀνθρωπότητα, όλοι οί ἄνθρωποι «δυνάμει» έγιναν «θείας κοινωνοί φύσεως» (Β' Πέτρ. 1, 4), ὅπως ὁ «πυρούμενος σίδηρος».

Έντούτοις, τό άπολυτρωτικό έργο Του ό Κύριος δέν έτελείωσε «διά μιάς», αλλά σταδιακά και, ὅπως εἶπαμε, μέ όλη τή θεία ζωή και παρουσία Του, πού συνοψίζεται σέ τρεῖς κύριες μορφές τῆς θείας Του ένεργείας ή στά τρία θεία Του ἀξιώματα: του Προφήτου-Διδασκάλου, του Ἀρχιερέως και του Βασιλέως. Γιά τήν καλύτερη κατανόηση του τριπλοῦ αὐτοῦ έργου του Κυρίου, μοιλονότι είναι ένιαίο και άδιαίρετο, ὅπως και τό Θεανθρώπινο Πρόσωπό του, θά γνωρίσουμε στή συνέχεια τά κύρια σημεία τῶν τριῶν θείων ἀξιωμάτων.

α'. Ο Ἰ. Χ. ως Προφήτης και Διδάσκαλος. (Τό προφητικό ἀξίωμα του Χριστοῦ).

Ἐφόσον ή οὐσία του «κατ' εἰκόνα» ἔγκειται στοό λογικό και νοερό τῆς ψυχῆς, πού ἀμαύρωσε και ἀχρείωσε ή ἀμαρτία, ή θεραπεία ἔπρεπε ν' ἀρχίσει ἀπό τόν ἡγεμόνα νοῦ. Και ό νοῦς καθαρίζεται και φωτίζεται και τρέφεται μόνο μέ τά θεία νοήματα και ζωοποιά ρήματα τῆς θείας Ἀληθείας. Ἐξάλλου, ἐφ' ὅσον ή ἔλευσις του Κυρίου θά ἦταν ή ἐπαλήθευσις του κηρύγματος τῶν Προφητῶν και τό «πλήρωμα» του Νόμου, φυσικό ἦταν νά ἐμφανισθεῖ ως θεῖος Προφήτης, Διδάσκαλος και Νομοθέτης. Τό προφητικό και διδακτικό λοιπόν ἀξίωμα του Κυρίου προσιδιάζει ἀκριβῶς στή θεία Του Ὑπόστασις ως θείου Λόγου-Διερμηνέως του θείου Νοῦ-Πατρός. Ἐπειτα, ως «Φῶς ἐκ Φωτός και Θεός ἀληθινός», μόνος Αὐτός είναι «ἡ Ὁδός και ή Ἀλήθεια και ή Ζωή» (Ἰω. 14, 6). Αὐτός είναι «τὸ Α και τὸ Ω, ὁ πρῶτος και ὁ ἔσχατος, ἀρχή και τέλος» (Ἀποκ. 22, 13).

Πράγματι, οί ακροατές Του καί οί μαθητές Του ἐξαρχῆς ἀντιλήφθηκαν τήν ἀσύγκριτη διαφορά μεταξύ τοῦ Χριστοῦ καί τῶν Προφητῶν. Αὐτός θά ἦταν «ὁ Προφήτης», «ὁ Χριστός»-Μεσσίας (Ίω. 1, 21, 25). Ὁ Πρόδρομός Του ἐμαρτύρησε γι' Αὐτόν: «Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἰῶνα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· ὀπίσω μου ἔρχεται Ἀνὴρ Ὃς ἔμπροσθέν μου ἔγενεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν» (Ίω. 1, 29-30). "Όταν γιά πρώτη φορά δωδεκαετῆς ἐκάθισε στό Ναό «ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων ἀκούων καί ἐπερωτῶν αὐτούς, ἐξίσταντο πάντες οἱ ἀκούοντες Αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν Αὐτοῦ» (Λουκ. 2, 46-47). "Όταν πάλι γιά πρώτη φορά, μετά τῇ Βάπτισή Του, ἄρχισε νά διδάσκει στίς Συναγωγές ἡ στό ὑπαίθρο, «ἐξεπλήρουντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ Αὐτοῦ· ἦν γάρ διδάσκων αὐτούς ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς» (Ματθ. 7, 28). "Όσοι Τόν ἐγνώριζαν καί Τόν θεωροῦσαν ὡς τοῦ Ἰωσήφ «τοῦ τέκτονος υἱόν», ἐπειδὴ ἐγνώριζαν ὅτι ἦταν ἀγράμματος, ἀποροῦσαν πολύ περισσότερο καί ρωτοῦσαν: «Πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις;» (Ματθ. 13, 54). «Πῶς οὗτος γραμματα οἶδε μὴ μαθηκώς;» Οἱ πάντες ὁμολογοῦσαν ὅτι «οὐδὲ ποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος» (Ίω. 7, 46).

Τόσο ὁ τρόπος, ὅσο καί κυρίως τό περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεανθρώπου ἐπειθαν καί πείθουν ὅτι δέν ὁμιλοῦσε ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς Θεός. Συμπληρώνοντας τό Μωσαϊκὸ Νόμο ἔκανε σαφὴ διάκριση τοῦ λόγου Του ὡς μοναδικοῦ καί αἰωνίου. Δέν ἔλεγε: «Τάδε λέγει Κύριος», ἀλλά: «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν...». «Ἀμὴν γάρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἵστα ἐν ἡ μίᾳ κεφαλαίᾳ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου ἕως ἂν πάντα γένηται» (Ματθ. 5, 18, 22). Τό ὕψος, ἡ καθαρότητα καί ἡ πληρότητα τῆς διδασκαλίας Του περὶ τοῦ Θεοῦ ὡς Πνεύματος, Ἐνός καί Τριαδικοῦ, περὶ Ἀγγέλων καί Δαιμόνων, περὶ ψυχῆς ἀθάνατης, περὶ ἀναστάσεως, περὶ κρίσεως καί βασιλείας οὐρανῶν, καθὼς καί περὶ ἀγάπης, ἐλεημοσύνης, συγχώρησεως, καθαρότητας καρδίας, ἀγνότητος, μετανοίας, δικαιοσύνης, φιλαληθείας κλπ. δέν συγκρίνονται μέ καμμιά ἀνθρώπινη διδασκαλία ἐξωχριστιανική, ἐνῶ ἡ ἀνάλογη διδασκαλία τῶν Προφητῶν εἶναι οκτώδης.

Κυρίως ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεανθρώπου εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πράγματι ἀπέδειξαν καί ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ λόγος Του ἦταν «ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει» (Λουκ. 4, 36), «ρήματα ζωῆς αἰώνιον» (Ίω. 6, 68), «διδαχὴ καινὴ» (Μάρ. 1, 27), «Εὐαγγέλιον»! Καί δέν ἦταν τόσο τό ὅτι ὁ λόγος Του συνοδευόταν ἀπό πολλά καί πρωτοφανῆ «ὀρατά» θαύματα. Τὰ ψυχικά καί ἀόρατα θαύματα, ἡ ἄφηση τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ μετάνοια καί ἀλλαγὴ τελωνῶν, πορνῶν καί ποικίλων ἁμαρτωλῶν, αὐτὰ κυρίως ἀποδεικνύουν τό θεϊκὸ καί αἰώνιο στοι-

χειρό του λόγου Του. Τό γεγονός της έκλογής ως 'Αποστόλων Του άγραμμάτων ψαράδων, ή ριζική αλλαγή τους, ή ανάδειξή τους σέ οϊκουμενικούς διδασκάλους, καί μόνα αυτά, μέ τούς καρπούς πού είχαν καί έχουν, επιβεβαιώνουν τήν επίσημη μαρτυρία του βουλευτή Νικοδήμου: «Ραββί, οίδαμεν ότι από Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γάρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν ἢ Σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἡ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ» (Ιω. 3, 2).

Τέλος ὁ Θεάνθρωπος κατά τή διδασκαλία Του πολλές φορές ἐφάνερωσε τήν ὑπερφυσική «προφητική» Του δύναμη, δηλ. ὄχι μόνο ὅτι προγνωρίζει τά μέλλοντα, ἀλλ' ὅτι γνωρίζει τά πάντα! Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, πού ἐγνώριζε τό ὑπερφυσικό τοῦτο ἰδίωμα τοῦ Κυρίου, ὁμολόγησε: «Κύριε, Σὺ πάντα οἶδας» (Ιω. 21, 17). Ἔτσι, ὅ,τι προεῖπε, ὅλα συνέβησαν ἀκριβῶς καί μάλιστα τά ἅγια Πάθη Του, ἡ τριήμερη Ἀνάστασή Του, ἡ ἰδρυση τῆς Ἐκκλησίας Του, ὁ διωγμός τῶν μαθητῶν Του, τό τέλος τῆς Ἱερουσαλήμ κλπ. Καί ἐντούτοις, ἐνῶ ἐγνώριζε τά πάντα, δέν ὁμιλοῦσε μέ ἔπαρση, ἀλλά μέ εὐγένεια, γλυκύτητα, πραότητα καί ταπεινοφροσύνη. Δέν ἤθελε νά δοξάζεται, νά ἐπευφημεῖται. Ἦθελε ἔμμεσα ν' ἀναγνωρίζουν οἱ ἄνθρωποι τή Θεότητά Του. Ὁ λόγος Του ἦταν εἰρηνικός, ὁ ἐλεγχός Του πλήρης ἀγάπης, ὥστε νά μετανοοῦν καί νά σώζονται οἱ ἄνθρωποι. Καί στόν ἐλεγχο τῶν ἀμετανοήτων Φαρισαίων διακρίνεται ἡ ἀγάπη Του, ὁ πόνος Του γιά τή διαστροφή τους.

Αὐτός λοιπόν διαγραμματικά ἦταν καί εἶναι ὁ Κ. ἡ Ἰ. Χ. ὡς Προφήτης καί Διδάσκαλος. Γι' αὐτό ὁ Λόγος Του πραγματικά ἐφώτιζε καί φωτίζει καί καθαρίζει καί ἐλευθερώνει νοῦ, καρδιά, ὅλον τόν ἄνθρωπο.

Ἐάν τώρα θά ἤθελε κανεῖς ν' ἀναφέρει τίς ὁμολογίες ἀνθρώπων κάθε ἐποχῆς καί τάξεως γιά τά ἀποτελέσματα πού εἶχε σ' αὐτούς ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, θά ἔπρεπε νά συνθέσει ὁλοκλήρους τόμους. Ὅλοι, ἀκόμη καί ὅσοι δέν Τόν ἐπίστευσαν ὡς Θεό, ἀλλ' ὡς σοφὸ διδάσκαλο, ἐπαναλαμβάνουν τήν ὁμολογία τῶν συγχρόνων Του: «Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος»! (Ιω. 7, 46). Ἐμεῖς ὅμως γνωρίζουμε καί ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτό ἐγινε καί γίνεται, γιατί ὁ Ἰ. Χ. δέν ἦταν ἄνθρωπος, ἀλλά ὁ Θεάνθρωπος, ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός-Πατήρ κατά τή Βάπτισή καί τή Μεταμόρφωσή Του ἀποκάλυψε: «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· Αὐτοῦ ἀκούετε» (Ματθ. 3, 17 καί 17, 5).

Κ β'. Ὁ Ἰ. Χ. ὡς Μέγας Ἀρχιερεύς. (Τό ἀρχιερατικό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ).

1. Ἡ ἔννοια τῆς θυσίας γενικά.

Γιά νά προσεγγίσουμε ἐρμηνευτικά, ὄχι λογικά, τό μέγιστο μυστήριο τοῦ Σταυροῦ, πρέπει νά γνωρίζουμε τήν ἱστορία τῶν *θυσιῶν*, *πού εἶχαν ἀντιπροσωπευτικό καί ἐξιλαστικό χαρακτήρα*. Γιά νά ἐνθυμεῖται δηλ. ὁ ἄνθρωπος πάντοτε ὅτι ἡ ἁμαρτία ἀπέναντι στόν ἀπειροτέλειο Θεό ἔχει ἀπειρη ἐνοχή καί ὅτι σ' αὐτήν ὀφείλεται ὁ *περιεκτικός θάνατός του*, ἔκανε διάφορες ζωοθυσίες. Ἔτσι, ἀντί τοῦ θανάτου τῆς δικῆς Του «*ψυχῆς*»-ζωῆς, *πού δέν «θέλει»* ὁ φιλόανθρωπος Θεός (Ἰεζ. 18, 23, 32), ἐθανάτωνε ὅ,τι πολυτιμότερο ὑπάρχει μετὰ ἀπ' αὐτόν, τὰ ἐκλεκτά ζῶα. Μὲ τὴ θυσία τους πίστευε ὅτι συμβολικά μεταβιβάζεται σ' αὐτά ὁ μολυσμός καί ἡ ἐνοχή τῶν ἁμαρτιῶν του, ἔτσι ὥστε, ἔστω συναισθηματικά καί προσωρινά, νά καθαρίζεται καί ν' ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτόν ὁ θάνατος. Μάλιστα γιά νά τελοῦνται οἱ ἀντιπροσωπευτικές αὐτές θυσίες μὲ ἀντάξιο στό Θεό τρόπο, δηλ. ὅσο πιό τέλειες, ἐκλέγονταν ὄχι μόνο τὰ ἄριστα ζῶα, ἀλλὰ καί σάν θύτες-ἀντιπρόσωποι τῶν ἀνθρώπων οἱ εὐσεβέστεροι, οἱ ἱερεῖς. Καί ὁ φιλόανθρωπος Θεός δεχόταν τίς θυσίες αὐτές καί τίς καθιέρωσε ἐπίσημα μὲ τὸ Μωσαϊκὸ Νόμο.

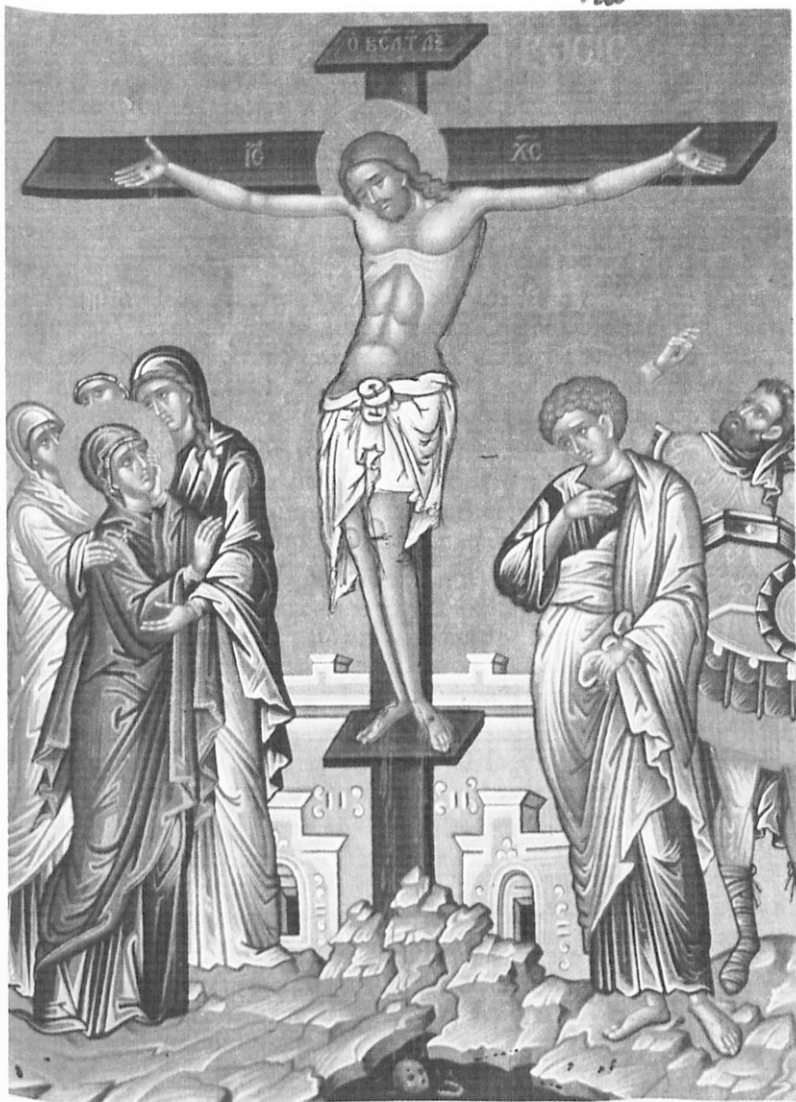
Καί τοῦτο, γιατί ὁ τρόπος αὐτός θά βοηθοῦσε τόν ἄνθρωπο ὄχι μόνο νά αἰσθάνεται τήν ἁμαρτωλότητά του, ἀλλὰ καί νά προσεύχεται αἰσθητότερα ὡς «αἰσθητός» *πού εἶναι*. «*Εγὼ δέδωκα αὐτὸ ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξιλάσκεισθαι περὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ (= τοῦ ζώου) ἀντὶ ψυχῆς ἐξιλάσεται*» (Λευιτ. 17, 11). «*Ἄν ὅσοι θυσίαζαν εἶχαν εἰλικρίνεια, συντριβή καί μετάνοια, δεχόταν ὁ Θεός τίς θυσίες αὐτές ὡς ἔκφραση ἀκριβῶς τῆς ψυχικῆς τους διαθέσεως. «Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον...» (Ψαλμ. 50, 19), ἀποκάλυπτε διὰ μέσου τῶν Προφητῶν Του. «... Αἷμα ταύρων καί τράγων οὐ βούλομαι... ἀφέλτετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου, παύσαθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ἡμῶν...» (Ἦσ. 1, 11, 16).*

Ἄλλ' ἦταν φυσικά «*ἀδύνατον αἷμα ταύρων καί τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας*» (Ἐβρ. 10, 4, 11). Οὔτε καί οἱ ἄνθρωποι-ιερεῖς, ὅσο εὐσεβεῖς καί ἂν ἦσαν, μποροῦσαν νά ἐξαλείψουν ἁμαρτίες. Γι' αὐτὸ καί ὀφείλαν, «*καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καί περὶ ἑαυτῶν προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν*» (Ἐβρ. 5, 3). Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τό τραγικὸ ἀδιέξοδο τοῦ ἀνθρώπου ἀπάντησε καί «*ἐπεφάνη ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις*» (Τίτ. 2, 11 καί 3, 4), δηλ. ἡ θεία Ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἦταν ἐκούσια καί ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

2. Ἡ Σταυρικὴ Θυσία τοῦ Χριστοῦ.

α'. Ἐκούσια καί ἀντιπροσωπευτικὴ.

Ὅπως ἡ θεία Ἐνανθρώπηση, ἡ προϋπόθεση καί τό θεμέλιο τῆς σωτηρίας μας, ὑπῆρξε ἀπόλυτα *ἐκούσια καί ἀντιπροσωπευτικὴ* ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἔτσι καί ἡ Σταυρικὴ Θυσία τοῦ Κυρίου, *πού εἶναι ἡ πραγματοποίηση καί ἡ τελείωση τῆς σωτηρίας μας*. Στό θεῖο σχέδιο τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως συνυπάρχει ἀχώριστη καί ἡ Σταυρικὴ Θυσία τοῦ Υἱοῦ-Λόγου «*ὡς Ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλον Χρι-*

«Ὁ Ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως...».

Σύγχρονη φορητὴ Εἰκόνα, ἔργο τῶν Ἀγιορειτῶν Ἀγιογράφων Παχωμαίων, Καρυές Ἀγ. Ὁρους.

στοῦ, προεγνωσμένου πρὸ καταβολῆς κόσμου» (Α' Πέτρ. 1, 19-20), ὡς «Ἀρνίον ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» (Ἀποκ. 13, 8). Τὰ Πάθη τὰ σεπτά καὶ σωστικά εἶχαν προφητευθεῖ ἑκατοντάδες χρόνια πρὸ τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, ἰδιαίτερα ἀπ' τὸν Προφήτη Ἡσαΐα (Η' αἰ. π.Χ.). Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη μαρτυρία τοῦ Τιμίου Προδρόμου γιὰ τὸ Θεάνθρωπο ἦταν πρόρρηση τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς καὶ λυτρωτικῆς θυσίας Του: «*Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*» (Ἰω. 1, 29).

Ἔτσι ἡ ἀνάληψη ἀπ' τὸ Θεάνθρωπο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ἐξομοίωση μ' ἐμᾶς τοὺς θνητοὺς «*κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας*» (Ἑβρ. 4, 15), θά ἐπεκτεινόταν καὶ στό θάνατο. Ὁ θάνατος ἀκριβῶς θά ἦταν τὸ ἔσχατο καὶ ἀκρότατο σημεῖο τῆς ἀπόλυτα θεληματικῆς καὶ ἐλεύθερης συγκαταβάσεως καὶ ἐξομοιώσεως τοῦ Νέου Ἀδάμ πρὸς τὸ στενάζοντα μέσα στό θάνατο παλαιό Ἀδάμ. Ὅπως λοιπόν ὁ Θεάνθρωπος ἐξομοιώθηκε μέ τὴν ἀνθρώπινη φύση στὰ λεγόμενα ἀδιάβλητα πάθη (πεῖνα, δίψα, κόπο, πόνο κλπ.), γιὰ νά τὰ ἐξαγιάσει, ἔτσι ἐξομοιώθηκε μ' ἐμᾶς καὶ στό θάνατο, γιὰ νά τὸν καταργήσει. Καὶ ἐγίνε αὐτό μέ τὴ μοναδική διπλή καὶ ἀναντικατάστατη ἀντιπροσώπευση ἀπ' τὸ Θεάνθρωπο τοῦ Ἀρχιερέως-Θύτη καὶ ἐξιλαστηρίου Θύματος μαζί. Ὅ, τί μέ τίς ζωοθυσίες πρὶν γινόταν συμβολικά καὶ τυπικά, χωρὶς ποτέ ἀληθινὸ λυτρωτικὸ ἀποτέλεσμα, μόνο τώρα, μέ τὸν ἐκούσιο θάνατο τοῦ Θεανθρώπου, «*ἐφάπαξ καὶ διαπαντός*» πραγματοποιήθηκε γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅλων τῶν αἰώνων! «*Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους*» (= ὅσους εἶχαν ἀνάγκη καθαρισμοῦ. Ἑβρ. 10, 14). «... Ὅθεν καὶ σφάζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' Αὐτοῦ τῷ Θεῷ πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντιγχεῖν ὑπὲρ αὐτῶν» (Ἑβρ. 7, 25).

β'. Τὰ ἅγια Πάθη καὶ ὁ Θάνατος τοῦ Χριστοῦ.

Ὅπως ἡ πραγματικὴ, ἀλλὰ ἀσύγχυτη ἔνωση τῶν δύο φύσεων στό ἓνα Πρόσωπο τοῦ θείου Λόγου εἶναι καὶ θά παραμένει μυστήριο ἀνεξήγητο γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἔτσι καὶ τὰ ἅγια Πάθη καὶ ὁ Θάνατος τοῦ Κυρίου. Ἐπαθε πραγματικά καὶ πέθανε πάνω στό Σταυρό ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου, ἐνῶ ἡ ἀχώριστα ἐνωμένη μαζί τῆς θείας φύσης ἔμεινε ἀπόλυτα ἀπαθής. Τὸ πάθος σημαίνει μεταβολή, «*τροπή*», ἐνῶ ἡ θεία φύση εἶναι ἀπόλυτα ἀμετάβλητη, ἐπειδὴ εἶναι ἄυλη, τελεία καὶ ἀπειρη. Ὅπως καὶ κατὰ τὴ θεία Σάρκωση οὔτε ἀλλοιώθηκε οὔτε μίκρυνε ἡ θεία φύση, πού «*χώρεσε*» ὅμως καὶ ὑπῆρχε ὁλόκληρη στὴν ἀνθρώπινη, ἔτσι καὶ κατὰ τὸ Πάθος. Ἐνωμένη, ἀλλὰ ἀσύγχυτη μέ τὴν ἀνθρώπινη ἔμεινε ἀπαθής. Ἀντίθετα, ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἐνῶ χάρη στήν ὑπερφυσικὴ Σύλληψη καὶ τὴν «*ὑποστατικὴ*» ἔνωση στό ἓνα Πρόσωπο τοῦ θείου Λόγου μέ τὴ θεία ἦταν καὶ αὐτὴ ἀπαθής, ἐγίνε, χωρὶς νά εἶναι, ἀπὸ ἄκρα συγκατάβαση παθητὴ καὶ θνητὴ «*δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν*».

Μάλιστα ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου, ἀκριβῶς γιατί ἦταν ἀναμάρτητη καί «κατὰ φύσιν» ἀπαθής, γι' αὐτό καί ἦταν ἀσύγκριτα πιο *εὐαίσθητη* στὸν πόνο. Κανενὸς θνητοῦ ὁ πόνος καί τὰ βάσανα καί ὅλων μαζί τῶν ἀνθρώπων ὅλων τῶν ἐποχῶν δέν μποροῦν γι' αὐτό νά συγκριθοῦν καί ν' ἀντισταθμισθοῦν μέ τὸν πόνο καί τὴν ὀδύνη τοῦ Κυρίου, «*ἃ δι' ἡμᾶς ἐκὼν ἠπέμεινε*» ἐπάνω στό Σταυρό. Καί ἐνῶ ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ ἀνυπολόγιστο καί ἀσήκωτο ἀνθρώπινα βάρος τοῦ πόνου καί τῆς ὀδύνης, σωματικά καί ψυχικά, πραγματικά ὑπέφερε ὁ Κύριος, τὸ ὑπέμεινε μέ ἄκρα ὑπομονή ὡς ἄνθρωπος. Μόνο γιὰ νά φανεῖ ὁ πραγματικός Του πόνος, μᾶς ἔδειξε μέ τὴν ἀγωνία τῆς Γεθσημανῆ καί τῆς κραυγῆς ἐπάνω στό Σταυρό «*Ἦνα τί με ἐγκατέλιπες*» πόσο ἀφόρητος ἦταν ἀνθρώπινα.

Γι' αὐτὸ μέ τὸ δικό Του πόνο ὁ Κύριος μπόρεσε ὡς ἄνθρωπος νά ἐξαλείψει κάθε ἀνθρώπινο πόνο. Γι' αὐτό καί μόνη ἡ ἀπλή σκέψη τοῦ Πάθους καί τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου μεταδίδει στὸν πιστὸ θεία δύναμη καί παρηγοριά. Γι' αὐτό, ὅπως γνωρίζουμε, τόσο πολὺ τὰ τιμοῦμε καί τὰ λατρεύουμε τὰ ἅγια Πάθη (Μ. Ἑβδομάδα, ἀλλὰ καί κάθε μέρα Ϛ' καί Θ' Ὡρα στοῦ Ὁρολόγιου, καί κάθε Τετάρτη καί Παρασκευή, Παρακλητική). Γι' αὐτὸ ἐπίσης γιὰ τὸν πιστό, μετὰ τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου, ὁ πόνος ὁ ἀνθρώπινος ἔχει βαθύτατο νόημα καί εἶναι μιά κατὰ δύναμη συμμετοχὴ στοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου, ποὺ λυτρώνει.

γ'. Ἀποτελέσματα καί πλεονεκτήματα τῆς Σταυρικῆς θυσίας τοῦ ἱ. Χ.

Ὅλες οἱ θαυμαστές ἐξεικονίσεις καί ὅλοι οἱ μυστικοί καί πραγματικοί πόθοι τοῦ ἀνθρώπου ἐκπληρώνονται μόνο στό Σταυρό-Ἑσταυρωμένο «κατὰ τὰς Γραφάς», ὅπως ὁμολογοῦμε στό Σύμβολο τῆς Πίστεως.

Ἔτσι, γιὰ ν' ἀρχίσουμε ἀπ' τὸν «ἀπολοσθέντα Παράδεισον» τῆς Ἑδέμ, ἐνῶ τὸ ξύλο-δένδρο τῆς «γνώσεως» μέ τὴν παρακοή τοῦ Ἀδάμ προκάλεσε τὸν περιεκτικό/θάνατο, τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ μέ τὴν ὑπακοή τοῦ Νέου Ἀδάμ στοῦ Θεοῦ Πατέρα νεκρώνει τὴ νεκροποιὸ ἁμαρτία καί βλαστάνει καί βλυστάνει τὴ ζωὴ, τὴν ἀληθινὴ «γνώση» καί θέωση. Ὅπως ἀπ' τὴν πλευρά τοῦ Ἀδάμ προῆλθε ἡ Εὐα (= μητέρα ζωῆς φυσικῆς), ἔτσι καί ἀπ' τὴν πλευρά τοῦ Νέου Ἀδάμ προῆλθε ἡ Ἐκκλησία, ὡς μητέρα ὑπερφυσικῆς ζωῆς: «*ἔδωκε καὶ αἷμα*». Πράγματι, μέ τὸ ζωοποιὸ Μυστήριό τοῦ Βαπτίσματος ὁ ἁμαρτωλὸς καθαρίζεται, γεννᾶται καί ἀνίσταται «ἐν Χριστῷ», ἐνῶ μέ τὸ ἀγιότατο Μυστήριό τῆς θ. Εὐχαριστίας-Κοινωνίας τρέφεται καί ἀναγεννᾶται καί μετέχει στὴν κατὰ χάρη θέωση καί αἰώνια ζωὴ.

Ἐξάλλου ὁ Σταυρός-Ἑσταυρωμένος εἶναι τὸ ἀληθινὸ *σύμβολο* τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό. Μέ τὴν *κάθετη διάστασή του* συμβολίζει ταυτόχρονα τὴν κατερχομένη Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καί τὴν ἀνερχομένη καί *ὑψοποιό* ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων, στοῦ πρόσωπο τοῦ ἀντιπροσώπου τους Νέου Ἀδάμ, πρὸς τὸ Θεό Πατέρα. Ἐνῶ μέ τὴν *ὀριζόντια διά-*

στασή του συμβολίζει επίσης την έκτεινομένη σέ όλους τούς ανθρώπους καί ὅλα τὰ ἔθνη θεία Ἀγάπη, ὅπως καί τήν *ἐνοποιό ἀγάπη* ὅλων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τό Θεό διὰ μέσου τοῦ Ἑσταυρωμένου ἀντιπροσώπου τους.

Τέλος διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι τό μυστικό Σῶμα Του μέ κεφαλή τόν ἴδιο τό Χριστό, *συνεχίζεται ἀνάιμακτη, ἀλλά πραγματική ἡ Σταυρική Θυσία τοῦ Χριστοῦ*, γιά νά μετέχουν αἰσθητά καί ἀληθινά οἱ πιστοί Του στή σωτηρία καί θέωση πού πηγάζει ἀπ' τήν πανσωστική Ἐκείνη Θυσία. Ἀόρατος, ἀλλ' ἀληθινός Μ. Ἀρχιερεὺς ὁ Χριστός συνεχίζει τό ἀρχιερατικό Του ἀξίωμα καί λειτούργημα διὰ μέσου τῆς θ. Εὐχαριστίας, ὅπου *«Αὐτός ἐστίν ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος»* (Εὐχή Χερουβ. θ. Λειτουργίας).

γ'. Ὁ Ὅ. Ι. Χ. ὡς αἰώνιος Βασιλεὺς. (Τό βασιλικό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ).

Τό βασιλικό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ σφραγίδα ὅλου τοῦ ἐνιαίου ἀπολυτρωτικοῦ Του ἔργου. Σ' ὅλα τὰ στάδια καί σ' ὅλες τίς ἐνέργειες τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας καί δράσεώς Του ὁ Θεάνθρωπος ἀφήνει ἔμμεσα ἢ ἄμεσα ν' ἀποκαλύπτονται ἀκτίνες καί δείγματα τῆς ἀκτιστῆς δόξας Του καί τῆς παντοδυναμίας Του. Ἦδη ἡ μοναδική *προϊστορία* Του, οἱ Προφητείες, τόν προκηρύσσουν κυρίως ὡς βασιλέα πανίσχυρο καί παγκόσμιο. Καί ὅλες αὐτές οἱ μεσσιανικές ἢ «βασιλικές» προκηρύξεις συνοψίζονται στὸν Εὐαγγελισμό τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀπ' τόν Ἀρχάγγελο Γαβριήλ: *«... Οὗτος ἐστὶ μέγας καὶ νῦν ὁ ὕψιστος κληθήσεται... καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ τῆς βασιλείας Αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος»* (Λουκ. 1, 32-33). Τόσο μάλιστα ἐπίστευσαν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὁ Μεσσίας θά ἔλθει ὡς πανίσχυρος βασιλεὺς, ὥστε δέν τόν ἐπίστευσαν, ὅταν ἦλθε καί φανερώθηκε ταπεινός καί ἄσημος, πράγμα πού ἔκαμε γιά νά μὴν καταφλεχθεῖ ἡ κτίσις ἀπ' τήν «ἀστεκτην» δόξα Του. *«Στολὴ γὰρ Θεότητός ἐστιν»* ἡ ταπείνωση, ὅπως λέγει ὁ μέγας ἡσυχαστής Ἀγ. Ἰσαάκ ὁ Σύρος (Ζ' αἰ. μ.Χ., Ἀπαντα, Λόγ. Κ').

Μόνο κατὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία Του θά ἐμφανισθεῖ μέ ὅλη Του τὴ δόξα καί μεγαλοπρέπεια. Ὅσοι κατὰ τὴν πρώτη Του παρουσία ἦσαν καὶ εἶναι *«καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»* καὶ ταπεινοὶ τόν ἀναγνωρίζουν καὶ τόν βλέπουν ὡς Θεό καὶ Βασιλέα (Ματ. 5, 8).

Οἱ πονηροὶ καὶ οἱ πωρωμένοι μόνο μέ τὴ δύναμη καὶ τό φόβο ξυπνοῦν καὶ τρέμουν, ἀλλ' ἡ «πίστις» αὐτὴ δέν τοὺς ὠφελεῖ. *«Καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φοβίσσουσι»* (Ἰακ. 2, 19), πλὴν ὅμως δέν μετανοοῦν. Ἀν δέν ἔκρυβε τὴ δόξα Του καὶ τὴ Θεότητά Του *«διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοντέστι τῆς Σαρκὸς Αὐτοῦ»* (Ἐβρ. 10, 20), δέν θά ἦταν δυνατὴ ἡ προσέγγισή Του. Ὡστόσο ὅμως τόσα δείγματα τῆς Θεότητος καὶ τῆς παντοδυναμίας Του παρουσίασε, ὥστε νά εἶναι ἀναπολόγητοι οἱ σύγχρονοὶ Του καὶ οἱ μετέπειτα ἄπιστοι σ' Αὐτόν. Θ' ἀναφέρουμε τὰ κυριότερα.

Τό θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς Τυφλοῦ (Ίω. 9, 1 κ έξ).
Μικρογραφία ἀπό Εὐαγγελιστάριο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου Ἁγ. Ὁρους, ΙΑ' αἰ.

1. Τά θαύματα τοῦ Χριστοῦ.

Γιά τόν πιστό ὄχι μόνο ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί ἡ δική του ζωὴ, ὅπως καί ἡ ὕπαρξη καί συντήρηση τοῦ Σύμπαντος εἶναι ἓνα *συνεχιζόμενο θαῦμα*. Ἐντούτοις, ἐπειδὴ τοὺς λεγομένους φυσικοὺς νόμους μέ τὴν ἀνέαν ἐπανάληψή τους τοὺς συνηθίζουμε τόσο, ὥστε νά μὴ διακρίνουμε μέσα σ' αὐτούς «τὴν αἰδίων δύναμιν καὶ θεϊότητα» τοῦ Δημιουργοῦ τους (Ρωμ. 1, 20), ὁ Θεάνθρωπος μέ τὴν προσωρινὴ ἀναστολή τους πολλές φορές ἔδειξε φανερά ὅτι τοὺς ἐξουσιάζει. Καί εἶναι θαυμαστό ὅτι τά πλεῖστα θαύματά Του ὁ Θεάνθρωπος τά ἔκανε ἐκδηλώνοντας τὴ *φιλανθρωπία* του σέ πλάσματα δυστυχισμένα πού μέ πίστη Τόν ἰκέτευαν. Γι' αὐτό καί σάν *ὄρο τῆς θαυμα-*

τουργίας ἔθεσε τὴν ἀπλή καὶ θερμὴ πίστι. «Πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι», εἶπε, «καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσῃ ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκος»! (Μάρ. 9, 23· Ματθ. 17, 19-20).

Τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου δὲν ἦσαν μόνο ὅσα περιγράφουν οἱ Εὐαγγελιστές, ὅπως οὔτε οἱ λόγοι Του εἶναι μόνο αὐτοὶ (ΐω. 20, 30-31). Ὡστόσο καὶ ὅσα περιγράφονται στὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια εἶναι πάρα πολλὰ καὶ ἀναφέρονται σὲ πλεῖστες περιπτώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως: α) *θεραπεῖες* παντοίων ἀσθενῶν, τυφλῶν, κωφαλάων, παραλύτων, δαιμονισμένων· β) *ἀναστάσεις* νεκρῶν· γ) μεταβολὴ νε-
ροῦ σὲ κρασί, πολλαπλασιασμός 5 ἄρτων καὶ 2 ἰχθύων, πορεία στὴ θά-
λασσα κλπ· δ) *ἄφεση ἁμαρτιῶν*, τὸ μεγαλύτερο θαῦμα. Καὶ ὅλα μέ-
μονο τὸ *λόγος Του* ἢ μέ μιὰ ὀπλὴ χειρονομία Του. Καὶ τοῦτο, ἐπεὶ διὰ
γὰ τὸ Θεάνθρωπο τὰ θαύματά Του ἦσαν ἡ *φυσικὴ ἐκδήλωση* τῆς
ὑπερφυσικῆς καὶ θείας φύσεώς Του, τόσο στὰ *θεῖα Του*
λόγια, ὅσο καὶ στὰ *θεῖα του ἔργα*, ποὺ εἶναι ἀχώριστα.

2. Ἡ Σταύρωση.

Τὰ ἅγια Πάθη καὶ μάλιστα τὴ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ οἱ ἄπιστοὶ
Ἰουδαῖοι καὶ οἱ διάδοχοί τους τὰ θεώρησαν ὡς ἐσχάτη ἀδυναμία Του
καὶ γι' αὐτὸ Τὸν εἰρωνεύονταν.

Ἐντούτοις, κατὰ τὴ Σταύρωσή Του ὁ Θεάνθρωπος ἔμμεσα ἢ ἄμεσα
(ἄφατη ὑπομονή, ἀγάπη, σεισμός κ.ἄ. σημεία) ἀποκάλυψε ὅτι εἶναι τέ-
λειος ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς καὶ ἐξουσιαστής τοῦ Σύμπαντος·
«*Διὰ τοῦτο βασιλέα Αὐτὸν καλῶ*», λέγει ὁ Ἄγ. ΐω. ὁ Χρυσόστομος·
«*ἐπεὶ διὰ βλέπω Αὐτὸν σταυρούμενον· βασιλέως γάρ ἐστιν* (γνώρισμα) *ἐπὶ τῶν*
ἀμωμένων ἀποθνήσκειν» (PG 49, 413). Τὴ βασιλικὴ ὁμως αὐτὴ ἰδι-
ότητα τοῦ Χριστοῦ τὴ διακρίνουν μόνο οἱ πιστοί, ὅπως συνέβηκε μέ τὸ
συσταυρωμένο Ληστή. Εἶδε δηλ. τὸν Ἐσταυρωμένο ὡς βασιλέα καὶ Τὸν
ἐπικαλεσθήκε: «*Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου*»·
γιὰ ν' ἀκούσει τὴ διαβεβαίωση: «*Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν*
τῇ Παραδείσῳ» (Λουκ. 23, 42-43).

3. Ἡ Θεόσωμη Ταφή.

Τὰ προηγούμενα ἐκπληκτικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα θαύματα, ποὺ
ἦσαν ὁρατὰ καὶ αἰσθητὰ σὲ πολλοὺς, ὑπῆρξαν ἢ σφραγίδα τόσων ἁλ-
λων μαρτυριῶν καὶ ἀποδείξεων ὅτι ὁ Θεάνθρωπος ἐκούσια ἐγίνε ἀληθι-
νός ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἐκούσια παραδόθηκε στό θάνατο. Τὸ ὅτι ἐξάλ-
λου ὁ *θάνατός Του* *ὑπῆρξε πραγματικός*, τὸ ἀποδεικνύουν ἡ
Ταφή Του ἀπὸ δύο πρὶν κρυφοὺς μαθητές Του καὶ βουλευτές, ἀλλὰ καὶ

νόμο επί αιτίου
νόμο της αιτίας

Ο 'Επιτάφιος Θρήνος. Τοιχογραφία «Θεοφάνους του Κρητός», Καθολικό 'Ι. Μονής Σταυρονικήτα 'Αγ. Όρους, Ις' αϊ.

νόμο της αιτίας

τό σφράγισμα του Τάφου καί ἡ φρουρά Του ἀπό στρατιῶτες δυσμενεῖς. Ἐντούτοις, ὁ σωματικός Θάνατος καί ἡ Ταφή του Χριστοῦ δέν ὑπῆρξαν ἔσχατη ἀδυναμία Του, ἀλλά ἔσχατη «οἰκονομία». Μ' αὐτόν τόν τρόπο ἡ ἔξομοίωσή Του μέ τό θνητό ἄνθρωπο ἐγίνε πλήρως ἀντιπροσωπευτική, πλην «χωρίς ἁμαρτίας». Ἔτσι, ὅπως ὅλων τῶν ἀπογόνων του Ἀδάμ οἱ ψυχές εἶχαν μέ τό θάνατό τους χωρισθεῖ ἀπ' τά σώματά τους καί βρισκόνταν στόν Ἄδη, πού κυριαρχοῦσε ὁ Θάνατος, τό ἴδιο καί ἡ τελεῖα ἀνθρώπινη ψυχή του Νέου Ἀδάμ. Ὑποστατικά καί ἀχώριστα ἐνωμένη μέ τή Θεότητα, ἐκούσια, ἀλλά πραγματικά χωρίσθηκε ἀπ' τό Σῶμα Του μέ τό «Τετέλεισται». Νεκρό καί «ἄπνουν» τό Σῶμα παρέμεινε τριήμερο στόν Τάφο, ἐνῶ ἡ Ψυχή ἐνωμένη μέ τή Θεότητα κατήλθε ἐκούσια στόν Ἄδη, ὅπου ἦσαν ὅλες οἱ ψυχές τῶν ἀπογόνων του Ἀδάμ.

Ἀλλά μόνο μέχρις ἐδῶ «τῇ οἰκονομίᾳ». Ἀπ' ἐδῶ καί μπρός δέν θά «κρύπτεται» πλέον ἡ Θεότητα, ἀλλά θ' ἀποκαλύπτεται φανερότερα καί πληρέστερα. Ἔτσι, τό Σῶμα πρῶτα του Χριστοῦ, ὡς ἀναμάρτητο καί θεωμένο ἐξαιτίας τῆς «ἀντιδόσεως τῶν ἰδιωμάτων» τῶν δύο φύσεων, παρέμεινε τριήμερο νεκρό καί «ἄπνουν» στόν Τάφο, ἀλλ' ἀδιάφθορο, ἄφθαρτο, ὅπως εἶχε καί προφητευθεῖ (Ψαλμ. 15, 10). Ἀνέμενε τήν ἐπάνοδο σ' Αὐτό τῆς θεωμένης ἐπίσης Ψυχῆς του Λόγου, γιά νά ἐνωθεῖ καί πάλι μαζί της καί ν' ἀναστηθεῖ καινό καί ἄφθαρτο στούς αἰῶνες.

4. Ἡ κάθοδος στὸν Ἄδην.

Ἐξάλλου ἡ *Ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ*, ἐνωμένη μέ τῇ Θεότητι τοῦ Λόγου, ὡς ἀναμάρτητη καὶ θεωμένη, δέν ἦταν καθόλου ὑπεξούσια στὸν ἐξουσιαστή ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν Ἄδην. Ἐκούσια ὁμως καὶ αὐτεξούσια κατήλθε ὁ Χριστός σ' αὐτόν *«καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ (τοῦ Ἄδην) πνεύμασι πορευθεῖς ἐκήρυνξε... καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη»*, ὅπως ἀποκαλύπτει ὁ Ἀπ. Πέτρος (Α' Πέτρ. 3, 19 καὶ 4, 6). Μέχρι τῆ στιγμῇ ἐκείνη *«ἐν φυλακῇ»*, δηλ. αἰχμάλωτοι καὶ *«πεπεδημένοι»* ὡς ἁμαρτωλοὶ, *«πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν»* (Ρωμ. 7, 14), ἐξαιτίας τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἦσαν ὅλοι νεκροί.

Ἀκόμῃ καὶ οἱ Δίκαιοι καὶ οἱ Προφῆτες καὶ οἱ εὐσεβεῖς γενικά τῆς Π. Δ. ἦσαν «ἐν φυλακῇ», ἀλλὰ σὲ θέση καὶ κατάσταση *«κρείττονα»* ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Αὐτοὶ διέμεναν στὴν εἴσοδο, στὸν «προκαταρκτικό» Ἄδην, ἀναμένοντας ἀκριβῶς τὴν ἔλευση καὶ σ' αὐτοὺς τοῦ Λυτρωτῆ, πού εἶχαν προκηρύξει οἱ Προφῆτες καὶ τελευταῖος *«χαίρων εὐηγγελίσατο καὶ τοῖς ἐν Ἄδην»* ὁ Τίμιος Πρόδρομος.

Ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι σωτηριῶδεις σταθμοὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου εἶχαν προφητευθεῖ, ἔτσι καὶ ἡ Κάθοδος Του στὸν Ἄδην, ἡ ὁποία καὶ προκηρύσσεται ὡς θρίαμβος ἀκριβῶς τοῦ βασιλέως Χριστοῦ. *«Ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πύλωροί δὲ Ἄδου ἰδόντες σε ἔπιψαν;»* (= ἐτρόμαξαν), ἐρωτᾷ-ἀποκαλύπτει ὁ Θεός-Λόγος στὸν Ἰώβ (38, 17. Πρβλ. Ψαλμ. 15, 10· 29, 4· 67, 19· Ὡς. 13, 14· Ἡσ. 14, 9-15· 45, 2· 49, 8-9· Πράξ. 2, 27-31 καὶ 13, 34-37· Ἐφ. 4, 8-9 κ.ά.). Σαφέστατα ὁμως προεῖπε καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Θεάνθρωπος τὴν τριήμερη Ταφή καὶ Κάθοδό Του στὸν Ἄδην ὡς *«σημεῖον»*-θαῦμα ἥδη προεικονισμένο. Δηλ. *«ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους»*, πού κατάπιε τὸν Προφήτη Ἰωνᾶ, ἀλλὰ καὶ τὸν *«ἐξέβαλε»* μετὰ τριήμερο σῶο καὶ ἀβλαβή (Ἰωνᾶ 2, 1-11· Ματθ. 12, 40· πρβλ. καὶ Ἰω. 2, 18-22).

Ἄλλ' ὁμως δέν ἐσώθηκαν ὅλοι οἱ δέσμοι τοῦ Ἄδην, παρά *μόνο* ὅσοι *ἐπίστευσαν*, ὅλοι δηλ. οἱ πρό τοῦ Νόμου καὶ μετὰ τὸ Νόμο εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴ τους εἶχαν κάποια σπέρματα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, πού ἀναβλάστησαν μέ τὴν ἀνατολὴ στὸν Ἄδην τοῦ Ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης. Ἀκόμῃ ἐπίστευσαν καὶ ἐσώθηκαν καὶ πολλοὶ ἐθνικοὶ καὶ εἰδωλολάτρες καὶ πολλοὶ φιλόσοφοι. Ὅλους αὐτοὺς ἐλευθέρωσε ἀπ' τὰ δεσμά τοῦ Ἄδην ὁ Λυτρωτής καὶ μετέφερε στὸν Παράδεισο, πού ὡς Θεός εἶχε πρὶν ἐγκαινιάσει εἰσάγοντας σ' αὐτόν τὸν εὐγνώμονα Ληστή, ὅπως διδάσκουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες¹.

« Ἡ εἰς ᾽Αδου Κάθοδος ». Ὁρθόδοξη παράσταση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Τοιχογραφία Μανουήλ Πανσελήνου, Πρωτάτο, Καρυές Ἀγ. Ὁρους, ἀρχές 14^{ου} αἰ.

Μετά τριήμερη παραμονή στὸν ᾽Αδη ἡ θεοὑπόστατη Ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἐπέστρεψε στὸ νεκρὸ, ἀλλ' ἀδιάφθορο Σῶμα Του. Τότε, μέ ἐννόμενο καὶ πάλι τὸ Σῶμα μέ τὴ θεοὑπόστατη Ψυχὴ Του, ὁ Θεάνθρωπος ἀναστήθηκε ὡς ἐνδοξος Νικητὴς τοῦ Θανάτου.

Σημείωση.

1. Συνοπτικὴ παράθεση τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἀγίων Πατέρων γιὰ τὴν Κάθοδο τοῦ Κυρίου στὸν ᾽Αδη, καὶ γενικὰ γιὰ τὸν ᾽Αδη, παρέχει ὁ μέγας ἐρμηνευτὴς τῆς Ὁρθόδοξης Παραδόσεώς μας Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης

(†14 'Ιουλ. 1809) στο βιβλίο του: «'Ερμηνεία εἰς τὰς 'Επτὰ Καθολικὰς 'Επιστολάς..., Βενετία 1806». (Ἐχει ἐρμηνεύσει καὶ τίς 14 'Επιστολές τοῦ Ἀπ. Παύλου σέ 3 τόμους). Ἐρμηνεύοντας λοιπόν τό χωρίο τοῦ Ἀπ. Πέτρου (Α' 3, 19) μνημονεύει τούς λόγους «*Περὶ γεκοιμημένων*» τῶν Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἰω. Χρυσοστόμου, Ἰω. Δαμασκηνοῦ κ.ἄ., σύμφωνα μέ τούς ὁποίους ἐπίστευσαν στό Χριστό καί ἐσώθηκαν «*ὅλοι οἱ πρό Νόμου καί μετὰ Νόμον δίκαιοι...*» καθὼς ἦτον πολλοὶ ἀπό τούς Ἑλλήνας (= εἰδωλολάτρες) καί φιλοσόφους...» (ἐ.ἄ., σ. 121, σημ. 4). Γιά τό λόγο αὐτό ἡ Ὁρθόδοξη Ἀγιογραφία εἰκονίζει τούς μεγάλους Ἑλλήνες φιλοσόφους σέ *νάρθηκες ἰ. Ναῶν*, κυρίως ὅσους ἐπίστευσαν καί ἔγραψαν γιά τήν ἔλευση τοῦ Λυτρωτῆ (Σωκράτης, Πλάτων κ.ἄ.).

5. Ἡ κοσμοχαρμόσυνη Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ.

α'. Οἱ μαρτυρίες καί οἱ «μάρτυρες» τῆς Ἀναστάσεως.

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ὡς σταθμός τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ Του ἔργου εἶναι τό *πλήρωμα καί ἡ μεγίστη ἀπόδειξη τῆς Θεότητάς Του*. Καί οἱ σταυρωτές Του θά Τόν ἐπίστευαν, ἔλεγαν, ὡς Βασιλεῖ Θεάνθρωπο, ἂν εἶχε τή δύναμη νά κατέβει ἀπ' τό Σταυρό, θαυματουργώντας ἔτσι στόν ἑαυτό Του καί ὄχι, ὅπως πρίν, στούς ἄλλους! (Ματθ. 27, 42). Ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία καί ὀλιγοπιστία θέλει νά βλέπει «*σημεῖα*», ἔστω καί ἂν μὴ μπορῶντας νά κατανοήσῃ τά μυστήρια τά διαστρέφει καί τά συκοφαντεῖ.

Στήν περίπτωση ὅμως τοῦ Σταυρικοῦ Θανάτου καί τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡ ἀνθρώπινη ὀλιγοπιστία ἐκδηλώθηκε σ' ὅλη της τήν ἀδυναμία, ἀκόμη καί ἀπό τούς πιστούς Μαθητές Του. Αὐτοὶ τουλάχιστο βλέποντας τά θαύματά Του πρίν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί *τρεῖς νεκραναστάσεις*, Τόν εἶχαν πιστεύσει καί ὁμολογήσει ὡς Θεό. Ἐντούτοις, ἂν καί ἐπανελημμένα καί ρητά Τόν ἄκουσαν νά προλέγει ὅτι θά θανατωθεῖ, ἀλλά καί ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρες θ' ἀναστήθῃ, οὔτε περίμεναν τήν Ἀνάστασή Του, ἀλλ' οὔτε καί πίστευσαν στίς πρῶτες πληροφορίες τῶν Μυροφόρων γι' Αὐτήν. Ἀντίθετα, τά λόγια τους τοὺς ἐφάνηκαν «*ὥσεὶ λῆρος*»! Ἀκόμη καί ὅταν Τόν εἶδαν οἱ δέκα ἀνάμεσά τους, ἐνῶ ἦσαν ἀσφαλισμένες οἱ πόρτες τους, Τόν ἐνόμισαν γιά φάντασμα! Ἀλλά καί πάλι, ἐνῶ οἱ δέκα ἐβεβαίωναν τόν ἀπόντα Θωμᾶ χαρούμενοι: «*ἔωράξαμεν τὸν Κύριον!*», ἐκεῖνος ἀπιστοῦσε ἐπίμονα καί *ζητοῦσε προσωπικά πειστήρια*. Καί βέβαια εἶδε, ἐψηλάφησε, ἐπίστευσε καί προσκύνησε τόν Ἀναστάντα μέ τή συγκινητική ὁμολογία του: «*Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου!*». Ἀλλά καί ἄκουσε τόν ἔλεγχον τῆς ἀπιστίας² καί τό μακαρισμό τῆς ἀπλῆς πίστεως: «... *Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες*» (Ἰω. 20, 19-29).

«Ἡ Ἀνάστασις». Φορητὴ Εἰκόνα Τέμπλου (Δωδεκαόρτι) Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, ἔργο «Θεοφάνους τοῦ Κρητός», 15 αἰ.

Ἀκριβῶς λοιπόν γιά νά θεραπεύσει ὁ Φιλάνθρωπος τήν ἀνθρώπινη ὀλιγοπιστία καί ἀδυναμία, δέν ἀρνήθηκε τά πειστήρια. "Ἐτσι, *«παρέστη-σεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν Αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ»* (Πράξ. 1, 3). Ὑπῆρξαν τόσες πολλές οἱ ἐμφανίσεις Του³, σέ τόσα πολλά πρόσωπα, σέ ποικιλία τόπων καί περιστατικῶν καί πάντοτε τήν ἡμέρα, ὥστε νά μὴ μένει καί ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία γιά τήν αὐθεντικότητα καί ἱστορικότητα τῆς Ἀναστάσεώς Του. Θά εἶναι πλεόν ὑπεραρκετὴ καί γιά τοὺς ὀλιγοπίστους ἡ βεβαιότατη καί ἰσχυρότατη «μαρτυρία» τόσων αὐτοπτῶν καί αὐτηκῶν, οἱ ὁποῖοι στίς ἀπαγορεύσεις, τίς ἀπειλές, τίς φυλακίσεις καί τά βασανιστήρια, γιά νά μὴν κηρύττουν τὸν Ἀναστάντα ὡς Θεὸ καί Σωτῆρα τοῦ κόσμου, ἀπαντοῦσαν: *«Οὐ δυνάμεθα ἡμεῖς ἃ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν»* (Πράξ. 4, 20).

β'. Τό νόημα καί οἱ καρποὶ τῆς Ἀναστάσεως.

1. Τό νόημα τῆς Ἀναστάσεως εἶναι ἡ *κατάργηση τῆς ἁμαρτίας καί τοῦ θανάτου καί ἡ δωρεὰ τῆς καινῆς καί αἰώνιας ζωῆς* τοῦ ἀνθρώπου κοντά στήν Πηγὴ τῆς, τὸν Τριαδικό Θεό. Ἀντίθετα, χωρὶς τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου δέν ἔχει κανένα νόημα, ὅπως παραδέχονται ἰδιαίτερα σήμερα καί οἱ ἄθεοι «Ὑπαρξιστές»⁴. Ἀκριβῶς τό θέμα τοῦτο ἀναπτύσσει μέ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα ὁ πρῶν φοβερός διώκτης τῶν πιστῶν τοῦ Ἀναστάντος, ὁ Ἀπ. Παῦλος, τοῦ ὁποῖου ἡ «ἐπιστροφή» ὀφείλεται σέ θαυμαστή καί ἱστορικὴ ὁπτασία τοῦ Ἀναστάντος, πού γι' αὐτό καί τήν ἐπικαλεῖται πολλές φορές⁵. Τό συμπέρασμα τόσο τῆς «μαρτυρίας», ὅσο καί τῆς «θεολογίας» τοῦ Ἀπ. Παύλου εἶναι ὅτι ἡ *Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καί ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν-ἀνθρώπων εἶναι ἀλληλένδετες*. Ἐτσι, ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀδιαμφισβήτητο ἱστορικὸ γεγονός, τό ὁποῖο ἀκριβῶς εἶναι καί ἡ βεβαίωση καί ἐγγύηση καί τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

2. Ἐξάλλου, ἐνῶ ἡ ἀνάσταση τῶν ἀνθρώπων εἶναι μελλοντικὸ γεγονός, ὅμως μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ *ἀρχίζει νά πραγματοποιεῖται ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ*. Ὅπως ἡ ἁμαρτία καί ὁ θάνατος ἔχουν στήν ψυχὴ καί στό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου προοδευτικὴ φθοροποιό καί νεκροποιό ἐνέργεια, ἔτσι καί ἡ δύναμη τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Καινοποιεῖ, ἀφθαρτίζει καί ἀπαθανατίζει τὸν πιστό ἄνθρωπο ἀπ' τήν παρούσα ζωὴ, ὅπου γίνεται ἡ *πρώτη ἀνάσταση*. Αὐτὴ ἡ *πρώτη ἀνάσταση* σάν σπορά καί ἐμβόλιο γίνεται κατὰ τό Ἅγιο Βάπτισμα, πού εἶναι ἡ συμβολικὴ, ἀλλὰ πραγματικὴ συμμετοχὴ τοῦ πι-

στοῦ στοῦ Θάνατο καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Κατά τή «βάπτισι» – κατάδυση στήν ἰ. Κολυμβήθρα πεθαίνει καί θάπτεται ὁ ἁμαρτωλός, «ὁ παλαιός ἄνθρωπος», καί κατά τήν ἀνάδυση-ἐξοδὸ ἀνασταίνεται «ὁ καινός ἄνθρωπος ὁ κατὰ Θεὸν πισθείς» (Ἐφ. 4, 24), ἐνδεδυσμένος τὸν ἴδιον Χριστό: «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλουία». Ἡ ζωὴ τοῦ πιστοῦ μετὰ τὸ Ἁγ. Βάπτισμα καί τὸ Χρίσμα πρέπει νὰ εἶναι χριστοειδής, ἁγία. Αὐτὴ ἡ ἀγιότητα σ' ὅλες τῆς τῆς μορφῆς εἶναι ἀκριβῶς ἡ «πρῶτὴ ἀνάστασις», ἡ ὁποία αὐξάνεται καί καρποφορεῖ καί φθάνει στὴ σχετικὴ καί κατὰ χάρι «θέωση». Δηλ. ἡ δυναμικὴ (ὄχι στωϊκὴ) ἀπάθεια τῶν Ἀγίων, τὰ διάφορα χαρίσματα, καί μάλιστα τὸ θαυματουργικόν, ἡ ἀφθαρσία τοῦ σώματός τους μετὰ θάνατον, ἡ εὐωδία καί μυροβλυσία τῶν Ἀγίων Λειψάνων, οἱ ἰάσεις καί τὰ θαύματά τους, ὅλα αὐτὰ εἶναι καρποὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Θεανθρώπου, εἶναι ἡ Θεανθρωποποίηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ.

3. Αὐτός ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος πού τὸ κοσμοχαρμόσυνο γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ στήν καθαυτὸ ἀναστάσιμη Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας δέν εἶναι μιὰ ἀνάμνησις ἢ ἀναπαράστασις ἀπλῶς τοῦ μεγαλυτέρου γεγονότος τῆς ζωῆς τοῦ Θεανθρώπου. Ταυτόχρονα καί ἀχώριστα εἶναι καί ἡ ζωντανὴ συμμετοχὴ καί κατοχή, ἡ ἐπέκτασις καί αἰώνια παράτασις τῆς παρουσίας τοῦ Ἀναστάντος μέσα στήν Ἐκκλησίαν Του, πού εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀναστημένο καί θεωμένο Σῶμα Του μέ Κεφαλὴ Αὐτόν τόν ἴδιον. Γι' αὐτό καί στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησίαν ἡ Ἀνάστασις, ὡς πραγματικὴ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στήν ἀναστημένη ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη δοξολογία καί ψαλμωδία χαρμόσυνη τῆς «Ἡμέρας» πού ἀνέτειλε καί λάμπει τὸ «ἀνέσπερον Φῶς» καί διαρκεῖ αἰώνια! «Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἁγία Ἡμέρα... Ἑορτῶν ἑορτὴ καὶ πανηγυρὶς ἐστὶ πανηγύρεων, ἐν ᾗ εὐλογοῦμεν Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας!» (Εἱρμός Ἡ Ὡδῆς Πάσχα).

4. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι καί ἡ ἀσύγκριτη διαφορὰ μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καί ὁποιασδήποτε ψευδοθρησκίας ἢ φιλοσοφίας ἢ ἠθικοκοινωνικῆς «θεωρίας». Γιατί καμμιὰ ἀπ' αὐτὲς τῆς ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις δέν πιστεύει καί δέν ζεῖ τὸ ἀποκλειστικὰ χριστιανικὸ δόγμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἡ ἀπαρχὴ καί ἡ ἐγγύηση καί τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί χωρὶς τὴ ζωντανὴ πίστιν στήν Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ καί τὴν ἀνάστασις τῶν νεκρῶν δέν ὑπάρχει οὔτε Χριστιανισμός οὔτε Χριστιανός. Ὅλες οἱ ἀλήθειες τοῦ Χριστιανισμοῦ στηρίζονται στήν «κοινὴν Ἀνάστασιν», πού, ἂν εἶναι «πλάνη», γιατί νὰ μὴν εἶναι «πλάνες» καί πάντως ἄχρηστες καί ὅλες οἱ ἄλλες ἀλήθειες;

Σημειώσεις.

1. Βλ. Μαθ. 12, 39-41· 17, 9· 20, 18-19 κ.ά.
2. Πρβλ. και τον έλεγχο του Αναστάντος για την άπιστία στις Προφητείες της Π. Δ. σχετικά με τα Πάθη και την Ανάστασή Του, Λουκ. 24, 25-26.
3. Βλ. Μαθ. 28, 1 κέξ., Μάρκ. 16, 1, 1 κέξ., Λουκ. 24, 1 κέξ., Ίωάν. 20, 1 κέξ., Πράξ. 1, 1-8, Α΄ Κορ. 15, 5-9, κ.ά. Αναστρεφόμενος επί σαράντα ημέρες μέ τους Μαθητές Του ο Αναστάς τους έχάρισε και τους μετέδωσε:
 - α) την ακλόνητη βεβαιότητα στη Θεότητα Του
 - β) την εύλογία της ειρήνης και της χαράς
 - γ) τη χάρη της Αρχιερωσύνης, της θαυματουργίας και άλλα χαρίσματα, τα οποία θά «έσφραγίζε» τό Άγιο Πνεύμα, πού επίσης τους υποσχέθηκε, όπως και τη δική Του «μυστική» παρουσία «εις τόν αιώνα» και
 - δ) την έντολη νά πορευθούν σ' όλα τά έθνη και νά κηρύξουν «τό Εὐαγγέλιον πάση τῇ κτίσει».
4. Η ύπαρξη του ανθρώπου είναι ένα «άνώφελο πάθος», πού καταλήγει στη «ναυτία» και στο «ναυάγιο» (Γάλλος Π. Σάρτρ) ή στην «άβυσσο του Μηδενός» (Γερμανός Μ. Χάιντεγκερ).
5. Πράξ. 9, 1 κέξ., 22, 1 κέξ., 26, 1 κέξ., Α΄ Κορ. 9, 1 και 15, 8, Β΄ Κορ. 12, 1-10.

6. Η ένδοξη Ανάληψη του Κυρίου.

α'. Τό γεγονός της Αναλήψεως.

Η ένδοξη Ανάληψη του Κυρίου, ως έσχατος σταθμός του ένιαίου απολυτρωτικού Του έργου, είναι τό αποκορύφωμα και ή σφραγίδα, αλλά και ό μεγαλειώδης θρίαμβος του βασιλικού Του αξιώματος. Όστόσο, ως ή τελευταία επί της γής σκηνή της παρουσίας του Θεάνθρώπου, ή Ανάληψη είναι σκηνή μεγαλειώδης και λαμπρότατη, αλλά ταυτόχρονα και γαληνότητα και γλυκύτατη!

Όπως περιγράφει τό γεγονός ό Ευαγγελιστής Λουκάς, ό Αναστάς όδήγησε τους αγαπημένους Του στη Βηθανία, στις ανατολικές υπώρειες του Όρους των Έλαιών. Έδώ, αφού τους έδωσε τίς τελευταίες Του υποθήκες, «*επάρας τας χείρας Αυτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. Καί ἐν τῷ εὐλογεῖν Αὐτόν αὐτοὺς διέστη ἀπ' αὐτῶν καί ἀνιέμετο εἰς τὸν οὐρανόν*» (Λουκ. 24, 50-51). Καθώς δηλ. Τόν έβλεπαν νά τους εύλογεῖ, «*ἐπήρθη καί νεφέλη φωτεινὴ ὑπέλαβεν Αὐτόν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν*» (Πράξ. 1, 9).

Άλλ' ένῶ οί Μαθητές έκθαμβοί ατένιζαν την ήρεμη και γλυκύτατη ανύψωση του Κυρίου μέσα στη φωτεινή νεφέλη, παρουσιάσθηκαν ανάμεσα τους δυό λευκοντυμένοι Άγγελοι, οί όποιοι τους είπαν ότι κατά παρόμοιο τρόπο θά έλθει πάλι ό Θεάνθρωπος Ίησους ἀπ' τόν οὐρανό

Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. Φορητὴ Εἰκόνα Τέμπλου (Δωδεκαόρτου) Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, ἔργο «Θεοφάνους τοῦ Κρητός», 15 αἰ.

στή γῇ κατά τή Δευτέρα Παρουσία Του (Πράξ. 1, 10-11). «Καί αὐτοί (οἱ Μαθητές) προσκυνήσαντες Αὐτόν ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης» περιμένοντας τήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού θά γινόταν τήν Πεντηκοστή.

β'. Τό πολυσήμαντο νόημα τῆς Ἀναλήψεως.

1. Ἡ πρώτη ἔννοια τῆς Ἀναλήψεως (ἀπ' τό ἀναλαμβάνω = ἀνακτῶ, ξαναπαίρνω) εἶναι ἡ ἀνάκτηση ἀπ' τόν Κύριο τῆς δόξας πού εἶχε ὡς Θεός ὁμοούσιος καί σύνθρονος στούς κόλπους τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τή δόξα καί τή θέση αὐτή κατεῖχε πάντοτε ὁ Κύριος καί κατά τήν ἐπίγεια παρουσία Του, ἀλλ' ὡς «νύξ ἀνθρώπου» ἔκρυβε τή Θεότητά Του καί μόνο ἔμμεσα μέ τά θαύματά Του καί περισσότερο μέ τή θεία Μεταμόρφωσή Του τήν ἐφάνερωσε.

2. Ἡ δευτέρη ἔννοια τῆς Ἀναλήψεως εἶναι ἡ ἀνοδος-ἀνύψωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κυρίου καί ἀντιπροσωπευτικά τῆς καθολικῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στό Θρόνο τῆς Θεότητος. Αὐτό εἶναι τό καινό καί παράδοξο θαῦμα, ἡ νέα δημιουργία καί τάξη, πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ὑποστατική ἔνωση τῆς θείας καί ἀνθρωπίνης φύσεως στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου. Ἀχώριστη αἰώνια, ἀλλ' ἀσύγχυτη θά παραμένει στό Θρόνο τῆς Θεότητος μαζί μέ τή θεία καί ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου ὡς ἀντιπροσώπου καί ἐγγυητῇ γιά τή βέβαιη σωτηρία καί κατά χάρη θέωσή μας. Ἡ ἀνύψωση αὐτή τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, χάρη ἀκριβῶς στό μυστήριο τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως θείας καί ἀνθρωπίνης φύσεως καί τή μετάδοση τῶν ιδιωμάτων τῆς θείας στήν ἀνθρώπινη, εἶναι ἀσύγκριτα ἀνώτερη βαθμίδα καί κατάσταση ἀπ' τήν προπρωτική. Ἐπομένως ἡ ἀπώλεια τῶν χαρισμάτων τῆς «ἀρχεγόνου δικαιοσύνης» ἀνακτήθηκε καί ἔφθασε σέ βαθμό πού ποτέ δέν θά ἔφθανε προπρωτικά. Ὁ Θεός χαρίζει πάντοτε «ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν» (Ἐφεσ. 3, 20).

3. Ἀκριβῶς αὐτή ἡ περίσσεια καί ἡ ἐπαύξηση τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνύψωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπεράνω τῶν Ἀγγέλων. Ἐνῶ οἱ Ἄγγελοι περιβάλλουν μέ ἱερό δέος τό θρόνο τῆς Θεότητος «καλύπτοντας» τό νοερό πρόσωπό τους, οἱ ἄνθρωποι θ' ἀτενίζουν αἰσθητά τή θεία δόξα, πού θ' ἀκτινοβολεῖ ἡ σύνθρονη μέ τή Θεότητα ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου¹.

4. Τέλος στήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου ὡς «Βασιλέως τῆς δόξης καί Κυρίου τῶν Δυνάμεων», δηλαδή στό θρίαμβο τοῦ βασιλικοῦ Του ἀξιώματος, συμμετέχει καί ἡ καθολική ἀνθρώπινη φύση. Οἱ λόγοι τοῦ Ἀναστάντος στούς Μαθητές Του: «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καί ἐπὶ γῆς» (Ματθ. 28, 18) ἀντανακλοῦν καί στήν ἀνθρώπινη

φύση γενικά, ἡ ὁποία ἐπλάσθηκε κυρίαρχος τῆς ὑλικῆς κτίσεως, γιά νά τήν ἐνώσει μέ τόν πνευματικό κόσμο. Καί ἀκριβῶς, ἡ *σύναψη καί ἐνωσις οὐρανίων καί ἐπιγείων* ἔγινε μέ τήν Ἀνάληψή τοῦ Θεανθρώπου στόν οὐρανό καί στή γῆ μέ τήν ἱδρυση τῆς Ἐκκλησίας Του, τῆς ὁποίας θά παραμένει αἰώνια ἡ Κεφαλὴ Τῆς, ὅπως ὑποσχέθηκε στούς Μαθητές Του: «*Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*» (Ματθ. 28, 20).

Υ'. Ἡ ὀρθόδοξη βίωση τῆς πίστεως στόν Ἀναστάντα καί Ἀναληφθέντα Σωτήρα.

1. Ἡ ἀνταπόκριση τῶν Μαθητῶν στήν παρουσία τοῦ Ἀναστάντος καί Ἀναληφθέντος Κυρίου ἦταν ἡ βεβαιότητα τῆς πίστεως στή Θεότητα Του, ἡ λατρευτικὴ προσκύνηση καί τὰ συναισθήματα χαρᾶς, εὐρύνης, εὐγνωμοσύνης καί δοξολογίας γιά τὴ βεβαιότητα τῆς σωτηρίας τους. Ἀκριβῶς, ἡ στάση καί ἀνταπόκριση αὐτῇ τῶν Μαθητῶν μέ τὰ συνακόλουθα συναισθήματα εἶναι τό μέτρο γιά τήν ὀρθόδοξη βίωση τῶν μεγίστων σωστικῶν γεγονότων τῆς θείας Ἀναστάσεως καί Ἀναλήψεως τοῦ Θεανθρώπου καί ἀπό ὅλους «*τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύοντας*» Αὐτόν.

2. Ἐξάλλου ἡ ἀναγκαία συναναστροφή μέ συνανθρώπους πού ζοῦν μακριά ἀπ' τήν ἀληθινὴ πίστη καί λατρεία τοῦ Θεανθρώπου, εἴτε σέ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία καί ἀπιστία εἴτε σέ διαφορὲς πλάνες, αἱρέσεις καί ψευδοθρησκίες, πρέπει νά δημιουργεῖ στόν ὀρθόδοξο πιστό τὰ ἐξῆς διπλά καί ἔντονα συναισθήματα: Αὐξησις τῆς βαθειᾶς εὐγνωμοσύνης του στό Θεάνθρωπο, πού τόν ἀξίωσε νά γνωρίζει τήν ἀληθινὴ Πίστη μέ τὴ γνησιότερη καί ὑψηλότερη ἀνθρωπολογία. Ἀλλὰ καί δημιουργία στήν ψυχὴ του ἐντόνων συναισθημάτων πόνου, συμπαθείας καί ἀγάπης γιά τοὺς ἀδελφούς του. Τὰ συναισθήματα αὐτά, ἐάν εἶναι γνήσια, θά ἀνάπτουν μέσα του καί τήν ἀποστολικὴ διάθεση καί τό ζῆλο τῆς μεταδόσεως σ' αὐτοὺς «*τοῦ φωτός τοῦ Ἀληθινοῦ*». Εἶναι τὰ βιώματα αὐτά ἡ καλὴ πληροφορία τῆς ὀρθῆς πίστεως καί λατρείας τοῦ Θεανθρώπου, πού ἔδωσε τήν Ἐντολὴ στοὺς ἀγαπημένους του νά κηρύξουν τό Εὐαγγέλιον «*πάσῃ τῇ κτίσει*».

Σημειώσεις.

1. Στὴν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου ἀναφέρεται κατὰ τοὺς Ἀγ. Πατέρες ὁ μεσσιανικὸς Ψαλμός 23 (στ. 7-10), πού ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει ἀναπτύξει σέ ὠραίους ὕμνους τῆς Ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως.

2. Ὁραιότατη εἶναι ἡ ὑμνολογικὴ διατύπωση αὐτῆς τῆς ἐνώσεως στὸ Κοντάκιο τῆς Ἑορτῆς, ποὺ συνοψίζει καὶ ὅλο γενικὰ τὸ νόημά Της ὡς ἐξῆς:

«Τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν,
καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἐνώσας τοῖς οὐρανίοις,
ἀνελήφθης ἐν δόξῃ, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
οὐδαμόθεν χωριζόμενος,
ἀλλὰ μένων ἀδιάστατος,
καὶ βοῶν τοῖς ἀγαπῶσί Σε·
Ἐγὼ εἰμι μεθ' ἡμῶν
καὶ οὐδὲις καθ' ἡμῶν» (Ἦχος Πλ. Β').

2. Ἐξάλλου ἐδῶ, στὴν ἐνδοξη Ἀνάληψη, ἐφαρμόζουν καὶ οἱ λόγοι τοῦ Θεοφόρου Παύλου γιὰ τὸν Κύριο: «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς Αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο Ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν Ὄνομα (Κ.Ι.Χ.), ἵνα ἐν τῷ Ὄνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλῶσσαι ἐξομολογήσῃται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς» (Φιλιπ. 2, 9-11).

Προϊνδοξίαν
Νὼ δεικνῶτε τὸν Χριστόν
Νὼ οὐξάτε ὑπεροχὴν αὐτοῦ
Χρῆμα
ὅτι ἡ ἀρετὴ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΑΓΙΟ ΠΝΕΥΜΑ

«Καί τις τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κρυφίον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

Ἡ λύτρωση καὶ ὁ ἀγιασμός, πού μέ τῇ θεΐᾳ Ἐνανθρώπησιν καὶ ἰδιαίτερα μέ τῇ Σταυρικῇ Θυσίᾳ καὶ τὴν Ἀνάστασιν Του ἐξασφάλισε ὁ Κύριος, ἔγινε στήν «κοινὴ» ἀνθρώπιν φύσιν γεγονός καθολικό, ἀντικειμενικό. Λυτρώθηκε καὶ ἀγιάσθηκε ἡ μολυσμένη ἀπ' τὴν πτώσιν τοῦ Ἀδάμ ρίζα μας. Αὐτὴν τὴν «κοινὴ» καὶ ὁμοία καθ' ὅλα φύσιν μας πῆρε ὁ Κύριος. Δέν πῆρε ὁμοίαν κανένα «πρόσωπο» ἀνθρώπιν. Ἀντίθετα, Αὐτός «δάνεισε» τὴν ὑπόστασιν Του στήν ἀνθρώπιν φύσιν Του, ὥστε ν' ἀποτελέσει ἓνα πρόσωπο, τὸ Πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἐμενε λοιπὸν ἓνα κενό: ἡ λύτρωση τοῦ κάθε προσώπου-ἀνθρώπου ἀτομικά, ὑποκειμενικά. Γιά τὴν «ἐκπλήρωση» καὶ «τελειώση» λοιπὸν «ὑποκειμενικά» καὶ ἀτομικά πλέον τῆς σωτηρίας, μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Υἱοῦ, κατέρχεται κατὰ τὴν Πεντηκοστὴ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἀνάγκη ἰδιαίτερα ἐδῶ νὰ κάνουμε λόγο γιὰ τὸ Πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ἐκάμαμε εἰδικὸ λόγο καὶ γιὰ τὸ Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Λυτρωτῆ καὶ τὸ ἀπολυτρωτικὸ Του ἔργο.

1. Τὸ Πρόσωπο-Υπόστασις καὶ ἡ Θεότης τοῦ Ἀ. Π.

α'. Στὴν Π. Διαθήκῃ. Στὴν Π. Δ., ὅπου ἡ θ. Ἀποκάλυψις ἔχει προ-παρασκευαστικὸ χαρακτήρα, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα παρουσιάζεται περισσότερο ὡς δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ὡς «Πνεῦμα Θεοῦ» (Γεν. 1, 2 καὶ 6, 3· Ψαλμ. 103, 30 καὶ 50, 12, 13). Ὡστόσο ὅμως, ὅπως ρητὰ λέγει τὸ ἱ. Σύμβολο, Αὐτὸ «ἐλάλει διὰ τῶν Προφητῶν», πού εἶχαν σαφὴ ἐπίγνωσιν τῆς Ὑποστάσεως καὶ Θεότητός Του. Ἰδιαίτερα ὁ Προφήτης Ἰωὴλ προφήτευσεν καὶ τὴν κάθοδον τοῦ Ἀ.Π. καὶ ἀκριβῶς τὴν προφητεία του ἐκείνη ἐπιβεβαίωσε ὁ Ἀπ. Πέτρος τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς (Ἰωὴλ 3, 1, 3 καὶ Πράξ. 2, 14-21).

Ὁ Παῖς δι' οὗτον ἐν Αἰῶνι ποιεῖται

β'. Στήν Κ. Διαθήκη. Ἡ πλήρης ἀποκάλυψη τοῦ μυστηρίου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἐγένετο μέ τήν Αὐτοαποκάλυψη τοῦ Θεανθρώπου καί μάλιστα κατά τή θ. Βάπτισή Του (Ἰω. 1, 29-34). Τότε αἰσθητά φανερώθηκε καί τό "Α.Π. μέ σαφή ἐπίγνωση τοῦ Τ. Προδρόμου ὅτι ἐπρόκειτο γιά ἰδιαίτερο θεῖο Πρόσωπο. Εἰδικά ὅμως γιά τό Πρόσωπο καί τή Θεότητα τοῦ "Α.Π. πολλές φορές δίδαξε ὁ Κύριος καί ἰδιαίτερα κατά τό Μ. Δείπνο. Τούς σαφεῖς λόγους Του παραδίδει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης στό 14ο κεφάλαιο¹. Ὑπάρχουν ὅμως καί πολλά ἄλλα χωρία τῆς Κ. Δ. ὅπου σαφέστερα οἱ "Ἅγιοι Ἀπόστολοι μαρτυροῦν τή Θεότητα τοῦ "Α.Π., τοῦ ὁποίου ἔχουν συνείδηση ὅτι εἶναι ὄργανα. Ἐκτός τῶν ἄλλων, ἡ κλασσική ἔκφραση τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου (49 μ.Χ.): «*Ἔδοξε τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι καί ἡμῖν*» (Πράξ. 15, 28), εἶναι ἀκριβῶς ἡ ζωντανή μαρτυρία τῆς πίστεως τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων γιά τήν αἴσθηση τῆς προσωπικῆς παρουσίας καί καθοδηγίας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

γ'. Στήν Ἱ. Παράδοση. Τό προηγούμενο ἄρθρο τοῦ ι. Συμβόλου (381 μ.Χ.) συνοψίζει τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων μέ ἐκπροσώπους κυρίως τούς τρεῖς μεγάλους Καππαδόκες Πατέρες. Ἀμεσα ὅμως ἡ ἑμμεσα ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ Ἱ. Παράδοσή της στηρίζονται καί στηρίζουν τήν πίστη στήν παρουσία τοῦ "Α.Π. ὡς Προσωπικοῦ Θεοῦ ὁμοουσίου καί ὁμοθρόνου μέ τό Θεό Πατέρα καί τό Θεό Υἱό-Λόγο. Ἡ ζωντανή ἔκφραση αὐτῆς τῆς πίστεως εἶναι κυρίως ἡ καθημερινή θ. Λατρεία, ὅπου φαίνεται ὅτι τό "Α.Π. εἶναι ἡ θεία Ψυχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Πνοή (Πνεῦμα) καί ἡ Ζωή της².

2. "Ἅγιο Πνεῦμα καί Ἐκκλησία.

α'. Ὁ "Παράκλητος" – Ἀ. Π. συνεχιστῆς τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεανθρώπου.

Ὅταν ὁ Κύριος τό βράδι τοῦ Μ. Δείπνου εἶπε στοὺς μαθητές Του τούς γνωστούς λόγους: «*Εγὼ εἶμι ἡ Ὁδὸς καὶ ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ζωή*», ἀμέσως πρόσθεσε: «*οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' Ἐμοῦ*» (Ἰω. 14, 6). Αὐτό ἦταν τό ἀπολυτρωτικό Του ἔργο, νά γίνει «*ἡ Ὁδός*», ν' ἀνοίξει γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀντικειμενικά τό δρόμο τῆς σωτηρίας. Γι' αὐτό καί σέ λίγο προσευχόμενος εἶπε στὸν Πατέρα Του: «*τὸ ἔργον ἑτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω*» (Ἰω. 17, 4). Καίτοι ἡ «τελείωσις» τοῦ ἔργου αὐτοῦ θά γινόταν μέ τή Σταυρικὴ Θυσία καί τήν ἀνύψωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στό Θρόνο τῆς Θεότητος μέ τήν Ἀνάληψη, ὡς Θεὸς προλέγει τά πάντα ὁ Κύριος. Μέ θεωμένη πλέον τήν ἀνθρώπινη φύση καί ὡς αἰώνιος μεσίτης – «*Παράκλητος*»³ τῶν ἀδελφῶν Του στὸν Τριαδικὸ Θρόνο θά παρακαλοῦσε τὸν Πατέρα Του νά στείλει

«Ἡ Πεντηκοστή» (Κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους). Φορητὴ Εἰκόνα Τέμπλου (Δωδεκαόρτου) Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, ἔργο «Θεοφάνους τοῦ Κρητός», Ις' αἰ.

σ' αὐτούς «*ἄλλον Παράκλητον*» γιά τή συνέχιση τοῦ ἔργου Του⁴.

Ἔτσι, τὸ ἔργο τοῦ Ἀ. Π. ὡς νέου «*Παρακλήτου*» στή θέση τοῦ Θε-
ανθρώπου θά εἶναι ἀκριβῶς: «*ἡ ὁδός*» πρὸς τὸ μόνο Θεάνθρωπο Λυ-
τρωτή. Ὡς «*Παράκλητος*» θά προσκαλοῦσε, ἀλλὰ καί θά παρηγοροῦσε
καί θά ἐνίσχυε ὅλους ἐκείνους πού θά ἤθελαν νά συνδεθοῦν μέ τὸ
θεανθρώπινο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ γῆς, τήν *Ἐκ-κλησία Του*. Αὐτή
θά ἦταν τώρα ἡ Παρακαταθήκη σωτηρίας, τὸ μυστικό «*Σῶμα Χριστοῦ*»,
μέ ἀόρατη Κεφαλὴ τὸν Ἴδιο τὸ Χριστό (Κολασ. 1, 18) καί Ψυχὴ-Πνεῦμα
τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Γι' αὐτὸ ὁ Ἀπ. Πέτρος, ὅταν ἔλαβε τὸ Ἀ. Π., κάλεσε τοὺς ἀδελ-
φούς του λέγοντας: «*μετανοήσατε καὶ βαπτισθῆτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ
ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δω-
ρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*» (Πράξ. 2, 38). Γι' αὐτὸ καί ὁ Ἀπ. Παῦ-
λος, πού ἔλαβε καί αὐτός μέ τὸ Βάπτισμα τὸ Ἀ.Π., βεβαιώνει: «*Οὐδεὶς
δύναται εἰπεῖν (= νά γνωρίσει - ἀναγνωρίσει) Κύριον Ἰησοῦν (= ὡς Σω-
τήρα του) εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ*» (= παρά μόνο διὰ μέσου τοῦ Ἀ.Π.,
Α' Κορ. 12, 3).

β'. Κάθοδος καί παραμονὴ τοῦ Ἀ. Π. στήν Ἐκκλησία.

Ἡ «*ἐπαγγελία*» – ὑπόσχεση τοῦ Θεανθρώπου ἐκπληρώθηκε δέκα
ἡμέρες μετὰ τήν Ἀνάληψη, τήν ἐορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἡ πρώτη
«*Ἐκ-κλησία*», ἡ πρώτη κλήση καί δωρεὰ σωτηρίας, ἐγίνε στους
Δώδεκα Ἀποστόλους, πού ἀκριβῶς περίμεναν τήν ἐκπλήρωση τῆς
ὑποσχέσεως τοῦ Κυρίου. Τό κοσμοϊστορικό γεγονός περιγράφεται μέ
τρόπο ὄντως μοναδικό στό 2ο κεφ. τῶν Πράξεων. Καί εἶναι ἀκριβῶς
χαρακτηριστικότερο τὸ πῶς ἀρχίζει καί συνεχίζεται τὸ σωτηρι-
ῶδες ἔργο τοῦ Ἀ. Π.: *μόνο μέσα στήν Ἐκκλησία καί διὰ μέ-
σου τῆς Ἐκκλησίας*. Ἐνῶ θά γίνε *προσωπικὴ* ἐπιφοίτηση-ἐμ-
πνευση, ὥστε ἡ ἀντικειμενικὴ σωτηρία νά γίνε ὑποκειμενικὴ, ὁμως
αὐτὴ θά γίνε ἐνῶ:

α) «*ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό*», στό Ὑπερῶ τοῦ Μ.
Δείπνου, τῆς πρώτης θ. Κοινωνίας:

β) «*ἐκάθισέ τε ἐφ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες
Πνεύματος Ἁγίου*» (στ. 1, 3-4).

Αὐτὴ ἡ Ὁδός-μέθοδος εἶναι ἡ μόνη θεοπαράδοτη καί ἀσφαλέ-
στατη ὁδός σωτηρίας. Αὐτὴ τήν Ὁδὸ εὐδόκησε ὁ Τριαδικὸς Θεός νά
καθιερώσει, αὐτὴ καί μόνη παρέλαβε καί κρατεῖ καί παραδίδει ἡ Ἐκ-
κλησία Του ὡς ἱστορικὴ, αὐθεντικὴ, ὄντως θαυματουργικὴ καί ζωοποιό.
Αὐτὴ εἶναι ἡ Ὁδός τοῦ Θεανθρώπου, πού εἶναι ἡ Θύρα τῆς ἀληθινῆς
Μάνδρας καί Ποίμνης σωτηρίας⁵.

Υ'. Τά χαρίσματα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Ἄς ὀνομάσῃμε ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἡ θ. Χάρη, αὐτὴ εἶναι ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁ. Π., ἀλλ' ὡς προσωπικῇ-ὑποκειμενικῇ μετοχῇ στήν ἀντικειμενικῇ σωτηρίᾳ. Ἄν πράγματι ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε Ἁ. Π. καὶ ἂν ἡ καθαρτικῇ, φωτιστικῇ καὶ ἀγιαστικῇ Του ἐνέργεια ὑπῆρξε δραστηρικῇ, *θά φανεῖ ἀπὸ τούτων καρπούς, ποὺ εἶναι ἐσωτερικοί, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικοί.* Ὅπως οἱ ἐνέργειες ἡ τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁ.Π. εἶναι «*ποιχίλα*», τὸ ἴδιο καὶ οἱ καρποὶ εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται τὸ Ἁ.Π. «*θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν*» καὶ συμβολικὰ παριστάνεται στὸ Μυστήριον τοῦ Ἁγ. Χρίσματος, ποὺ μεταδίδει τὸ Ἁγ. Πνεῦμα, μὲ τὴ σύνθεση τοῦ Ἁγίου Μύρου ἀπὸ σαράντα εὐώδη ἀρώματα. Συμβολικὰ ἐπίσης παριστάνονται τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁ.Π. μὲ τὸν ἱ. ἀριθμὸν ἑπτὰ⁶. Τὰ γενικά χαρίσματα τοῦ Ἁ.Π., ἐκτός δηλ. τῶν εἰδικῶν χαρισμάτων, εἶναι κυρίως τὰ ἑξῆς: 1) *ὑπακοή πίστεως* (Ρωμ. 1, 5)· 2) *ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν* (Ἐφεσ. 1, 7)· 3) *φωτισμὸς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ* (Β' Κορ. 4, 6)· 4) *υἱοθεσία* (Ρωμ. 8, 15)· 5) *ὁμολογία* (Ρωμ. 10, 9-10)· 6) *ἀγιασμός* (Ἐβρ. 12, 14)· 7) *ἀρετές* («*ἀγάπη, χαρὰ, εὐφροσύνη – μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη – πίστις, πραότης, ἐγκράτεια*», Γαλ. 5, 22).

Δ'. Τὸ μυστήριον τοῦ Προσώπου τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Ἐνῷ ὁμως ἡ προσωπικὴ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν Ἐκκλησίαν σάν κοινωνία προσώπων καὶ στήν προσωπικὴ ζωὴ κάθε μέλους τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πραγματικῇ, ἐντούτοις τὸ Πρόσωπό Του τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δέν μᾶς τὸ φανερώνει. Κυριολεκτικὰ λάμπει ἡ παρουσία Του ὡς *χάρη καὶ ἐνέργεια*, ὡς *φωτισμὸς καὶ ἀγιασμός*, ἀλλὰ τὸ Πρόσωπό Του παραμένει ἄγνωστο. Σάν νὰ «ὑποχωρεῖ» καὶ νὰ «ἐξαφανίζεται» τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὡς Πρόσωπο, γιὰ νὰ «προβάλλεται» καὶ νὰ λάμπει τὸ πρόσωπο τοῦ πιστοῦ, ποὺ Αὐτὸ φωτίζει καὶ ἀγιάζει. Δίδει τὴ χάρη Του ἐσωτερικὰ καὶ «φανερώνεται» διὰ μέσου τοῦ προσώπου τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φανέρωση λοιπὸν τῆς προσωπικῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνεται διὰ μέσου τῶν ἀνθρωπίνων προσώπων. Ἔτσι, ἐνῷ «*εἰχὼν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα*» (Ἁγ. Ἰωάν. Δαμ., PG 94, 85 B), ἡ «*εἰχώρ*» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι τὸ πλῆθος τῶν Ἀγίων, τὰ θεωμένα μὲ τὴ χάρη Του ἀνθρώπινα πρόσωπα τῶν Ἀγίων.

Σημειώσεις.

1. «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα... ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί... καὶ ἐγὼ ἔρωτήσω (= θὰ παρακαλέσω) τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας» (Ἰωάν. 14, 9-10 καὶ 16-17).

2. Ὅλες οἱ προσευχὲς ἀρχίζουν μέ τό: «Εἰς τὸ Ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», καὶ τὴν καθαυτὴ προσευχή στοῦ Ἀ. Π. ὡς Θεοῦ: «Βασιλεῦ Οὐράνιε...».

Ἐξάλλου σ' ὅλα τὰ λειτουργικὰ βιβλία ὑπάρχουν ὕμνοι στοῦ Ἀ.Π., πού ὕμνεϊ καὶ δοξολογεῖ ὡς Θεοῦ ἡ καθαυτὴ ἀγιοπνευματικὴ ἰ. Ἀκολουθία τῆς Πεντηκοστῆς. Χαρακτηριστικό εἶναι τὸ ἐξῆς Τροπάριο:

«Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἦν μὲν αἰεὶ, καὶ ἔστι καὶ ἔσται οὔτε ἀρξάμενον οὔτε πανσόφμενον, ἀλλ' αἰεὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντεταγμένον καὶ συναριθμούμενον· ζωὴ καὶ ζωοποιούν· φῶς καὶ φωτὸς χορηγόν· ἀντάγαθον καὶ πηγὴ ἀγαθότητος· δι' οὗ Πατὴρ γνωρίζεται καὶ Υἱὸς δοξάζεται καὶ παρὰ πάντων γινώσκεται μία δύναμις, μία σύνταξις, μία προσκύνησις, τῆς Ἁγίας Τριάδος».

(Β' Στιχ. Ἰδιόμελο Αἰῶνων, Ἦχος Δ').

3. Τὴν αἰώνια μεσιτεία τοῦ Θεανθρώπου ὡς «Παρακλήτου» πρὸς τὸν Πατέρα βεβαιώνει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης:

«Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀμάρτητε· καὶ ἐάν τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ Αὐτὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου» (Α' Ἰωάν. 2, 1-2).

4. «Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων· ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν» (Ἰωάν. 14, 25-26).

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἐβεβαίωσε ὁ Κύριος τοὺς Μαθητὲς Του: «... βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας... λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες... ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1, 5, 8).

5. «Ἀμὴν ἀμὴν (= βεβαίωτατα) λέγω ὑμῖν ὅτι Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων... Δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει...» (Ἰω. 10, 7, 9). Ὅλοι ὅσοι ἔκαμαν τοὺς ποιμένες πρὶν ἀπ' Αὐτόν ἦσαν «κλέπται καὶ λησταί» (στ. 8), καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ π.Χ. ἰδρυτὲς θρησκειῶν καὶ φιλόσοφοι, ὅπως καὶ οἱ ἀπιστήσαντες σ' Αὐτόν ἐκπρόσωποι τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας.

6. Ἐννοοῦνται πρῶτα τὰ ἐπτά ἰ. Μυστήρια ὡς «οἱ ἐπτά στυλοὶ τοῦ οἴκου τῆς Σοφίας» (δηλ. τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἡ Ἐνυπόστατη Σοφία, Παροιμ. 9, 1). Ἐπίσης ἐννοεῖται τὸ περίφημο μεσσιανικὸ χωρίο τοῦ Προφ. Ἡσαΐα (11, 2-3): Πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλής ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ.

Ὁ Ἀπ. Παῦλος, ἀφοῦ περιγράφει τὶς «διαιώσεις» τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἀ.Π., καταλήγει: «πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστω καθὼς βούλεται» (Α' Κορ. 12, 8 11).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

«Εἰς Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

1. Ἰδρυση καὶ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕ

Ὁ πρῶτος Ἀδάμ γιὰ νά φθάσει ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα» στοῦ «καθ' ὁμοίωσιν», στὴ θέωση δηλαδὴ κατὰ χάρη, εἶχε τοποθετηθεῖ ἀπ' τὸ Δημιουργό Του στὸν ἐπίγειο Παράδεισο τῆς Ἑδέμ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πρῶτος Ἀδάμ μέ τῇ θεληματικῇ του «ἔκπτωσι» τὸν ἔκλεισε γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἀπογόνους του, ἦλθε ὁ Δεύτερος καὶ Νέος Ἀδάμ, ὁ Κ. ἢ Ἰ. Χ., καὶ τὸν ξανάνοιξε καὶ μάλιστα τὸν ἄπλωσε «ἀπὸ Ἀνατολῶν» (Γεν. 2, 8) σ' ὅλη τὴ γῆ, ὅπου «ἐφύτευσε» (ἐ.ἀ.) τὸ νέο Παράδεισο τῆς Ἑδέμ, τὴν Ἐκκλησία. Ἔτσι ἡ ἰδρυση τῆς Ἐκκλησίας οὐσιαστικά ἐγινε μέ τὴ θεία Ἐνανθρώπησι. Ἡ ἐπίσημη ὁμως ἰδρυσή της ἐγινε μέ τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν Πεντηκοστή, ἔπειτα ἀπ' τὴν ὁποία ἡ σωτηρία ἄρχισε νά γίνεται πραγματικότητα γιὰ τοὺς πιστοὺς, ἄρχισε ἡ νέα γενεὰ τοῦ Νέου Ἀδάμ, ἡ γενεὰ τῶν «λελυτρωμένων ὑπὸ Κυρίου».

Ἡ λέξη ἐκκλησία (ἀπ' τὸ ἐκ-καλῶ = προσκαλῶ κάποιον) σημαίνει πρόσκληση καὶ ταυτόχρονα συνάθροιση τῶν προσκεκλημένων. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὀνόμασε τὴ νέα Ἑδέμ Ἐκκλησία «διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν» (= γιὰτί ὅλους τοὺς προσκαλεῖ καὶ τοὺς συγκεντρώνει μαζί. Ἀγ. Κύριλ. Ἱεροσ., PG 33, 1044). Ἔτσι ἡ πρώτη καὶ βασικὴ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔννοια τῆς κοινωνίας, τοῦ συνόλου.

Ἐξάλλου ἡ κοινωνία καί τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων πού συγκροτοῦν τήν Ἐκκλησία καλοῦνται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό καί μόνο καί μέ σκοπό τή σωτηρία τους διά τῆς πίστεως στό Πρόσωπό Του καί τῆς «μιμήσεως» τῆς ζωῆς Του. Ἔτσι ἡ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας ὁλοκληρώνεται ὡς ἑξῆς:

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κοινωνία-σύνολο τῶν πιστῶν μέ Ἀρχηγό καί «Κεφαλή» τό Θεάνθρωπο Κύριο ὡς Σωτήρα καί Λυτρωτή τους, πρὸς τόν Ὅποιο ἐκδηλώνουν τήν ὀρθή πίστη καί λατρεῖα τους ὅπως Ἐκεῖνος διά μέσου τῶν Ἀποστόλων Του ὅρισε στήν Ἀ. Γ. καί τήν Ἰ. Π.

2. Ἡ οὐσία ἡ φύση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πραγματικό ἀντίτυπο τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ Ἰδρυτῆ της. Ὅπως Ἐκεῖνος, ἔτσι καί ἡ Ἐκκλησία Του, ἔχει ταυτόχρονα καί ἀχώριστα δύο φύσεις, τή θεία καί τήν ἀνθρώπινη. Ἡ θεία φύση της εἶναι ἡ Κεφαλὴ της, ὁ Κ. ἡ. Ἰ. Χ. καί τό Ἅγιο Πνεῦμα, καί εἶναι ἀόρατη, ὅπως ἀόρατη ἦταν ἡ θεία φύση στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου. Ἡ ἀνθρώπινη φύση της εἶναι οἱ ἄνθρωποι-πιστοί, πού διά τῆς πίστεως καί τῶν Μυστηρίων «ἐνσωματώνονται» στό «θεῖο ἀνθρώπινο ὄργανισμὸ» της καί ἀποτελοῦν τό ὁρατό της στοιχεῖο, ὅπως ἡ ἀνθρώπινη φύση στό Θεάνθρωπο. Ἐξάλλου, ὅπως Ἐκεῖνος, γιά νά μᾶς κάμει «κοινωνούς» τῆς θείας Του φύσεως, ἐγίνε ἀνθρώπος «αἰσθητός», ἔτσι καί ἡ Ἐκκλησία, γιά νά μεταδώσει στά μέλη της ἀνθρώπους τῇ θείᾳ Χάρει, χρησιμοποιεῖ καί ὁρατά, αἰσθητά σημεῖα καί σύμβολα.

α'. Ἡ Ἐκκλησία «Σῶμα Χριστοῦ».

Γιά τόν ἴδιο λόγο ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ὀρθότατα ἀπ' τόν Ἀπόστολο Παῦλο καί «Σῶμα Χριστοῦ» (Κολ. 2, 17), τό μυστικό «Σῶμα Χριστοῦ». Ἡ ἔννοια αὐτῇ τοῦ «σώματος» ἐκφράζει τό γεγονός ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ «ἀνακεφαλαιώσις» καί ἡ «μυστικὴ», δηλ. μυστηριώδης καί ἀόρατη συμπερίληψη ὅλης γενικά τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς κοινῆς καί ὁμοίας φύσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἀκριβῶς μάλιστα χάρις σ' αὐτήν τήν κοινότητα-ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κυρίου μέ τῇ δικῇ μας μπόρεσε καί μπορεῖ νά σώξει καί νά λυτρώνει τῇ δικῇ μας φύση, τό «μυστικό Σῶμα» Του.

Ἐξάλλου, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ὡς θεανθρώπινος ὄργανισμός εἶναι πλήρης καί τελεία, ταυτόχρονα εἶναι μία συνέχιση καί ἐπέκταση τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως: «ὁ Χριστός παρῶν μεταξύ μας καί παρατείνόμενος αἰῶνια», ὅπως λέγει ὁ ἱ. Αὐγουστίνος.

Ἡ θεία Κεφαλὴ τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Φορητὴ Εἰκόνα Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, ἔργο «Θεοφάνους τοῦ Κρητός», 15^{ος} αἰ.

Ἐφόσον δηλαδή καί νέα μέλη-πιστοί ἐνσωματώνονται στό «μυστικό Σῶμα» τοῦ Χριστοῦ καί ἐνώνονται «μυστικά» μέ τή θεανθρώπινη φύση Του, εἶναι σάν νά παρατείνεται ἡ θεία Ἐνανθρώπιση, χωρίς αὐτό νά σημαίνει ὅτι δέν ἐγινε ἢ ὅτι δέν ἦταν τελεία.

β'. «Στρατευομένη» καί «θριαμβεύουσα Ἐκκλησία».

Ἀκόμη στό ἀόρατο στοιχεῖο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ὄχι καί θεῖο, ἀνήκει καί τό τμήμα τῶν πιστῶν-μελῶν τῆς πού «ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ», τῶν νεκρῶν, πού δέν παύουν νά εἶναι μέλη τῆς μιᾶς καί αἰωνίας Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ὅρθά μάλιστα οἱ Ἅγιοι Πατέρες κάνουν ἐδῶ τήν ἐξῆς διάκριση: Τό ἐπίγειο τμήμα τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ζώντων μελῶν τῆς, ἀποτελοῦν τή *στρατευομένη Ἐκκλησία*», ἐπειδή μάχονται καί ἀγωνίζονται ἐναντίον τοῦ Διαβόλου καί τῆς ἁμαρτίας. Ὅσοι πιστοί ἀγωνίσθηκαν νικηφόρα καί «ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ» ὡς πιστά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, μετά θάνατον ἀποτελοῦν τό οὐράνιο καί ἀόρατο ἀπ' αὐτή τήν πλευρά τμήμα τῆς, τή *«θριαμβεύουσα Ἐκκλησία»*.

γ'. Ἡ «κοινωνία τῶν Ἀγίων».

Τά στρατευόμενα μέλη ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι, σύμφωνα μέ τήν ἀγαπημένη ἔκφραση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Α' Κορ. 1, 2) «οἱ κλητοὶ ἅγιοι», δηλαδή αὐτοὶ πού ἔχουν κληθεῖ νά «μεταλάβουν» ἀπό τήν ἀγιότητα τῆς ἁγίας Κεφαλῆς τοῦ «σώματος» τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδιαίτερα ὅμως αὐτό ἰσχύει γιά τό οὐράνιο τμήμα τῆς Ἐκκλησίας, τή θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας τά μέλη εἶναι ἡ πραγματική καί ἀμετάβλητη *κοινωνία Ἀγίων*. Ἐκεῖ ἀνήκουν τά ἐκλεκτότερα τέκνα-μέλη τῆς Ἐκκλησίας, οἱ «Ἅγιοι Πάντες». Μαζί τους τά στρατευόμενα μέλη ἔχουν πραγματική κοινωνία-ἐπικοινωνία μέ τήν προσευχή καί μάλιστα κατά τήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου τῆς Θ. Κοινωνίας, τοῦ ἐνοποιοῦ κέντρου τῆς Ἐκκλησίας, πού προσφέρεται καί «ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπανσαμένων... καί πάντων τῶν Ἀγίων». Ἐξάλλου καί οἱ Ἅγιοι προσεύχονται γιά μᾶς, τοὺς στρατευομένους ἀδελφούς τους.

3. Ἰδιότητες τῆς Ἐκκλησίας.

Τῇ συνοπτικότερη διατύπωση τοῦ δόγματος περί τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἔχουμε στό Σύμβολο τῆς Πίστεως:

(«Πιστεύω») «Εἰς Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

α'. **Μία.** Ἐφόσον ἓνας καί μόνος εἶναι ὁ Σωτήρας, *Μία* καί *μόνη*

καὶ αἰώνια εἶναι καὶ ἡ Ἐκκλησία Του: «*Ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα*» (Ἐφ. 4, 4).

Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία εἶναι «*κατ' εἰκόνα*» τῆς Ἀγίας Τριάδος, πού ἔχει μία φύση, ἀλλὰ τρισυπόστατη. Καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι *μία*, ἀλλὰ μυριο-υπόστατη. Καὶ ἡ *ἐνότης* αὐτῇ διατηρεῖται ἀναλλοίωτη ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ πρόσωπα-πιστοὶ ἀνήκουν σέ διαφορετικὸ φύλο, ἡλικία, ἐθνικότητα κλπ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ μοναδικότητα καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας δέν περιορίζεται οὔτε ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο.

Ἡ ἐνότητα ὅμως τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι θεωρία. Εἶναι ζωὴ πού πρέπει ἀπαραίτητα καὶ πάντοτε νὰ ἐκδηλώνεται *ὡς κοινὴ καὶ ἐνιαία*: 1) *πίστις*, 2) *λατρεία* καὶ 3) *διοίκηση*. Ἄν δέν συμβαίνουν τὰ δύο πρῶτα, ἔχουμε *αἵρεση*: ἂν δέν συμβαίνει τὸ τρίτο, ἔχουμε *σχίσμα*: ἄσχετα ἂν τὸ παραδέχονται ἢ ὄχι οἱ αἵρετικοὶ καὶ σχισματικοί.

Συμβολικά, ἀλλὰ πραγματικά ἐκφράζεται καὶ πραγματοποιεῖται ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸ Μυστήριό τῆς θ. Εὐχαριστίας-Κοινωνίας τοῦ ἐνός Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου. Ὁ «*ἄρτος*» τῆς θ. Κοινωνίας συμβολίζει πραγματικά *τὴν ἐνότητα τῶν πιστῶν*, πού, *ἐνῶ εἶναι πολλοί, ὅπως οἱ κόκκοι τοῦ σίτου*, ἐνώνονται σ' ἓνα σῶμα, ὅπως οἱ κόκκοι ἀποτελοῦν *ἓνα ἄρτο*.

β'. Ἀγία. Ἐφόσον Ἀγία εἶναι ἡ Κεφαλὴ τῆς καὶ τῇ ζωογονεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, Ἀγία εἶναι καὶ ἡ Ἐκκλησία. Καὶ ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι ἀκριβῶς ὁ «*ἀγιασμός, οὗ χωρὶς (= χωρὶς τὸν ὁποῖο) οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον*» (Ἐβρ. 12, 14).

Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε πῶς δέν μειώνεται καὶ ἄρα δέν «*βλάπτεται*» ἡ ἀγιότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ ὅτι συμπεριλαμβάνει καὶ μέλη «*ἀμαρτωλά*». Ἀκριβῶς, ὁ Κ. ἡ. Ἰ. Χ. διακήρυξε ὅτι «*οὐκ ἐλήλυθε καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν*» (Λουκ. 5, 32). Καὶ μετὰ τὴν εἰσοδὸ τοῦ στήν Ἐκκλησίαν ὁ κάθε ἄνθρωπος παραμένει ἐλεύθερος καὶ εἶναι δυνατό ν' ἀμαρτήσῃ καὶ πάλι. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ὅπως θά ἰδοῦμε, ἡ Ἐκκλησία διαθέτει τὰ Μυστήρια – μέσα καθαρισμοῦ καὶ ἀγιασμοῦ. Ἡ ἀγιότητα τῆς Ἐκκλησίας δέν προέρχεται οὔτε ἐξαρτᾶται ἀπ' τὰ μέλη τῆς – ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀπ' τὴν Ἀγία Κεφαλὴ τῆς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, πού ἔχουν καὶ μεταδίδουν ἀνεξάντλητη τὴν ἀγιότητα. Μόνο τὰ ἴδια τὰ ἀμαρτωλά μέλη τῆς Ἐκκλησίας βλάπτονται καὶ τελικά «*ἀποκόπτονται*», ἐφόσον θεληματικά ἀμαρτάνουν καὶ δέν μετανοοῦν. Ἀπ' τὴν πλευρὰ αὐτῇ ἡ Ἐκκλησία εἶναι *θεῖο Νοσοκομεῖο*, πού δέχεται ἀρρώστους καὶ ἔχει τὴ δύναμη *ὅλους* νὰ τοὺς θεραπεύει, ἀρκεῖ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ τὸ θέλουν. Ὁ πλήρης διαχωρισμός πραγματικῶν ἀγίων καὶ ἀμαρτωλῶν θά γίνῃ μόνο στὴ μέλλουσα ζωὴ.

γ'. Καθολική. Ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει τὴν πραγματοποιημένη πλέον Ἐντολή τοῦ Θεοῦ Ἰδρυτῆ της: *«πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»* (Ματθ. 28, 19). Στὴν καθολικότητα μάλιστα τῆς Ἐκκλησίας συμπεριλαμβάνεται, ὅπως εἶδαμε, ὄχι μόνο τὸ ἐπίγειο τμήμα της, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπουράνιο, «ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία»: *«ἀναγεφαιώσασθαι (= νὰ συνενώσῃ) τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς»* (Ἐφ. 1, 10. Πρβλ. Γαλ. 3, 28).

Μόνο ὅτι, γιὰ νὰ εἶναι πραγματικὴ ἡ *ὑπερτοπικὴ καὶ ὑπερ-χρονικὴ* αὐτὴ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ ὑπάρχει ἡ πρώτη ιδιότητα: ἐνιαία πίστη-λατρεία-διοίκηση, πού ἔχει σχέση μέ τὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐδῶ ἐπίσης πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε πὼς δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυση τῆς λέξεως «Καθολικὴ», ὡς ιδιότητος τῆς Μιᾶς... Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, μέ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ-τοπικὴ ἐκκλησία. Αὐτοονομάζεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι μέ τὴν παραπάνω ἔννοια καθολικὴ, ἀφοῦ ἔχει ἀλλάξῃ σέ πολλά σημεῖα τὴν ἀρχικὴ καὶ ἐνιαία πίστη-λατρεία-διοίκηση καὶ ἀκολουθεῖ δικό της δρόμο.

δ'. Ἀποστολική. Σὰν *σφραγίδα* γιὰ τὴ γνησιότητα τῶν τριῶν προηγουμένων ιδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας ἔρχεται ἡ Ἀποστολικότη-*τα*. Ὅπως ἀναλυτικότερα εἶδαμε στό πρώτο κεφάλαιο, ὅπου κάμαμε λόγο γιὰ τὴν ἱερά ἢ Ἀποστολικὴ Παράδοση, *τά πάντα στὴν Ἐκκλησίᾳ μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ διὰ μέσου τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων*, πού εἶναι τὸ *«θεμέλιόν»* της, *«ὄντος ἀκρογωνιαίου Αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»* (Ἐφ. 2, 20).

Ἔτσι, γιὰ νὰ εἶναι Ἀποστολικὴ ἡ Ἐκκλησία, πρέπει νὰ ἔχει:

- 1) προέλευση ἀποστολική,
- 2) ἀδιάκοπη καὶ κανονικὴ διαδοχὴ τῶν Ἐπισκόπων της ἀπ' τοὺς Ἀποστόλους, καὶ
- 3) ἀνόθευτη τὴ διδασκαλία της, ὅπως τὴν παρέδωσαν οἱ Ἀπόστολοι στὴν Ἀ. Γ. καὶ τὴν Ἰ. Π.

Πραγματικά, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, πού κατευθύνει καὶ καθοδηγεῖ τὴν Ἐκκλησία, ἐφώτισε τοὺς Ἁγίους Πατέρες νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ μοναδικότητα, τὴν ἀγιότητα, τὴν καθολικότητα καὶ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' τίς νοθεῖες, *τά «ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων»* (Κολ. 2, 22). Καὶ *«ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ»* (Γαλ. 1, 8) ἂν διδάξῃ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι μᾶς παρέδωσαν οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, εἶναι αὐτὴ καθαρὴ ἀπόδειξη πὼς πρόκειται περὶ Διαβόλου μεταμορφωμένου σέ *«ἄγγελον φωτός»* (Β' Κορ. 11, 14).

4. Τό ἔργο καί οἱ ἐργάτες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό «μυστικό Σῶμα» τοῦ Χριστοῦ, εἶναι φυσικό τό ἔργο της νά ταυτίζεται μέ τό ἔργο τῆς Κεφαλῆς της, δηλαδή μέ τό ἀπολυτρωτικό ἔργο τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία αἰώνια παρουσία καί παράταση τοῦ Ἐνανθρωπήσαντος «οἱ ἡμᾶς καί διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν».

Ἐνα τόσο ὕψιστο ἔργο ὅμως δέν ἦταν καί δέν εἶναι δυνατό παρά νά γίνεται ἀπό εἰδικούς καί ἀνάλογα πρὸς τό ὕψος του καταρτισμένους καί μάλιστα ὁλοκληρωτικά σ' αὐτό ἀφιερωμένους «ἐργάτες». Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ἀμέσως μέ τήν ἔναρξη τοῦ ἔργου Του ἀπ' τόν ἴδιο ἐκλέγει καί τοὺς «ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος» Του (Ματθ. 20, 1), πού θά εἶχαν τήν εἰδική καί ἀντιπροσωπευτική ἀποστολή νά συνεχίσουν ἀκριβῶς τό ἔργο Του, δηλαδή τοὺς δώδεκα Μαθητές Του, πού γι' αὐτό «Ἀποστόλους ὠνόμασε» (Λουκ. 6, 13).

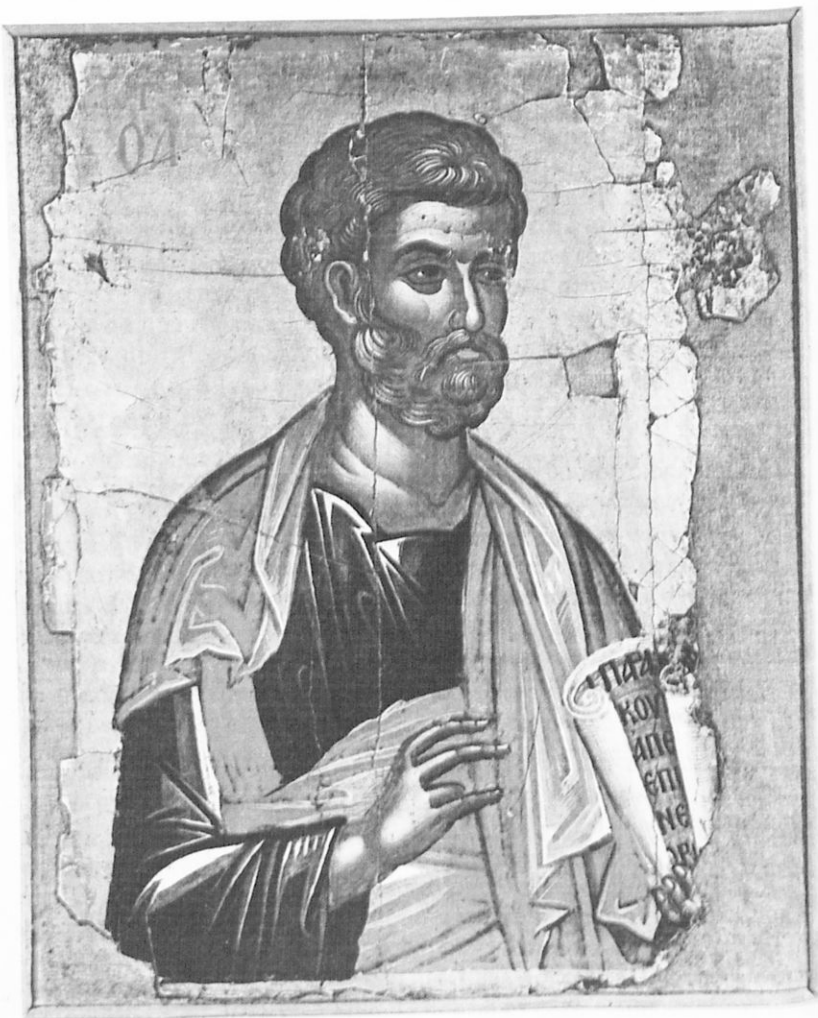
Ἡ Ἐκκλησία λοιπόν συνεχίζει συγκεκριμένα καί ὑπεύθυνα τό ἔργο πού ὁ Ἀρχηγός της ἀνέθεσε στοὺς «δώδεκα θεμελίους» της (Ἀποκ. 21, 14) σύμφωνα μέ τὰ τρία ἀξιώματα Ἐκείνου: τό προφητικό, τό ἀρχιερατικό καί τό βασιλικό. Καί τό συνεχίζει τό ἔργο τοῦτο μέ τοὺς κανονικοὺς διαδόχους τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τοὺς Ἐπισκόπους - Ἀρχιερεῖς καί τοὺς βοηθοὺς τοὺς Ἱερεῖς καί Διακόνους, ἀλλά καί γενικά μέ τοὺς πιστοὺς.

α'. Τό προφητικό-διδασκτικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Σύμφωνα μέ τήν ἔννοια τῆς λέξεως «προφήτης»: διερμηνέας, διδάσκαλος, «προφήτης» τοῦ μέλλοντος, τό προφητικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τριπλό.

1. Ἡ Ἐκκλησία «διερμηνεύει», δηλαδή μεταφέρει καί παραδίδει «αὐτοῦσιο» τό θεῖο λόγο τοῦ «Εὐαγγελίου» τοῦ Κυρίου στή γλῶσσα τοῦ ἀνθρώπου-λαοῦ στὸν ὅποιον ἀπευθύνεται. Καί αὐτό ἐγίνε καί γίνεται «εἰς πάντα τὰ ἔθνη». (Σήμερα ἡ Ἀ.Γ. ἔχει «διερμηνευθεῖ» – μεταφρασθεῖ σέ περισσότερες ἀπὸ χίλιες γλῶσσες, κύριες καί τίς διαλέκτους τοὺς μαζί. Κατὰ θεία εὐδοκία καί εὐλογία ἡ γλῶσσα μας εἶναι ἡ πρώτη-πρωτότυπη: ἀνυπολόγιστη τιμὴ-εὐθύνη!).

2. Ἡ Ἐκκλησία ἐξηγεῖ καί διδάσκει τό θεῖο λόγο, ὥστε νά γίνε κατανοητός στοὺς συγκεκριμένους πιστοὺς, ἀνάλογα μέ τήν ἡλικία, τὴ μόρφωση καί τίς ἀνάγκες τοὺς. Αὐτὴ ἡ ἐξήγηση καί διδασκαλία, ἡ ἀνάπτυξη καί ἐφαρμογὴ τοῦ θείου λόγου γίνεται στήν Ἐκκλησία μέ βάση τό γράμμα καί τό πνεῦμα τῆς Ἀ.Γ. καί τῆς Ἱ. Π. Εἶναι τό λεγόμενο «θεῖο κήρυγμα», πού ἀπὸ τοὺς ἱ. ἄμβωνες τῶν Ναῶν της ἡ

«Λέγει αὐτοῖς (τοῖς μαθηταῖς ὁ Ἰησοῦς)· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ζῶντος. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· μακάριος εἶ, Σίμων... σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ (τῆς ὁμολογίας σου) οἰκοδομήσω μὲν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι Ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. 16, 15-18).

Ὁ Ἅγιος Πέτρος. Φορητὴ Εἰκόνα Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, 15^η αἰ.

καί γραπτά μέ συγγράμματα-έντυπα κάνει διά μέσου τῶν αἰώνων ἡ Ἐκκλησία.

Τά συγγράμματα τῶν Ἀγίων Πατέρων, πού γενικά ὀνομάζουμε *Πατρολογία*¹, εἶναι ἀκριβῶς ἐξήγηση-διδασκαλία τοῦ Θείου λόγου, θησαυρός ἀνεκτίμητος τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐδῶ ἀνήκει ἐπίσης καί ἡ δογματική Ἱ. Π. τῆς Ἐκκλησίας, πού οἱ Ἅγιοι Πατέρες μέ τίς 7 Οἰκουμενικές Συνόδους – καί ὅσες Τοπικές ἀναγνωρίσθηκαν ἀπ' αὐτές – διατύπωσαν κατὰ τρόπο ἀλάθητο. Γι' αὐτό καί οἱ ἀποφάσεις τῶν 7 Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι *ισόκυρες* μέ τήν Ἀ.Γ. Ἐδῶ ἰσχύει ἀπόλυτα ὅ,τι ἔγραψε ἡ Ἀποστολική – Πρώτη Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων σάν θεία σφραγίδα τῶν ἀποφάσεών της: «Ἐδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καί ἡμῖν...» (Πράξ. 15, 28).

3. Τέλος ἡ Ἐκκλησία «προφητεῦει» καί μέ τήν ἔννοια τῆς ἐξαγγελίας τοῦ μέλλοντος, ἀφοῦ στή διδασκαλία της κηρύττει τήν πίστη στήν ἀνάσταση καί στή ζωή τοῦ «μέλλοντος αἰῶνος» σάν μελλοντικά ἀκριβῶς γεγονότα. Ἐπίσης ὅμως καί τό ἰδιαίτερο χάρισμα τῆς «προφητείας» τοῦ μέλλοντος δέν ἔλειψε οὔτε θά λείπει ἀπ' τήν Ἐκκλησία. Μόνο πού αὐτό εἶναι «εἰδικό» χάρισμα καί χαρίζεται σ' ὅσους ἔχουν πολλή πίστη καί ἀγιότητα. Καί πάλι ὅμως ὄχι σ' ὅλους, ἀλλά σ' ὅσους θέλει καί ἐκλέγει γι' αὐτό ὁ Θεός. Ὅσα ἀπ' τά μέλλοντα ἐπρεπε νά γνωρίζουμε μᾶς τά «προφήτευσαν» ὁ Κύριος καί οἱ Ἀπόστολοι καί αὐτά εἶναι «ἐπαρκή» γιά τή σωτηρία μας. Ἐτσι νέες «προφητείες», καί μάλιστα ὄχι σύμφωνες μέ τό πνεῦμα καί γράμμα τῆς θ. Ἀποκαλύψεως, δέν γίνονται οὔτε εἶναι παραδεκτές ἀπ' τήν Ἐκκλησία. Τό προφητικό χάρισμα λοιπόν τῶν «ὀλίγων» προφητῶν στήν Ἐκκλησία μέ τήν ἔννοια αὐτή τοῦ μέλλοντος ἀναφέρεται *μόνο σέ ἠθικά ζητήματα καί ὄχι σέ δογματικές ἀποκαλύψεις*.

β. Τό ἀρχιερατικό-ἁγιαστικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Τή συνέχιση τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου ἡ Ἐκκλησία κάνει μέ τά εἰδικά ὄργανά της, τοὺς κληρικούς, κυρίως μέ τά ἱ. Μυστήρια καί μέ τίς ἄλλες ἱερές Τελετές καί Ἀκολουθίες, πού θ' ἀναπτύξουμε στό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου. Ὅπως θά ἴδουμε, κυρίως τά ἱ. Μυστήρια *Βάπτισμα, Χρίσμα, θ. Εὐχαριστία καί Μετάνοια* εἶναι ἀναγκαιότατα γιά τόν καθαρισμό, τόν ἁγιασμό καί τή σωτηρία τῶν πιστῶν. Γι' αὐτό καί τά τέσσερα αὐτά Μυστήρια εἶναι *ὑποχρεωτικά* γιά ὅλα τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί δέν εἶναι δυνατό νά γίνει καί νά εἶναι κανείς μέλος τῆς Ἐκκλησίας χωρίς τή

συμμετοχή σ' αὐτά. *Εἶναι οἱ μοναδικοὶ ἀγωγοὶ τῆς θείας καὶ σωστικῆς Χάριτος.*

Ἔτσι, ὅπως ἐκτός ἀπὸ τὸν Κύριο δέν ὑπάρχει ἄλλος Σωτῆρας «ἐπὶ τὸν οὐρανόν», τὸ ἴδιο καὶ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας Του δέν ὑπάρχει σωτηρία: «Extra Ecclesiam nulla salus» (= ἔξω ἀπ' τὴν Ἐκκλησία καμμία σωτηρία δέν ὑπάρχει. Ἁγ. Κυπριαν., Περὶ ἐνότη. Ἐκκλ. 6). Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν εἶναι ἡ μόνη «κιβωτὸς σωτηρίας» γιὰ τοὺς πιστοὺς καὶ γιὰ ὅσους ἄκουσαν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. (Γιὰ τοὺς ἄλλους – εἰδωλολάτρες κλπ., πού ἀπὸ ἀγνοία μόνο δέν γνώρισαν τὸ μόνο Σωτῆρα, θά κάνουμε ἰδιαίτερο λόγο).

γ'. Τὸ «βασιλικό»-διοικητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Τέλος, ἡ Ἐκκλησία, σάν κληρονόμος καὶ συνεχιστὴς τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ Κυρίου, ἔχει καὶ *εἰδικὴ ἐξουσία* στὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα, πού ἀσκοῦν ἐπίσης τὰ εἰδικὰ ὄργανά της, οἱ Ἐπίσκοποι-Ἀρχιερεῖς μέ τοὺς βοηθοὺς τους. Κύρια ἐκδήλωση τοῦ βασιλικοῦ-ἐξουσιαστικοῦ ἀξιώματος τῆς Ἐκκλησίας στοὺς πιστοὺς εἶναι ἡ ἐξουσία «τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύνειν» τὰ ἁμαρτήματα, πού ἔχει σχέση καὶ μέ τὸ Μυστήριό της Μετανοίας καὶ μέ ὅ,τι περιλαμβάνουν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες εἶναι ἀκριβῶς οἱ νόμοι πού κανονίζουν καὶ ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα πάντοτε μέ τὸ γράμμα καὶ πνεῦμα τῆς Ἀ. Γ. καὶ τῆς Ἰ. Π., τὸ *Κανονικὸ Δίκαιο* τῆς Ἐκκλησίας, πού ἀναγνωρίζει καὶ τὸ Κράτος.

Τὸ ἔργο τοῦτο λέγεται καὶ *ποιμαντικὸ ἔργο*, ἐπειδὴ, σύμφωνα μέ τὴν ὠραία Παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Ποιμένος (Ἰωάν. κεφ. 10), ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ *Ποίμνη* Του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ διοικητικὸ-ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας δέν ἀποβλέπει – καὶ δέν πρέπει νὰ ἀποβλέπει – σὲ κανένα ἄλλο σκοπὸ παρὰ στὴ διαφύλαξη – σωτηρία τῆς Ποίμνης – τῶν προβάτων, γιὰ τὰ ὅποια οἱ ποιμένες πρέπει καὶ νὰ θυσιάζονται, ἂν χρειασθεῖ, ὅπως ὁ Κύριος: «τὴν ψυχὴν μου τίθημι (= θυσιάζω) ὑπὲρ τῶν προβάτων» (Ἰωάν. 10, 15).

Τὴν ἀσκηση τοῦ διοικητικοῦ-ποιμαντικοῦ ἔργου της ἡ Ἐκκλησία ἔχει κατανεῖμει γιὰ λόγους πρακτικοὺς κατὰ Ἐπισκοπές. Αὐτές εἶναι οἱ Τοπικὲς Ἐκκλησίες μέ κεφαλὴ τὸν Ἐπίσκοπο-Ἀρχιερέα, πού εἶναι ὁ ὁρατὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ, διάδοχος τῶν Ἀποστόλων στὴν περιφέρειά του. Σάν Ἐπίσκοπος ἔχει σκοπὸ νὰ «ἐπισκοπεῖ», νὰ ἐπιβλέπει καὶ νὰ φυλάττει τὰ πρόβατα-πιστοὺς τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως.

Τὴν ὑπέρτατη ὅμως ἐξουσία γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία ἔχει καὶ ἀσκεῖ μόνο ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὅλων τῶν κανονικῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκ-

κλησίας, πού έχουν δηλαδή καί διατηροῦν: ἐνιαία πίστη, λατρεία καί διοίκηση. Γι' αὐτό καί μόνο οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δηλ. οἱ Δογματικοί Ὅροι καί οἱ Ἱεροί Κανόνες, ἔχουν οἰκουμενικό καί ὑποχρεωτικό κύρος γιά ὅλους τοὺς πιστοὺς τῆς Καθολικῆς - Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀποφάσεις - δογματικές ἢ κανονικές - τῶν Τοπικῶν Συνόδων ἀνήκουν ὅπωςδῆποτε στὴν Ἱ. Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν ἔχουν *ἀλάθητο χαρακτήρα*, ἂν δὲν ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Ἡ σύγκληση Οἰκουμενικῆς Συνόδου θεωρεῖται καί εἶναι μέγα ἐκκλησιαστικό γεγονός καί γι' αὐτό ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας τὸ *ἐορτάζει μέ εἰδικές Ἑορτές*. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως ἡ σύγκληση καί ἡ πραγματοποίηση μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, γιὰ νὰ εἶναι πράγματι Οἰκουμενική. Χρειάζεται καί ἡ ἀναγνώρισή της ὡς Οἰκουμενικῆς καί Ἀγίας ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ οἰκουμενικοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας (Κλήρου καί Λαοῦ). Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας ὡς *Ἁγίες Οἰκουμενικές Συνόδους* ἀναγνωρίζει μόνο *Ἑπτά*, ἀντίθετα πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς, πού ὀνομάζουν «οἰκουμενικές» καί συνόδους μετὰ τὴν ἀπόσχιση τους ἀπ' τὴ Μία Ἐκκλησία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀλλοίωσαν καί ἀλλοιώνουν καί τίς ἀποφάσεις τῶν πρὸ τοῦ Σχίσματος Ἑπτὰ Ἀγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν ὁποίων δὲν *δέχονται καί δὲν τηροῦν* τὸ *σύνολο σχεδόν τῶν Ἱ. Κανόνων*. Καί τοῦτο, γιατί στοὺς Ρωμαιοκαθολικισμοὺς τίς Συνόδους ὑποκατέστησε ὁ Πάπας, μέχρις ὅτου τίς κατήργησε (τὸ 1870). Ἡ πρόσφατη «ἀνασούστασή» τους (Β' Βατικανὴ Σύνοδος, 1962) οὐσιαστικά εἶναι *τύπος καί σκιά*, γιατί ἐπικύρωσε τὸ «πρωτεῖο» καί τὸ «ἀλάθητο» τοῦ Πάπα, πού ἀναιροῦν τὴν ἀληθινὴ ἔννοια τῆς Συνόδου.

Σημείωση.

1. Εὐτυχῶς ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1955 καί στὴν Πατρίδα μας ἡ ἔκδοση τοῦ πρωτοτύπου κειμένου ὅλων τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἀγίων Πατέρων, πού ἔγραψαν ἑλληνιστί, ἀπὸ τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» μέ τὸν τίτλο: «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καί Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων». Μέχρι σήμερα ἔχουν κυκλοφορήσει 50 τόμοι (μέχρι τὸ Μ. Βασίλειο). Ἐξάλλου ἀπ' τὸ 1972 ἄρχισαν καί ἐκδόσεις τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἀγίων Πατέρων *σέ κείμενο-μετάφραση, εἰσαγωγές καί σχόλια*, πού βοηθοῦν πάρα πολὺ στὴ μελέτη-κατανόηση τοῦ πατερικοῦ θησαυροῦ. Ὑπάρχουν ὅμως καί πολλὰ συγγράμματα τῶν Ἀγίων Πατέρων πού ἔχουν ἐκδοθεῖ μεμονωμένα καί ἀρκετὰ μεταφρασμένα καί πού μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ εὐκολὰ στὰ διάφορα θρησκευτικὰ βιβλιοπωλεῖα.

Μιά τέτοια ξεχωριστὴ ἔκδοση: κείμενο-μετάφραση-ποικίλα σχόλια εἶναι καί ἡ δική μας ἐρμηνευτικὴ μελέτη στοὺς λόγους τοῦ Μ. Βασιλείου: «*Πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ἀφελοῖντο λόγων*», τὴν ὁποία μνημονεύουμε ἐδῶ, ἐπειδὴ ἀπευθύνεται εἰδικὰ «*πρὸς τοὺς νέους*».

«Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι ἐγένετο αὐτὸν (τὸν Σαῦλον) ἐγγίξιν τῇ Λαμασκῷ, καὶ ἑξαί-
φνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἤκουσε φωνῆς
λέγονσας αὐτῷ· Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; Ἐπεὶ δέ· τίς εἶ, κύριε; Ὁ δὲ Κ-
ριος εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις» (Πράξ, 9, 3-5).

Ὁ Ἅγιος Παῦλος. Φορητὴ Εἰκόνα Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, 15 αἰ.

5. Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στήν Ἑκκλησία.

KZ

α'. Συνέργεια θ. Χάριτος καί ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας.

Ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη καί εὐνοία πού ἔδειξε καί δεικνύει ὁ Τριαδικός Θεός στόν ἄνθρωπο, ὅχι μόνο μέ τή δημιουργία, ἀλλά κυρίως μέ τή ἀνα-
δημιουργία καί σωτηρία του, εἶναι καί λέγεται θεία Χάρη, ἐπειδὴ γίνεται
πάντοτε μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ καί δωρεάν. Καί ὅχι μόνο πρῶ-
τος ὁ Θεός μᾶς ἀγάπησε καί μᾶς ἀγαπᾷ, ἀλλά καί χωρίς νά τό ἀξίζουμε.
Γιὰτί «ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. 5,
8· Α' Ἰω. 4, 19).

Ὡστόσο ὁ Θεός δέν θέλει ποτέ ν' ἀναγκάσει τόν ἄνθρωπο νά Τόν
ἀγαπήσει καί ἐκεῖνος, δηλαδή δέν θέλει νά σώσει τόν ἄνθρωπο
μέ τή βία. Ἀντίθετα, τό μοναδικό δῶρο τῆς ἐλευθερίας, πού ἐχάρισε
στόν ἄνθρωπο, ἔστω καί ἂν ἐκεῖνος τό καταχράσθηκε καί τό διέστρε-
ψε, τό δῶρο τοῦτο σέβεται ἀπόλυτα ὁ Φιλάνθρωπος καί γι' αὐτό θέλει
νά τό ἀνακαινίσει καί νά τό λαμπρύνει μόνο μέ τή θέληση τοῦ ἀνθρώ-
που. Ὁ Θεός δέν ἀπαιτεῖ, ἀλλά παρακαλεῖ: «δός μοι, νιέ, σὴν
καρδίαν»! (Παρμ. 23, 26). «Κρούει» ἀπλῶς, μέ θεία διάκριση, τή θύρα
τῆς καρδιάς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά δέν τήν παραβιάζει, καίτοι ἔρχεται
ὡς Δωρεοδότης. «Κρούει» μόνο, καί μάλιστα συνεχῶς, καί περιμένει:
«Ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου
καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, καὶ (= τότε) εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν
καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ» (Ἀποκ. 3, 20). Τό «ἀνοι-
γμα» λοιπὸν ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ὑποδοχὴ τῆς προσφερο-
μένης θ. Χάριτος εἶναι ὁρος «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ τή σωτηρία του.
Ἔτσι, ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα δύο
παραγόντων, τῆς θ. Χάριτος καί τῆς ἐλεύθερης θελήσεως
τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτοὶ οἱ δύο ὅροι εἶναι τὰ δύο φερά μέ τὰ ὅποια ὁ
ἄνθρωπος πετᾷ στὴ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν (Ἄγ. Μάξιμος). Εἶναι τὰ δύο
κουπιά μέ τὰ ὅποια πλέει τό πέλαγος τοῦ παρόντος βίου, γιὰ νά κατα-
λῆξει στό γαληνὸ λιμάνι τῆς αἰωνιότητος.

Γι' αὐτό καί στήν προσφορά τῆς ἡ θ. Χάρη ἀκολουθεῖ μιά συγκινη-
τικὰ διακριτικὴ πορεία, πού ἔχει τὰ ἑξῆς στάδια: 1) τὴν κλήση,
2) τὴν ἀναγέννηση, 3) τὴ δικαίωση καί 4) τὸν ἁγιασμό ἢ τὴ
δόξα-θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Καίτοι βέβαια ἡ διάκριση αὐτὴ γίνεται
ἀπ' τὴν πλευρὰ περισσότερο τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς
πνευματικῆς δωρεᾶς αἰσθητότερα, μπορούμε νά εἰπούμε πῶς κατὰ τὴν
κλήση καί τὴν ἀναγέννηση ἢ ἐνέργεια τῆς θ. Χάριτος εἶναι προκα-
ταρκτικὴ καί προηγουμένη, ἐνῶ κατὰ τὴ δικαίωση καί τὸν ἁγι-

ασμό είναι *έπομένη καί συνεργός-συνοδός*. Έξάλλου ή σωστική ενέργεια τής θ. Χάριτος στόν άνθρωπο γίνεται μόνο *διά μέσου καί μέσα στην Έκκλησία του Χριστού*, τήν «κιβωτό» τής σωτηρίας. Χωρίς τήν είσοδο στην Έκκλησία, ελεύθερα βέβαια, αλλά καί ολόψυχα, ό άνθρωπος δέν σώζεται.

Έτσι ή θ. Χάρη μέ τή φυσική καί υπερφυσική θεία Αποκάλυψη καί άλλα φάρμακα σωτηρίας πρώτη καλεϊ τόν άνθρωπο στή σωτηρία. Τό Άγιο Πνεύμα ως θεϊός *«Παράκλητος»* προσκαλεϊ καί παρακαλεϊ καί παρηγορεϊ-ένισχύει *όλους* νά σωθούν καί *«ύπερεντυγχάνει ύπέρ ήμωv στεναγμοῖς ἀλαλήτοις»!* (Ρωμ. 8, 26). Ός συνεχιστής του Θεανθρώπου μυστικά καί αίσθητά *«ύπομινύσκει πάντα»* όσα Έκείνος είπε καί έπραξε γιά τή σωτηρία μας (Ίω. 14, 26). Η ελεύθερη ανταπόκριση του ανθρώπου είναι ή *«ύπακοή πίστεως»* (Ρωμ. 1, 5), ή μετάνοια καί ή είσοδος στην Έκκλησία του Χριστού μέ τό θεϊό Βάπτισμα καί τό Χρίσμα. Έτσι γίνεται μέ τό *«λουτρόν παλιγγενεσίας»* (Τίτ. 3, 5) ή *αναγέννηση*, δηλ. ή δωρεάν εξάλειψη καί άφηση τών αμαρτιών καί ή θεία υίοθεσία του ανθρώπου, πού σημαίνει καί τήν είσοδο στην επίσης δωρεάν *δικαίωσή* του. Η προκοπή καί ή καρποφορία του στή συνέχεια, ή *«μεταμόρφωσις από δόξης εις δόξαν»* (Β΄ Κορ. 3, 18), θά γίνεται πάντοτε μέ τήν ενέργεια τής θ. Χάριτος, ή όποία όμως θά χορηγεϊται *«κατά τήν αναλογίαν τής πίστεως»* (Ρωμ. 12, 6) καί *τής ενεργου ή έμπρακτης αγάπης*, ήτοι τών αγαθών έργων. Η θ. Χάρη δηλαδή δέν θά χορηγεϊται σάν όφειλή καί αξιομισθία, είτε τής πίστεως είτε τών αγαθών έργων του ανθρώπου. Θά είναι πάντοτε *χάρη καί δωρεά*. Θά είναι όμως τόσο άφθονότερη καί πλουσιότερη, όσο ή *«πίστις δι' αγάπης ενεργουμένη»* (Γαλ. 5, 6) θά κάνει τόν άνθρωπο χωρητικότερο. Ίδιωμα καί «χαρά» τής θ. Χάριτος είναι νά μεταδίδεται καί νά κάνει μετόχους τών άκενώτων δωρεών Της όλους τούς ανθρώπους, έφόσον καί οί ίδιοι θά τό ήθελαν. Γιατί ό Θεός *«πάντας ανθρώπους θέλει σωθῆναι καί εις επίγνωσιν αληθείας έλθεῖν»* (Α΄ Τιμ. 2, 4), αλλά καί πάντοτε χαρίζει *«ύπερεκπερισσού ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν»* (Έφεσ. 3, 20). Αυτή είναι ή άγιογραφική καί αποστολικοπατερική, δηλ. ή όρθόδοξη διδασκαλία γιά τή σωτηρία του ανθρώπου.

β'. Αίρετικές διδασκαλίες.

1. Απόλυτος προορισμός. Παρερμηνεύοντας ό ι. Αύγουστίνος (+ 430 μ.Χ.) τό χωρίο του Άπ. Παύλου: *«... οὗς (ό Θεός) προέγνω καί προώρισε..., τούτους καί εκάλεσε... καί έδικαίωσε... καί έδόξασε»* (Ρωμ. 8, 30), σέ συνδυασμό μέ τήν καθολικότητα του *προπατορικού*

ἀμαρτήματος, ὑποστήριξε πῶς ὁ Θεός προορίζει γιὰ τὴ σωτηρία ἢ τὴν ἀπώλεια ἀπόλυτα, ἄσχετα δηλ. καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση καὶ τὴ διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεωρία ὅμως αὕτη – γιὰ εὐτυχῶς μόνο γιὰ θεωρία ἀνθρώπινη! πρόκειται, ὄχι γιὰ θεία πραγματικότητα – εἶναι ἀπόλυτα ἀντίθετη μὲ τὴν ἀλήθεια τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τῆς θ. Ἀποκαλύψεως. Ἔτσι, ἡ ἀποψη ὅτι ἡ προπατορική ἀμαρτία τοῦ Ἀδάμ καὶ ἡ κληρονομικὴ μετάδοσή της ἦταν καὶ εἶναι ὀλική διαφθορά τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπώλεια τῆς ἐλεύθερης θελήσεώς του, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ καθόλου στὴν ἀμαρτία, δέν εἶναι ὀρθή.² Ὅτι βέβαια γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' τὴν ἐνοχὴ καὶ τὴ δύναμη τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας εἶναι ἀναγκαιότατη ἡ θεία Χάρη, αὕτη εἶναι βασικὴ ἀλήθεια τῆς Πίστεώς μας. Ὅχι ὅμως καὶ ὅτι ὁ Θεός παρέχει τὴ Χάρη Του μὲ δύναμη «ἀκαταγώνιστη» μόνο σέ ὅσους ἔχει προορίσει νὰ σώσει, ἐνῶ σέ ἄλλους ὄχι. Ὡς Παντογνώστης ὁ Θεός προγνωρίζει ἀσφαλῶς ποιοὶ θά σωθοῦν ἢ ὄχι. Ὅμως δέν τοὺς προορίζει αὐθαίρετα Αὐτός σ' αὐτό, ἀλλ' ἡ δικὴ τους ἐλεύθερη προαίρεση.

Τό ὅτι ὁ καλὸς γιατρός μπορεῖ νὰ προβλέψει τὴν ἐξέλιξη καὶ τό ἀποτέλεσμα μιᾶς νόσου, αὐτό δέν σημαίνει καθόλου ὅτι ἐκεῖνος τὴν προκάλεσε. «Οὐδὲ γὰρ πρόγνωσης, ἄνθρωπε, τῆς πονηρίας αἰτία· μὴ γένοιτο. Οὐ γάρ ἐστιν ἀναγκαστικὴ τῶν μελλόντων ἔσσεσθαι, ἀλλὰ προγνωστικὴ μόνον. Οὐκ ἐπειδὴ προεῖπεν ὁ Χριστός, διὰ τοῦτο ἐγένετο ὁ Ἰούδας προδότης· ἀλλ' ἐπειδὴ προδότης ἔμελλε γενέσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν ὁ Χριστός» (Αγ. Ἰω. Χρυσόστομος, PG 56, 171).

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ αὐτά, ὅπως εἶδαμε, σαφέστατα ὁ Θεός μὲ τὴ θεία Του Ἀποκάλυψη μᾶς ἐγνώρισε πόση μεγίστη σημασία ἀποδίδει στὴν ἐλεύθερη θέληση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποία καὶ δέν παραβιάζει, μολονότι θέλει ὅλων ἀνεξαίρετα τὴ σωτηρία καὶ σέ ὅλους τὴν προσφέρει δωρεάν. Ὁ ἀπόλυτος προορισμός, γιὰ νὰ ἦταν συνειδήσις, ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀδάμ τὴν ἀμαρτία, πράγμα πού θά σήμαινε τὴν αὐτοαναίρεσή του. Ἐπειτα ὁ ἀπόλυτος προορισμός καθιστᾶ ἄδικο τὸ Θεό, ὅταν Τόν παρουσιάζει νὰ σώζει ληστές, ἐνῶ ἀποκλείει ἀγαθοὺς καὶ δικαίους. Ἡ θεωρία αὕτη ταυτίζεται μὲ τὴ μοιρολατρία ἢ τὴ φιλοσοφικὴ αἰτιοκρατία-ἑτερραρχία, πού ὁδηγοῦν στὴν ἀπαισιοδοξία καὶ ὁπωσδήποτε εἶναι θεωρίες παράλογες. Τόν ἀπόλυτο προορισμό πρεσβεύουν καὶ οἱ Προτεστάντες - Διαμαρτυρόμενοι καὶ μάλιστα οἱ Καλβινιστές, πού γενικά διαστρέφουν τὴν Ἀγ. Γραφή.

2. Πελαγיאνισμός. Ὅταν ὁ ἱ. Αὐγουστίνος ἄρχισε νὰ διαδίδει τὶς ιδέες του γιὰ τὸν ἀπόλυτο προορισμό, ὁ πρῶτος πού ἀντέδρασε ἦταν ὁ μοναχὸς Πελάγιος (καταγόταν ἀπ' τὴ Βρεττανία καὶ πῆγε

στή Ρώμη γύρω στο τέλος του 4^{ου} αιώνα). Ο Πελάγιος όμως έφθασε στο άλλο άκρο, να μην παραδέχεται την κληρονομικότητα του προπατορικού αμαρτήματος. Μόνο ως κακό παράδειγμα επιδρά, υποστήριζε. Έτσι ο Νηπιοβαπτισμός είναι γι' αυτόν περιττός και το Βάπτισμα μόνο τις προσωπικές αμαρτίες συγχωρεί. Ο άνθρωπος μπορεί να σωθεί με τις δικές του πνευματικές και ήθικες δυνάμεις και η θ. Χάρη είναι απλώς επιβοηθητική, κυρίως με τη διδασκαλία και το παράδειγμα του Χριστού.

Δέν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι *και η θεωρία αυτή είναι αιρετική και αντιορθόδοξη* και ταυτίζεται με τη φιλοσοφική ήθική αυτονομία (βουλησιαρχία).

3. Ημιπελαγιανισμός. Η θεωρία αυτή αναγνωρίζει ότι η πτώση εξασθένησε τη θέληση του ανθρώπου και ότι γι' αυτό έγινε η θεία Ένανθρώπιση. Δέχεται δηλαδή τη σωτηρία ως συνέργεια θ. Χάρης και ανθρωπίνης θελήσεως, αλλά *ότι προηγείται η θέληση του ανθρώπου* και όχι η προκαταρκτική θ. Χάρη, την οποία και μπορεί ν' αποκρούσει ο άνθρωπος. *Και η θεωρία αυτή είναι αντιορθόδοξη.*

Άλλ' από την ιστορική αυτή έκθεση, η οποία έχει σκοπό την προφύλαξη από την πολύμορφη πλάνη γενικά, φαίνεται και η όντως ορθοδοξία της Εκκλησίας μας, η οποία δέν συγχέει τις ανθρώπινες έπινσηεις με τη θ. Αποκάλυψη, πού πιστεύει και έρμηνεύει ως την παρέλαβε.

Σημείωση.

1. Υπάρχουν βέβαια ελαφρυντικά για τό θεολογικό σύστημα του ι. Αυγουστίνου, τό όποιο πάντως περιέχει αρκετές και μεγάλες πλάνες. Έκτός του άπολ. προορισμού, είναι ο πρώτος εισηγητής στη Δύση της αίρέσεως για την εκπόρευση του Άγ. Πνεύματος «και εκ του Υίου» - *Filioque*, όπως και της αίρέσεως ότι ουσία και ενέργεια του Θεού ταυτίζονται, και η θεία ενέργεια, ητοι ή θ. Χάρη, είναι κτιστή, άπόψεις άπόλυτα απαράδεκτες άπ' την Ορθοδοξία. Τά ελαφρυντικά είναι τό ότι έπότευψε στην Εκκλησία έπειτα από προσωπική περιπέτεια, τό ότι δέν έγνώριζε την έλληνική πατερική παράδοση (ούτε έλληνικά), και κυρίως τό ότι άνέμιξε τις φιλοσοφικές ιδέες με τις αλήθειες της θ. Αποκαλύψεως, χωρίς ίσως επίγνωση της παρερμηνείας της. Γι' αυτό δέν πρέπει να θεολογεί κανείς έξω από την άποστολικοπατερική Παράδοση της Εκκλησίας.

Τά άγιογραφικά χωρία, πού χρησιμοποιούν οι όπαδοί του άπολ. προορισμού, όπως και όλοι οι αίρετικοί, *τά άπομονώνουν από άλλα και από τό όλο πνεύμα της Α.Γ.* Έτσι, λέγει, με άφορμή την άπιστία των Έβραίων, ο Άπ. Παύλος: «οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ» (Ρωμ. 9, 16), πλὴν όμως άλλα έννοεί και άλλου καταλήγει και άλλα σαφέστατα άλλου λέγει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Η ΖΩΗ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ

«Προσοδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

1. Ὁ σωματικός θάνατος καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

ΚΗ

Ἡ πανανθρώπινη πίστη στὴ μεταθανάτια ζωὴ, καὶ μάλιστα μακαριότερη καὶ τελειότερη ἀπ' τὴν παρούσα, εἶναι τρανότατο δείγμα πὼς ἡ ζωὴ εἶναι ἡ μόνη φυσικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὁ μεγαλύτερος ἄπιστος εἶναι δυσκολότατο νὰ παραδεχθεῖ ἀληθινὰ πὼς ὅλα τερματίζουν μὲ τὴ βαριὰ καὶ ψυχρὴ πλάκα τοῦ τάφου! Ἀκριβῶς, πολλοὶ ἄπιστοι καὶ ἀδιάφοροι πρὶν, ἀτενίζοντας τὸ φρικτὸ θέαμα τοῦ θανάτου καὶ μὴ θέλοντας νὰ πιστεύσουν στὴν ἐξαφάνιση τοῦ ἀνθρώπου, ζήτησαν νὰ ἐρευνήσουν καλύτερα τὸ μέγα θέμα καὶ βρῆκαν τὴν ἀληθινὴ καὶ μόνη ἐξήγησίν του στὴν πίστη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσο καὶ ἂν φαίνεται ἴσως γιὰ μερικοὺς ἀποκρουστικὸ στὴν ἀρχή, εἶναι πολὺ καλὸ καὶ παρήγορο νὰ μελετήσουν τὴν ὠραιότατη νεκρικὴ ποίηση τῆς Ἐκκλησίας μας, τῇ Νεκρώσειμῃ Ἀκολουθίᾳ, γιὰ νὰ δοῦν πὼς φιλοσοφεῖ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ φιλοσοφία τοῦ θανάτου!

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπαισιόδοξος ὁ Χριστιανισμὸς, ὅταν λέγει ὅτι «πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα» στὴ γῆ αὕτη, ἀλλ' ἀντίθετα αἰσιοδοξότατος, γιατί βλέπει καὶ ζητεῖ τὴν οὐσία, τὴν πραγματικὴ καὶ αἰώνια ζωὴ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἡ παρούσα ζωὴ ἔχει νόημα μόνο σὰν προπαρασκευὴ γιὰ τὴν αἰώνια καὶ μακαρία ζωὴ, τὴν «ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Εἶναι στάδιο πνευματικοῦ ἀγῶνα καὶ περίοδος, ἡ μοναδικὴ μάλιστα, μετανοίας. Τό ὅτι ἡ μέλλουσα ζωὴ εἶναι ἀόρατη, δὲν σημαίνει πὼς δὲν ὑπάρχει καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ. Καὶ τὸ μέλλον τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶναι ἄγνωστο, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού τόσο μᾶς ἀπασχολεῖ ὅσο αὐτό. Ἡ παρούσα ζωὴ λοιπὸν δὲν εἶναι οὔτε μπορεῖ νὰ εἶναι μόνιμη κατοικία μας, ἀλλὰ γέφυρα καὶ πύλη πρὸς τὴν αἰωνιότητα.

2. Ἡ ζωή καί ἡ κατάσταση τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον.

α'. Μερική κρίση.

Εἶναι πανανθρώπινη, ἀλλά κυρίως χριστιανική πίστη πῶς μετὰ τὸ σωματικὸ θάνατο ἡ ψυχὴ ζεῖ καὶ ὑπάρχει ἀθάνατη.

Ἄλλὰ *ποῦ καὶ πῶς ζεῖ ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον*; «Μεταβαίνει» στὸν Παράδεισο ἢ στὴν Κόλαση, εὐτυχισμένη δηλαδὴ ἢ δυστυχισμένη;

Ἡ θ. Ἀποκάλυψη μᾶς ἀποκαλύπτει πῶς μετὰ τὸ θάνατο ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου *κρίνεται* γιὰ τὴν ἠθικὴ διαγωγὴ τῆς στήν παρούσα ζωὴ: «*Ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις*» (Ἐβρ. 9, 27. Πρβλ. Σ. Σειρ. 11, 26, 28).

Ἡ κρίση αὕτῃ εἶναι *μερική*, δηλαδὴ *ὄχι τελική*. Εἶναι μία πρόγευση τῆς μελλοντικῆς καταστάσεως τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάλογη πάντοτε μέ τὰ ἔργα τῆς ζωῆς αὐτῆς. Τό *τελικό κριτήριο* τῆς μερικῆς κρίσεως *εἶναι ἡ στιγμή τοῦ θανάτου*, τό τελευταῖο περιθώριο μετανοίας καὶ λήψεως θέσεως γιὰ τὴν ἄλλη ζωή.

β'. Μέση κατάσταση.

Ἡ κατάσταση τῶν ψυχῶν πρὶν ἀπ' τὴν τελικὴ κρίση τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου εἶναι *οὔτε ἀπόλυτη μακαριότητα* τῶν ἀγαθῶν ψυχῶν κοντὰ στὸν ἀγαθὸ Θεό *οὔτε πάλι ἀπόλυτη δυστυχία* καὶ αἰώνια κόλαση τῶν πονηρῶν καὶ ἀμετανοήτων. *Εἶναι μία μέση κατάσταση*, ὥπου νά γίνει ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Εἶναι ὅμως μία κατάσταση συνειδητῆς υπάρξεως καὶ ἐπικοινωνίας μεταξύ των, ὅπως καὶ μεταξύ τῶν ζώντων «ἐν σώματι», ἀλλὰ μόνο μέ τὴν προσευχὴ. (Τὰ λεγόμενα «πνευματιστικά φαινόμενα», ποὺ ἐνεργοῦν τὰ «μέντιους», ἔχει ἀποκηρύξει ἡ Ἐκκλησία μας ὡς σατανικά, ὅτι δηλαδὴ γίνονται μέ τὴν ἐπενέργεια πονηρῶν πνευμάτων)¹.

Ἐξάλλου ἡ μέση κατάσταση διακρίνεται σέ *βαθμούς μακαριότητος ἢ δυστυχίας*, ἀνάλογα μέ τὴν πίστη καὶ τὸν ἀγιασμό τοῦ πιστοῦ στὴ ζωὴ αὕτῃ. Καμμιά ὅμως ἀλλαγὴ ἢ μεταπήδηση ἀπὸ τῆς μίας κατάστασης στὴν ἄλλη δέν μπορεῖ νά γίνει, ὅπως στὴν παρούσα ζωὴ. Ἐκεῖνη εἶναι ζωὴ «ἀτρεπτη». Σύμφωνα ὅμως μέ τὴ χριστιανικὴ πίστη, τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ θά φανεῖ εὐνοϊκό σ' ὅσους ἀπὸ ἀθέλητη ἀνθρώπινη ἀδυναμία πέθαναν ὄχι σέ ἀμετανοησία καὶ ἀπιστία, ἀλλὰ μέ ἀδυναμίες καὶ ἀτέλειες, γιὰ τὴ συγχώρηση τῶν ὁποίων οἱ ζῶντες κάνουμε προσευχάς καὶ *μνημόσυνα*, ἱκετεύοντας τὸν Πολυεὐσπλαγνο γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῶν ἀγαπημένων μας.

Τέλος ἡ μέση αὕτῃ κατάσταση τῶν αὐλῶν ψυχῶν ὑπάρχει σέ ὅρι-

σμένο, ἀλλ' «ἀκριβῶς» ἄγνωστο σέ μᾶς τόπο, στόν τόπο τῶν δικαίων – Παράδεισο, καί στόν τόπο τῶν ἀμαρτωλῶν – Ἄδη, Κόλαση.

Υ'. Ἡ κρίση γενικά τῶν π.Χ. καί μή Χριστιανῶν, ἀλλ' ὄχι ἀθρήσκων μ.Χ.

Ἡ κρίση τῶν π.Χ. ψυχῶν, πού βρίσκονταν στόν Ἄδη πρίν ἀπ' τήν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου, ἐγινε ἤδη ἀνάλογα μέ τή στάση πού πήραν στό κήρυγμα τῆς σωτηρίας τοῦ Προδρόμου καί τοῦ Κυρίου, πού κήρυξαν στόν Ἄδη. Ὅσοι ἀπ' τή ζωή αὐτή δέν εἶχαν διαστραφεῖ ἐντελῶς, «πωρωθεῖ», πίστευσαν καί σώθηκαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν σκλάβοι στή διεστραμμένη φύση τους καί τό Διάβολο.

Ἐξάλλου τούς μ.Χ. μή Χριστιανούς, ἀλλ' ὄχι ἀθρήσκους, ὁ Θεός θά κρίνει μέ βάση τόν ἔμφυτο ἠθικό νόμο τῆς συνειδήσεως καί τούς νόμους τῆς θρησκείας-πίστεως τους, ἀρκεῖ ἢ μή προσέλευσέ τους στό Χριστιανισμό νά ὀφείλεται σέ ἄγνοια ἀθέλητη, ἐνῶ ἡ προαίρεσή τους εἶναι ἀγαθή καί εἰλικρινής. «Οὐκ ἔστι προσωπολήπτης (= δέν κρίνει μεροληπτικά) ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντί ἔθνη ὁ φοβούμενος Αὐτόν καί ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτός Αὐτῷ ἔστι» (Πράξ. 10, 34-35). Ἐπομένως οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου: «ὁ πιστεύσας καί βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» (Μάρκ. 16, 16) ἰσχύουν γιά ὅλους ἐκείνους πού ἄκουσαν τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου Του καί ἀπίστησαν. Διότι – καί αὐτό βαρύνει ὅλους τούς Χριστιανούς – ὑπάρχουν καί πλεῖστοι πού δέν ἄκουσαν ποτέ εὐαγγελικό λόγο! «Πῶς δὲ πιστεῖουσιν οὐκ ἔκοντες; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι;... ὥς ὥραίσι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων...!» (Ρωμ. 10, 14-15).

3. Ἡ δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου.

α'. Βέβαιη, ἀλλ' ἄγνωστη ἡμέρα.

Στό ἰ. Σύμβολο τῆς Πίστεως διακηρύττουμε τὴν πίστη μας στόν Κ. ἢ. ἱ. Χ. ὡς «καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃ τῆς βασιλείας οὐκ ἔστι τέλος». Ἡ πίστη αὐτὴ βασίζεται σέ πλεῖστα χωρία τῆς Κ. Δ., πού ἀναφέρονται στὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Κυρίου καί τῶν Ἀποστόλων Του. Ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος προφητεῖ καί περιγράφει τὴν ἡμέρα ἐκείνη στο 25ο κεφ. τοῦ κατὰ Ματθαῖον, τό «Εὐαγγέλιον τῆς κρίσεως»:

«Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἄγγιοι Ἄγγελοι μετ' αὐοῦ, τότε... συναχθήσε-

«Όταν ἔλθῃς, ὁ Θεός, / ἐπὶ γῆς μετὰ δόξης..., / τότε ρῦσαί με / ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ
ἀσβέστον, / καὶ ἀξιώσον / ἐκ δεξιῶν Σοῦ με στήναι, / Κριτὰ δικαιοσύνης». (Κοντάκιο
Κυριακῆς Ἀπόκρεω – Β΄ Παρουσίας, Ἦχος Α΄. Τὸν Τάφον Σου Σωτήρ).

Ὁ Δικαιοκρίτης Κύριος κατὰ τὴν ἔνδοξη Β΄ Παρουσία Του. Τοιχογραφία
Παρεκκλησίου Ἱ. Μ. Χιλανταρίου Ἀγ. Ὁρους, ΙΗ΄ αἰ.

ται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη (= ζῶντες καὶ νεκροί·
ἀναστημένοι) καὶ ἀφοριεῖ (= θά ξεχωρίσει) αὐτοὺς ἀπ'
ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν
ἐρίφων» (στίχ. 31-32).

Πότε ὁμως θὰ γίνει ἡ ἔνδοξη Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου μας;

«Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ Ἀγγέ-
λοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος... Γρηγορεῖτε οὖν (= ἀγρυ-
πνεῖτε καὶ προσέχετε), ὅτι οὐκ οἴδατε ποία ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται...
Γίνεσθε ἑτοιμοί...» (Ματθ. 24: 36, 42, 44).

Εἶναι ἐπομένως πλάνη καὶ ἀπάτη ἡ δοξασία τῶν Χιλιαστῶν,
πού «ὀρίζουν» ἡμέρες καὶ πού γι' αὐτό ἔχουν ἐπανελημμένα διαψευ-
αθεῖ καὶ γελοιοποιηθεῖ. Οἱ Χιλιαστές ἢ Μάρτυρες τοῦ Γιεχωβά ἄλλωστε
δέν πιστεύουν σὲ Χριστό καὶ σὲ Ἑκκλησία, ὅπως μᾶς τὴν παρέδωσε ὁ
Κύριος διὰ τῶν Ἀποστόλων Του.

β'. Προγνωστικά «σημεῖα».

Ὡστόσο ὁ Κύριος καί οἱ Ἀπόστολοι Του μᾶς ἀποκάλυψαν μερικά «σημεῖα» πού πρέπει νά προηγηθοῦν τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Αὐτά εἶναι τά ἑξῆς:

1. Ἡ παγκόσμια ἐξάπλωση τοῦ Εὐαγγελίου-Ἐκκλησίας.

«Καί κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος» (Ματθ. 24, 14. Πρβλ. καί Ἰω. 10, 16).

2. Ἡ πίστη στὸν Κ. ἢ. Ἰ. Χ. καί τὴν Ἐκκλησίαν Του τῶν Ἰουδαίων.

Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ Ἑβραῖοι σάν σύνολο δέν πίστευσαν καί δέν πιστεύουν ὅτι ὁ Ἀναμενόμενος Μεσσίας ἦταν ὁ Χριστός. Δυστυχῶς τὸν περίμεναν καί τὸν περιμένουν σάν ἐπίγειο βασιλέα παρερμηνεύοντας τὴν Ἀ. Γ. Θά ἔρθει ὅμως ἡμέρα πού θά συνέλθουν ἀπ' τὴν πλάνη τους καί «ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν» (Ἰωάν. 19, 37. Βλ. καί Ρωμ. 11, 25-26).

3. Ἡ κυριαρχία τοῦ Ἀντιχρίστου καί τῶν «ψευδοπροφητῶν».

Ὁ Ἀντίχριστος, κατὰ τοὺς Ἁγίους Πατέρες, εἶναι ὁ Σατανάς καί ψευδοπροφῆτες οἱ διάφοροι αἵρετικοί, πού πλανοῦν καί ἀποσποῦν ἀπ' τὴν ὀρθή πίστη, ὥστε νά φανοῦν οἱ πραγματικοί πιστοὶ καί ἐκλεκτοί. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς δοκιμασίας τῶν πιστῶν.

4. Διάφορα φυσικά καί ἄλλα σημεῖα.

α) «Πόλεμοι καὶ ἀκοαὶ πολέμων...» (Ματθ. 24, 6).

β) «Σεισμοὶ μεγάλοι κατὰ τόπους καὶ λιμοὶ (= πείνα-δυστυχία) καὶ λοιμοὶ ἔσονται, φόβητρά τε καὶ σημεῖα ἀπ' οὐρανοῦ μέγала» (Λουκ. 21, 11).

γ) «Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς (= τοὺς πιστοὺς) εἰς θλίψιν καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου» (Ματθ. 24, 9).

4. Σωματική ἀνάσταση καί ἀφθαρτοποίηση νεκρῶν καί ζώντων. Συντέλεια καί ἀφθαρτοποίηση οὐρανοῦ καί γῆς.

α'. Τό μυστηριώδη τρόπο μέ τὸν ὁποῖο θά γίνηι ἡ σωματική ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καί ἡ μεταμόρφωση-ἀφθαρτοποίηση τῶν ζώντων μᾶς περιγράφει ὁ θεῖος Παῦλος:

«... Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ Ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον» (Α' Θεσ. 4, 16).

«Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι» (στίχ. 17) «πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα (= δὲν θά πεθάνουμε πρῶτα), πάντες δὲ ἀλλαγούμεθα (= ζωντανοὶ θά μεταμορφωθούμε), ἐν ἀτόμῳ (= ἀπότομα), ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ... οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι καὶ ἡμεῖς ἀλλαγούμεθα» (ἐπίσης ἀφθαρτοι. Α' Κορ. 15, 51-52).

Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καὶ ἡ «ἀλλαγὴ» τῶν ζώντων θά εἶναι γενικὴ, γιὰ δίκαιους καὶ ἀδίκους, ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς. «Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται (= νά ἀπολαύσει) ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν» (Β' Κορ. 5, 10).

Τό δόγμα τοῦτο τῆς σωματικῆς ἀναστάσεως ὅλων καὶ τῆς ἐπανενώσεως τοῦ ἰδίου ἀκριβῶς σώματος μέ τήν αὐλὴ ψυχὴ κάθε ἀνθρώπου εἶναι δόγμα μόνο τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ θά γίνεῖ ὡς θαῦμα τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά μὴ ματαιωθεῖ τό θεῖο σχέδιο, νά εἶναι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος πνευματοῦλικὴ ὑπαρξὴ.

Τότε οἱ δίκαιοι θά σκιρτήσουν βλέποντας τὰ σώματά τους καὶ τὰ σώματα τῶν ἀγαπημένων τους ἄφθαρτα, βλέποντας ὁρατά καὶ αἰσθητά τὰ σώματα τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου μας, τῆς Παναγίας, τῶν Ἀγίων Πάντων!

β'. Ταυτόχρονη θά εἶναι καὶ ἡ μεταμόρφωση καὶ ἀφθαρτοποίηση τῆς ὑλικῆς κτίσεως. Ἡ σημερινή μορφή τοῦ ὑλικοῦ κόσμου θά «παρέλθει» ὀριστικά, ὅχι σάν ἐξαφάνιση καὶ ἐκμηδένιση, ἀλλὰ σάν ἀλλαγὴ καὶ μεταμόρφωση. (Ἡ χριστιανικὴ αὐτὴ πίστις σήμερα ὑποστηρίζεται καὶ ἀπ' τοὺς φυσικοὺς, πού «προβλέπουν» τόν «κοσμικὸ θάνατο», «ἀλλαγὴ ἐνεργείας»).

Οἱ σχετικοὶ λόγοι τῆς θ. Ἀποκαλύψεως εἶναι σαφεῖς:

«Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται» (Ματθ. 24, 35).

«Ὁὐρανοὶ ροιζήδον (= μέ βίαιη κίνησι καὶ πάταγο) παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ (= τὰ ὑλικά) καινούμενα λυθήσονται καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσονται... καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκώμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (Β' Πέτρ. 3, 10, 13· πρβλ. καὶ Ρωμ. 8, 21).

Σημείωση.

1. Πλήρῃ ἐξέταση ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἄποψι τοῦ «Πνευματισμοῦ» κάνει ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Παν. Ν. Τρεμπέλας στό ὁμώνυμο βιβλίον του.

ΚΘ

5. Ἡ αἰώνια ζωὴ.

α'. Ἡ καθολικὴ δικαιοκρισία.

Ἡ θ. Ἀποκάλυψις γιὰ τὴν καθολικὴ δικαιοκρισία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ὄντως ἀποκαλυπτικὴ. Ὑπάρχουν πάρα πολλές καὶ σαφεῖς μαρτυρίαι, ἀλλὰ καὶ

συμβολικές σκηνές παραστατικότητας, τόσο στην Π., όσο και κυρίως στην Κ.Δ. Μιά απ' τις πιο συγκινητικές σκηνές είναι εκείνη της 'Αποκαλύψεως του Εύαγγελιστή 'Ιωάννη, όταν ανοίγει η πέμπτη σφραγίδα. Παρουσιάζονται τότε ενώπιον του Θρόνου του Θεού οι ψυχές των 'Αγίων Μαρτύρων της Πίστης και ζητούν *ἐκδίκηση τοῦ αἵματός τους!*¹ 'Η καθολική πίστη της ἀνθρωπότητας γιά μελλοντική καί τελική ἀποκατάσταση τῆς ἡθικῆς τάξεως, ὅπως ἀπαιτεῖ καί μαρτυρεῖ ἡ φυσική ἀποκάλυψη, ἐπαληθεύεται πλήρως καί ἐπανεπιβεβαιώνεται ἀπό τή θ. 'Αποκάλυψη. Δέν ὑπάρχει δικαιότερο, ἀλλά καί βεβαιότερο γεγονός ἀπ' αὐτό. Ὁ 'Ιδιος ὁ Θεάνθρωπος στήν Παραβολή τοῦ Πλουσίου καί τοῦ Λαζάρου (Λουκ. 16, 19-31) καί ἰδιαίτερα στό «Εὐαγγέλιον τῆς κρίσεως» (Ματθ. 25, 31-46) διαλύει κάθε ἀμφιβολία². Αὐτός εἶναι ὁ «*πάλιν ἐρχόμενος κοῖναι ζῶντας καί νεκρούς, Ὁν τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος*». Θά συναχθοῦν καί θά ἐμφανισθοῦν ἐνώπιόν Του οἱ πάντες, γιά νά κριθεῖ καθένας καί νά λάβει σύμφωνα μέ τά ἔργα του. Κριτήριό θά εἶναι ὁ καθολικός 'Ηθικός Νόμος, ὁ Μωσαϊκός καί ὁ Εὐαγγελικός Νόμος, καί μάλιστα τό «*πλήρωμα τοῦ Νόμου*», ἡ ἀγάπη, ἡ ἀρετή, ὅσάν θέσῃ καί ὅχι ἄρνηση. Δέν θά κριθοῦν δηλαδή μόνο οἱ παραβάσεις, ἀλλά καί οἱ παραλείψεις τῆς ἀγάπης στό πρόσωπο ἐκείνων πού οἱ πολλοί θεωροῦν «*ἐλαχίστους*» καί περιφρονημένους. Τότε οἱ ἄπιστοι καί οἱ ἄδικοι «*ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον*» (Ματθ. 25, 46).

β'. Ἡ αἰώνια ζωὴ τῶν δικαίων.

Τούς σωζομένους ὁ Κύριος ὀνομάζει «*εὐλογημένους*» καί «*δικαίους*», πού ἡ δικαίωσή τους θά εἶναι ἡ *κληρονομία*, δηλ. ἡ διαρκὴς μετοχή στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί ἡ αἰώνια ζωὴ. Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ μετοχή στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐξήγησε ὁ Κύριος στήν Παραβολὴ τῶν ζιζανίων. «*Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν*» (Ματθ. 13, 43). 'Επίσης ὁ Κύριος στήν Προσευχὴ Του μετὰ τὸ Μ. Δεῖπνο ἐξήγησε τί σημαίνει ἡ δωρεὰ τῆς αἰώνιας ζωῆς στὸν ἄνθρωπο. «*Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί Σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν*» ('Ιω. 17, 3).

Εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό ὅτι στίς ἐκφράσεις αὐτές τῆς ἀσύλληπτης ἐκείνης μακαριότητος *ικανοποιοῦνται* σέ ἀφάνταστα μέγιστο βαθμό οἱ *βαθυτάτοι πόθοι* τοῦ ἀνθρώπου αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ζωὴ εὐτυχισμένη μέ υἰεὶα καί μακροζωία, μεγαλύτερη δόξα καί ἀνώτερη γνώση, αὐτοὶ εἶναι οἱ καθολικοὶ πόθοι καί στόχοι τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτοὺς τούς «φυσικούς» πόθους ἐκμεταλλεύθηκε καί ἀπὸ φθόνο διέστρεψε στὸν ἄνθρωπο ὁ Διάβολος³. Αὐτοὺς τούς πόθους ἀποκαθιστᾷ, μεταμορφώνει καί ἐξυψώνει ὁ Θεάνθρωπος μέχρι τὸ Θρόνο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Τό φθαρτὸ σῶμα ἀφθαρτοποιεῖται. Ἡ δυσκολοκατόρθωτη καί φευγαλέα ἐπίγεια δόξα δέν ἐπιδέχεται καμμίαν σύγκριση μέ τὴν οὐράνια καί αἰώνια δόξα τῆς μετοχῆς στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ μαζί μέ ὅλους τούς 'Αγίους καί 'Αγγέλους. Ἡ περιορισμένη καί κοπιώδης ἐπίγεια γνῶση γίνεται ἄμεση καί ἀτελεύτητη γνῶση τῶν μεγαλείων τοῦ Θεοῦ,

τὴν ἀπειρὴ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειοτήτων.

Γι' αὐτό καὶ μόνο ὅσοι ἀξιώθηκαν ἀπ' τὴν παρούσα ζωὴ νὰ προγευθοῦν μέ τῇ θερμῇ καὶ δυνατῇ τους πίστι, ἢ καὶ μέ θεῖα ὁράματα καὶ θεάματα, ἔστω καὶ στιγμές καὶ φάσεις τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, αὐτοὶ μπόρεσαν καὶ μποροῦν νὰ ἐννοήσουν τί εἶδους ἀγαθὰ ἀποτελοῦν «τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς δικαίοις βασιλείαν» (Ματθ. 25, 34). Αὐτός εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ὅλοι ἐκεῖνοι τὰ παρόντα «πάντα ἡγοῦνται σκύβαλα εἶναι» (Φιλιπ. 3, 8) καὶ θέλουν, ἂν ἦταν δυνατό, νὰ τελειώσει τό γρηγορότερο ἢ παρούσα ἐξορία, γιὰ νὰ εἰσέλθουν στὴν ἀνέκφραστη καὶ ἀτέρμονη ἐκεῖνη μακαριότητα. Αὐτοὶ γνωρίζουν ὅτι ἐκεῖ «*νὺν οὐκ ἔσται ἔτι καὶ οὐ χρεῖα λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς φωτιεῖ* (= θά φωτίζει) *αὐτοὺς καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*» (Ἀποκ. 22, 5). Ἡ θεωμένη Σάρκα τοῦ Θεανθρώπου θά εἶναι ὁ Ἥλιος πού θά ἀκτινοβολεῖ τὴν ἄκτιστη δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ σ' ὅλους τοὺς Ἀγίους, πού θά τὴν αἰσθάνονται ἄμεσα, μέ τό πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ μέ τό ἄφθαρτο σῶμα τους. Αὐτὴ ἡ θεά θά εἶναι ἡ πηγὴ τῆς κατὰ χάρη θεώσεώς τους, δηλ. τῆς χωρὶς τέλος τελειότητος καὶ μακαρίας ζωῆς.

γ'. Ἡ αἰώνια κόλαση τῶν ἀμαρτωλῶν.

Ἄν οἱ Ἅγιοι θεωροῦν τὴν παρούσα ζωὴ τό λιγότερο ἐξορία, συγ' κριτικά μέ τὴν αἰώνια ζωὴ στῇ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τότε τί εἶναι ἡ αἰώνια κόλαση τῶν ἀμετανοήτων ἀμαρτωλῶν; Καὶ ἂν οἱ ἄπιστοι θεωροῦν τὴν παρούσα ζωὴ κόλαση⁴, τότε τί εἶναι ἡ ἴδια ἡ αἰώνια Κόλαση; Οἱ γνωστές εἰκονικές καὶ συμβολικές ἐκφράσεις, καθεμιά φρικτότερη ἀπ' τὴν ἄλλη, ὅλες ἐκφράζουν μιὰ ἔννοια καὶ μιὰ κατάσταση: τὴν αἴσθησιν τοῦ φωτός ὡς πυρός καὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἀπουσίας τοῦ φωτός ὡς σκότους!

Ἄλλ' ἐνῶ πρόκειται περὶ πυρός ἢ σκότους ὄντως «αἰσθητοῦ», ἐν-τούτοις δὲν πρόκειται περὶ κτιστοῦ, ὑλικοῦ πυρός ἢ σκότους. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐνός καὶ μόνου ἀκτίστου Φωτός, τῆς ἄκτιστης δόξας πού θ' ἀκτινοβολεῖ αἰώνια ὁ Θεάνθρωπος Χριστός. Αὐτὴ ἡ ἄκτιστη λάμψη θά εἶναι «ἄστεκτη», δηλ. ἀνυπόφορη, ἐκτυφλωτική καὶ πυρακτική γιὰ τοὺς ἀμετανοήτους ἀμαρτωλοὺς. Ἐνῶ οἱ δίκαιοι θ' ἀτενίσουν τόν Ἥλιο τῆς Δικαιοσύνης ὡς φῶς τερπνότατο καὶ ζωογόνο, οἱ ἀμαρτωλοὶ θά Τόν αἰσθανθοῦν ἄλλοι ὡς «*πῦρ καταναλίσκον*» (Ἐβρ. 12, 29) καὶ ἄλλοι ὡς «*σκότος ἐξώτερον*» (Ματθ. 8, 12). Ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τῆς δόξας τοῦ Θεανθρώπου θά γίνεται ποικιλότροπα αἰσθητὴ στοὺς ἀνθρώπους. Στούς πιστοὺς καὶ ἐναρέτους, ἀνάλογα μέ τό βαθμό τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς τους, θά εἶναι ἐνέργεια καθαρτική.

Φωτιστική καί θεωτική. Ἀντίθετα, στούς ἀπίστους καί ἁμαρτωλοὺς θά εἶναι ἐνέργεια καθαρτική ἐπίσης, ἀλλά πυρακτική καί κολαστική⁵. Δέν θά πρόκειται δηλ. γιά ἰδιαίτερη ἐνεργητική τιμωρία τοῦ Θεοῦ σ' αὐτούς, ἀλλά γιά αὐτοκαταδίκη καί ἀδυναμία τους, ὥστε «ὡς πῦρ ἰδεῖν, Ὅν ὡς φῶς οὐκ ἐγνώρισαν» (Ἀγ. Γρηγόριος Θεολόγος). "Ἄλλοι πάλι, ἀκόμη τυφλότεροι, θά Τόν αἰσθανθοῦν ὡς σκότος, δηλ. δέν θά ἔχουν κἂν αἴσθηση, ἀλλ' ὅχι καί ἀναισθησία ἠθική καί ἄγνοια. Ἀντίθετα, τότε θά συνέλθουν, τότε θ' ἀποκτήσουν συνείδηση τῆς προηγουμένης ἠθικῆς τους ἀναισθησίας⁶. Θετικά ἢ ἀρνητικά ὅλοι τότε θ' ἀναγνωρίσουν τήν ἐξουσία καί τή δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά μέ διαφορετικό συναῖσθημα καί ἀποτέλεσμα: μέ χαρά καί παρρησία οἱ δίκαιοι, μέ τρόμο καί κατασχύνῃ καί ἀπομάκρυνσή τους οἱ ἀμετανόητοι⁷.

δ'. Ἡ τελείωση τῶν πάντων.

«Εἴτα (= ἔπειτα) τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ (= ὁ Χριστός) τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν... Ὅταν δὲ ὑποταγῇ Ἀὐτῷ τὰ πάντα (στό Χριστό ὡς ἄνθρωπο), τότε καὶ Ἀὐτὸς ὁ Υἱὸς (ὡς ἄνθρωπος) ὑποταγήσεται (= θά ὑποταχθεῖ) τῷ ὑποτάξαντι Ἀὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. 15, 24, 28).

Σύμφωνα μέ τὸ χωρίο αὐτό, ἀφοῦ πλέον ὁ Διάβολος καί τό κακὸ στό πρόσωπό του καί στό πρόσωπο τῶν κακῶν ἀνθρώπων θά καταργηθεῖ ὀριστικά παραδομένο στήν αἰώνια Κόλαση, χωρίς πλέον καμμιὰ δύναμη καί ἐξουσία· ὅταν ἡ κτίσις θά ἔχει ἀφθαρτοποιηθεῖ καί ὅλα θά εἶναι «καινά»· ὅταν ὅλη ἡ Δημιουργία θά ἔχει ἐπανέλθει στή φυσική καί ἠθική της τάξη καί ἀφθαρσία ὑποταγμένη διὰ μέσου τοῦ Νέου Ἀδάμ στό Δημιουργό της· ὅταν ὅλα αὐτά γίνουν ἀπ' τόν ἄνθρωπο-Θεάνθρωπο· τότε μία ἀρχή θά ὑπάρχει: ἡ ἀναρχὴ καὶ παντοδύναμη Ἀγία Τριάς, πού θά μεταδίδει τὴ μακαριότητα στὰ λογικά πλάσματα καὶ δι' αὐτῶν σ' ὅλη τὴν κτίση.

Σημειώσεις.

1. «... ἔως πότε, ὁ Δεσπότης ὁ ἅγιος καὶ ἀληθινός, οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς (= ἀποδίδεις δικαιοσύνη) τὸ αἷμα ἡμῶν...;» (Ἀποκ. 6, 10. Ἡ κρίση περιγράφεται στό κεφ. 20, 10-15). Ἐπίσης ἡ ικανοποίηση, ὁ χορτασμός, «τῶν πεινώντων καὶ διψώντων τὴν δικαιοσύνην», πού ἐμακάρισε ὁ Κύριος (Ματθ. 5, 6), θά ἐκπληρωθεῖ κυρίως στήν τελικὴ δικαιοκρισία.

2. Σέ εἰδική παραβολή (Λουκ. 18, 1-8) ὁ Κύριος σαφέστατα λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἀκούει τίς κραυγές τῶν ἐκλεκτῶν Του καὶ ἀπλῶς μακροθυμεῖ. Πλὴν ὅμως «ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει» (στ. 8).

3. Γεν. 3, 4-5. Ἀντίθετα μέ ὅ,τι εἶχε εἰπεῖ ὁ Θεός, ὑποσχέθηκε ὁ Διάβολος ἀθανασία καί γνώση ὅμοια μέ τό Θεό, δηλ. θέωση. Τή «φυσική» καί ἀληθινή ἱκανοποίηση τῶν πόθων αὐτῶν μόνο ἀπ' τό Θεό μαρτυροῦν οἱ Ἅγιοι ἡδη ἀπό τήν Π. Δ.: «... χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι μοι τήν δόξαν Σου» (Ψαλμ. 16, 15). «Τò γάρ ἐπίστασθαι Σε ὁλόκληρος δικαιοσύνη (= δικαίωση), καί εἰδέναι τό κράτος Σου ρίξα ἀθανασίας» (Σ. Σολ. 15, 3).

4. Πρόκειται γιά τήν ἀπιστή πλευρά τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ὑπαρξισμοῦ, πού ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι κόλαση καί καταλήγει στήν «*ἀβυσσο τοῦ Μηδε-νός*». Ὁ ἀπιστος ἄνθρωπος ἔχει ἔντονη «ὑπαρξιακή ἀγωνία» (σύμπλεγμα θνητότητας). Καί τοῦτο, γιατί ἔχει ἐμφυτη συναισθήση τῆς προελεύσεώς του ἀπ' τό μηδέν καί ζεῖ, χωρίς τό φῶς τῆς πίστεως, κάτω ἀπό τήν ἀπειλή τῆς ἐπιστροφῆς στό μηδέν!

5. Ἐκφραστικότερες γιά τήν ἀντίληψη τῶν ἀντιθέτων ἐννοιῶν: φωτός-πυρός-πυρίνου ποταμοῦ καί σκότους ἐξωτέρου-ταρτάρου, εἶναι οἱ ἐξῆς εἰκόνες: α) τοῦ ἡλίου, ὁ ὁποῖος, ἀνάλογα μέ τήν ἀπόσταση, ἀλλά καί τήν ὀφθαλμική κατάσταση τοῦ βλέποντος, φωτίζει ἢ θερμαίνει ἢ καίει· β) τοῦ νεροῦ, πού, ἀνάλογα ἐπίσης μέ τή θερμοκρασία του, δροσίζει ἢ παγώνει (τάρταρος) καί θερμαίνει ἢ καίει.

6. «*Οἷθ' ἀπλῶς (= δέν εἶναι καθόλου) ἄγνοια τουτὶ τό σκότος· οὐ γάρ ἄγνο-ήσουσι τότε μᾶλλον τὸν Θεὸν ἢ νῦν (= ὄχι περισσότερο τότε παρά τώρα) οἱ νῦν τοῖς κληρονόμοις τοῦ σκότους ἐκείνου πεπεισμένοι (= ὅσοι τώρα εἶναι πιστοὶ στοὺς δαίμονες), μᾶλλον μὲν οὖν καί βέλτιον εἴσονται (= θά γνωρίσουν πολὺ καλύτερα)· πᾶσα γάρ, φησί, σάξ ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, Ἀμήν*» (Ἀγ. Γρηγ. Παλαμᾶς, Φίλιπ. 2, 11).

Κατὰ τόν Ἀγ. Μάξιμον τόν Ὁμολογητή, θά λάβουν καί οἱ ἁμαρτωλοὶ «τῇ ἐπιγνώσει, οὐ τῇ μεθέξει τῶν ἀγαθῶν», τήν αἰωνιότητα, ἀλλ' ὥς τό «*ἀεὶ φεῦ εἶναι*» καί ὄχι ὥς τό «*ἀεὶ εὖ εἶναι*» τῶν δικαίων. «... ἐξ ἀλλήλων... πάντες τὴν ἀληθινὴν ἐπιγνώσονται βασιλείαν, οἱ μὲν τῇ ἐλλάμψει, οἱ δὲ τῇ κολάσει» (PG 90, 352).

7. «... Καὶ κόψονται καὶ κλαύσονται καὶ εἰς τό πῦρ τό ἐξώτερον ἀτελεύτουνται οἱ μῆδέποτε μετανοήσαντες· καὶ ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει ὁ τῶν δικαίων κληρὸς εἰσ-ελεύσεται εἰς παστάδα οὐράνιον» (Α' Ἰδιόμ. Αἰῶν Κυρ. Ἀπόκρεω, Ἦχος Πλ. Β').

Ἡ κατάσταση δηλ. τῆς κολάσεως θά εἶναι: ψυχικὴ ὀδύνη, ἀλλ' αἰσθητή καί στό σῶμα, ἀφόρητα αἰσθήματα καταισχύνης, τύψεων, ἐλλείψεως ἐλπίδας τερματισμοῦ, πνιγερῇ ἀτμόσφαιρα συναναστροφῆς μέ τοὺς διεστραμμένους δαίμονες καί ἀνθρώπους. Ἀλλά καί εἶδη βασάνων ἀσύλληπτα στή διάνοια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτσι, ὅσοι ὑποστήριξαν ἢ ὑποστηρίζουν τὴ λεγομένη «ἀποκατάσταση τῶν πάντων», δηλ. τὴ λήξη κάποτε τῆς κολάσεως τῶν ἁμαρτωλῶν καί τὴ σωτηρία τοὺς, αὐτοσχεδιάζουν «θεωρίες». Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία μέ βάση τὴ θ. Ἀποκάλυψη, ἔχει καταδικάσει ὡς αἵρεση τὴ διδασκαλία αὐτῇ στήν Ἁγία Ε' Οἰκουμ. Σύνοδο (553): «*Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει πρόσκαιρον εἶναι τὴν τῶν δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων κόλασιν καὶ τέλος κατὰ τινα χρόνον αὐτὴν ἔχειν, ἥγουν ἀποκατάστασιν γενέσθαι δαιμόνων ἢ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἀνάθεμα ἔστω*».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τό νόημα τῆς Ὁρθόδοξης Λατρείας.

Ἡ λ. *λατρεία*¹ γενικά σημαίνει ὑπηρεσία, ἀφοσίωση καὶ τιμὴ σ' ἓνα πρόσωπο, πράγμα ἢ θεσμό. Εἰδικά ὅμως στὴ θρησκευτικὴ γλώσσα *λατρεία* σημαίνει *τίς αἰσθητές ἐκδηλώσεις τῶν βιωμάτων εὐλαβείας τῶν πιστῶν σάν θρησκευτικὴ κοινότητα ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ*. Ἀλλ' εἶναι αὐτονόητο πὼς ἡ θρησκευτικὴ λατρεία, ὡς προσωπικὴ καὶ κοινοτικὴ περισσότερο ἐκδήλωση, *ἀπαιτεῖ καὶ τὴ χρῆση ὠρισμένων τόπων, χρόνων, λόγων-κειμένων, συμβόλων καὶ τυπικῶν διατάξεων*². Ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ὀργανωμένα καὶ ἀναπτυγμένα σ' ἓνα σύνολο συναποτελοῦν τὴ θρησκευτικὴ λατρεία ἢ λειτουργία.

Στὴ χρῆση καὶ στὴν καθιέρωση τῶν ἀναγκαίων συμβόλων τῆς ἡ Χριστιανικὴ μας Λατρεία δέν παρουσιάζει μιὰ συνήθη ἀναλογία τύπων

συγκριτικά με τις άλλες πρό ή μετά Χριστόν θρησκείες. Ἡ ἀντικειμενική καί ἱστορική *θεία Ἀποκάλυψη*, πού διακρίνει ριζικά καί ἀπόλυτα τή χριστιανική Θρησκεία ἀπ' ὅλες τίς άλλες ὡς τό μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο θεανθρώπινο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς Χριστιανική Ἐκκλησία, εἶναι ἀκριβῶς *οὐσιαστικό στοιχεῖο καί κριτήριο καί τῆς Λατρείας τῆς*, καί ὄχι μόνο τῆς δογματικῆς Ἀληθείας τῆς. Ἡ βάση δηλ. ἐπάνω στήν ὁποία στηρίζεται τό ὄντως μοναδικό ἱστορικά σέ κάλλος οἰκοδόμημα τῆς Χριστ. Λατρείας εἶναι ἡ Ἱερά Ἀποστολική καί Πατερική τῆς Παράδοση μέ πηγή καί κέντρο καί τέλος τό Θεάνθρωπο.

Ὑπάρχουν λοιπόν τύποι καί σύμβολα πού οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι παρέλαβαν ἀπ' τόν Κύριο, εἴτε ἀπ' τή συμμετοχή Του στήν ἰουδαϊκή λατρεία τῆς Συναγωγῆς εἴτε ἀπ' τήν προσωπική Του ζωή καί διδασκαλία, ἐνῶ ἄλλα τά καθιέρωσαν οἱ ἴδιοι ὡς Ἱερά Παράδοση. Ἐτσι, ὑπάρχουν τύποι καί σύμβολα πού συνδέονται ἄμεσα μέ τήν οὐσία πού ἐκφράζουν καί διοχετεύουν, ὥστε ἡ ἀλλαγὴ τους νά ἐπηρεάζει καί ν' ἀλλάζει καί τήν οὐσία. *Ἐδῶ ἡ οὐσία παραδόθηκε ἀχώριστη ἀπό τό συγκεκριμένο σύμβολό τῆς, ὅπως λ.χ. εἶναι ὁ «ἄρτος» καί ὁ «οἶνος» στό Μυστήριό τῆς θ. Εὐχαριστίας, πού εἶναι ἡ καρδιά καί τό κέντρο τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας.*

Πράγματι, *τά οὐσιαστικά στοιχεῖα τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας ἔχουν κέντρο τό Ὑπερῶ τοῦ Μ. Δείπνου*, πού καθάγιασε καί καθιέρωσε ὡς *πρῶτο Χριστιανικό Ναό* ἡ θεία παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Ἐδῶ ὁ Χριστός *ἐόρτασε ὡς «νῖος ἀνθρώπων»* τή μεγάλη πατροπαράδοτη Ἑορτή τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πάσχα, γιά νά τό καταργήσῃ ὡς Θεάνθρωπος καί νά γίνῃ ὁ *Ἰδιος Πασχάλιος Ἀμνός-Θύμα καί Μέγας Ἀρχιερεὺς-Θύτης*. Ἐδῶ ἐξάλλου ὡς μοναδικός Προφήτης καί Διδάσκαλος ἀποκάλυψε τίς ὑψηλότερες ἀλήθειες καί ἐπαγγελίες Του, ὅπως καί ἐδῶ ἐμφανίσθηκε μετὰ τήν Ἀνάστασιν ὡς θριαμβευτής καί παγκόσμιος Βασιλεὺς. Ἐδῶ πάλι κατῆλθε τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἐπίσημα *ἐγκαινίασε τόν οἶκο-Ὑπερῶ σέ πρῶτο Χριστιανικό Ναό-Ἐκκλησία*. Ἐτσι, μέ τή διαρκή καί αἰώνια παρουσία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος στήν Ἐκκλησία καί μέ τή θεία ἐμπνευση καί καθοδήγία Του *ἐδημιούργησε ἡ Ἐκκλησία ἀποκλειστικά χριστιανική καί ἐκκλησιαστική λατρεία σ' ὅλες τίς λατρευτικές τῆς ἐκδηλώσεις*. Ὅλες οἱ ἀνθρώπινες *«καλές τέχνες»*: Ἀρχιτεκτονική, Ζωγραφική, Ξυλογλυπτική, Χρυσοχοϊκή, Ὑφαντική, Ποικιλική, Ρητορική-Ὀμιλητική, Ποίηση, Μουσική, ὅπως οἱ Μάγοι, προσήλθαν νά προσκυνήσουν τό Θεάνθρωπο Βασιλεῖα καί Σωτήρα. Ἀλλ' ἐνῶ αὐτοπροσφέρθηκαν ὡς δῶρα στό Χριστό, ἔλαβαν ἀπ' Αὐτόν τήν εὐλογία τῆς ἐλευθερίας καί τῆς μεταμορφώσεώς τους. Ἀπό «καλές» ἀνθρώπι-

νες ἔγιναν *Λειτουργικὲς Τέχνες*. Μὲ τὴ γνώση τῆς Ἀληθείας, ποὺ ἐλευθερώνει καὶ λυτρώνει ἀληθινά³, ἀλλὰ καὶ ἐμπνέει καὶ δυναμώνει τὸν ἄνθρωπο, οἱ *Λειτουργικὲς Τέχνες* ἐδημιούργησαν *μοναδικὰ καὶ θεῖα ὄντως καλλιτεχνήματα*. Σέ ὅλα ἀνεξαίρετα τὰ πεδία τῆς δημιουργίας τους ἀπεικόνισαν καὶ ἀποτύπωσαν ἐκφράσεις καὶ μορφές τοῦ ὄντως Καλοῦ καὶ ὑπερτάτου Κάλλους, τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ, στὸν Ὅποῖον καὶ πάλι τίς πρόσφεραν ὡς ταπεινὴ λατρεία καὶ θυμίαμα εὐγνωμοσύνης:

*«Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρομεν
κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα»!*

2. Τό περιεχόμενο τῆς Ὁρθόδοξης Λατρείας.

Ὡς διδασκαλία ἢ μάθημα ἡ Ὁρθόδοξη Λατρεία ἢ Λειτουργικὴ περιλαμβάνει γενικά τὴν περιγραφὴ καὶ ἀνάλυση τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων καὶ συμβόλων τῆς πνευματικῆς λατρείας, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι τυπικὴ καὶ ὄχι πνευματικὴ διδασκαλία. Μὲ τὴν ἀληθινὴ ἐξήγηση τῶν τύπων καὶ τῶν συμβόλων βοηθεῖ στὴν καλύτερη ἀποδοχὴ καὶ κατανόηση τοῦ πνευματικοῦ νοήματος τῆς θ. Λατρείας, ἐνῶ ἀπ' τὴν οὐσία καὶ τό πνεῦμα τῆς βοηθεῖται καὶ ἀποφεύγει τὸν κίνδυνο νὰ γίνει νεκρὸς τύπος ἢ τυπολατρία.

Τὰ κύρια διδασκτικὰ μέρη τῆς Ὁρθόδοξης Λατρείας εἶναι τρία, μέ βάση τίς λογικὲς κατηγορίες τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τρόπου. Δηλ. ἐξετάζει: α) τοὺς λατρευτικούς τόπους, ἥτοι τοὺς ἱ. Ναοὺς ἐξωτερικά καὶ ἐσωτερικά (Ἀρχιτεκτονικὴ-σχήματα ἢ ρυθμοί, Γλυπτικὴ, Ἀγιογραφία κλπ.) α) τοὺς λατρευτικούς χρόνους, ἥτοι τίς ὁρισμένες ὥρες καὶ ἡμέρες ἐορτασμοῦ τῶν λατρευτικῶν γεγονότων (κινητὲς καὶ ἀκίνητες Ἑορτές) καὶ γ) τοὺς λατρευτικούς τρόπους, ἥτοι τὴ χρῆση ὁρισμένων λόγων καὶ προσευχῶν-ὑμνων καθὼς καὶ συμβόλων-«αἰσθητῶν σημείων» (ἱ. Μυστήρια, ἀγιαστικὲς Τελετές καὶ Ἀκολουθίες, Ὑμνογραφία, Ὑμνωδία – Μουσικὴ).

Στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία ἀνήκει καὶ ἡ ἐξέταση τῶν ἱ. Σκευῶν καὶ Ἀμφίων ποὺ χρησιμοποιοῦνται στίς ἱ. Τελετές, καὶ μάλιστα στὰ ἱ. Μυστήρια. Αὐτὰ ὅμως δὲν θ' ἀναπτυχθοῦν ἰδιαίτερα ἐδῶ. Γιὰ τὸ συμβολισμό ἀρκετῶν θά γίνῃ λόγος στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἱ. Μυστηρίων. Πάντως οἱ συμβολισμοὶ τους εἶναι βαθύτατοι καὶ ἐκφραστικότεροι.

3. Μέσα προσεγγίσεως καί γνώσεως τῆς Ὁρθόδοξης Λατρείας καί Τέχνης.

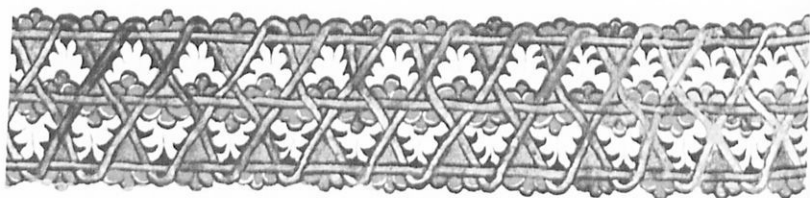
Σύμφωνα μέ γνωστό φυσικό καί λογικό ἀξίωμα, «τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου γινώσκεται». Καί ἂν αὐτὸ ἰσχύει γενικά γιὰ τὰ κοινὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἰσχύει πολὺ περισσότερο γιὰ τὰ ἱερά καί θεανθρώπινα. Γι' αὐτὸ, ὄχι μόνο γιὰ τὴν καλύτερη προσωπικὴ συμμετοχὴ στὴ θ. Λατρεία, ἀλλ' ἀκόμη καί γιὰ τὴ μελέτη καί σπουδὴ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ὡς Τέχνης, ἀπαιτοῦνται τὰ ἴδια ἐκεῖνα μέσα ποὺ τὴν ἐδημιούργησαν καί τὴ ζωογονοῦν, δηλ. ἡ πίστη καί ἡ προσευχή. Μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως καί τῆς προσευχῆς ὁ πιστός, λάτρης ἢ μελετητής, συγχρονίζεται καί συντονίζεται πρὸς τὰ τελοῦμενα μέ σύμβολα, τύπους καί ἤχους καί «ἐλέγχει πράγματα οὐ βλέπομενα» (Ἐβρ. 11, 1, ὁρισμός τῆς πίστεως). Ἀλλὰ καί ἡ ἱστορικὴ ἢ ἐρμηνευτικὴ μελέτη, ὅπως εἴπαμε, τῶν ἔργων τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης πρέπει νὰ γίνεται μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πίστεως καί τῆς προσευχῆς. Ἔτσι μόνο θὰ ἐνωθεῖ μυστικὰ ὁ μελετητής μέ τοὺς δημιουργοὺς τῶν ἔργων, ὥστε νὰ μὴν τοὺς παρανοήσει, ὅπως ὄχι σπάνια συμβαίνει. Γενικά λοιπὸν γιὰ τὴν προσέγγιση καί τὴ γνώση τῆς Ὁρθόδοξης Λατρείας μας ἰσχύει ἀναλογικὰ ἡ ἱερὴ καί φρικτὴ ἐκφώνηση τῆς θ. Λειτουργίας: «*Πρόσχωμεν! Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις*».

Σημειώσεις.

1. Ἀπ' τὴν ἀρχ. λ. *λάτρων* (= πληρωμὴ, μισθός). Ἡ συνώνυμη μέ τὴ λατρεία λ. *λειτουργία* (ἀπ' τῆς λ. *λήιτον* *λείτον* + *ἔργον*· *λήός* = λαός) σημαίνει δημόσια ὑπηρεσία, κοινὴ λατρεία, μέ χρῆση κυρίως γιὰ τὴ θ. Λειτουργία σάν τὸ κέντρο τῆς Χριστ. Λατρείας.

2. Τὴ χρῆση αἰσθητῶν καί ὕλικῶν πραγμάτων καί συμβόλων στὴ θρησκευτικὴ λατρεία ἐπιβάλλει ἡ ἴδια ἡ αἰσθητὴ καί πνευματοῦλικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πνεῦμα τοῦ ὑπάρχει καί ἐκδηλώνεται μέ ὄργανο τὸ σῶμα τοῦ, ἀνάλογα μάλιστα μέ τὴν *ἡλικία* καί τὴ γενικὴ κατάστασίν του.

3. Κυκλοφορεῖ εὐρύτατα σάν «δόγμα» ἤθθεν τῆς Τέχνης τὸ: «*ἡ Τέχνη διὰ τὴν Τέχνην*», δηλ. *ἡ Τέχνη εἶναι αὐτοσκοπός!* Ἀκόμη κυκλοφορεῖ ἡ ἀποψη ὅτι «*ἡ Τέχνη λυτρώνει*», ἄσχετα μέ τὸ τί εἰδους λύτρωση εἶναι αὕτη. Καί οἱ δύο αὐτές δοξασιές εἶναι ὑποκειμενικὲς κρίσεις καί ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς θ. Ἀποκαλύψεως, ὅταν μάλιστα εἶναι ἄσχετες μ' αὐτὴν, *κρίνονται* ὡς *σφαλερές καί ἀπορρίπτονται*. Ἡ Τέχνη μόνο ὅταν ἐμπνέεται ἀπ' τὴν Ἀλήθεια καί ὡς μέσο τὴν ὑπηρετεῖ πιστά, τότε καταξιώνεται, λυτρώνεται ἡ ἴδια καί γίνεται ὄντως ὁδὸς πρὸς τὴν ἀληθινὴ λύτρωση. «*Γινώσθε τὴν Ἀλήθειαν καί ἡ Ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς... Ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς* (= ὁ Θεάνθρωπος) *ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὁὐτως ἐλευθεροὶ ἔσεσθε*» (Ἰω. 8, 32, 36). Αὐτὸ εἶναι τὸ δόγμα τῆς μοναδικῆς λυτρώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΤΟΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

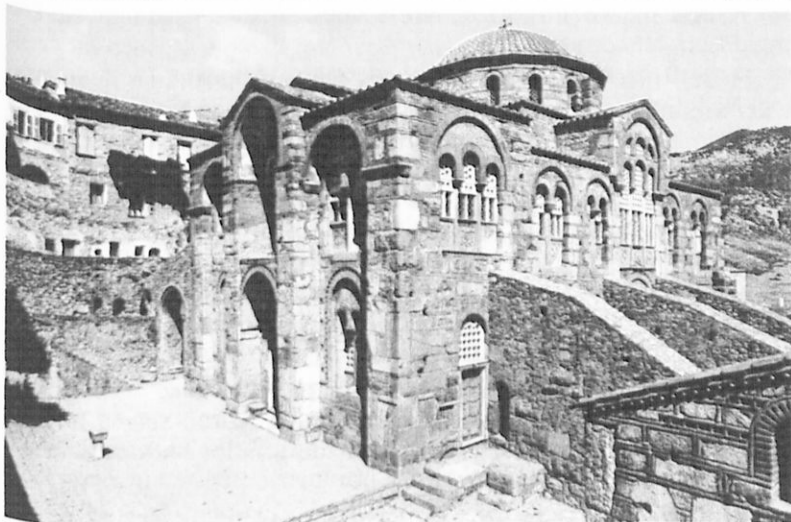
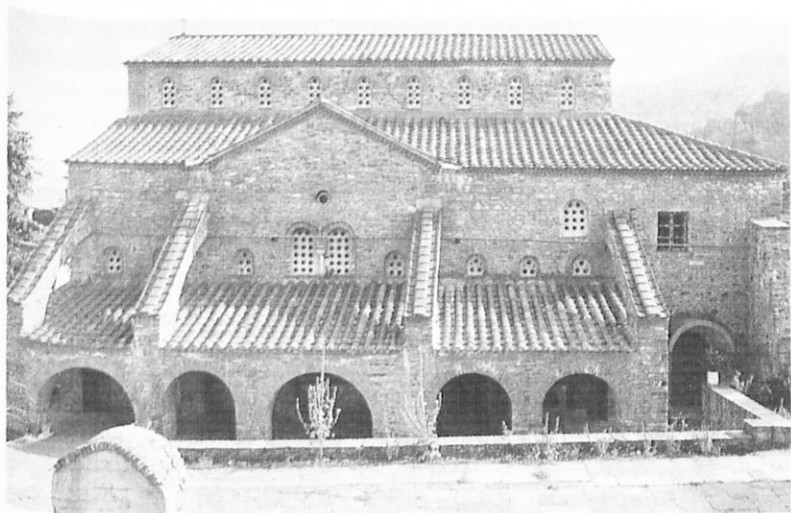
«*Ὑν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν*» (Ψαλμ. 67, 27).

1. Ὁ χριστιανικός Ναός.

α'. Ἡ ἔννοια τοῦ Ναοῦ.

Ἡ λέξη *ναός* (ἀπ' τὸ ἀρχ. ρ. *ναίω* = κατοικῶ, διαμένω) σημαίνει οἶκος, κατοικία, σάν ἐπίγεια κατοικία τοῦ Θεοῦ, ὅπως πίστευαν οἱ εἰδωλολάτρεις κυρίως, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑβραῖοι παρανοώντας τὴν ἀλήθεια. Τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴν παρουσία καὶ «διαμονή» τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψε ὁ Ἰδιος ὁ Θεός μέ τὸ στόμα τοῦ Προφήτη Ἡσαΐα: «*Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; καὶ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου* (= ὅπου εὐαρεστῶ νά μένω); *πάντα γὰρ ταῦτα ἐποίησεν ἡ χεὶρ μου*» (Ἠσ. 66, 1-2). Ἐξάλλου ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος ἀποκάλυψε στή Σαμαρείτισσα (Ἁγία Φωτεινή), ὅταν τὸν ρώτησε ἂν στή Σαμάρεια ἢ στήν Ἱερουσαλήμ εἶναι «*ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν*» (= νά λατρεύουν τὸ Θεό): «*Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνῶντας Αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν*» (Ἰω. 4, 20, 24).

Πρόκειται λοιπὸν γιὰ πνευματικὴ λατρεία καὶ ἐπικοινωνία μέ τὸν «*πανταχοῦ παρόντα*» Δημιουργό τοῦ παντός, πού ὡς αἷλος καὶ ἄπειρος δέν περιορίζεται στό χῶρο οὔτε «*ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται*» (= ὑπηρετεῖται) *προσδεόμενός τινος*» (= σάν νά εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ κάτι. Πράξ. 17, 25). Ἀντίθετα, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὕλικοί καὶ ζοῦν σέ τόπο καὶ χρόνο, συγκαταβαίνει ὁ Πανάγαθος νά τοὺς ἐπισκέπτεται καὶ νά τοὺς εὐλογεῖ καὶ τοὺς *τόπους* καὶ τοὺς *χρόνους* καὶ τοὺς *τρόπους* καὶ τὰ μέσα λατρείας τους. Ἐτσι δέχεται χάρη τῶν πλασμά-

α'. 'Ι. Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου – Πρωτάτου, Καρυές 'Αγ. 'Όρους. Βασιλική μέ σαμαρωτή στέγη. 'Αρχική δομή τέλη Θ' αϊ., διεύρυνση β' ήμισι Ι' αϊ., αναστήλωση 1952-55. Κοσμεῖται μέ τίς περίφημες τοιχογραφίες τοῦ μεγάλου βυζαντινοῦ 'Αγιογράφου Μανουήλ Πανσελήνου (ΙΓ'-ΙΔ' αϊ.).

β'. 'Ι. Μονή 'Οσίου Λουκά Βοιωτίας. Βυζαντινός ρυθμός μέ τρούλλο σέ ὀκταγωνική βάση, ΙΑ' αϊ. Κοσμεῖται μέ περίφημες ψηφιδωτές Εἰκόνες.

των Του νά Τοῦ καθιερώσουν Ναούς καί νά ἐκφράζουν τά συναισθήματά τους καί μέ ὑλικά μέσα, ἀρκεῖ αὐτά νά εἶναι ἐκφραση θερμῆς καί ἐλικρινοῦς πίστεως, νά εἶναι *λατρεία «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ»*.

β'. Σχήματα ἢ «ρυθμοί» τῶν Χριστιανικῶν Ναῶν.

Ἀπό τά Θρησκευτικά καί τήν Ἱστορία προηγουμένων τάξεων γενικά γνωρίζουμε ὅτι ὡς πρῶτοι Ναοί τῶν Χριστιανῶν χρησίμευσαν:

1. Τά *εὐρύχωρα δωμάτια* τῶν σπιτιῶν τους, συνήθως τοῦ ἄνω ὀρόφου, τό *«ὑπερῶον»*. Τό πρῶτο ἦταν, ὅπως εἶπαμε, τό *Ῥωμαῖο τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου*. Τά «τελεσθέντα» κατὰ τό Μ. Δείπνο εἶναι, ὅπως ἐπίσης εἶπαμε, τά πρῶτα καί οὐσιαστικά στοιχεῖα τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας, πού διαμόρφωσαν ἀνάλογα, πρῶτα ἐσωτερικά, ἀλλ' ἔπειτα καί ἐξωτερικά, τό Χριστιανικό γενικά Ναό.

2. Τά *«Μαρτύρια»*, ὑπέργεια ναῦδρια ἐπάνω στούς τάφους τῶν Ἁγίων Μαρτύρων.

3. Οἱ *Κατακόμβες*, ὑπόγειες καί μέ διάφορο σχῆμα αἰθουσες στά χριστιανικά *κοιμητήρια*, πού συνήθως ἦσαν ἀρχικά ὑπόγεια ἐπίσης (Ρώμη, Μῆλος κλπ.).

4. Ἡ *Βασιλική* (ἐκκλησία), ὀρθογώνιος ἐπιμήκης (= μακρύτερος) Ναός, πού εἶναι ἐξέλιξη τῶν «Μαρτυρίων» παρά τῶν «βασιλικῶν» ρωμαϊκῶν κτιρίων (δικαστηρίων, ἀγορῶν κλπ.). Ἐχει μιά κεντρική αἶθουσα (μονόκλιτη) ἢ καί δύο παράπλευρες (τρίκλιτη *κλίτος* = περιοχή, ζώνη, πλευρά), πού χωρίζονται ἐπικοινωνοῦν μέ τήν κεντρική μέ σειρὰ *κιόνων ἢ πεσσῶν* (= κολῶνες) ἢ καμάρες. Τά κλίτη αὐτά φθάνουν συχνά τά πέντε καί σπάνια περισσότερα. Ἡ *στέγη* (συνήθως ξύλινη) τοῦ μεσαίου κλίτους εἶναι ψηλότερη, «σαμαρωτή». Οἱ πρῶτες Βασιλικές ἀρχισαν νά κτίζονται μετὰ τό 200 μ.Χ., κυρίως ὅμως μετὰ τήν κατάπαυση τῶν Διωγμῶν ἀπό τό Μ. Κωνσταντῖνο (313 μ.Χ.).

5. Ἡ *Βασιλική μέ τροῦλλο*, μέ ἡμικύκλιο θόλο δηλαδή στήν ὀροφή, πού στηριζόταν σέ τετράγωνη βάση εἴτε τοῦ τοίχου εἴτε σέ ἰδιαίτερους κίονες ἢ πεσσούς στά ἄκρα τοῦ μεσαίου κλίτους (κλασσικός τύπος ἢ Ἁγία Σοφία, Κων/λη, 5^η αἰ.).

6. Ὁ *Βυζαντινός Ναός ἢ σταυροειδῆς μέ τροῦλλο* (ἐξέλιξη τῆς Βασιλικῆς μέ τροῦλλο κατὰ τόν 6^{ον} αἰ. καί μέ χαρακτηριστικό τή διαμόρφωση σέ σχῆμα Σταυροῦ τῶν θόλων τῆς ὀροφῆς, πού κατέληγαν σέ κυκλικό ἢ πολυγωνικό τύμπανο, ὅπου καί στηριζόταν ὁ τροῦλλος).

7. Στή Δύση ἡ Βασιλική μέ διάφορες διαρρυθμίσεις κατέληξε:

α) στό *ρωμανικό ἢ λομβαρδικό ρυθμό* (μέ προέκταση τῶν

ἀνατολικῶν ἄκρων τοῦ Ναοῦ, ὥστε ὁ ναός νά πάρει σχῆμα T)·

β) στό γοτθικό ρυθμό (ψηλοί τοῖχοι, ὀξεῖς θόλοι, μεγάλα ἐγχρώμα παράθυρα)·

γ) στό ρυθμό τῆς Ἀναγεννήσεως (συνδυασμός ρυθμοῦ Βασιλικῆς καί Βυζαντινῆς, Ἅγιος Πέτρος Ρώμης).

Στήν Ἀνατολή λοιπόν καί ἰδιαίτερα στήν Πατρίδα μας διαμορφώθηκε καί ἐπικρατεῖ ὁ βυζαντινός τύπος Ναοῦ, κυρίως ὁ σταυροειδῆς μέ τροῦλλο. Εἶναι ἡ ωραιότερη καί συμβολικότερη ἔκφραση τῆς Πίστεώς μας διά μέσου τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, πού γίνεται ἔτσι λειτουργική καί λατρευτική τέχνη. Στήν τελική διαμόρφωση τοῦ βυζαντινοῦ Ναοῦ ἐπιδρᾷ οὐσιαστικά ἡ ἔκφραση τοῦ δόγματος τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως: ὁ οὐρανός (τροῦλλος, ἀψίδες) ἐνώνεται μέ τή γῆ (δάπεδο) διά τοῦ Ἑσταυρωμένου (Σταυρός), γιά ν' ἀνυψώσει τή γῆ πρός τόν οὐρανό!

Υ'. Τό ἐξωτερικό τοῦ Ναοῦ.

Σάν σύνολο τό χριστιανικό Ναό ἀποτελοῦσαν τά ἐξῆς τρία μέρη:

1. Τό αἶθριο. Ἦταν ἀκάλυπτος τετράγωνος χώρος δυτικά τοῦ Ναοῦ μέ στοές μόνο στίς τέσσερις πλευρές τῶν τοίχων πού τόν περιέκλειαν. Στό κέντρο ὑπῆρχε ἡ κρήνη (=βρύση) ἢ φιάλη (σέ μορφή περίπου συντριβανιοῦ). Στήν κρήνη τῆς Ἀγίας Σοφίας ὑπῆρχε καί ἡ καρκινική ἐπιγραφή (ἐπειδή διαβάζεται καί ἀπ' τό τέλος, ἀνάποδα, ὅπως ὁ καρκίνος-κάβουρας πάει ἀνάποδα):

ΝΙΨΟΝΑΝΟΜΗΜΑΤΑΜΗΜΟΝΑΝΟΨΙΝ

(= νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν. Ποίημα Ἁγ. Γρηγορίου Θεολόγου).

2. Ὁ πρόναος ἢ νάρθηκας (νάρθηξ = καλάμι, στενό). Ἦταν στενόμακρο δωμάτιο κατά πλάτος τοῦ Ναοῦ στό δυτικό ἄκρο του γιά τοὺς Κατηχουμένους καί τίς τάξεις «τῶν μετανοούντων».

Στό δυτικό ἄκρο ἐπίσης, σάν ἀνεξάρτητο, ὑπερυψωμένο καί πυργοειδές κτίριο ἢ συνημμένο στό νάρθηκα, δεξιὰ ἢ ἀριστερά, διαμορφώθηκε καί τό Κωδωνοστάσιο ἢ Καμπαναριό (ἐπειδή οἱ πρῶτοι κώδωνες-καμπάνες προέρχονταν ἀπό τήν Καμπανία τῆς Ἰταλίας).

3. Τό κύριο οἰκοδόμημα τοῦ Ναοῦ.

δ'. Τό ἐσωτερικό τοῦ Ναοῦ.

1. Ὁ κυρίως Ναός. Εἶναι τό κεντρικό κυρίως κτίτος τοῦ Ναοῦ, ὅπου δέν ὑπάρχουν καί ἄλλα, προορισμένο γιά τοὺς πιστοὺς μέ τά στασίδια στά ἄκρα.

2. Ὁ *γυναικωνίτης*, δηλ. τό μέρος ὅπου παραμένουν οἱ γυναῖκες. Συνήθως ἦταν τό ἀριστερό κλίτος ἢ μέρος τοῦ Ναοῦ, πού χωρίζονταν μέ ξύλινο διάφραγμα ἢ κιγκλίδωμα. Ἀργότερα ἐγίνε ὑπερῶς χώρος στό δυτικό μέρος τοῦ κυρίως Ναοῦ. Ὁ χώρος αὐτός χρησιμοποιόταν ἐπίσης καί γιά τούς Κατηχουμένους (Κατηχουμενεῖα).

3. Ὁ *σολέας* ἢ τό *σολεῖο* (ἀπ' τή λατ. λ. *solum* = ἔδαφος, μικρό ὕψωμα, γαλ. *seuil*, ἢ ἀπ' τή λ. *solium* = βασιλικός θρόνος ἢ ἔδρα, πρβλ. σέλλα). Εἶναι τό ἀνατολικό μέρος τοῦ κυρίως Ναοῦ, ἀπ' τό ὁποῖο συνήθως ὑψώνεται κατά μία βαθμίδα (= σκαλοπάτι) καί χωρίζεται μέ μικρό *κιγκλίδωμα* (= κάγκελλα), ἀλλ' ὄχι πάντοτε.

Στό σολέα, εἴτε διακρίνεται εἴτε ἀποτελεῖ τό ἀνατολικό ἄκρο τοῦ Ναοῦ, βρίσκονται:

α) Ὁ *ἰ. ἄμβωνας* (= μέρος πού ἐξέχει) στό ἀριστερό καί δυτικό ἄκρο καί στηρίζεται σέ κίονα ἢ στὸν τοῖχο. Ἄλλοτε βρισκόταν κοντύτερα πρὸς τό ἰ. Βῆμα καί ἦταν χαμηλός ἢ στό κέντρο τοῦ Ναοῦ ψηλότερος καί μέ δύο κλίμακες (= σκάλες). Χρησίμευε καί χρησιμεύει γιά τήν ἀνάγνωση τοῦ ἰ. Εὐαγγελίου ἀπὸ τό Διάκονο καί γιά τό θεῖο κήρυγμα. Εἶναι τό σύμβολο τοῦ ἰ. Εὐαγγελίου.

β) Τά δύο *ἀναλόγια* ἢ *ἀναλογεῖα* (= ἐπειδὴ εἶναι ἀνάλογα, δεξιὰ καί ἀριστερά) μέ θέσεις γιά τὰ ἱερά λειτουργικά βιβλία καί τούς ἱεροψάλτες. Συνήθως ὑψώνονται σέ ξύλινη βάση-ἐξέδρα.

γ) Τό *δεσποτικό* (ἄλλοτε θρόνος τοῦ «*Δεσπότου*» = βασιλιᾷ, δεξιὰ καί ἀντίστοιχα πρὸς τὸν ἰ. ἄμβωνα). Εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Ἀρχιερέως, ἀντιπροσώπου τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Καλοῦ Ποιμένου ἀνάμεσα στά πρόβατά Του. Ἄλλοτε βρισκόταν πίσω ἀπ' τήν Ἀγία Τράπεζα σέ ἀμφιθεατρικό σχῆμα μέ θέσεις καί γιά τούς Ἱερεῖς καί ἀποτελοῦσε τό λεγόμενο *σύνθρονο* ἢ, σπάνια, βρισκόταν ἀριστερά.

4. Τό *ἱερό* ἢ ἅγιο *Βῆμα*. Ἀποτελεῖ τό ἀνατολικό καί ὑψωμένο κατά 3 περίπου βαθμίδες ἄκρο τοῦ Ναοῦ, πού χωρίζονταν ἀρχικά μέ χαμηλό *κιγκλίδωμα* ἢ *στηθαῖο* (τοῖχο ἢ μικροῦς μαρμάρινους κίονες καί πλάκες) ἢ μέ *παραπέτασμα*, τὰ *βῆλα*. Ἀργότερα καί σήμερὰ τό χώρισμα ἐγίνε ψηλότερο (στό 1/2 ἢ τὰ 2/3 τοῦ ὕψους τοῦ Ναοῦ), τοίχινο ἢ μαρμάρινο ἢ ξύλινο-ξυλόγλυπτο, τό *τέμπλο* (λατιν. λ. = ἱερός χώρος) ἢ Εἰκονοστάσιο.

Στό ἰ. Βῆμα βρίσκονται:

α) Ἡ Ἀγία Τράπεζα, ὅπου τελεῖται ἡ ἀναίμακτη Θυσία τῆς θ. Εὐχαριστίας καί φυλάσσεται τό ἅγιο Ἀρτοφύριο μέ τό ἅγιο Σῶμα ἐμποτισμένο στό ἅγιο Αἷμα γιά ἔκτακτες ἀνάγκες θ. Κοινωνίας.

Ἡ Ἀγία Τράπεζα εἶναι συνήθως τετράγωνη μαρμάρινη πλάκα, πού

στηρίζεται σέ έναν κίονα (σύμβολο τοῦ «ἀκρογωνιαίου λίθου», τοῦ Κυρίου) ἢ σέ τέσσερις (σύμβολο τῶν ἱ. Εὐαγγελιστῶν). Ἡ Ἁγία Τράπεζα συμβολίζει τόν ἅγιο Τάφο τοῦ Κυρίου, ἀλλά καί τήν τράπεζα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Σέ πολλούς Ναούς παλιά, ἀλλά καί σήμερα ἐπάνω ἀπ' τήν Ἁγία Τράπεζα ὑπάρχει τό *Κιβώριο* καί μαζί μέ αὐτό ἡ Ἁγία Τράπεζα παίρνει τή μορφή τοῦ κουβουκλίου τοῦ ἱ. Ἐπιταφίου τῆς Μ. Παρασκευῆς. Πίσω ἀκριβῶς βρίσκεται ὁ Ἐσταυρωμένος, ἡ αἰσθητή καί φρικτή ἀναπαράσταση τῆς Θυσίας Του στό Γολγοθά, ὥστε τό ἱερό Βῆμα νά εἶναι τό πραγματικό «*Ἅγιον τῶν Ἀγίων*», ὅπου ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς «*εἰσῆλθεν... αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος*» (Ἐβρ. 9, 12).

β) Ἀριστερά βρίσκεται ἐξωτερικῇ ἢ ἐντοιχισμένη σέ μικρὴ κόγχη ἢ ἱ. Πρόθεση, ὅπου «προτίθενται» καί προετοιμάζονται τά Τίμια Δῶρα (Προσκομιδῇ) καί συμβολίζει τή Βηθλεέμ, ἀπ' ὅπου «ξεκίνησε» ὁ Κύριος.

γ) Δεξιὰ βρίσκεται τό ἱ. *Σκευοφυλάκιο* μέ τά ἱερά Σκεύη, πού ἄλλοτε ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερο χώρο καί λεγόταν *Διακονικό*, ἐπειδὴ τῇ φροντίδα του εἶχε Διάκονος. Σήμερα εἶναι ἀντίστοιχα πρὸς τήν ἱ. Πρόθεση ἐντοιχισμένο σέ μικρὴ κόγχη ἢ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερο εἶδος ἐρμαρίου.

Ὅπως γιὰ τήν κατάληξη στό βυζαντινὸ ρυθμὸ Ναοῦ ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ ὁδηγήθηκε σ' αὐτόν καί ἀπὸ *δογματικούς λόγους*, ἔτσι καί στήν ἐσωτερικὴ διαμόρφωση, ὅπως τήν περιγράψαμε. Δέν ὁδήγησαν σ' αὐτὴ μόνο πρακτικοί, ἀλλὰ καί δογματικοί λόγοι, ὥστε ὁ Ναὸς νά βοηθεῖ στὴ βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως. Αὐτὸ ὅμως θά γίνει μέ τὴ βοήθεια καί μιᾶς ἄλλης ἱ. τέχνης, τῆς Ζωγραφικῆς ἢ Ἀγιογραφίας.

2. Ἡ Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία.

ΛΒ

α'. Οἱ πρῶτες κατευθύνσεις.

Ὅπως στό ζήτημα τῆς γλώσσας ἡ Ἐκκλησία ἐτήρησε *στάση θετικὴν*, σύμμορφη ἄλλωστε μέ τὴ φύση καί τήν ἀποστολὴ τῆς, ἔτσι καί στὴ Ζωγραφικὴ. *Ἐχρησιμοποίησε τὴν ὑπάρχουσα τεχνικὴ τῆς ἀλεξανδρινῆς ζωγραφικῆς κυρίως*, ἀλλ' *ὄχι καί τὴν τεχνοτροπία τῆς*, πού ἦταν φυσιολατρικὴ (νατουραλιστικὴ). Τό φυσικὰ καλὸ καί ὠραῖο, τό «*εὖ-μορφον*», δέν ἐξυπηρετοῦσε τίς πνευματικὲς ἀναζητήσεις τῆς Ἐκκλησίας! Ἀπὸ τό φυσικὸ-αἰσθητὸ κόσμον καθιέρωσε τά σύμβολα-αἰσθητὰ σημεῖα, στά ὅποια ἔδωσε μυστικὸ βάθος καί τά μεταμόρφωσε σέ ἁγιαστικὰ μέσα καί ὄργανα τῆς ὑπερφυσικῆς

Χάριτος. "Επρεπε τώρα νά παραστήσει αισθητά τή νέα πραγματικότητα της βασιλείας του Θεού, τήν καινή κτίση, τό «*ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων...* Ἰδοὺ καινὰ ποιῶ τὰ πάντα» (Ἀποκ. 21, 3, 5).

"Ετσι, μέ ὄργανο τήν καθαρὰ πνευματική τέχνη τῆς Ζωγραφικῆς ἢ Ἐκκλησία, ἀφήνοντας τήν ἑλληνική θεματογραφία καί τεχνοτροπία, ἐδημιούργησε ἐκκλησιαστική Ζωγραφική, τήν Ἀγιογραφία. Ἡ θεία Μορφή τοῦ Θεανθρώπου, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί τῶν Ἀγίων δέν ἦταν δυνατό καί ἐπιτρεπτό νά παρασταθοῦν μόνο μέ τή φυσική-ἀνθρώπινη μορφή τους. Ἐπρεπε νά φανερωθεῖ καί ἡ Θεότητα τοῦ Κυρίου καί ἡ ἀγιότητα τῶν Ἀγίων καί τῶν Μαρτύρων τῆς Πίστεως. Γι' αὐτό καί οἱ πρῶτοι Χριστιανοί Ἀγιογράφοι, κυρίως μετά τοὺς Διωγμούς (Δ' αἰ.), καθιερώνουν νέους τρόπους ἐκφράσεως, οἱ ὁποῖοι καί χαρακτηρίζουν τή λειτουργική τους πλέον τέχνη.

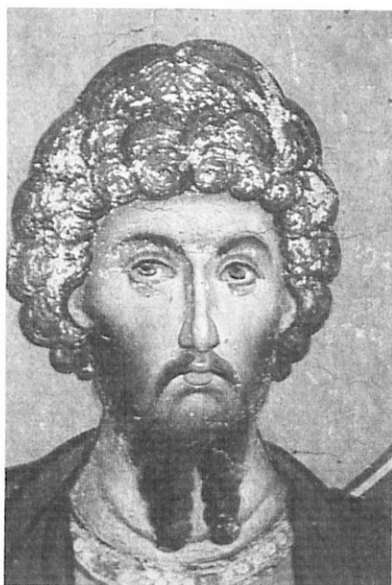
β'. Χαρακτηριστικά τῆς Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας.

Ἡ Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία εἶναι *τέχνη καθαυτὸ ἰδεαλιστικὴ καὶ ἐξωκοσμικὴ*. Ὅ,τι σήμερα χαρακτηρίζεται «ἀφηρημένη τέχνη» εἶναι ἀκριβῶς τό κύριο γνῶρισμα τῆς Ἀγιογραφίας στήν πιό γνήσια μορφή του². Ἡ φυσικὴ ἀναλογία καί τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικά ἐμφανίζουν μίαν «*ἀλλοίωσιν εὐπρεπεστάτην*», ὑπερφυσική. Ἐτσι, ἡ κεφαλὴ τοῦ ἱεροῦ προσώπου πλαισιώνεται ἀπὸ τό φωτοστέφανο, ποὺ εἶναι ἡ ἀνταύγεια τοῦ θείου ἢ ἀκτίστου Φωτός. Τό Φῶς αὐτό εἶναι ἐσωτερικό, γι' αὐτό καί ὁ φωτοστέφανος δέν εἶναι ἐξωτερικός καί ἐλλειψοειδής, ὅπως στοὺς δυτικούς, ἀλλὰ πλήρης κύκλος χρυσοῦ χρώματος. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μεγάλοι καί ζωηροί, ἐκφράζουν ἔνταση καί θάμβος, ἀλλὰ καί χαρά καί ἡρεμία. Τὰ ὦτα ἐπίσης ἔχουν διευρυνθεῖ ἀπὸ τὰ «*ξενήζοντα ῥήματα*». Ἡ ρίνα εἶναι στενόμακρη καί φαίνεται ὡς νά ὁσφραίνεται εὐωδία πνευματική, χωρὶς πλέον τή φυσικὴ λειτουργία της. Τό στόμα εἶναι μικρό καί κλειστό, ἐκφράζοντας τήν ἐγκράτεια καί ὀλιγάρκεια, ὅπως καί τή σιωπηλὴ ὑπακοή πίστεως. Τὰ χέρια καί τὰ λοιπὰ μέλη παρουσιάζουν ἐπιμήκυνση, ἐξαύλωση, γιὰ νά δηλώσουν ὅτι τό σῶμα εἶναι «*ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*».

Ἡ Βυζαντινὴ λοιπὸν Εἰκόνα γίνεται εἰκονιστικὴ Θεολογία καί ἔχει σκοπὸ νά μεταμορφώσει τήν ὄραση καί νά τή μεταβάλει σέ ὄψη καί θέα ὑπερφυσική.

γ'. Εἰκονογραφικοὶ κύκλοι.

Κατὰ τρόπο θαυμαστό συμπλέκεται ἱστορία καί δόγμα καί ὁ Ναὸς ἀπὸ ἐπίγειος γίνεται οὐράνιος ἢ μᾶλλον οὐρανός καί γῆ ἐνώνον-

Άριστερά: Ὁ Ἅγιος Εὐθύμιος ὁ Μέγας (†20 Ἰαν. 473). Δεξιά: Ὁ Ἅγιος Μεγαλομάρτυς Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης-Τίρων (†17 Φεβρ. τέλη Γ' - ἀρχές Δ' αἰ.). Τοιχογραφίες Μανουὴλ Πανσελήνου, Πρωτάτο, Καρυές Ἀγ. Ὁρους, ἀρχές 14' αἰ.

Ταί. Ἔτσι, ἡ ὅλη διαμόρφωση τοῦ Ναοῦ στό συνδυασμό τοῦ ἱστορικοῦ, λειτουργικοῦ καί δογματικοῦ ἀγιογραφικοῦ κύκλου παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς:

1. Στό συναγμένο λαό τοῦ Θεοῦ, τῇ στρατευομένη Ἐκκλησίᾳ, πού βρίσκεται στή γῆ (τό δάπεδο τοῦ Ναοῦ), ἡ λειτουργική τέχνη παρουσιάζει πρῶτα τό ἱερό *Εἰκονοστάσιο ἢ Τέμπλο*. Ὅλων τὰ βλέμματα εἶναι στραμμένα σ' αὐτό. Αὐτό ὑψώνεται πρὸς τὰ ἐπάνω σάν σύμβολο ἐνώσεως τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς.

Προβάλλει πρῶτα τὴν ἀγία Μορφή τοῦ *Θείου Διδασκάλου* νά κρατεῖ τό ἱερό Του Εὐαγγέλιο, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἀνοιγμένη Ὠραία Πύλη Τὸν προβάλλει *Ἐσταυρωμένο* καί ἐπάνω στὴν Ἀγία Τράπεζα «*Ἀρνίον ἐσφαγμένον*» καί «*Ἄρτον Ζωῆς*».

Προβάλλει ἔπειτα τὴ σεπτὴ Μορφή τῆς *ὑπεραγίας Μητέρας* Του καί Μητέρας μας «*Βρεφοκρατοῦσαν*» καί στὴν κεντρικὴ κόγχη τοῦ ἱεροῦ Βήματος «*Πλατυτέραν τῶν οὐρανῶν*» μέ ἀνοικτὰ τὰ χέρια, ἑτοιμὴ νά δεχθεῖ καί νά μεταβιβάσει τίς προσευχές τῶν παιδιῶν Τῆς στὸν Υἱό Τῆς. Εἶναι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος πού ἀνῆλθε στὸν

πνευματικό οὐρανό. Εἶναι τό πρότυπο τῆς ἀγιότητος, ἡ *Παναγία*.

Μετά ἔρχεται ὁ *Τίμιος Πρόδρομος*, ὁ «*κῆρυξ τῆς μετανοίας*», ὁ «*ἔνσαρκος Ἄγγελος*», καί ἀντίστοιχα ὁ *Ἅγιος τοῦ Ναοῦ*, ὁ *Πολιτοῦχος*, ὁ ἰδιαίτερος προστάτης τῶν στρατευομένων ἀδελφῶν του μέ τις προσευχές του.

Τέλος οἱ *Ἅγιοι Ἀρχάγγελοι Μιχαήλ καί Γαβριήλ* (στά βημόθυρα) σάν φύλακες τοῦ Ἱεροῦ, «*τοῦ Ἁγίου τῶν Ἀγίων*», ἀλλά καί σάν προστάτες τῶν πιστῶν.

Στό ἄνω μέρος τοῦ ἱεροῦ Εἰκονοστασίου εἶναι τό λεγόμενο *δωδεκάορτο*, τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου, μέ κέντρο τήν παράδοση τοῦ Μυστηρίου τῆς θ. Εὐχαριστίας, τό Μυστικό Δείπνο, μέχρι τήν ἔνδοξη Ἀνάληψη καί τήν Πεντηκοστή. Ἡ διακόσμηση μέ τήν ἄμπελο συνήθως συμπληρώνει τήν ὅλη εἰκόνα τοῦ Εἰκονοστασίου. Οἱ πιστοί, «*τὰ κλήματα*», πρέπει νά ἐνωθοῦν μέ «*τὴν Ἀμπελον τὴν ἀληθινήν*», γιά νά πάρουν τὴ θεία ζωὴ καί ν' ἀnéβουν πρὸς τὰ οὐράνια. Ἡ *Ὡραία Πύλη* εἶναι ἡ πύλη τῆς σωτηρίας, τό σημεῖο πού οἱ πιστοί ἐνώνονται μέ τό Σωτήρα τους, γιά νά εἰσέλθουν μαζί Του στά Ἅγια καί νά γίνουν ἅγιοι.

2. Στόν κυρίως *Ναό* δεσπόζει ὁ *Παντοκράτωρ* τοῦ «ἀχειροποιήτου οὐρανοῦ» (τροῦλλος). Μέ τό διεισδυτικό βλέμμα Του ἐπιβλέπει τό πᾶν. Κρατεῖ καί δείχνει πρὸς τό «Σῶμα» Του, τὴ στρατευομένη Ἐκκλησία, τό ἱερό Του Εὐαγγέλιο. Τόν περιβάλλουν οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι καί στό μεταξύ χῶρο οἱ Ἅγιοι, *Προφῆτες καί Δίκαιοι*, *Ἀπόστολοι καί Μάρτυρες*, ἡ «μέση κατάσταση», μεταξύ τῶν οὐρανίων Ἀγγέλων καί τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων. Ἅγιοι καλύπτουν καί τοὺς πлагίους τοίχους τοῦ Ναοῦ, Μάρτυρες καί Ὅσιοι-Ἀσκητές, πού μέ τὴν ἀγιότητά τους ἀνῆλθαν ψηλότερα ἀπ' τοὺς ἐπὶ γῆς, στοὺς ὁποίους καί δείχνουν τό δρόμο καί τὸν τρόπο τῆς «*θείας καὶ μυστικῆς ἀναβάσεως*».

δ'. Ἡ τιμὴ τῶν ἱ. Εἰκόνων.

Ὅπως εἶναι γνωστό, τὸν Η' αἰ. στό Βυζάντιο ἡ Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία «βάφηκε στό αἷμα τοῦ μαρτυρίου». Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων Εἰκόνων χαρακτηρισθῆκε λαϊκὴ ἄγνοια καί ὑπερβολὴ καί διώχθηκε πολὺ μέ πρωτοστάτες τοὺς «εἰκονομάχους» αὐτοκράτορες Λέοντα Γ' τὸν Ἰσαυρο (717-741) μέχρι τό Θεόφιλο (829-842). Δογματικὰ ἔλυσε τό θέμα ἡ Ἀγ. Ζ' Οἰκ. Σύνοδος, πού συνῆλθε στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας τό 787. Σύμφωνα μέ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἡ τιμὴ καί ἡ προσκύνηση τῶν ἁγίων Εἰκόνων εἶναι σχετικὴ καί ὄχι λατρευτικὴ. Ἡ λατρεία ἀνήκει μόνο στό Θεό. Οὔτε γίνεται ἡ

«Ὁ Παντοκράτωρ». Στὴν πρώτη ζώνη παρασταίνεται ἡ τέλεση τῆς θ. Λειτουργίας ἀπὸ τὸν Μέγαν Ἀρχιερέα, πού τὸν διακονοῦν ἄγγελοι. Στὴ δεύτερη ζώνη οἱ Προφῆτες τῆς Π. Δ. κρατῶντας τίς Προφητείες τους γιὰ τὸ Μεσσία-Χριστὸ σὲ εἰλητάρια. Κάτω τὸ Ἅγιο Μανδύλιο καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερά οἱ Εὐαγγελιστὲς Ἰωάννης καὶ Ματθαῖος. Τοιχογραφία τοῦ «Θεοφάνους τοῦ Κρητός» στό Καθολικὸ τῆς Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, ΙΣ΄ αἰ.

τιμή στήν ὕλη ἀπ' τήν ὁποία εἶναι καμωμένη ἡ Εἰκόνα, ἀλλ' «ἐπὶ τὸ πρῶ-
τότερον διαβαίνει καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγ-
γραφομένου τὴν ὑπόστασιν». Ἐφοῦ ὁ Κύριος ἐγίνε ἀνθρώπος, δέν εἶναι
ἀσέβεια πρὸς τὸ θεῖο Του Πρόσωπο νά εἰκονίζουμε τὴ θεία Μορφή
Του. «Οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω Θεότητα, ἀλλ' εἰκονίζω Θεοῦ τὴν ὁραθεῖ-
σαν σάρκα» (Ἀγ. Ἰωάν. Δαμ., PG 94, 1236). Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τούς
Ἀγίους Ἀγγέλους, ὅπως γίνονταν ὁρατοί, καθὼς καί τῶν Ἀγίων
Πάντων τίς μορφές.

«Ἰστοροῦμεν δὲ αὐτὰς ἵνα μὴ ἀμνημονῶμεν τὰς ἀρετὰς καὶ τοὺς ἀγῶ-
νας τῶν εἰκονιζομένων καὶ πρὸ πάντων ἵνα καὶ ἡμεῖς οἱ προσκυνοῦντες αὐ-
τὰς μεταβαίνωμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ τοῦ νοῦς καὶ τὰς ἀρετὰς μιμηθῶ-
μεν τῶν εἰκονιζομένων» (Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ, Ἀγιορείτης Ἀγιο-
γράφος, 1670-1745).

ε'. Ἡ τιμὴ τῶν Ἀγίων Λειψάνων.

Ἡ ἀγιότητα τῶν Ἀγίων εἶναι ἡ ἀντανάκλαση τῆς ἁκτιστῆς ἐνεργείας σ' αὐ-
τούς τῆς Χάριτος τοῦ Ἀγ. Πνεύματος, ἡ ὁποία «καὶ τελευτησάντων αὐτῶν
ἀνεκψοιτήτως ἔνεστι (= ὑπάρχει ἀχώριστη) καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασιν
ἐν τάφοις (= στὰ Λείψανά τους) καὶ τοῖς χαρακτῆρσι καὶ ταῖς ἀγίαις εἰκόσιν αὐτῶν,
οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ» (Ἀγ. Ἰω. Δαμασκηνός, PG 94, 1249).
Ἔτσι οἱ Ἅγιοι «ἔλαβον τὴν χάριν... καὶ ζῶντες καὶ μετὰ τέλος θανατοπορεῖν. Ὅν-
τως θαῦμα παράδοξον! ὅτι ὁστέα γυμνὰ ἐκβλύζουσιν ἰάματα. Δόξα τῷ
μόνῳ Θεῷ ἡμῶν» (Κάθισμα Σαβ. πρῶτῃ, Πλ. Δ' Ἦχος).

Αὕτη εἶναι ἡ ζωντανὴ πίστις τῆς Ἀγίας Ὁρθοδοξίας μας, ὅχι μόνο ὡς θε-
ωρίας, ἀλλὰ καὶ ὡς συνεχιζομένης ἀδιάκοπα «ἐνεργείας» καὶ πράξεως καὶ ἐμ-
πειρίας μυριάδων πιστῶν καὶ σήμερα καὶ πάντοτε. Ἰδιαίτερα στὰ ἱερά Ὁρθόδοξα
Μοναστήρια, ὅπου φυλάσσεται ἀναρίθμητο πλήθος ἱερῶν Λειψάνων τῶν Ἀγίων
τῶν εἴκοσι χριστιανικῶν αἰώνων, αὕτη ἡ ζωντανὴ πίστις καὶ πράξις εἶναι αἰσθητὴ
καὶ ψηλαφητὴ. Γι' αὐτό καὶ τὰ Ἅγια Λείψανα εἶναι τὸ ἀνεκτίμητο ὀθ-
σαυροφυλάκιο τῆς Ἀγίας μας Ἐκκλησίας καὶ ἡ αἰώνια δόξα
τῆς. Ὅπως ὁ ἥλιος πάντοτε φωτίζει καὶ ζωογονεῖ τοὺς ζωντανούς ὁργανι-
σμούς, ἔτσι καὶ ἡ θ. Χάρη, πού ἀντανακλοῦν οἱ Ἅγιοι «ζῶντες καὶ μετὰ τέλος»,
Φωτίζει καὶ ἐνεργεῖ ποικίλα θαύματα σ' αὐτούς πού ἔχουν ζωντανὴ πίστις. Καὶ
ἀκριβῶς, ὅπως τὸν ἥλιο καὶ τὸ φῶς του βλέπουν μόνο ὅσοι ἔχουν ἀνοικτά τὰ
ὕγι τούς μάτια, σέ χώρους ὅμως φωτεινούς καὶ ὄχι σέ σκοτεινά ὑπόγεια, ἔτσι
καὶ τῇ χάρι τῶν Ἀγίων, πού αἰώνια δοξάζει ὁ Θεός. Πρέπει κανεῖς νά ἐπισκέπτε-
ται αὐτούς τοὺς φωτεινούς χώρους τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπου φυλάσσονται καὶ
τιμῶνται τὰ ἱερά Λείψανα τῶν Ἀγίων, νά τὰ προσκυνεῖ μέ εὐλάβεια καὶ νά ἐπι-
καλεῖται μέ πίστι τῇ μεσιτεῖα καὶ βοήθειᾳ τῶν Ἀγίων ὡς ζώντων καὶ ἀόρατα
παρόντων. Διαφορετικὰ πῶς νά αἰσθανθεῖ καὶ νά ἰδεῖ μέ τὴν ἐμπειρία τῆς πίστε-
ως, ἀλλὰ συχνότατα καὶ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων, τὴν ἁκτιστὴ χάρι τῶν Ἀγί-
ων; Ὁ νόμος τῆς προσευχῆς μέ πίστις καὶ τῆς πίστεως μέ προσευχή: «αἰτεῖτε,
καὶ δοθησεται ὑμῖν... ὁ ζητῶν ἐνρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγεται» (Ματθ. 7, 7-8)
εἶναι πάντοτε ἰσχυρός καὶ ἀποτελεσματικός. Χιλιάδες καὶ μυριάδες πιστοὶ καὶ
σήμερα, ὅπως καὶ πάντοτε, αἰσθάνονται καὶ βλέπουν τὴν ἁκτιστὴ χάρι καὶ τὰ
θαύματα τῶν Ἀγίων. Ἰδιαίτερα σὺς ἐτήσιες πανηγύρεις τῶν Ἀγίων

Μέρος Ἀγίων Λειψάνων τῆς Ἱ. Μονῆς Σίμωνος Πέτρας Ἀγ. Ὁρους. Στὴν ἄκρη ἀριστερά τὸ Ἀριστερό Χέρι τῆς Ἀγίας Μυροφόρου Μαρίας Μαγδαληνῆς μέ τὸ δέρμα καὶ τὰ νεῦρα ἐμφανῆ!

πλήθη πιστῶν αἰσθάνονται τὴν ἀόρατη παρουσία τους, ἀλλὰ καὶ πολλοί, οἱ θερμότεροι στὴν πίστη καὶ καθαρότεροι στὴν καρδιά, βλέπουν τὰ θαύματά τους. Γι' αὐτό καὶ πρέπει ὅλοι οἱ πιστοὶ νά φροντίζουν μέσα στοῦ χρόνου νά πραγματοποιοῦν τουλάχιστο μία ἢ μερικές ἐπισκέψεις σέ ἱερὰ προσκυνήματα ἰ. Μονῶν καὶ ἰ. Τόπων, ἀπὸ τοὺς πιὸ πλησίον μέχρι καὶ τοὺς μακρινούς. Δόξα τῷ Θεῷ, στὴν Πατρίδα μας ὑπάρχουν σέ κάθε πόλη ὅπωςδήποτε Ἁγία Λείψανα καὶ σέ κάθε ἐπαρχία ὅπωςδήποτε ἱερὰ Προσκυνήματα, πού μποροῦν οἱ πλείστοι νά ἐπισκεφθοῦν καὶ νά προσκυνήσουν.

Σημειώσεις.

1. Οἱ Χριστιανοί, καὶ μάλιστα οἱ ἀνατολικοὶ Ὁρθόδοξοι, δέν καθιέρωσαν τὴ γλυπτική τέχνη, γιὰ τὴ λατρεία τους, σύμφωνα μέ τὴ βιβλικὴ παράδοση («Οὐ ποιήσεις ἑαυτῷ εἰδωλὸν οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα», Ἑξ. 20, 4), ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὴν εἰδωλολατρία. Τὰ περιορισμένα ἀγάλματα καὶ οἱ συμβολικὲς παραστάσεις τῶν Κατακομβῶν καὶ τὰ ἄλλα ἦσαν ὄχι «ἐκκλησιαστικά», ἀλλὰ τῆς «κοσμικῆς» γλυπτικῆς, πού διάλεγε καὶ θρησκευτικὰ θέματα. Ἡ Ἐκκλησία ἀπ' τὴ γλυπτικὴ παρέλαβε μόνο τὸ ἐλαφρὸ ἀνάγλυφο γιὰ λόγους διακοσμητικoύς (κιονόκρανα, τέμπλα) μέ θέματα τοῦ φυτικοῦ καὶ τοῦ ζωικοῦ βασιλείου.

2. Ὡς ἐκκλησιαστικὴ καὶ λειτουργικὴ Τέχνη ἡ Ὁρθόδοξη Ἀγιογραφία εἶναι ὑπερχρονικὴ-διαχρονικὴ, ἡ ἀληθινὴ ὄραση καὶ ἔκφραση τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι αἰώνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

«Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, διὰ παντὸς
ἢ αἶνοις Αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου» (Ψαλμ. 33, 2).

1. Ὁ λειτουργικός χρόνος.

Ὅπως ἀναφέραμε γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ὕλικου κόσμου, τὸ «ἐν ἀρχῇ» σημαίνει καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου. Ἡ ὕλη καὶ ὁ χρόνος εἶναι ἀλληλένδετα. Ἐξω ἀπ' τὴν ὕλη δέν ὑπάρχει χρόνος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ πνευματοῦλικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀλληλένδετη μὲ τὸ χρόνο καὶ μάλιστα «ὀρίζεται»-περιορίζεται ἀπ' αὐτόν. Καὶ ἡ πνευματικὴ του ζωὴ ἐξελίσσεται μέσα στό χρόνο. Ἡ «πτώση» τοῦ Ἀδάμ ἐγίνετο τὸ «δειλινόν»! Ἔτσι καὶ τὰ πνευματικὰ γεγονότα συνδέονται μὲ τὸ χρόνο καὶ μάλιστα σάν νά τὸν ση-μαδεύουν.

Τέτοια μεγάλα σημάδια καὶ ὁρόσημα μέσα στό χρόνο μὲ μοναδική σημασίαν εἶναι γιὰ τὸν πιστό προπάντων τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ Λυτρωτῆ, ποῦ ἐγίναν ἐπίσης «ἐν χρόνῳ». Τὰ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτά, τὴν κοσμοσωτήρια Σταύρωση καὶ τὴ ζωηφόρο Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου, οἱ ἱ. Εὐαγγελιστὲς ὀρίζουν χρονικά μὲ ἀκρίβεια: «Παρασκευὴ», «ῥα ἔκτη-ἐνάτη», «Μία Σαββάτων» (= Κυριακή), «πρὸ σκοτίας ἔτι οὔσης». Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ ἄλλα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτὰ τὰ λυτρωτικὰ γεγονότα-σταθμοὺς τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ τὰ διδασκτικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας

τά ἔκαμε καί τὰ ἔχει *ὁρόσημα*, ὥστε ὁ χρόνος νά μήν εἶναι γιά τόν πιστό μιᾷ ἀδιάκοπῃ καί μονότονῃ «ροῇ» ὡρῶν, ἡμερονυκτίων, ἐβδομάδων, μηνῶν καί ἐτῶν, σάν τό νερό τοῦ ποταμοῦ, πού εἶναι πάντοτε τό ἴδιο. Σημαδεμένος ὁ χρόνος μέ τὰ πνευματικά αὐτά γεγονότα μπορεῖ νά μεταφέρει στή «σύγχρονη» ζωῇ τοῦ Χριστιανοῦ τό *χρῶμα* τους, τήν *εὐωδία* τους, τήν πνευματική τους *πανδαισία* καί *τροφή*. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία ἔκαμε τόν ἀπλό καί κοινό χρόνο *λειτουργικό*, λατρευτικό, τόν ἐπλούτισε καί τόν ἐκόσμησε μέ τόν ἀπέραντο πλοῦτο καί «κόσμον» τῶν Ἑορτῶν της, τόν ἔκαμε *Ἑορτοδρόμιο*.

2. Τό ὁρθόδοξο Ἑορτοδρόμιο ἢ Ἑορτολόγιο.

Ἡ λέξη *ἐορτή* ἔχει τριπλή ἔννοια: τιμή, πανήγυρη καί συμπόσιο. Καί ἡ Ἐκκλησία κατὰ τίς Ἑορτές της *τιμᾷ τή μνήμη τοῦ γεγονότος* πού *ἐορτάζει*, τό ξαναζεῖ, τό κάνει σύγχρονο, *πανηγυρίζει* καί *εὐφραίνεται* μαζί του πνευματικά, ἀλλά καί ὕλικά. Συμμετέχει ὅλος ὁ ἄνθρωπος σάν σῶμα καί ψυχή στίς Ἑορτές. Ὁ ἱ. Ναός ἀνάλογα παίρνει καί αὐτός τό χρῶμα τῆς Ἑορτῆς, «στολίζεται», «πανηγυρίζει».

Τίς Ἑορτές της ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ὀργάνωσε γύρω ἀπό δύο μεγάλους κύκλους: α) τόν κύκλο τῶν κινητῶν Ἑορτῶν (δέν ἐορτάζονται σέ σταθερή ἡμερομηνία) καί β) τόν κύκλο τῶν ἀκινήτων Ἑορτῶν (ἐορτάζονται σέ σταθερές ἡμερομηνίες).

α'. Ὁ κύκλος τῶν κινητῶν Ἑορτῶν.

Ὁ κύκλος τῶν κινητῶν Ἑορτῶν κέντρο του ἔχει τή Σταύρωση καί τήν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου. Εἶναι ὁ *κύκλος τοῦ Πάσχα* γενικά, πού φωτίζει, ἀλλά καί «ρυθμίζει» χρονικά ὅλο τό λειτουργικό χρόνο, δηλαδή τό *ἡμερονύκτιο*, τήν *ἐβδομάδα* καί τίς δύο μεγάλες περιόδους τοῦ *Τριωδίου* καί τοῦ *Πεντηκοσταρίου*.

1. Ὁ *ἡμερονύκτιος κύκλος* περιέχεται στό ἱερό βιβλίο *Ὡρολόγιο*, πού καλύπτει ὅλο τό 24ωρο, καί τηρεῖται ὁλόκληρος στά ὁρθόδοξα Μοναστήρια, ἀλλά στό μεγαλύτερο μέρος του καί στίς ἐνοριακές ἐκκλησίες καί ἀτομικά ἀπό τοὺς πιστοὺς. Τόν ἀποτελοῦν οἱ ἐξῆς Ἀκολουθίες-προσευχές:

α'. Ὁ Ἑσπερινός. Σύμφωνα μέ τό ἐβραϊκό τυπικό, πού παρέλαβε καί «ἐκχριστιάνισε» ἡ Ἐκκλησία, ἡ δύση τοῦ ἡλίου εἶναι τό τέλος τῆς ἡμέρας καί ἡ *ἀρχή τῆς ἐπομένης*. Ἔτσι ὁ Ἑσπερινός εἶναι *εὐχαριστήρια προσευχή* γιά τήν ἡμέρα πού πέρασε, *ἱκεσία* γιά τό βράδι πού *ἔρχεται* καί τό *προοίμιο τῆς ἐπομένης Ἑορτῆς*. Ὅλες οἱ Ἑορτές ἔχουν σειρά ὕμνων ἐσπερινῶν, πού συμπλέκονται μέ τόν καθημερινό Ἑσπερινό. Ἡ Ἀκολουθία του εἶναι πολύ κατασκευτική:

—«Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε...».

—«Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον», ὕμνος στὴ Δημιουργία (Ψαλμός 103).

—«Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς Σέ, εἰσακούσόν μου...» (ἐπιλύχνιος Ψαλμός 140 καὶ οἱ Ψ. 141, 129, 116).

—Τροπάρια Στιχηρά καὶ Ἀπόστιχα τῆς Ἑορτῆς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν ἀρχαῖο καὶ ὠραῖο Ὑμνο «Φῶς ἱλαρὸν» καὶ διάφορες Εὐχές.

β'. Τὸ Ἀπόδειπνο. Γίνεται μετὰ τὸ δεῖπνο καὶ εἶναι προσευχὴ στὸν Κ. ἢ. Ἰ. Χ., τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο καὶ τὸν Ἀγγελο Φύλακα. Ὑπάρχουν δυὸ Ἀπόδειπνα: τὸ Μικρὸ καὶ τὸ Μεγάλον. Στὶς πόλεις ἀναγινώσκονται τῇ Μ. Τεσσαρακοστῇ μετὰ τὸν Ἑσπερινόν, καθημερινὰ τὸ Μεγάλον καὶ Παρασκευὴ βράδι μαζί με τὴν Ἀκολουθία τῶν Χαιρετισμῶν τὸ Μικρὸ, ὅπως καὶ κάθε Σάββατο καὶ Κυριακῇ. Στὰ Μοναστήρια τὸ Μικρὸ ἀναγινώσκεται κάθε βράδι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Χριστιανοὺς.

γ'. Τὸ Μεσονυκτικόν. Κατανυκτικὴ Ἀκολουθία πρὶν ἀπ' τὸν Ὁρθρο, πού ἀναγινώσκεται στὰ Μοναστήρια κυρίως.

δ'. Ὁ Ὁρθρος (= ξημερώματα). Προσευχὴ γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς νέας ἡμέρας μετὰ τοὺς ὠραίους Ψαλμούς τοῦ Ἐξαψάλμου, Τροπάρια τῆς Ἑορτῆς τῆς ἡμέρας, τοὺς «Κανόνες», τοὺς Αἶνους καὶ τὴ Δοξολογία: «Δόξα Σοι τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς...».

ε'. Ἡ θ. Λειτουργία. Γίνεται τὴν Κυριακῇ καὶ ὅταν ὑπάρχει ἐπίσημη Ἑορτὴ ἢ κάθε μέρα σὲ πολλὰ Μοναστήρια. Γι' αὐτὴν θά κά-
νουμε εἰδικὰ λόγο μαζί με τὸ Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας.

ς'. Οἱ Ὁρες. Εἶναι εἰδικὴ Ἀκολουθία κάθε τρεῖς ὥρες, ὥστε ἡ ἡμέρα, ἀνατολὴ-δύση ἡλίου (12 ὥρο), νὰ διαιρεῖται σὲ τέσσερις Ὁρες: Α', Γ', Ϛ', Θ'. Ἡ Α' (ἀνατολὴ) περιέχει Ψαλμούς (5, 89, 100), Τροπάρια καὶ τὴν ὠραία Εὐχή: «Χριστέ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν...». Ἡ Γ' εἶναι ἀφιερωμένη στοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού κατῆλθε στοὺς Μαθητὲς τὴν Γ' ὥρα, στίς 9 π.μ. περίπου. Ἡ Ϛ' εἶναι ἀφιερωμένη στὴ Σταύρωση τοῦ Κυρίου, πού ἐγένε στίς 12 μ. Ἡ Θ' εἶναι ἀφιερωμένη στοῦ Θάνατο τοῦ Κυρίου, πού ἐγένε στίς 3 μ.μ. (Ἀκολουθεῖ καὶ πάλι ὁ Ἑσπερινός, 6 μ.μ.). Ἔτσι ὅλο τὸ 24 ὥρο ἐξαγιαζεται καὶ ἀφιερώνεται στοῦ Δημιουργοῦ καὶ Ἑσταυρωμένου καὶ Ἀναστάντα Λυτρωτῆ.

Ὅπως εἶπαμε, ὁ ἡμερήσιος αὐτὸς κύκλος εἶναι δημιούργημα κυρίως τῶν Μοναχῶν καὶ τηρεῖται στὰ Μοναστήρια, ὥστε ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τὸν Κύριο νὰ εἶναι ἀδιάλειπτη, «ἀκοίμητη». Αὐτὸ δὲν σημαίνει πῶς ἓνας «πιστός» θά πρέπει ὅλο τὸ 24 ὥρο νὰ εἶναι σὲ στάση προσευχῆς μετὰ τὴν παραπάνω ἔννοια. Ἡ ἀκοίμητη δοξολογία τοῦ Θεοῦ γίνε-
ται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν σάν σύνολο, πού εἶναι αἰώνια. Δείχνει ὅμως τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς λατρείας, πού μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀδι-

άκοπη μέ τή συναίσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καί τῆς πιστότητας στίς ἅγιες Ἐντολές Του, ἐνῶ θά πρέπει ὁ κάθε πιστός νά ἔχει καί *τακτές-ὠρισμένες ὥρες προσευχῆς* (ἀπαραίτητα πρωί-βράδι), ὅπως καί νά συμμετέχει στήν ὀρισμένη κοινή λατρεία τῶν Κυριακῶν καί μεγάλων Ἑορτῶν.

2. Ὁ ἐβδομαδιαῖος κύκλος. Περιέχεται στό ἱερό βιβλίο *Παρακλητική* (παρηγορεῖ, δυναμώνει) καί ἔχει ἀρχή καί κέντρο τήν *Κυριακή*, τήν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, ὥστε ὅλος ὁ χρόνος νά εἶναι Πάσχα (δύο ἡμέρες εἶναι ἀφιερωμένες στά ἅγια Πάθη). Ἀναλυτικότερα οἱ ἑπτὰ ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας ἀφιερώνονται ὡς ἐξῆς: α) *Κυριακή*: στήν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου· β) *Δευτέρα*: στούς Ἁγίους Ἀγγέλους· γ) *Τρίτη*: στόν Τίμιο Πρόδρομο· δ) *Τετάρτη*: στόν Τίμιο Σταυρό (ἀρχή Παθῶν) καί τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο· ε) *Πέμπτη*: στούς Ἁγίους Ἀποστόλους καί ἀπό τοὺς Πατέρες ἰδιαίτερα στόν Ἅγιο Νικόλαο· ς) *Παρασκευή*: στά ἅγια Πάθη· ζ) *Σάββατο*: γενικά στούς Ἁγίους καί ἰδιαίτερα τοὺς «Κεκοιμημένους», τίς ψυχές.

3. Οἱ κύριες κινήτές Ἑορτές περιλαμβάνονται στήν περίοδο τοῦ Τριωδίου (πορεία μετανοίας καί νεκρώσεως-σταυρώσεως τῶν παθῶν, ὥστε νά ἀναστηθοῦμε μαζί μέ τόν Ἀναστάντα). Ἀρχίζει μέ τήν *Κυριακή Τελώνου καί Φαρισαίου* (ἀληθινὴ προσευχή, ταπεινοφροσύνη), *Κυριακή Ἀσώτου* (μετάνοια), *Κυριακή Ἀπόκρεω* (μέλλουσα κρίση), *Κυριακή Τυρινῆς* (ἐξοδος Πρωτοπλάστων ἀπ' τόν Παράδεισο), καί ἀκολουθοῦν 5 ἐβδομάδες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς μέ ἀποκορύφωμα τῇ Μ. Ἑβδομάδα.

Τό Πάσχα ἔπειτα ὑμνεῖ καί πανηγυρίζει ἡ *περίοδος τῆς Πεντηκοστῆς* (ιερό βιβλίο *Πεντηκοστάριο*) μέ μεγάλους σταθμούς *Πάσχα-Ἀνάληψη-Πεντηκοστή*. Εἶναι ἡ πιό χαρμόσυνη καί φαιδρὴ περίοδος.

Ὅπως εἶναι γνωστό, τό Πάσχα καθορίζεται ἀπό τήν ἑαρινή ἰσημερία: πρώτη Κυριακή μετὰ τήν πρώτη πανσέληνο ἀπό τήν ἑαρινή ἰσημερία, πράγμα πού καθορίζεται ἔτσι, ὥστε νά μὴ συμπίπτει ἐβραϊκὸ Πάσχα (Νομικὸ Φάσκα) καί Χριστιανικὸ Πάσχα. Τό «πρώιμο» ἢ «ὄψιμο» Πάσχα ὀφείλεται στήν ἀνάλογη φάση τῆς Σελήνης κατὰ τήν ἑαρινή ἰσημερία.

β'. Ὁ κύκλος τῶν ἀκινήτων Ἑορτῶν.

Τό ἑορτολόγιο τῶν ἀκινήτων Ἑορτῶν γίνεται μέ βάση τό *μηνιαῖο κύκλο* καί γι' αὐτὸ οἱ ἱερές Ἀκολουθίες τῶν ἀκινήτων Ἑορτῶν περιέχονται στά ἱερά βιβλία πού ὀνομάζονται *Μηνναῖα* (12).

Ἡ ἀρχή, σύμφωνα μέ τήν ἀρχαία παράδοση (ρωμαϊκή), εἶναι ὁ μή-
νας Σεπτέμβριος, ἡ «ἀρχή τῆς Ἰνδίκτου» (= δείκτης, ὁρόσημο). Γι' αὐτό
καί ἡ 1η Σεπτεμβρίου εἶναι ἀφιερωμένη στό νέο χρόνο:

«Ἰνδίκτου ἡμῖν ἐνλόγει νέου χρόνου,
ὦ καί Παλαιῆ καί δι' ἀνθρώπους Νέε».
(Συναξαριακό Δίστιχο).

Στόν κύκλο τῶν ἀκινήτων Ἑορτῶν περιέχονται:

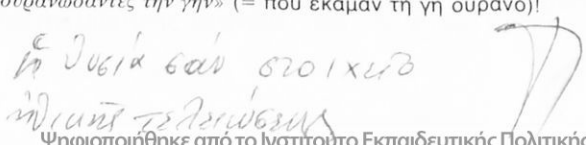
1. Δεσποτικές Ἑορτές, ἀφιερωμένες στή μνήμη γεγονό-
των τῆς ζωῆς τοῦ «Δεσπότου» Χριστοῦ. Εἶναι ὁ μέγας κύκλος τῶν
Χριστουγέννων (14. 11–25. 12: Σαρακοστή-νηστεία Χριστουγέννων),
ἡ Περιτομή-ὀνομαστήρια Κ. ἡ. Ἰ. Χ. (1.1), ἡ Βάπτισμα τοῦ Κυρίου ἡ τὰ
Ἁγία Θεοφάνεια ἡ Φῶτα (6.1), ἡ Ὑπαπαντή (Σαραντισμός Κυρίου, 2.2.,
μέ ωραιότατη Ἀκολουθία), ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου (6.8) καί ἡ
Παγκόσμια Ὑψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14.9).

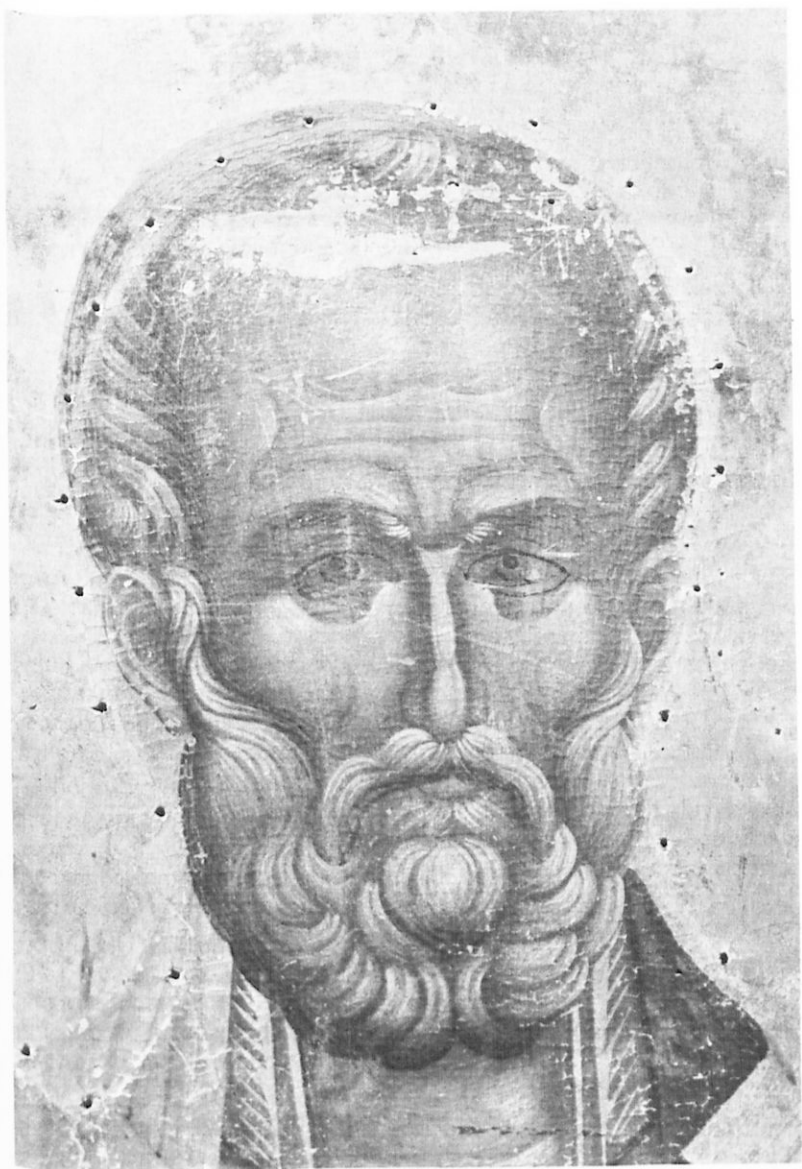
2. Θεομητορικές Ἑορτές, ἀφιερωμένες στήν Ὑπεραγία Θεοτόκο:
Γενέθλιο (8.9), Εἰσόδια (στό Ναό, 21.11), Εὐαγγελισμός (25.3) καί ἡ
Κοίμησις (15.8).

Κάθε Ἑορτή Δεσποτική καί Θεομητορική ἐορτάζεται ὅλη τήν
ἐβδομάδα καί κλείνει μέ τήν Ἀπόδοση.

3. Ἑορτές Ἀγίων. Καλύπτουν ὅλο τό χρόνο καί εἶναι ἀφιερωμένες
στόν Τίμιο Πρόδρομο (24.6, 29.8, 7.1), τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους,
καθέναν χωριστά καί ὅλους μαζί (30.6), τοὺς Προφῆτες καί Δικαί-
ους τῆς Π.Δ., τοὺς Μάρτυρες, τοὺς Ἀγίους Πατέρες καί
Διδασκάλους, τοὺς Ὁσίους (Μοναχοὺς), τοὺς Ἀγίους Πάν-
τας γενικά, καθώς καί τοὺς Ἀγίους Ἀγγέλους.

Ἡ μνήμη καθενὸς βρίσκεται μέ τή σειρά στήν ἀντίστοιχη ἡμέρα τοῦ Μη-
ναίου, ὅπου ὑπάρχει καί τό «Συναξάριο», ὁ βίος τοῦ Ἀγίου τῆς ἡμέρας, πού
διαβαζόταν κατά τή «σύναξη» τῶν πιστῶν στόν τάφο τῶν Μαρτύρων ἀρχικά καί
γι' αὐτό ὀνομάσθηκε «συναξάριο».

Ὑπάρχουν καί ἀνεξάρτητα βιβλία-Συναξάρια, πού περιέχουν μόνο τό βίο
τῶν Ἀγίων τῆς ἡμέρας μέ τή σειρά γιά τοὺς 12 μήνες. Εἶναι ἀπ' τὰ διδακτικότε-
ρα, ἀλλά καί συναρπαστικότερα βιβλία καί καλὸ εἶναι ὅλοι οἱ πιστοί, ἐπειδὴ εἶναι
καί σέ κατανοητὴ γλῶσσα γραμμένα, νά τὰ ἔχουν καί νά τὰ μελετοῦν. Εἶναι ἡ
«ἐγκυκλοπαίδεια τῆς ἀγιότητος» καί περιέχονται ἐκεῖ οἱ μεγαλύτερες μορφές
τῆς Ἱστορίας: βασιλεῖς, στρατηγοί, φιλόσοφοι, διδάσκαλοι, ἐπιστήμονες καί
συγγραφεῖς, μεγιστάνες καί πλοῦσιοι, ἀγράμματοι καί ἄσημοι, φτωχοὶ καί χει-
ρῶνακτες, βοσκοί, καί ὑπηρέτες, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, νέοι καί γέροι «πάσης
φυλῆς καί γλώσσης». Ὅλοι αὐτοί, πού πέρασαν ἀπ' αὐτὴ τὴ γῆ, μᾶς ἐκκληρονό-
μησαν ὅ,τι πολυτιμότερο ὑπάρχει στόν κόσμο τοῦτο καί σπάνιο πάντως στίς
μέρες μας: τὸ τερπνότερο ἄνθος τῆς ἀγιότητος, σέ μιὰ ἀσύλληπτη ποικιλία
χρωμάτων καί ἀρωμάτων, ὥστε νά εἶναι αὐτοὶ «τὰ μυρίπνοα ἄνθη τοῦ Παραδεί-
σου», «οἱ οὐρανῶσαντες τὴν γῆν» (= πού ἔκαμαν τὴ γῆ οὐρανό)!

Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὁ Θαυματουργός (†6 Δεκεμβρίου, α' ἡμισὶ Δ' αἰ.).
Φορητὴ Εἰκόνα τῆς Ἱ. Μονῆς Χιλανταρίου Ἀγ. Ὁρους, 14' αἰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

«Ὅρα, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δεδειγμένον σοι»
(Εξ. 25, 40).

Α΄. ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

α΄. Τό νόημα τῶν Μυστηρίων γενικά.

Σ' ὅλους εἶναι γνωστός ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖον οἱ κηπουροί καί οἱ γεωπόνοι «*ἡμερώνουν*» τά δέντρα, τό «*μπόλιασμα*» δηλαδή, ὁ «*ἐμβολιασμός*» ἢ «*ἐγκεντρισμός*». Στόν ἄγριο κορμό ἢ βλαστό «*ἐμβάλλεται*» ἢ «*ἐγκεντρίζεται*»¹ τό ἡμερο «*μπόλι*», πού ἐνώνεται καί «*συμφύεται*» μέ τό ἄγριο δένδρο, γιά νά ἐξημερωθεῖ καί ν' ἀποδίδει καρπούς, ἂν ἦταν ἐντελῶς ἄκαρπο, ἢ ν' ἀποδίδει καρπούς καλοῦς καί πολλοῦς, ἂν ἡ «*ράτσα*» του δέν ἦταν καλή.

Ὅπως ὁμως ἔχουμε εἰπεῖ, καί ἡ δική μας φύση ἐξαγριώθηκε ἀπ' τήν ἁμαρτία, ἐγίνε ἀγονη γιά τόν καρπό τοῦ ἀγαθοῦ, ἐγίνε «*ἀκανθοφόρος*», ὅπως τά ἄγρια δένδρα. Γιά τήν «*ἡμέρωσή*» της ἀκριβῶς βλάστησε ἡ «*ράβδος*» (= βλαστός) *ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καί ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης* (Ἠσ. 11, 1), ὁ Θεάνθρωπος Κ. ἢ. Ἰ. Χ. «*Ἐγίνε «βλαστός» ὁρατός καί αἰσθητός, ἐπειδή καί τά ἄγρια δέντρα ἦσαν αἰσθητά, γιά νά γίνει ἡ ἐξημέρωσή τους αἰσθητή, νά μεταδώσει στήν ἀνθρώπινη φύση τή θεία Χάρη, τό θεῖο «χυμό», μέ τρόπο αἰσθητό.*

Ἡ σημασία τοῦ τρόπου αὐτοῦ εἶναι πραγματικά θεία. Αὐτό τό βλέπουμε προπαντός ἐκεῖ πού δυστυχῶς ὁ θεῖος αὐτός τρόπος καταργήθηκε, στούς Προτεστάντες (Εὐαγγελικούς καί ἄλλους...). Οἱ ἴδιοι ὁμολογοῦν πῶς ἡ χρήση τῶν «*αἰσθητῶν σημείων*» ἐπιδρά πολύ στόν πιστό,

τοῦ «ἐντυπώνει» τό πνευματικό αὐτό γεγονός. Αἰσθάνεται καί «ζει» τή Θεία Χάρη ὁ πιστός, ὅταν γονατιστός καί μέ τό ἱ. Ἐπιτραχήλιο καί τό χέρι τοῦ Πνευματικοῦ στήν κεφαλή του δέχεται τή συγχώρηση, τή Θεία Μετάληψη ἀπ' τό ἅγιο Ποτήριο κλπ.

Αὐτό λοιπόν τό ἐξημερωτικό καί ἀναγεννητικό ἔργο ὁ Θεάνθρωπος Κύριος ὁρίσσε καί παρέδωσε στούς Ἀγίους Του Ἀποστόλους νά συνεχίσουν μέ τά ἱ. Μυστήρια, ἐπτά στόν ἀριθμό, καί μέ ὁρισμένο αἰσθητό τρόπο, μέ εἰδική δηλαδὴ ἱεροτελεστία.

β'. Ἡ ἐννοια καί ἡ ἀναγκαιότητα τῶν Μυστηρίων.

Τά ἱ. Μυστήρια λοιπόν εἶναι θεοσύστατες τελετές τῆς Ἐκκλησίας, πού μεταδίδουν στά μέλη της μέ αἰσθητά σημεῖα τήν ἀόρατη καθαρτική καί ἁγιαστική Θεία Χάρη.

Γι' αὐτό καί κανεῖς δέν μπορεῖ νά γίνει καί νά εἶναι μέλος τῆς Ἐκκλησίας καί ἄρα νά πάρει καί νά παίρνει τή Θεία καί σωστική Χάρη παρά μόνο μέ τά Θεῖα Μυστήρια, πού εἶναι οἱ μόνοι ἀγωγοί της.

Καί τά ἐπτά Μυστήρια μεταδίδουν ὅλα τή μία Θεία Χάρη, ἀλλά τό καθένα σάν *εἰδική καί ἀναντικατάστατη ἐνέργεια* καί γι' αὐτό εἶναι ἀναγκαῖα γιά τή σωτηρία μας, πλὴν ὄχι ὅλα ὑποχρεωτικά. Ὑποχρεωτικά εἶναι τά Μυστήρια τοῦ *Βαπτίσματος*, τοῦ *Χρίσματος*, τῆς *θ. Εὐχαριστίας* καί τῆς *Μετανοίας*. Τά ὑπόλοιπα τρία, τῆς *Ἱερωσύνης*, τοῦ *Γάμου* καί τοῦ *Εὐχελαίου* εἶναι προαιρετικά.

Ἡ Ἐκκλησία μας ὀνόμασε τίς θεοσύστατες αὐτές τελετές «*μυστήρια*»² γιά δύο λόγους. Πρῶτα γιατί «*ἕτερα ὁρώμεν καὶ ἕτερα πιστεύομεν*» (Ἀγ. Ἰωάν. Χρυσ. Ὁμιλ. Ζ' στήν Α' Κορ.), δηλαδὴ ἡ Θεία Χάρη πού μεταδίδουν εἶναι πραγματική, ἀλλ' ἀόρατη. Καί ἔπειτα γιατί στήν ἀρχαία Ἐκκλησία δέν ἐπιτρεπόταν πλὴν ἀπ' τοὺς πιστοὺς νά τὰ παρακολουθοῦν οἱ ἄπιστοι, ἀκόμη καί οἱ Κατηχούμενοι, πρὶν βαπτισθοῦν. Γι- νονταν λοιπόν «μυστικά» καί, γιά νά τὰ λάβει ὁ πιστός, ἔπρεπε πρὶν νά κατηχηθεῖ, νά «μυηθεῖ» σ' αὐτά.

γ'. Πότε εἶναι ἔγκυρα καί ἀποτελεσματικά τά Μυστήρια.

Γιά νά εἶναι ἔγκυρο τό Μυστήριο, πρέπει νά τελεσθεῖ «κανονικά», δηλαδὴ ὅπως ὀρίζει ἡ Ἱ. Π. τῆς Ἐκκλησίας. Σύμφωνα λοιπόν μέ τὴν Ἱ. Π., πού εἶναι, ὅπως ἔχουμε ἐξηγήσει, Ἀποστολική, εἶναι ἀναγκαῖα τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

α) ὁ «κανονικά» χειροτονημένος τελετουργός (Ἐπίσκοπος ἢ Ἱερεὺς)

β) Τά αισθητά σημεία (ή «ὕλη» τοῦ Μυστηρίου, πού ποικίλλει, ἀνάλογα μέ τό Μυστήριον)· καί

γ) ἡ εἰδική ιερολογία («εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» καί τὰ εἰδικά γιά τό καθένα λόγια).

Χωρίς τὰ τρία αὐτά στοιχεῖα, γιά τὰ ὁποῖα θά κάνουμε λόγο στή χωριστή ἀνάπτυξη κάθε Μυστηρίου, δέν εἶναι ἔγκυρο τό Μυστήριον, δέν μεταδίδει δηλαδή τή θ. Χάρη.

δ) Ἐξάλλου, γιά νά εἶναι τό Μυστήριον ἀποτελεσματικό, νά καθαρῖσει καί ν' ἀγιάσει τόν πιστό, πρέπει αὐτός νά πιστεύσει τό Μυστήριον καί τή θ. Χάρη πού μεταδίδει, νά ἔχει προετοιμασθεῖ κατάλληλα καί νά ζήσει στό ἐξῆς σύμφωνα μέ τή θεία Χάρη πού ἔλαβε, φυλάσσοντας ἔτσι, ἀλλά καί αὐξάνοντας τό χάρισμα.

(Οἱ «Ἀκολουθίες» τῶν ἰ. Μυστηρίων βρίσκονται στό «Μέγα Εὐχολόγιον», ἀλλά καί σέ ἰδιαίτερες «φυλλάδες»-ἐγκόλπια. Ὁ Καθηγητής, ἀλλά καί ὅσοι μαθητές μποροῦν, πρέπει νά χρησιμοποιήσουν στά μαθήματα περὶ τῶν ἰ. Μυστηρίων τήν πλήρη «Ἀκολουθία» τους, ἀπ' τήν ὁποία καλὸ εἶναι νά ἀναγνωσθοῦν καί οἱ κύριες Εὐχές ὁλόκληρες. Αὐτό πρέπει νά γίνει ἰδιαίτερα στό Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας).

Σημειώσεις.

1. Πρβλ. τήν εἰκόνα «ἀγριελαίου-καλλιελαίου» τοῦ Ἀπ. Παύλου, Ρωμ. 11, 16-24.

2. Ἡ λέξη «μυστήριον» παράγεται ἀπ' τό ἀρχ. ρ. *μύω* (= κλείνω τὰ μάτια καί τό στόμα, ὥστε νά μή βλέπω οὔτε νά μιλῶ καί νά μή μιλήσω καί μετὰ γιά ὅ,τι μάθω). Ἔτσι γινόταν ἡ μύηση, ἡ «εἰσαγωγή» στά ἀρχαῖα εἰδωλολατρικά μυστήρια. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως χρησιμοποιεῖ τή λέξη μέ τήν ἔννοια πού ἐξηγήσαμε.

Ἡ λέξη *τελετή*, ἀπ' τό ρ. *τελῶ* (= τελειώνω, ἐκπληρώνω ἐργασία, ἀλλά καί τό λόγο, τήν ὑπόσχεση, τελειοποιῶ κάποιον, τόν μυῶ, τόν εἰσάγω στά μυστήρια) ἔχει ἐδῶ εἰδική, θρησκευτική ἔννοια: τελείωση, τελειοποίηση, μύηση, σύμφωνη πάντοτε μέ τό «τελετουργικό τυπικό» τῆς Ἐκκλησίας, καί τελικά ἐορτασμό, πανήγυρη.

1. Τό Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος.

α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου.

Ἡ λέξη *βάπτισμα* (ἀπ' τό *βαπτίζω* = βυθίζω ἐντελῶς στό νερό) σημαίνει τή βύθιση ἑνός ἀντικειμένου ὁλοκλήρου μέσα στό νερό. Ὅταν ὅμως πρόκειται γιά ἔμψυχο ὄν, ὅπως εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἡ βύθιση αὐτή φέρνει τόν *πνιγμό*, τό *θάνατο*, ἐκτός ἂν σπεύσει κάποιος «ναυαγώσωσης» καί σώσει τό βυθισμένο πρὶν πνιγεῖ.

Ὁ συμβολισμός, τό αἰσθητό σημεῖο, ὅπως θά ἰδοῦμε, εἶναι πραγματικός. Τό βυθισμένο ἄνθρωπο στήν «ἄβυσσον» (= σκοτεινό βάθος θάλασσας), τή «φωλιά» τοῦ δράκοντα-Διαβόλου, κατήλθε καί ἔσωσε ὁ Θεάνθρωπος, ἀνασύροντας ἀναστημένος ὁ ἴδιος ἀναστημένο καί τό πλάσμα Του. Ἐξάλλου τοῦ ἔδωσε τέτοια δύναμη πλέον, ὥστε νά μήν κινδυνεύει νά πάθει τό ἴδιο, ὅσο μένει κοντά στό Σωτήρα Του.

Αὐτό εἶναι τό νόημα, ἀληθινό καί πραγματικό, τοῦ Μυστηρίου: ἡ σωτηρία μας ἀπ' τό θάνατο τῆς ἁμαρτίας μέ τό Σταυρικό Θάνατο καί τήν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου. Καί ἀκριβῶς, γιατί Ἐκεῖνος μᾶς ἔσωσε, γι' αὐτό καί ἡ προσωπική μας σωτηρία γίνεται μέ τή συμμετοχή μας στό Θάνατο-τριήμερη Ταφή καί τήν Ἀνάστασή Του (τριπλή κατάδυση καί ἀνάδυση). Μετά τό βάπτισμα-θάνατο ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάδυση-ἀνάστασι, ἡ γέννησι, ἡ καινή ζωή. (Οἱ αἰρετικοί Ρωμαιοκαθολικοί καί Προτεστάντες ἔχουν καταργήσει, μαζί μέ τόσα ἄλλα, τήν τριπλή κατάδυσι καί ἀνάδυσι, ὅπως καί τήν ὀρθή ὁμολογία πίστεως, τό «Πιστεύω», μέ τήν αἰρετική προσθήκη τοῦ «Filioque» = καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ).

β'. Ἡ σύστασι τοῦ Μυστηρίου.

Ἐκτός τῶν πολλῶν προεικονίσεων στήν Π. Δ. (κυρίως Κατακλυσμός, διάβασι Ἐρυθρᾶς Θάλασσας, τοῦ Ἰορδάνη ἀπό Ἰουδαίους καί Ἑλισταῖο) καί στήν Κ. Δ. (βάπτισμα Προδρόμου, Βάπτισι Κυρίου), ὁ Κύριος συνομιλῶντας μέ τό βουλευτή Νικόδημο τοῦ εἶπε: «*Εὖν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ*» (Ἰωάν. 3, 5). Ἡ τελική ὅμως καί σαφής ἵδρυσι καί παράδοσι τοῦ Μυστηρίου στούς Ἀποστόλους Του ἐγίνε πρὶν ἀπ' τήν Ἀνάληψι, ὅταν τοὺς εἶπε: «*Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*» (Ματθ. 28, 19). Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μίλησε καί γιά τήν ἀναγκαιότητα τοῦ Βαπτίσματος μέ τό παραπάνω «*οὐ δύναται...*» καί «*ὁ πιστεύσας καί βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται*» (Μάρκ. 16, 16).

Ἔτσι ἡ πρώτη πράξι τῶν Ἀποστόλων μετὰ τήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τήν Πεντηκοστή ἦταν ἡ «κατήχησι» καί τό «Βάπτισμα», τό ἄνοιγμα τῶν πυλῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῆς «Κιβωτοῦ τῆς σωτηρίας»: «*Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως (= εὐχάριστα) ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ (τοῦ Πέτρου) ἐβαπτίσθησαν καί προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχὰι ὡσεὶ τρισχίλια*» (Πράξ. 2, 41).

γ'. Προετοιμασία γιά τό Βάπτισμα.

Μέ τό Βάπτισμα ἀπό τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους εἶχε συνδεθεῖ ὡς

προετοιμασία του τό κήρυγμα, ἡ «κατήχηση», καί ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως στό Θεό, ἔπειτα ἀπό ἀπάντηση φυσικά τοῦ Διαβόλου. Ἡ προετοιμασία αὐτή γίνεταν ὁλόκληρη περίοδο, τήν περίοδο κυρίως τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς (περίοδος μετανοίας), καί «οἱ πρός τὸ ἅγιον Βάπτισμα εὐτρεπιζόμενοι» (θ. Λειτουργία Προηγ.) βαπτίζονταν τό ἀπόγευμα τοῦ Μ. Σαββάτου, ὥστε μέ τή θ. Κοινωνία στή θ. Λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως νά ἐνθωοῦν μέ τόν Ἀναστάντα καί νά ζήσουν τήν «καινήν ζωήν» (Διακαινήσιμη Ἑβδομάδα. Γι' αὐτό οἱ «νεοφώτιστοι», ὅπως λέγονταν, ὅλη τήν ἑβδομάδα αὐτή ἔφεραν «λευκό χιτῶνα» σέ ἐνδειξη τῆς καθαρότητος. Ἐχουν βρεθεῖ μάλιστα σέ παλαιούς χριστιανικούς τάφους ἐπιγραφές σάν καί αὐτή: «πέθανε λευκοντυμένος» – «cessit in albis», δηλαδή τή Διακαινήσιμη Ἑβδομάδα, ἐνῶ εἶχε βαπτισθεῖ).

Ὅταν ὅμως μέ τήν ἐξάπλωση τῆς Ἐκκλησίας ἀρχισε νά ἐπικρατεῖ ὁ Νηπιοβαπτισμός, ἡ προετοιμασία αὐτή περιορίσθηκε στήν εἰδική τελετή πρὶν ἀπ' τό Βάπτισμα, κατά τήν ὁποία γίνεται «ὁ ἐξορκισμός» τοῦ Διαβόλου, ἡ ἀποδιώξη του δηλαδή μέ εἰδικές Εὐχές τοῦ Ἱερέως, ἀφοῦ τόν ἀπαρνηθεῖ ὁ πιστός – τώρα ὁ ἀνάδοχος – μέ τή ρητὴ διαβεβαίωση: «ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ...», καί τόν «ἐμπίπτει» στραμμένος πρός τὴ δύση, τό σκοτεινὸ βασίλειό του. Ταυτόχρονα ὅμως ὁ πιστός – ἀνάδοχος – ὑπόσχεται: «συντάσσομαι τῷ Χριστῷ» (= ἔρχομαι μέ τό μέρος τοῦ Χριστοῦ σάν στρατιώτης του), καί ὁμολογεῖ τήν ὀρθή πίστη, τό Σύμβολο τῆς πίστεως, στραμμένος πλέον πρός τήν ἀνατολή, τό φωτεινὸ βασίλειο «τοῦ Ἥλιου τῆς Δικαιοσύνης», τόν Ὅποιον ὁ Ἱερεὺς ἰκετεύει νά δεχθεῖ τό νέο πιστό Του.

Ἡ τελετὴ αὐτὴ πρὶν ἀπ' τό Βάπτισμα μέ τό τόσο βαθύ νόημά της ὑποχρεώνει τόν ἀνάδοχο, πού «ἀναδέχεται» (= ἀναλαμβάνει) νά κατηχήσει αὐτός τόν «ἀναδεκτό» του, τό νήπιο, νά ἐκπληρώσει αὐτό τό ἔργο. Εἶναι ὅμως λυπηρὸ ὅτι πολλοὶ ἀνάδοχοι δέν τό κάνουν! Ἡ εὐθύνη τῆς κατηχήσεως γι' αὐτό βαρύνει κυρίως τούς γονεῖς, πού, πρέπει πολὺ νά φροντίζουν τὰ παιδιὰ τους νά γίνουν συνειδητοὶ πιστοί.

Ὁ Νηπιοβαπτισμός σάν θεσμός εἶναι εὐλογία καί τιμὴ γιὰ τὰ παιδιὰ, ὥστε νά μὴ στεροῦνται μέχρι τήν ἐνηλικίωσή τους τὴ θεία Χάρη, ἀλλὰ ἀπαλλαγμένα ἀπ' τό προπατορικὸ ἁμάρτημα νά αὐξάνουν μέσα στὴ Χάρη τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτό καί ὅσο γρηγορότερα βαπτίζονται τὰ νήπια, τόσο καί καλύτερα, πράγμα πού παλαιότερα γινόταν μετὰ τό Σαραντισμό. Ὅμως καί αὐτὰ μέ τήν ἐνηλικίωσή τους πρέπει νά φροντίζουν πολὺ γιὰ τήν «κατὰ Χριστὸν» μόρφωσή τους. Ἡ ὑπόσχεση «συντάσσομαι τῷ Χριστῷ καὶ πιστεύω...» πρέπει νά ἐκπληρωθεῖ.

Γιὰ τό σκοπὸ αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἔχει καθιερώσει τό θεσμὸ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων γιὰ ὅλες τίς παιδικὲς ἡλικίες. Γιὰ τόν ἴδιο λόγὸ ἡ

Πολιτεία, πού ἔχει ἐπίσημη Θρησκεία τὴν Ὁρθόδοξη Χριστιανική, ἔχει εἰδικό μάθημα-κατήχηση καθιερωμένο σέ ὅλα τὰ σχολεῖα, τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν. Οἱ εὐκαιρίες λοιπόν παρέχονται σ' ὅλους δωρεάν, ὅπως καί ἡ θ. Χάρη. Δέν μένει παρά συνειδητὰ νά γνωρίσουν καί νά ζοῦν τὴν πίστη τῶν πατέρων τους, τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ καί Σωτήρα ὅλων μας, *πού εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ καί λυτρωτικὴ*.

δ'. Τὰ αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου.

Τρία εἶναι τὰ κύρια αἰσθητά σημεῖα, τὰ «σημεῖα» δηλαδή πού βλέπουμε καί ἀκοῦμε: 1) *τὸ νερό*, 2) *ἡ τριπλὴ κατάδυση καί ἀνάδυση* σ' αὐτό τοῦ βαπτιζομένου καί 3) *τὰ λόγια τοῦ Ἱερέως*: «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (...) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*».

ε'. Ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου.

Πρῶτα ἀγιάζεται *τὸ νερό* μέ τρεῖς Εὐχές τοῦ Ἱερέως καί μέ τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ, πού γίνεται μέσα στό νερό μέ τὸ χέρι τοῦ Ἱερέως. Ὁ ἀγιασμός αὐτός, ὅπως λέγεται στὴν Εὐχή, συμβολίζει τὸν ἀγιασμό τῶν ὑδάτων τοῦ Ἰορδάνη ἀπ' τὸν Κύριο, τὸν Ὅποιον ὁ Ἱερεὺς παρακαλεῖ ν' ἀγιάσει καί τοῦτο τὸ νερό καί νά τὸ κάμει: «*ἀφθαρσίας πηγὴν, ἀγιασμοῦ ὄψον, ἀμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλξήτηριον* (= πού ν' ἀπομακρύνει), *δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαῖς δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον*».

Ἡ χρήση τοῦ *λαδιοῦ* καί ἡ ἀλοιφή τοῦ νηπίου μ' αὐτό ἔχει τὴ συμβολικὴ ἔννοια ὅτι σάν πιστός θά παλεύει μέ τὸ Διάβολο, ὅπως οἱ ἀθλητές, πού ἀλείβονταν παλιά μέ λάδι στίς παλαῖστρες.

Ἀκολουθεῖ ἔπειτα ἡ *τριπλὴ κατάδυση καί ἀνάδυση τοῦ βαπτιζομένου* στό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἶναι σύμβολο, ἀλλὰ μέ πραγματικὴ ἐνέργεια, τῆς τριήμερης Ταφῆς καί Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Ὅπως ὁ Κύριος *συμμετέχοντας* στό θάνατό μας μᾶς ἐξω-ποίησε καί μᾶς ἀνέστησε, ἔτσι καί ἐμεῖς *συμμετέχοντας* μέ τὴν τριπλὴ κατάδυση στό Θάνατο καί τὴν τριήμερη Ταφή Του, «ἀναδυόμενοι» *συμμετέχουμε* καί στὴν Ἀνάστασή Του, «καινοί» καί ἀναγεννημένοι πλέον, καθαρισμένοι ἀπ' τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα καί δυνατοί μέ τὴ θεία Χάρη.

Ἐπειτα γίνεται ἡ *χρῖση* μέ τὸ «Ἅγιο Μύρο-Χρίσμα (πού εἶναι ἰδιαίτερο Μυστήριον), ἡ ἐνδυση μέ λευκά ἐνδύματα, ἐνῶ ψάλλεται τὸ «*Χιτῶνά μοι παράσχον φωτεινόν...*». Ἀκολουθεῖ ἡ πανηγυρικὴ περιφορὰ μέ λευκὲς λαμπάδες γύρω ἀπ' τὴν Κολυμβήθρα, ἐνῶ ψάλλεται τὸ «*Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδώσασθε. Ἀλληλοῦα*»

(= ὅσοι μέ τό Βάπτισμα ἐγίναντε συμμέτοχοι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐπήρατε ἔνδυμα ἄφθαρτο τόν Ἰδιο τό Χριστό, τήν καινή ζωή. Γι' αὐτό αἰνεῖτε τόν Κύριο-ἀλληλούια). Τέλος ἀκολουθοῦν τό Ἀποστολικό καί Εὐαγγελικό Ἀνάγνωσμα, μερικές Εὐχές καί ἡ Ἀπόλυση.

*Ἡ τελετή τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος εἶναι πολύ χαρμό-
συνη καί πανηγυρική. Οἱ γονεῖς, οἱ συγγενεῖς, τά παιδιά περισσό-
τερο αἰσθάνονται ἰδιαίτερα τό Βάπτισμα. Πραγματικά, γεννιέται ἓνας
νέος ἄνθρωπος «ἐν Χριστῷ» καί ὅλοι συχαίρουν. Καί μαζί τους ὅλη ἡ
Ἐκκλησία καί περισσότερο ἡ θριαμβεύουσα καί οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι, πού
ἐννοοῦν πολύ περισσότερο τήν αἰώνια ἀξία αὐτῆς τῆς γεννήσεως.*

ζ'. Ἡ εἰδική χάρη τοῦ Μυστηρίου.

Ἡ εἰδική χάρη πού μεταδίδει τό ἅγιο Βάπτισμα στό βαπτιζόμενο
εἶναι: α) ἡ ἄφεση ὅλων τῶν ἁμαρτιῶν καί συγκεκριμένα τοῦ
προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καί τῶν προσωπικῶν-προαι-
ρετικῶν (ὅταν ὁ βαπτιζόμενος εἶναι ἡλικιωμένος· γι' αὐτό μετά τό
Βάπτισμα, ὅποιαδήποτε καί ἂν ἦταν πρίν ἡ διαγωγή του, ἐφόσον ζήσει
ὡς ἀναγεννημένος, μπορεῖ καί νά ἱερωθεῖ)· καί β) ἡ ἀναγέννηση, ἡ
υἱοθεσία, ἡ δικαίωση καί ὁ ἁγιασμός-θέωση, μέ τήν ἐννοια
πού ἔχουμε ἐξηγήσει. Ὁ βαπτισμένος πλέον ἔχει ἐπανέλθει στήν προ-
πτωτική κατάσταση τοῦ «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν», ἐκτός τοῦ
ὑπολείμματος τῆς «ροπῆς» πρὸς τό κακό, πού ὅμως μπορεῖ νά ὑπερνι-
κηθεῖ, νά μείνει «ἀνενέργητη», καί τοῦ «φυσικοῦ» θανάτου, σάν
«οὐλῆς»-σημαδιοῦ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά χωρίς δύναμη πλέον. Ἐδῶ
ἰσχύουν τά λόγια τοῦ θεοῦ Παύλου: «*Ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγι-
άσθητε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καί ἐν τῷ
Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν*» (Α' Κορ. 6, 11).

ζ'. Βάπτισμα «ἀνάγκης» καί ἀβάπτιστα νήπια.

1. Σέ περίπτωση κινδύνου ἑνός ἀβαπτίστου ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρί-
ζει τό «ἀεροβάπτισμα» μέ τά λόγια: «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ
(...) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*». Τό
Βάπτισμα τοῦτο μπορεῖ νά κάμει ὅποιοσδήποτε Χριστιανός. Ὅταν
ὅμως ἐπιζήσει ὁ «ἀεροβαπτισμένος», τό Βάπτισμα τελεῖται ἀπό ἱερέα
κανονικά. Τό κανονικά τελεσμένο Βάπτισμα εἶναι ἀνεπανάληπτο.

2. Ἐξάλλου γιά τά «ἀπειρόκακα» νήπια πού πεθαίνουν ἀβάπτιστα
μερικοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὑποστηρίζουν πὼς θά βρίσκονται σέ
«μέση κατάσταση», οὔτε θά κολάζονται, ἀλλ' οὔτε καί θά δοξάζονται.
Ἡ Ἀγ. Γραφή ὅμως δέν μᾶς λέγει τίποτε σχετικά. Ἡ πλήρης Ἀποκά-
λυψη μᾶς ἐπιφυλάσσεται στήν ἄλλη ζωή.

2. Τό Μυστήριο τοῦ Χρίσματος.

α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου.

Ἡ ἀναγέννηση πού χαρίζει τό ἅγιο Βάπτισμα στόν ἄνθρωπο εἶναι πλήρης καί τελεία. Ὡστόσο ὁ νεοφώτιστος εἶναι «*νήπιος ἐν Χριστῷ*» καί ἔχει ἀνάγκη ἀπό τή φωτεινή καί ζωογόνο ἀτμόσφαιρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γιά νά ἀναπνέει καί νά ζεῖ τή νέα πνευματική ζωή καί νά καρποφορεῖ «*τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος*». Ὅπως λοιπόν εἶδαμε στό κεφάλαιο περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, αὐτὴ ἡ εἰδική καί ποικίλη Χάρη εἶναι ἀκριβῶς τό ἔργο Του, πού ἀρχίζει ὡς «*σφραγὶς δωρεᾶς*» Του μέ τό ἅγιο Χρίσμα.

β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου.

Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι δέν μᾶς διέσωσαν στήν Κ.Δ. ρητὴ μαρτυρία τοῦ Κυρίου πού νά «*ονομάζει*» καί νά «*παραδίδει*» τό Μυστήριο τοῦ Χρίσματος. Μᾶς διέσωσαν ὅμως καί μᾶς παρέδωσαν τήν πράξη, τό ἴδιο τό Μυστήριο, καί μιλοῦν γι' αὐτό καθαρά σάν ἰδιαίτερο Μυστήριο ἀπ' τό Βάπτισμα. Ὡστόσο στοὺς λόγους τοῦ Κυρίου: «*ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεῖσουσιν ὕδατος ζῶντος*», ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐξηγεῖ: «*τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔμελλον* (= πού ἐπρόκειτο) *λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς Αὐτόν*» (Ἰωάν. 7, 38-39). Καί τὰ ὄργανα, γιά νά λάβουν «*οἱ πιστεύοντες*» τό Ἅγιο Πνεῦμα, θά ἦσαν ἀκριβῶς οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου, πού πρῶτοι Τό ἔλαβαν μετὰ τὴν ἀποστολή Του ἀπ' Αὐτόν. Ἰδρυτὴς λοιπόν καί τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χρίσματος εἶναι ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος.

Ἔτσι στὴ Σαμάρεια, ὅπου εἶχε κηρύξει καί βαπτίσει ὁ Διάκονος Φίλιππος, πρὶν μεταβοῦν οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καί Ἰωάννης, «*οὐπω ἦν* (= δέν ἦταν ἀκόμη) *ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπετωκός (Πνεῦμα Ἅγιον), μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον...*» (Πράξ. 8, 16), καί γιά τό σκοπὸ αὐτὸ πῆγαν οἱ Ἀπόστολοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ προσωπικὴ μετάβασή τους δέν ἦταν δυνατὴ καί εὐκολὴ πάντοτε, καθιέρωσαν νά μεταδίδεται τό Ἅγιο Πνεῦμα μέ τό ἅγιο Χρίσμα-Μύρο, πού αὐτοὶ καί ἔπειτα οἱ Ἐπίσκοποι εὐλογοῦσαν, ὥστε νά τό χρησιμοποιοῦν καί οἱ Ἱερεῖς καί νά «*σφραγίζουσιν*» μέ αὐτό τοὺς πιστοὺς: «*... πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἀγίῳ, ὃς ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν...*» (Ἐφ. 1, 13-14).

γ'. Τὰ αἰσθητὰ σημεῖα τοῦ Μυστηρίου.

Τὰ αἰσθητὰ σημεῖα τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χρίσματος εἶναι τέσσερα:

1) τό ἅγιο Μύρο – μίγμα λαδιοῦ καί σαράντα ἀρωμάτων, πού δηλώ-

νουν «αίσθητά» τὰ ποικίλα χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· 2) ἡ Εὐχή νά χαρίσει ὁ Θεός στό βαπτισμένο «τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου καὶ παντοδυνάμου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος»· 3) ἡ χρῆσις τῶν κυρίων μερῶν τοῦ σώματος¹· καὶ 4) τὰ λόγια τοῦ Ἱερέως «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου, Ἀμήν», πού συνοδεύουν τὴ χρῆσις κάθε μέρους τοῦ σώματος.

Τό κύριο αἰσθητό σημεῖο, τὸ «ἔλαιον»-Μύρο, καθιερώθηκε σάν αἰσθητό σημεῖο τῆς μεταδόσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ ὀρθά θεωρήθηκε πραγματοποίηση τοῦ «τύπου» τῆς χρίσεως μέ «ἔλαιον» τῶν ἀρχιερέων, ἱερέων, βασιλέων καὶ Προφητῶν τῆς Π.Δ. Ὁ Κύριος ἄλλωστε ἦταν ὁ «κεχρισμένος»-Χριστός (Μεσσίας), γιὰ τόν Ὅποιον εἶχε προφητεῦσει ὁ Ἡσαΐας: «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, ὃς ἐνέγκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντρυπημένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφρονι καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν» (Ἠσ. 61, 1-2).

Ἔτσι μέ τό ἅγιο Χρίσμα γινόμαστε μέτοχοι καὶ κληρονόμοι τῶν τριῶν ἀξιωμάτων τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ καὶ οἱ πιστοὶ μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα λαμβάνουν ποικίλα χαρίσματα.

δ'. Ἡ «μετάδοση» τοῦ ἁγίου Χρίσματος.

Ὅπως εἶπαμε καὶ πρὶν, ὁ Ἱερεὺς δέν «τελεῖ» τό Μυστήριό τοῦ Χρίσματος μέ τὴν ἔννοια πού τελεῖ τὰ ἄλλα Μυστήρια. Τόν ἁγιασμό τοῦ ἁγίου Μύρου, σύμφωνα μέ τὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση, κάνουν μόνο οἱ Ἐπίσκοποι. Μάλιστα οἱ Ἑλληνες Ἐπίσκοποι, γιὰ νά ἐκδηλώσουν τὴν τιμὴ, τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀμάμνηση τῆς πρὶν διοικητικῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ Σεπτὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, παίρνουν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἅγιο Μύρο, πού εὐλογεῖται τῇ Μ. Πέμπτῃ ἀπὸ τόν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη καὶ πολλοὺς ἄλλους Ἀρχιερεῖς. Ἡ μετάδοση-χρῆσις ἀπὸ τόν Ἱερέα γίνεται τώρα μαζί μέ τὸ ἅγιο Βάπτισμα μετὰ τὴν ἔνδυση τοῦ βαπτισμένου καὶ ἀφοῦ ὁ Ἱερεὺς ἀπαγγεῖλει τὴν Εὐχὴ πού ἀναφέραμε. Ἀντίθετα, οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐχώρισαν Βάπτισμα καὶ Χρίσμα, τὸ ὁποῖο χορηγοῦν μετὰ τὸ 12 ἔτος, ὅπως καὶ τῇ θ. Κοινωνίᾳ, καινοτομώντας βέβαια, ὅπως καὶ σέ τόσα ἄλλα.

ε'. Ἡ εἰδικὴ χάρις τοῦ Μυστηρίου καὶ ἡ διατήρησή της ἀπὸ τόν πιστό.

Ἡ εἰδικὴ χάρις τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χρίσματος εἶναι ἡ μετάδοση στὸν πιστό τῶν ποικίλων χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως τὰ ἔχουμε ἀναπτύξει στό εἰδικὸ κεφάλαιο περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τὰ χαρίσματα αὐτὰ ἔχουν λάβει ὅλοι ἀνεξαίρετα οἱ βαπτισμένοι πιστοὶ.

Ὑπάρχει ὅμως τὸ μέγα θέμα καὶ πρόβλημα, ἂν ὅλοι τὰ διατηροῦν

καί τὰ αὐξάνουν μέ τή χάρη καί δύναμη ἐπίσης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅσοι λοιπόν δέν ἔχουν «τὴν αἴσθησι τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» μήπως μποροῦν νά ξαναπάρουν τό Ἅγιο Πνεῦμα μέ ἐπανάληψη τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χρίσματος; *Ὁχι. Δέν ἐπαναλαμβάνεται τό Μυστήριον*, ὅπως καί τό Βάπτισμα καί ἡ Ἱερωσύνη. Ἐπανερχεται ὁμως καί πάλι τό Ἅγιο Πνεῦμα, ὅταν ὁ πιστός συναισθανθεῖ πόσο *«ἐλήλυθε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον»* (Ἐφ. 4, 30) μέ τὴν ἀμέλειά του καί τὴν ραθυμία του· ὅταν μέ τὴν πίστη καί τὴν ἐπὶ κλήση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος *«ἀναζωπυρώσῃ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ»* (Β΄ Τιμ. 1, 6). Καί ὁ δρόμος καί ὁ τρόπος αὐτοῦ εἶναι στή διάθεση ὅλων, ἀρκεῖ νά τό θέλουν.

Ἐξάλλου ὁ Πανάγαθος Κύριος γιά τό λόγο αὐτό μᾶς «διαθέτει» καί ἄλλα δύο σπουδαιότατα μέσα τῆς θείας Χάριτος: τὰ Μυστήρια τῆς θ. Εὐχαριστίας καί Μετανοίας, πού θά ἀναπτύξουμε στή συνέχεια.

Σημείωση.

1. Κατά τὴν χρίση-ἀλοιφή τοῦ βαπτιζομένου μέ τό ἔλαιο – ὄχι Χρίσμα – πρὶν ἀπ' τὴν τριπλὴ κατάδυση ὁ Ἱερεὺς χρίοντάς τον ἐπίσης λέγει γιὰ κάθε μέρος τοῦ σώματος:

1) γιὰ τὸ ρῶθωνα: *«Εἰς ὁσμὴν εὐωδίας»*·

2) γιὰ τὸ στήθος: *«Εἰς ἱσὶν ψυχῆς καὶ σώματος»*·

3) γιὰ τὸ στόμα: *«Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν»*·

4) γιὰ τὰ αὐτιά: *«Εἰς ἀκοὴν λόγων»*·

5) γιὰ τὰ γόνατα: *«Τοῦ πορεύεσθαι τὰ διαβήματά Σου»*·

6) γιὰ τὰ πέλματα: *«Τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὁφίων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»*·

7) γιὰ τὰ χεῖρια: *«Αἱ χεῖρές Σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με»*·

8) γιὰ τὴν πλάτη: *«Ὅστις θέλει ὁπίω μου ἔλθειν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ὑπάτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἐκολουθήτω μοι»*.

Τὸν «προχρίει» μέ τό ἔλαιο, γιὰ νά γίνει ἰκανὸς νά δεχθεῖ τὴν «σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ὥστε νά τὰ πραγματοποιήσῃ. Νά τί σπουδαιότατη σημασία ἔχουν τὰ αἰσθητὰ σημεῖα!

3. Τό Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας.

α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου.

Πρὶν ὁ Ἱερεὺς μεταδώσῃ τό ἅγιο Χρίσμα στό νεοβαπτισμένο ἀπαγγέλλει μιὰ εἰδικὴ Εὐχή, νά χαρίσῃ ὁ Θεὸς σ' αὐτόν *«τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου... Πνεύματος»*, καί προσθέτει: *«καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ τοῦ τιμίου Αἵματος τοῦ Χριστοῦ Σου»*. Τί νόημα ὁμως ἔχει αὐτὴ ἡ θεία «μετάληψη»;

Εἶπαμε πῶς τό ἅγιο Βάπτισμα καθαρίζει καί ἀναγεννᾷ τὸν πιστό,

τόν ἐπαναφέρει στήν πρώτη του κατάσταση, ἐνῶ ἐξάλλου τό ἅγιο Χρίσμα τοῦ ἐξασφαλίζει τήν πνευματική ἀτμόσφαιρα καί τή δύναμη νά ζήσει αὐτήν τήν καινή ζωή. *Ὁ πιστός ὅμως ἔχει ἀνάγκη καί τροφοδοσίας συνεχοῦς*. Πρέπει καί νά μένει συνέχεια ἐνωμένος μέ τό Σωτήρα του καί νά τρέφεται ἀπό τή θεία ζωή, ὅπως τό βρέφος ἀπ' τή μητέρα του.

Καί ἐδῶ εἶναι τό μυστήριον τῶν μυστηρίων! Ἐφόσον ὁ Κύριος ἀπό ἄπειρη συγκατάβαση θέλησε νά μᾶς δώσει τή σωτηρία μέ τόν αἰσθητό τρόπο τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, ἔτσι τώρα ἡ ἄπειρη ἀγάπη Του συγκαταβαίνει σ' ἐμᾶς τοὺς αἰσθητοὺς γιά νά μᾶς διαιωνίζει μέ αἰσθητό τρόπο τοὺς καρπούς τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως καί τῆς Σταυρικής Του Θυσίας: *τόν καθαρισμό μας μέ τήν ἐνωσὴ μας στή θεωμένη Του ἀνθρώπινη φύση, ἀτομικά πλέον καί συνέχεια*.

β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου.

Ἀκριβῶς γιατί τό Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας θά εἶναι τό κέντρο καί ἡ πηγή τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας Του, ὁ Κύριος τό ἱδρυσεν καί τό παρέδωκε καί τό ἐρμήνευσε μέ τόν πλέον σαφή τρόπο. Αὐτό τό ἔκαμε ὁ Κύριος γιά πρώτη φορά μετά τό θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πέντε ἄρτων καί τῶν δύο ψαριῶν, μέ τά ὅποια χόρτασαν πέντε χιλιάδες ἄνδρες, ἐκτός ἀπ' τίς γυναῖκες καί τά παιδιά. Αὐτοὶ τήν ἐπομένη Τόν ἀναζήτησαν μέ τήν ἐλπίδα ἀσφαλῶς νά ξαναζήσουν τό θαῦμα. Ἦταν ἡ πιό κατάλληλη στιγμή ὁ Κύριος νά τοὺς ἀποκαλύψει τό μέγα Μυστήριον καί μελλοντικό θαῦμα. Τοὺς εἶπε λοιπόν:

«Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον... Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ νιόυ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε (= δέν μπορεῖτε νὰ ἔχετε) ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» (= μέσα σας, θά εἴσατε πνευματικά νεκροί. Ἰωάν. 6: 48-49, 53).

Κανεῖς τότε δέν κατάλαβε τό βαθύ λόγο τοῦ Κυρίου. Ὁ ὄχλος ἔφυγε. Οἱ Μαθητές Του ὅμως, ὄχι γιατί κατάλαβαν, ἀλλὰ γιατί πίστευαν πῶς Αὐτός εἶναι ἡ Ἀλήθεια καί *«ἔχει ρήματα ζωῆς αἰωνίου»* (στίχ. 68), ἔμειναν κοντά Του. Καί ἀξιώθηκαν νά παραλάβουν καί νά μεταλάβουν πρῶτοι τό μέγα Μυστήριον τῆ Μ. Πέμπτης:

«Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε (= ἐτεμάχισε) καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε· λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ Σῶμα μου· καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι

«Ἡ Μετάληψις» τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων ἀπὸ τὸν Κύριο. Τοιχογραφία Θεοφάνους τοῦ Κρητός στὴν Ἱ. Μονὴ Μεταμορφώσεως, Μετέωρα Θεσσαλίας, ΙΣ' αἰ.

τὸ Αἱμάμον τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (Ματθ. 26, 26-28).

«... Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» (Λουκ. 22, 19).

«Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν Ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ Ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ» (Α' Κορ. 11, 26).

Αὕτὴ εἶναι ἡ σύστασις καὶ ἡ παράδοσις τοῦ Μυστηρίου. Καὶ αὕτὴ εἶναι ἡ πράξις καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' τὴν πρώτη τῆς στιγμῆς. Ἀμέσως μετὰ τὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων ὅτι τὴν Πεντηκοστὴ ἐπίστευσαν καὶ ἐβαπτίσθησαν τρεῖς χιλιάδες, ἀκολουθεῖ καὶ ἡ μαρτυρία γιὰ τὸ Μυστήριον:

«Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ Ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς... καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδόν (= ὅλοι μαζί) ἐν τῷ ἱερῷ κλῶντές τε κατ' οἶκον Ἄρτον μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει...» (Πράξ. 2, 42, 46).

Υ'. Θυσία, Εὐχαριστία, Τροφή.

Στὰ προηγούμενα χωρία καὶ κυρίως στὰ «ἰδρυτικά» λόγια τοῦ Κυ-

ρίου διακρίνουμε καθαρά τόν τριπλό χαρακτήρα τοῦ Μυστηρίου ὡς: 1) *θυσία ἐξιλαστήρια*, 2) *θυσία εὐχαριστήρια* καί 3) *τροφή «ζωῆς αἰωνίου»*.

1. Τό πρῶτο χαρακτηριστικό τοῦ Μυστηρίου ὡς *θυσία ἐξιλαστήρια* ἀποκαλύπτουν τά λόγια τοῦ Κυρίου ὅτι τό Αἷμα Του «ἐκχύνεται *περὶ πολλῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*» καί σφραγίζεται ἔτσι ἡ «καινὴ διαθήκη» τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Τῇ Θυσίᾳ αὐτῇ πρὸς τόν οὐράνιο Πατέρα πρόσφερε μιά γιά πάντα ὁ Κύριος. Δίδει ὅμως τὴν ἐντολὴ στοὺς Μαθητές Του νὰ τὴ συνεχίζουν (*«τοῦτο ποιεῖτε»* = νὰ κάνετε πάντοτε), ἀφοῦ δέν θά ἦσαν ἀναμάρτητοι καί πολλοί ἀπ' τοὺς πιστοὺς δέν θά εἶχαν ἀκόμη ἐγκαταλείψει τὴ ζωὴ τῆς ἁμαρτίας. Γιά νὰ ζοῦν οἱ πιστοὶ πραγματικά τό γεγονός τῆς ἀφέσεως καί ὅτι τοὺς δέχεται ὁ Θεός, προσφέρουν τὴ Θυσίᾳ τοῦ Υἱοῦ Του καί Σωτήρα τους. Ἡ Θυσία αὐτὴ εἶναι ἡ ἴδια ἡ Σταυρική Θυσία, ἀλλὰ «ἀναίμακτη», γιατί ἡ ἴδια θά γίνεται καί τροφή, «*ἄρτος ζωῆς*», πού μόνο ἔτσι θά ἦταν δυνατὴ ἀπ' τόν αἰσθητὸ ἄνθρωπο αὐτὴ ἡ τροφοδοσία.

2. Ἐξάλλου ἡ *Θυσία* θά ἦταν *εὐχαριστήρια*, γιατί ὁ Θεός τοὺς ἔσωσε. Καί ὅπως οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν τὴ θυσία τοῦ πασχαλίου ἁμνοῦ, γιά νὰ θυμούνται τὴ σωτηρίᾳ πού τοὺς ἐξασφάλισε ὁ Θεός μέ τό αἷμα τοῦ ἁμνοῦ ἀπ' τό «θανατικό» καί τὴ δουλείᾳ τοῦ Φαραώ, ἔτσι καί «οἱ *λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου*» ἀπ' τὴν αἰχμαλωσίᾳ «*τοῦ νοητοῦ Φαραώ*», τοῦ Διαβόλου. Θά ἐπαναλάμβαναν τὴ Θυσία «*εἰς ἀνάμνησιν*» τοῦ σωτηρίου Αἵματος τοῦ Ἁμνοῦ τοῦ Θεοῦ καί «*εἰς εὐχαριστίαν*» καί αἰώνια εὐγνωμοσύνη.

3. Τέλος, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι ἔτρωγαν τόν πασχαλίου ἁμνό, ἔτσι καί οἱ πιστοὶ θά «τρώγουν» τόν Ἁμνό τόν ἀληθινό, ὄχι σάν σύμβολο, ἀλλὰ σάν *πραγματικὴ τροφή*, πού θά τοὺς ἐνώνει μέ τό Σωτήρα, θά τοὺς καθαρίζει ἀπ' τίς ἁμαρτίες, θά τοὺς μεταδίδει ζωὴ καί ἀφθαρσία. Ὁ θεῖος Ἄρτος θά γίνεται «*φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ διαπαντός*» (Ἀγ. Ἰγνάτιος Θεοφ., Ἐφεσ. 20, ΒΕΠΕΣ, 2, 268). Ἔτσι οἱ πιστοὶ τοῦ Κυρίου θά ἔχουν τό Μυστήριον καί ὡς θεία Κοινωνία, θεία Μετάληψη, ὥστε νὰ «κοινωνοῦν», νὰ «μεταλαμβάνουν» τὴ θεία ζωὴ μέ αἰσθητὸ τρόπο, ἀλλὰ σάν πνευματικὴ καί θεία τροφή καί ἐνέργεια τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ.

δ'. Ἡ τελετὴ τοῦ Μυστηρίου. Ἡ θ. Λειτουργία κέντρο ὅλης τῆς Λατρείας.

Τό Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας τελεῖται μέσα στὴ θεία Λειτουργία. Εἶναι πραγματικά ἡ κύρια λαϊκὴ-δημόσια λατρεία τῆς ἐκκλησιαστικῆς

κῆς κοινωνίας. Οἱ ἄλλες ἱερέες Ἀκολουθίες (Ἑσπερινός, Ὁρθρος κλπ.) εἶναι ἀκριβῶς ἡ εἰσαγωγή γιά τή θ. Λειτουργία. Δέν εἶναι ὅμως ἐκεῖνες Μυστήρια, δέν μεταδίδουν τή θεία Χάρη, καί γι' αὐτό δέν ἔχουν ὑποχρεωτικό χαρακτήρα, ὅπως ἡ θ. Λειτουργία, πού εἶναι Μυστήριό καί μάλιστα τό κέντρο καί ἡ πηγή τῆς Χάριτος γιά ὅλα τά Μυστήρια. Ἡ θεία Χάρη εἶναι καρπός τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου, πού συνοψίζει καί διαιωνίζει ἀληθινά ἡ θ. Λειτουργία.

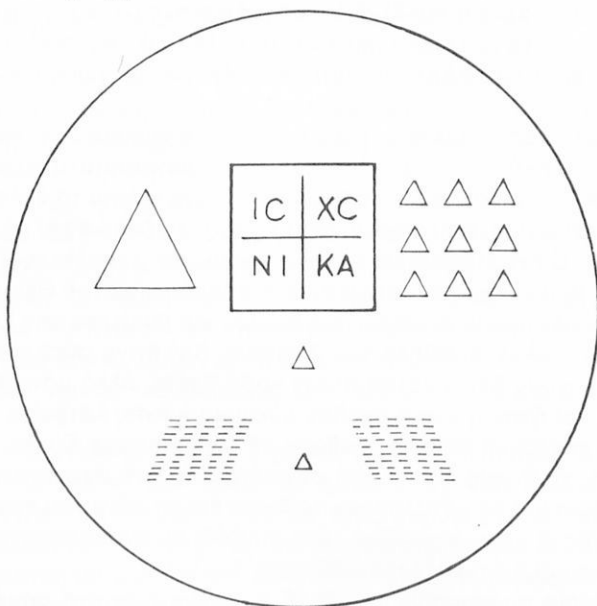
ε'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου.

Τά κύρια αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου εἶναι δύο: 1) ὁ *ἔνζυμος ἄρτος καί ὁ οἶνος* καί 2) ἡ *Εὐχή τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Θεοῦ Πατρός ἀπό τόν Ἱερέα*, γιά νά στείλει τό Ἅγιο Πνεῦμα, τό Ὅποιο θά μεταβάλλει τόν ἄρτο καί τόν οἶνο σέ Σῶμα καί Αἷμα τοῦ Κυρίου.

Τά χρησιμοποιούμενα *ἱερά Σκεύη* εἶναι χρήσιμα καί πλέον καθιερωμένα, ἀρχικά ὅμως δέν ἀποτελοῦσαν ἀναγκασιότατα στοιχεῖα γιά τήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου. Τό ἴδιο ἴσχυε παλιά καί γιά τά ἄλλα «λόγια» τῆς θ. Λειτουργίας, πού ἀρχικά γινόταν μετά τό δεῖπνο καί μέ σύντομη προσευχή. Ὁ πλουτισμός καί ἡ λειτουργική μεγαλοπρέπεια τῆς θ. Λειτουργίας, πού εἶναι πραγματικά θεία ἀναπαράσταση τοῦ Θεοῦ Δράματος τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου καί ἰδιαίτερα τῆς Σταυρικής Του Θυσίας, ὁλοκληρώθηκε τόν Ε' αἰώνα. Καί ἐγίνε αὐτό, ἐπειδὴ γιά πολλούς λόγους δέν γινόταν πλέον κάθε βράδι, ἀλλά μόνο τήν Κυριακή πρῶι καί ἦταν ἡ κύρια σχεδόν εὐκαιρία κοινῆς λατρείας. Ἐπρεπε λοιπόν οἱ πιστοί νά προετοιμαστοῦν μέ τίς ὑπέροχες Εὐχές, τά Ἀναγνώσματα, τό θ. κήρυγμα, ὥστε συνειδητότερα νά παρακολουθήσουν τό Μυστήριό καί νά μεταλάβουν τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Κυρίου. Ἀργότερα ἐπίσης καί γιά τόν ἴδιο λόγο συνδέθηκε ἀναπόσπαστα μέ τή θ. Λειτουργία καί ἡ ὡραία Ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου.

Ἀναγκαῖα προπαρασκευή γιά τή θ. Λειτουργία στή σημερινή της μορφή εἶναι ἡ *ἱ. Προσκομιδή*. Ἡ *ἱ. Προσκομιδή* ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη Ἀκολουθία τοῦ λειτουργοῦ Ἱερέως καί τοῦ Διακόνου (ἂν ὑπάρχει). Σάν κέντρο τῆς ἔχει τήν «ἐξαγωγή» ἀπ' τήν «Προσφορά»-ἄρτο τοῦ Ἀμνοῦ (τῆς σφραγίδας μέ τόν τύπο: ΙΣ. ΧΡ. ΝΙΚΑ, πού ἔχει σχῆμα τετράγωνο). Τόν Ἀμνό τοποθετεῖ στό ἅγιο *Δισκάριο* καί χύνει ἐπίσης «*τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ*» στό ἅγιο *Ποτήριό*. Δεξιά ἀπ' τόν Ἀμνό τοποθετεῖ μία «μερίδα» τῆς Ὑπεραγίας *Θεοτόκου* καί ἀριστερά *έννεα ἄλλες μερίδες*: 1) τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαήλ καί Γαβριήλ καί τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων· 2) τῶν Προδρόμου-Προφητῶν· 3) τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων· 4) τῶν Ἀγίων Πατέρων· 5) τῶν Ἀγίων Μαρτύρων· 6) τῶν Ὁσίων (Μονα-

χών)· 7) τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων· 8) τῶν Ἀγίων Θεοπατόρων Ἰωακείμ καί Ἄννης, Ἀγίου ἡμέρας καί Πάντων τῶν Ἀγίων· καί 9) τοῦ Ἀγίου τοῦ ὁποῖου ἡ θ. Λειτουργία τελεῖται. Τέλος «ἐξάγει» καί τοποθετεῖ κάτω ἀπ' τόν Ἀμνό μικρές μερίδες «ζώντων καὶ τεθνεώτων», πού μνημονεύει, καθὼς καί μία μερίδα τοῦ Ἀρχιερέως πού τόν ἐχειροτόνησε καί μία τοῦ ἑαυτοῦ του (τοῦ λειτουργοῦ ἢ τῶν συλλειτουργούντων). Ὁλη ἡ Ἐκκλησία πρόκειται νά συμπαραυρεθεῖ στή Θυσία τοῦ «Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»! (Κατὰ τὴ μεταβολὴ σέ Σῶμα μεταβάλλεται μόνο ἡ μερίδα τοῦ Ἀμνοῦ). Ἡ ὅλη εἰκόνα τοῦ ἁγίου Δισκαρίου εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ὁ Ἀμνός καί οἱ μερίδες τῆς Παναγίας καί τῶν 9 Ταγμάτων ἀποτυπώνονται στό «Πρόσφορο» μέ «Σφραγίδα» ξυλόγλυπτη. Τίς ἄλλες μερίδες «ἐξάγει» ὁ Ἱερεὺς μέ τὴν Ἀγία Λόγχη ἀπὸ τό ἐσωτερικὸ τοῦ «Προσφόρου».

Τέλος «καλύπτονται» τὰ Τίμια Δῶρα καί γίνεται «Ἀπόλυσις» τῆς Ἀκολουθίας τῆς ι. Προθέσεως-Προσκομιδῆς, γιὰ ν' ἀρχίσει ἀμέσως ἡ θεία Λειτουργία. (Ἡ ἐπομένῃ «ἀνάλυσή» της καλὸ εἶναι νά γίνεи σέ δύο μαθήματα, ἀφοῦ ἀναγνωσθοῦν ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη «φυλλάδα» τῆς θ. Λειτουργίας ὁλόκληρες Εὐχές κλπ.).

Σ'. Ανάλυση καὶ ἀνάπτυξη τῆς θ. Λειτουργίας.

ΛΗ

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας ἔχει σέ χρήση γιά τήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου τῆς θ. Εὐχαριστίας ἰδιαίτερες Ἀκολουθίες τῆς θ. Λειτουργίας:

α) τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, πού τελεῖται σχεδόν ὅλο τό χρόνο· 2) τοῦ Μ. Βασιλείου, μεγαλύτερη μέ ὠραιότερες Εὐχές, πού τελεῖται δέκα φορές τό χρόνο (24.12, 1.1, 5.1, 5 Κυριακ. Μ. Τεσ., Μ. Πέμπτη καί Μ. Σάββατο· (τήν παραμονή Χριστουγέννων καί Θεοφανείων τελεῖται ἡ θ. Λειτουργία τοῦ Μ. Β. μόνο ἂν τύχει καθημερινή)· 3) τῶν Προηγιασμένων (Δώρων), πού γίνεται μαζί μέ Ἑσπερινό κάθε Τετάρτη καί Παρασκευή τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τήν Πέμπτη τοῦ Μ. Κανόνος καί Μ. Δευτέρα, Μ. Τρίτη καί Μ. Τετάρτη· καί 4) τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, πού εἶναι πολύ μεγάλη καί τελεῖται μόνο στή μνήμη του (23.10). Ἐδῶ ὅμως θ' ἀναλύσουμε μόνο τή θ. Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐπειδὴ αὐτή, ὅπως εἴπαμε, τελεῖται κατὰ κανόνα ὅλο τό χρόνο.

Ἡ θ. Λειτουργία – ὅπως καί ὅλα τὰ Μυστήρια – ἀρχίζει μέ τό: «*Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*». Εἶναι ἡ πανηγυρική διακήρυξη τῆς πίστεως στὸν Τριαδικὸ Θεό. Ἐξάλλου ἡ θ. Λειτουργία διαιρεῖται στὰ ἐξῆς δύο μέρη: 1) τῇ Λειτουργίᾳ τῶν Κατηχουμένων καί 2) τῇ Λειτουργίᾳ τῶν Πιστῶν.

1. Ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων. Σ' αὐτὴν ἀνήκουν σάν μικρότερα μέρη τὰ ἐξῆς:

1) Ἡ μεγάλη *Συναπτὴ* ἢ τὰ *Εἰρηνικά*. Ἀρχίζει μέ τὴν ὠραία δέηση «*ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*», στήν ὁποία «*συνάπτονται*» καί ἄλλες δεήσεις. Οἱ ἱεροψάλτες (ἄλλοτε ὅλος ὁ λαός) ἀπαντοῦν: «*Κύριε, ἐλέησον*».

2) Ἀκολουθοῦν Εὐχές τοῦ Ἱερέως καί τὰ Ἀντίφωνα: α) «*Ταῖς προεβίαις τῆς Θεοτόκου...*» καί β) «*Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ...*». (Κανονικά ψάλλονται τὰ «Τυπικά», δηλ. οἱ Ψαλμοὶ 102 καί 145 καί οἱ Μακαρισμοὶ μέ Τροπάρια τῶν Ὡδῶν Γ' καί ζ' τοῦ Κανόνος).

3) Ἡ *Μικρὴ Εἵσοδος* (τοῦ ἱ. Εὐαγγελίου). Συμβολίζει τὴν ἐξοδο-εἴσοδο τοῦ Κυρίου στοῦ «προφητικό» ἔργο. Καθιερώθηκε πολὺ παλαιὰ ἀπὸ πρακτικὴ ἀνάγκη νὰ μεταφερθεῖ τό ἱ. Εὐαγγέλιο ἀπ' τό Σκευοφυλάκιο, πού ἦταν μέσα στοῦ Ἁγίου Βῆμα, στὸν Ἀμβωνα, γιὰ νὰ ἀναγνώσθῃ.

4) Ὁ *Τρισάγιος Ὑμνος*, πού πανηγυρικότατα ψάλλουν οἱ ψάλτες, ὅπως οἱ Ἄγγελοι στὸν οὐρανό (ὄραμα Ἡσαΐα), ἐνῶ ὁ Ἱερεὺς ἀπαγγέλλει τὴν ὠραία Εὐχή: «*Ὁ Θεὸς ὁ Ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμε-*

νος» (= πού ἀναπαύεσαι καί εὐαρεστεῖσαι μόνο στούς ἀγίους).

5) *Τά ἱερά Ἀναγνώσματα*, Ἀπόστολος καί Εὐαγγέλιο. Πρίν ἀπό τό ἰ. Εὐαγγέλιο ὁ Ἱερεὺς λέγει τὴν Εὐχή: «*Ἐλλαμνον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, Φιλάνθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς Σῆς Θεογνωσίας ἀκήρατον Φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν Σου κηρυγμάτων κατανόησιν...*».

6) *Τό θεῖο κήρυγμα* (ἂν λειτουργεῖ Ἀρχιερεὺς καί ὁμιλήσει ἢ ἂν ὁμιλεῖ ὁ Ἱερεὺς, ὅπως γινόταν στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς κληρικούς). Σήμερα τό θεῖο κήρυγμα μέ εἰδική ἄδεια τοῦ Ἐπισκόπου μποροῦν νά κάμουν καί λαϊκοὶ θεολόγοι. Γιά λόγους πρακτικούς αὐτὸ γίνεται τὴν ὥρα πού κοινωνοῦν οἱ Ἱερεῖς στοῖ ἰ. Βῆμα (στοῖ Κοινωνικό).

7) *Ἡ ἐκτενὴς ἱκεσία* μέ δεήσεις καί γιά τοὺς Κατηχουμένους (συνήθως παραλείπονται, ἐνῶ λέγονται στή θ. Λειτουργία τῶν Προηγασμένων). Ἐδῶ τελειώνει ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων, οἱ ὁποῖοι ἀποχωροῦσαν.

2. Ἡ Λειτουργία τῶν Πιστῶν. Ἀρχίζει ἄλλοτε μέ τὴν Προσκομιδῇ, πού σήμερα γίνεται στὸν Ὁρθρο. Στὴ Λειτουργία τῶν πιστῶν ἀνήκουν:

α) *Ἡ Μεγάλῃ Εἴσοδος*. Οἱ ψάλτες ψάλλουν τὸν κατανυκτικὸ Χερουβικό Ὑμνο:

«Οἱ τὰ Χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες / καὶ τῇ Ζωοποιῷ Τριάδι τὸν Τρισάγιον Ὑμνον προσάδοντες / πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, / ὥς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι, / ταῖς ἀγγελικαῖς ἀσράτως δορυφορούμενον Τάξεσιν. / Ἀλληλούια».

Τό ἐκκλησίασμα εἰκονίζει τὰ Τάγματα τῶν Χερουβεὶμ καί Σεραφεῖμ. Πρέπει λοιπὸν νά ὑμνεῖ τῇ Ζωοποιῷ Τριάδι καί ν' ἀποβάλλει κάθε μέριμνα, τώρα πού θά ὑποδεχθεῖ τό Βασιλέα τῶν ὅλων, πού διὰ μέσου τοῦ Ναοῦ (ἐξοδος στὸν κόσμον) θά εἰσέλθει στὰ «*Ἅγια τῶν Ἀγίων*» νά θυσιασθεῖ. Αὐτὸ συμβολίζει ἡ Μ. Εἴσοδος.

β) Ἀκολουθοῦν οἱ *Αἰτήσεις* («... *παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα*» = ἄς ζητήσουμε...) καί ἡ *ὁμολογία τῆς Πίστεως*, τό «*Πιστεύω*», πού ἄλλοτε λεγόταν μέ προσοχή μήπως ἄπιστοι (ἀμύητοι) εἰσέλθουν στὸ Ναό: «*Τὰς θύρας... πρόσχωμεν!*». Κανονικὰ πρέπει νά λέγεται ἀπὸ ὅλο τό ἐκκλησίασμα, ὅπως καί τό «*Πάτερ ἡμῶν*».

γ) *Ἡ Ἁγία Ἀναφορά*. Εἶναι τό *κέντρο* τῆς θ. Λειτουργίας. Ἀρχίζει μέ τό «*Στῶμεν καλῶς! Στῶμεν μετὰ φόβον! Πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν Ἀναφοράν*» (= θυσίαν) *ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν*. Καί ἡ στάση ἡ σωματική, ἀλλὰ προπαντὸς ἡ πνευματική, ὅλα πρέπει νά συγκεντρωθοῦν. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἀγγελικὸ Ὑμνο «*Ἅγιος, Ἅγιος...*» ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ τὰ ἰδρυτικὰ λόγια τοῦ Μυστηρίου καί μετὰ, σάν ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ

τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται στό Θεό Πατέρα λέγοντας:

«Τά Σά ἐκ τῶν Σῶν Σοὶ προσφέρωμεν κατὰ πάντα καί διὰ πάντα».

(Τά Δῶρα αὐτά – ἀκόμη δέν ἔχουν ἀγιασθεῖ –, πού εἶναι δικά Σου δημιουργήματα, Σοῦ προσφέρουμε σύμφωνα μέ τήν ἐντολή τοῦ Υἱοῦ Σου καί γιά τίς δωρεές Σου, ἀλλά καί ὅλες τίς ἀνάγκες μας).

Ἔπειτα παρακαλεῖ τό Θεό Πατέρα νά στείλει τό Ἅγιο Πνεῦμα νά κάμει τή φρικτή μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ ΣΩΜΑ καί ΑΙΜΑ τοῦ Χριστοῦ Του. Εὐλογεῖ σταυροειδῶς καί λέγει:

«... καί ποιήσουν τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ Σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦτω τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ Σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἀγίῳ. Ἀμήν, Ἀμήν, Ἀμήν».

Τό μέγα θαῦμα ἔχει γίνει. Ἐκπλήττονται οἱ Ἄγγελοι καί τά πνεύματα τῶν Ἀγίων Πάντων γιά τήν ἀγάπη καί τήν παντοδυναμία τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἱερεὺς συνεχίζει καί δέεται:

«Ὡστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νήψιν ψυχῆς (= νηφαλιότητα καί προσοχή), εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἀγίου Σου Πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παρηγοσίαν τὴν πρὸς Σέ, μὴ εἰς κριμα ἢ εἰς κατάκριμα».

Καί συνεχίζει λέγοντας ὅτι ἡ προσφορά γίνεται καί γιά ὅλους ὅσους ἔχει μνημονεύσει στήν ἰ. Προσκομιδῇ ἐξάγοντας τίς μερίδες τους. Εἶναι τό *Μυστήριον τῆς ἐνότητος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας*, ὅπως ἔχουμε ἐξηγήσει.

Ὅλες τίς στιγμές αὐτές οἱ ψάλτες ψάλλουν κατανυκτικά τό «Σὲ ὑμνοῦμεν», ἐνῶ οἱ πιστοὶ συμπροσεύχονται καί συμπροσφέρουν τὴν ἀναίμακτη Θυσία. Ἐδῶ ὁ ρόλος τοῦ λαοῦ εἶναι καί «*ἱερατικός*» μέ τὴ γενικὴ ἐννοια. Δέν προσφέρει τὴ Θυσία ὁ Ἱερεὺς μόνος. Τὴν προσφέρει ἡ Ἐκκλησία. Πρέπει νά συμπαρίσταται καί ὁ λαός, ἔστω 1-2 ἄνθρωποι.

Μετά τό «*Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας Ἀχράντων*» ὁ Ἱερεὺς μνημονεύει καί πάλι τοὺς Ἁγίους καί «*ζῶντας καί τεθνεώτας*» πιστοὺς, ἐνῶ οἱ ψάλτες ψάλλουν τὸν ὠραῖο ὕμνο στὴ Θεοτόκο: «*Ἄξιόν ἐστιν...*»

Ὅ,τι ἀκολουθεῖ μέχρι τό «*Πάτερ ἡμῶν*» εἶναι προετοιμασία γιά τὴ θεία Κοινωνία. Τότε ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ:

«Πρόσχωμεν! Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις».

(Τὰ Ἅγια Δῶρα εἶναι προορισμένα μόνο γιά ὅσους ἔχουν προετοιμασθεῖ μέ τήν ἰ. Ἐξομολόγηση γιά νά κοινωνήσουν, γιά τοὺς καθαρούς).

Ἄφοῦ κοινωνήσῃ ὁ Ἱερεὺς, προβάλλει στήν Ὁραία Πύλῃ μέ τό ἅγιο Ποτήριον τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καί λέγει τό:

«*Μετά φόβον Θεοῦ, πίστεως καί ἀγάπης προσέλθετε*».

Τότε οἱ ἐτοιμασμένοι πιστοί προσέρχονται καί κοινωνοῦν. Μεταλαμβάνουν «*τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον*»!

Ἐδῶ ὅμως πρέπει νά υπογραμμίσουμε ἓνα βασικό χαρακτηριστικό τοῦ Μυστηρίου. Ὁ Ἱερεὺς εἶπε: «*Πρόσχωμεν! Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις*». Ἐξηγήσαμε ὅμως πῶς αὐτό δέν τό λέγει γιά τοὺς «*ἐν οὐρανοῖς*», ἀλλὰ γιά τοὺς ἐπὶ γῆς «*ἁγίους*» μέ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι «*κλητοὶ ἅγιοι*», ἔχουν κληθεῖ νά γίνουν ἅγιοι. Καί γίνονται ὄχι μόνοι, ἀλλ' ἀπὸ τόν Κύριο. Τό γεγονός πάντως εἶναι πῶς ἐδῶ γίνεται μεγάλη παρεξήγηση. Ὁ Κύριος εἶπε «*πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες*». Αὐτό τό «*πάντες*» ἰσχύει γιά ὅλους ὅσοι *παρευρίσκονται* στή θ. Λειτουργία. «Ὅλες οἱ Εὐχές καί οἱ ὕμνοι ἔχουν «πληθυντικό», «ἐκκλησιαστικό» χαρακτήρα μέ σκοπό τὴν «Κοινωνία», τὴ «Μετάληψη» τῶν πιστῶν. Εἶναι ὥστόσο φοβερό συχνά νά μὴν ὑπάρχουν σχεδόν καθόλου πιστοὶ πού κοινωνοῦν! Προσφέρεται ὁ Ἅγιος, καλεῖ, θυσιάζεται γι' αὐτό, ἐπαναλαμβάνει τὴ Θυσία Του «ἀπανταχοῦ τῆς γῆς», ἀλλὰ ὅσοι προσέρχονται εἶναι μπρός στοῦ πληθους λίγοι. Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία δέν ὑπῆρχε σχεδόν κανεὶς πού νά μὴν κοινωνοῦσε. Προσέρχονταν ὅλοι, «*πάντες*»!

Ὅστος ὁ Κύριος δεικνύει καί θά δεικνύει τὴν ἀπειρὴ ἀγάπη Του. Θά περιμένει πάντοτε καί στά δύο Μυστήρια, τῆς Μετανοίας, ὅπως θά ἰδοῦμε, καί τῆς θ. Κοινωνίας, νά μᾶς μεταδώσει τόν ἁγιασμό, τό θεῖο χυμό, «*τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον*». Εἶναι καί θά εἶναι μέχρι τὴ Δευτέρα Παρουσία ὁ «*Μέγας Ἀναμένων*» ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης. Ἀλλὰ μετὰ θά ἔλθῃ «*κοῦναι ζῶντας καὶ νεκρούς*». Ὑπάρχει ἄραγε περιθώριο ἀναβολῆς; Γιά τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς ὄχι. Ἐκεῖνος μᾶς εἶπε: «*Τί ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;*» (Μάρ. 8, 36-37).

Καί ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς εἶναι μόνο ὁ «*Ἄρτος τῆς Ζωῆς*», πού εἶπε: «*Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν Σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ Αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς*!» (Ἰω. 6, 53).

Ὑποχρεωτικὴ ἢ συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὴ θ. Λειτουργία τῆς Κυριακῆς.

Γιά τό λόγο αὐτό κανεὶς πιστός, κληρικός ἢ λαϊκός, χωρὶς ἀναγκαιότατο λόγο δέν μπορεῖ καί δέν πρέπει ν' ἀπουσιάζει περισσότερο ἀπὸ τρεῖς συνεχεῖς Κυριακές-ἐβδομάδες ἀπ' τὴ θ. Λειτουργία. Ἄν ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη, ὥστε νά ξεπεράσῃ τό ὄριο αὐτό, δέν θά τό κάμει!

μόνος του· θά πρέπει νά συμβουλευθεῖ τόν Ἐπίσκοπο ἢ τόν Πνευματικό-ἐφημέριό του. Ἐξάλλου τό ὄριο αὐτό δέν ὀρίσθηκε ὥστε μόνο κάθε τρεῖς Κυριακές νά πηγαίνουν πολλοί στή θ. Λειτουργία, ἀλλ' ὀρίσθηκε σάν ἐξαιρετική ἀνάγκη. Ὁ τακτικός ἐκκλησιασμός καί ἡ τακτική ἐπίσης μυστηριακή ζωή εἶναι ἡ ζωή τῆς ψυχῆς.

«Εἴ τις... μηδεμίαν ἀνάγκην ἔχει ἢ πρόγμα δυσχερές, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι (= ν' ἀπουσιάζει) τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πόλει (= ἢ σέ χωριό) διάγων τρεῖς Κυριακάς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο (= ἂν δέν ἐκκλησιάζεται), εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀποκινείσθω τῆς κοινωνίας» (= ν' ἀνακοπτεται, ν' ἀφορίζεται ἀπ' τὴν Ἐκκλησία. Π'-80ός Ἱ. Κανὼν Πενθέκτης).

4. Τό Μυστήριον τῆς Μετανοίας.

α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου.

Γιά τή «μετάνοια» (πού σημαίνει μεταβολή, ἀλλαγὴ νοῦ, διανοίας ἐσωτερικά, ἀλλά καί ἐξωτερικά τῆς διαγωγῆς καί συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου μέ βάση πλέον τὴν πίστη καί τό θεῖο Νόμο τοῦ Κυρίου) ἔχουμε κάμει γενικά λόγο συχνά. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ προϋπόθεση νά δεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴ σωτηρία καί τὴ θ. Χάρη. Καί τό Βάπτισμα τοῦ Τ. Προδρόμου, πού ἦταν προεικόνιση τοῦ ἀληθινοῦ, γινόταν, ἀφοῦ πρῶτα οἱ βαπτιζόμενοι «ἐξομολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν» (Ματθ. 3, 6), ἐνῶ ἐπίσης ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ζητοῦσε «καρπὸν ἁγίου τῆς μετανοίας» (στίχ. 8).

Καί στὴν Ἐκκλησία ἡ Μετάνοια καί ἡ Ἐξομολόγηση γίνονταν ἀκριβῶς πρὶν ἀπ' τὸ Βάπτισμα, τό ὁποῖο καί ἱπαρεῖχε τὴν ἄφεση ὅλων τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί τό νόημα τοῦ Μυστηρίου εἶναι ἀκριβῶς ἡ συγχώρηση ὅλων ἀνεξαίρετα τῶν μετὰ τό Βάπτισμα ἁμαρτιῶν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος σάν ἐλεύθερος, ἀλλά καί ἀδύνατος μπορεῖ καί πάλι ν' ἁμαρτήσῃ. Γιά νά μὴ μένει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος μακριὰ ἀπ' τὴ θ. Χάρη, ἀλλά καί νά μὴν κοινωνεῖ ἔχοντας πάλι τό μολυσμὸ τῆς ἁμαρτίας, ὁ Κύριος ὅρισε στοὺς Ἀποστόλους Του καί αὐτοὶ στὴν Ἐκκλησία τό Μυστήριον τῆς Μετανοίας ἢ ἰ. Ἐξομολογήσεως σάν δεῦτερο Βάπτισμα καί σάν ἀναγκαῖα καθαρτικὴ προετοιμασία γιά τὴν φρικτὴ κοινωνία τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Αὐτὴ τὴν ἐννοια ἔχει, ὅπως εἶδαμε, καί ἡ προτροπὴ τοῦ Ἱερέως: «Πρόσχωμεν! Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις».

β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου.

Τό Μυστήριο τῆς Μετανοίας ἱδρυσε καί παρέδωσε ὁ Κύριος στούς Ἀποστόλους ἀκριβῶς μετά τήν Ἀνάστασή Του, ὅταν ἐμφανίσθηκε σ' αὐτούς *«κεκλεισμένων τῶν θινῶν»*. Ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε τή χάρη τῆς εἰρήνης, τοὺς εἶπε: *«Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ πέμπω ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον· ἃν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας (= σ' ὅποιους, ἀφοῦ μετανοήσουν, συγχωρήσετε τίς ἁμαρτίες), ἀφίενται αὐτοῖς (= συγχωροῦνται καί ἀπό τὸ Θεό), ἃν τινῶν κρατῆτε, κεκρατῆνται» (= ἐνῶ σ' ὅσους ἐξαιτίας ἀνειλικρινεῖας δέν τίς συγχωρήσετε, θά μένουν αἰῶνια ἀσυγχώρητες, Ἰωάν. 20, 21-23).*

γ'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου.

Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου εἶναι τρία: 1) ἡ *Ἐξομολόγηση τῶν ἁμαρτιῶν* μπροστά στόν Πνευματικό μέ εἰλικρινή μετάνοια· 2) ἡ *ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ Πνευματικοῦ* στόν ἐξομολογούμενο καί 3) ἡ *συγχωρητικὴ Εὐχή*. (Πνευματικός εἶναι κυρίως ὁ Ἐπίσκοπος, ἀλλά καί ὁ Ἱερεὺς στόν ὁποῖον ὁ Ἐπίσκοπος δίδει εἰδική ἄδεια).

δ'. Τέλεση καί ἀποτελέσματα τοῦ Μυστηρίου.

Ἀρχικά τὸ ἰ. Μυστήριο τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ γινόταν μέ δημόσια Ἐξομολόγηση τῶν ἁμαρτιῶν, ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα Μυστήρια τελοῦνται δημόσια. Ἀπὸ ἐνωρίς ὅμως καθιερώθηκε νά τελεῖται τοῦτο μόνο ἀπὸ τόν Πνευματικό καί τόν ἐξομολογούμενο, πράγμα πού ἔχει κάμει τὸ Μυστήριο τοῦτο *τό καταλληλότερο ψυχολογικά καὶ παιδαγωγικά μέσο γιά τὴν προσωπικὴ πλέον ἐπικοινωνία τοῦ ἁμαρτωλοῦ μέ τὴ Χάρη τοῦ Κυρίου*. Ἐπειδὴ γίνεται *«κατ' ἰδίαν»*, ἔχει τὸν ἱερό καί ἀπαραβίαστο χαρακτήρα τοῦ νά εἶναι *«ἀπόρρητο»*, δηλαδὴ νά μὴν ἔχει οὔτε ὁ Πνευματικός τὸ δικαίωμα ν' ἀνακοινώσει ὅ,τι ἄκουσε κατὰ τὸ Μυστήριο, ἀλλ' οὔτε καί κανεὶς ἐντελῶς ν' ἀπαιτήσῃ ἀπ' τόν Πνευματικό τὴν ὁποιαδήποτε ἀνακοίνωση. Γιά τὸ λόγο αὐτὸ εἶναι τὸ γλυκὺ καταφύγιο *«πάντων τῶν κοιπώντων καὶ πεφορτισμένων»* ἀπ' τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς καί τῆς ἁμαρτίας (Ματθ. 11, 28).

Ὅταν ὑπάρχει εἰλικρινὴς μετάνοια καί ἐξομολόγηση, δέν ὑπάρχει κανένα ἐντελῶς ἁμάρτημα πού νά μὴ συγχωρεῖ ὁ Θεός. Ἡ Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου, ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτωλῶν καί τῶν τελωνῶν πού κατέφευγαν στόν Κύριο, ἀλλὰ καί ἡ *πράξη τῆς Ἐκκλησίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων μαρτυροῦν τὴν καθολικότητα τοῦ Μυ-*

στηρίου για όλους τους αμαρτωλούς και για όλα τα αμαρτήματα.

Ε'. Ἡ ψυχολογία καί ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ Μυστηρίου.

«Δέν εἶναι τό ἴδιο, λένε μερικοί, νά ἐξομολογηθῶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μπροστά στά Εἰκονίσματα, ἐντελῶς μόνος, ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι παντογνώστης;» Ὁχι. Ἐφόσον ὁ Κύριος θέλησε ἡ σωτηρία γιά τό συμφέρον μας νά γίνεται μέ αἰσθητό τρόπο καί ἐφόσον συμμετέχει ὁ πιστός στά ἄλλα Μυστήρια μέ αἰσθητό τρόπο, πῶς ἐδῶ θά ἰσχύσει ἄλλο μέτρο; Ἡ μυστικότητα καί τό ἀπόρητο τοῦ Πνευματικοῦ εἶναι ἀκριβῶς μέτρο φιλανθρωπίας. Ἐφόσον ἐξάλλου εἶναι θεοσύστατο τό Μυστήριο καί αἰώνων πλέον πράξη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ σύμφωνα μέ τή δική Του Ἐντολή, *τό Μυστήριο εἶναι ἀναγκαιότατο*. Ἡ συντριβή καί ἡ ταπείνωση πού δημιουργεῖ ἡ συναίσθηση, ἀλλά καί ἡ ἀνακοίνωση τῶν ἁμαρτιῶν ἐνώπιον τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ ἀσκοῦν πολλή ἐπίδραση στήν ψυχή. Ὑπάρχουν προκαταλήψεις, ἀπορίες, πού θέλει νά λύσει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά καί πού δέν μπορεῖ νά εἰπεῖ στόν τυχόντα. Ὁ Πνευματικός, ὅπως ὁ γιατρός, θά δώσει καί συγκεκριμένες συμβουλές, ὁδηγίες. Σάν ἄνθρωπος γνωρίζει πολύ καλά τήν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καί σάν Πνευματικός ἔχει πείρα πολύτιμη γιά τήν ἀνθρώπινη ψυχή νά ἐνισχύσει, νά παρηγορήσει, νά καθοδηγήσει συγκεκριμένα, νά παρακολουθεῖ τήν πρόοδο τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Εἶναι λοιπόν καί ἀπ' αὐτήν τήν πλευρά ἀναγκαῖο τό Μυστήριο, ὡς ἀληθινό ἰατρεῖο ψυχῶν, γιατί ὑπάρχει ἡ Χάρη, ὑπάρχει ἡ βεβαίωση τοῦ Θεοῦ: *«ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου»!* (Ματθ. 9, 2).

Ζ'. Προετοιμασία καί πρακτικές ὁδηγίες γιά τό Μυστήριο.

Τό Μυστήριο ἀπ' τήν πλευρά τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτελεσματικότερο, ἂν γίνεται καί *κατάλληλη προετοιμασία*. Γιά τήν προετοιμασία αὕτη, πού μπορεῖ βέβαια νά ποικίλλει ἀνάλογα μέ τήν περίπτωση, καλά εἶναι τά ἑξῆς:

1) Νά ἐπιδιώκεται τό συντομότερο χρονικά ἡ Ἐξομολόγηση, μετά τήν ἁμαρτία, καί νά *μὴ μεσολαβεῖ ἐπικίνδυνη ἀναβολή*.

2) Ἡ *συγκεκριμένη αὐτοεξέταση καί αὐτοκριτική*. Γιά τόν αὐτοέλεγχο αὐτόν ὑπάρχουν καί εἰδικά βιβλία, κατατοπιστικότητας, πού μπορεῖ καθένας εὐκόλα νά βρεῖ μέ τή συμβουλή τοῦ ἰδίου τοῦ Πνευματικοῦ, τοῦ ἐφημερίου ἢ τοῦ θεολόγου καθηγητῆ.

3) Ἡ *ἰ. Ἐξομολόγηση νά προηγεῖται πρὶν ἀπ' τή θ. Κοινωνία*, ἀλλ' ὄχι μόνο κάθε Χριστοῦγεννα καί Πάσχα. Τό διάστημα

«Ὁ Βίος τοῦ ἀληθινοῦ Μοναχοῦ», πού εἶναι ἰσόβια μετάνοια καί νέκρωση τῶν παθῶν, «ἀπάθεια». Ἔτσι, ἐνῶ πειράζεται-«κεντρίζεται» ἀπό τοὺς πονηροὺς Δαίμονες, πού κρύβονται κάτω ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη-ἀμαρτήματα, ὅμως δέν ὑποχωρεῖ. Γι' αὐτὸ καί χαίρουν οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι, πού τὸν ἐνισχύουν, ἐνῶ ὁ Κύριος τὸν περιμένει ὡς «Ἀθλοθέτης-Στεφοδότης». Τοιχογραφία Ἱ. Μονῆς Διονυσίου Ἀγ. Ὁρους, 10^η αἰ.

τῆς θ. Κοινωνίας θά μᾶς ρυθμίσει ὁ Πνευματικός καί πρέπει ἐμεῖς νά τό ζητήσουμε. Δέν εἶναι ὑποχρεωτική πρὶν ἀπό κάθε θ. Κοινωνία ἡ ἱ. Ἐξομολόγησις, ἐκτός ἐάν ἔχει μεσολαβήσει «κώλυμα», ἐμπόδιο δηλαδή καί πτώσις μας. Τότε θά πάμε στὸν Πνευματικό. Αὐτός θά μᾶς διαφωτίζει ποιά εἶναι αὐτά τὰ «κωλύματα».

4) Σύμφωνα μέ τὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅλοι οἱ Ἱερεῖς δέν εἶναι καί Ἐξομολόγοι. Χρειάζεται εἰδική ἄδεια τοῦ Ἐπισκόπου. Αὐτό σημαίνει πῶς μπορούμε καί πρέπει νά κάνουμε καί ἐκλογή, ἀπ' τὴν πλευρά τῆς καθοδηγήσεως. Πάντως τό Μυστήριον εἶναι τό ἴδιο καί ἀποτελεσματικότατο ἀπὸ ὅλους τοὺς Πνευματικούς.

Ὁ ἱ. Χρυσόστομος λέγει:

—«Εἰσέλθε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐξάλειψον τὴν ἁμαρτίαν. Ἰατρεῖον γὰρ ἐστὶν ἐνταῦθα, οὐ δικαστήριον».

—«Μὴ αἰσχυνθῇς πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· αἰσχύνουν ἁμαρτάνων, μὴ αἰσχύνουν μετανοῶν».

—«Ὅν ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἁμαρτωλός εἰμι, ἀλλὰ δὴ (= ἀσφαλῶς) καὶ κατ' εἶδος αὐτῶν μεμνησθαι (= πρέπει συγκεκριμένα ν' ἀναφέρεις) τῶν πλημμελημάτων».

—«Χωρευτήριόν ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας ἢ μετάνοια».

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορεΐτης:

«Λέγε πρώτην ἀπ' ὅλας ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν ὅπου ἐντρέπεται περισσότερο» («Ἐξομολογητάριον»).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος:

«Ἰδοὺ νῦν καιρὸς ἐνπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας» (Β' Κορ. 6, 2). «Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός» (Ρωμ. 13, 12).

5. Τό Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης.

M

α'. Τό νόημα καί ἡ σύστασις τοῦ Μυστηρίου.

Στὸ κεφάλαιο περὶ Ἐκκλησίας ἐγίνε γενικά λόγος γιὰ τὴν ἰδιαίτερη ἀποστολή καί σημασία τῶν ἐργατῶν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀκριβῶς οἱ ὑπεύθυνοι συνεχιστές τοῦ ὑπευθυνότερου καί ὑψηλοτέρου ἔργου ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας ψυχῶν. Ὅσα εἶπαμε περὶ ἱ. Π. καὶ Ἐκκλησίας ἀντανακλοῦν ἐμμεσα καὶ ἄμεσα στοὺς συγκεκριμένους ἐκπροσώπους τῆς, ἐνῶ παραμένει πάντοτε τό θεῖο στοιχεῖο ὡς ἡ ψυχὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τό ὁρατό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ πι-

στοί καί τά χέρια αὐτοῦ τοῦ σώματος εἶναι οἱ κληρικοί, τὰ ὁρατά ὄργανα τῆς μεταβίβασης τῆς θ. Χάριτος στούς πιστούς, ὄργανα-ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἀπευθύνονται σέ ἀνθρώπους.

Εἶναι πάρα πολλά τά χωρία τῶν ἱ. Εὐαγγελιστῶν, ὅπου φαίνεται ἡ ἐκλογή ἀπό τόν Κύριο τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καί ἡ ἀνάθεση σ' αὐτούς τῶν τριῶν ἀξιωματίων Του, πού ἀποτελοῦν τήν οὐσία τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης. Ἐξάλλου οἱ Ἀπόστολοι «διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν» καί εἰδικῆς Εὐχῆς μετέδιδαν τό χάρισμα αὐτό στούς κατά τόπους διαδόχους τους, Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους-Ἱερεῖς καί Διακόνους (Πράξ. 6, 7· Α' Τιμ. 4, 14· Β' Τιμ. 1, 6, κ.ά.).

β'. Τά αἰσθητά σημεία τοῦ Μυστηρίου.

Εἶναι δύο: 1) ἡ ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ Ἐπισκόπου (μέ κανονική ἀποστολική διαδοχή) καί 2) ἡ ἐξῆς Εὐχή:

«*Ἡ θεία Χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καί τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται (= σφραγίζει ἀνεξάλειπτα καί ἐγκαθιστᾷ) τὸν ἐλλαβέστατον (ὄνομα) εἰς... (βαθμός). Εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ Χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος*».

Πρὶν καί μετὰ τήν Εὐχή αὕτη λέγονται καί ἄλλες, πλὴν ὅμως ἡ καθαυτό προχειριστική Εὐχή εἶναι αὕτη.

γ'. Ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου.

Τό Μυστήριό τῆς Ἱερωσύνης εἶναι ἓνα, ἀλλὰ διακρίνεται σέ *τρεῖς βαθμούς*. Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ὁ ἄμεσος διάδοχος τῶν Ἀποστόλων καί ἔχει ὅλα τά δικαιώματα καί τίς πνευματικές ἐξουσίες ἐκείνων καί αὐτός τελεῖ τό Μυστήριό καί μεταδίδει τήν εἰδική Χάρη σ' ὅλους τοὺς βαθμούς. Τῇ χειροτονίᾳ τοῦ Ἐπισκόπου τελοῦν 2-3 Ἐπίσκοποι, ἐνῶ ὁ Διάκονος καί ὁ Πρεσβύτερος-Ἱερεὺς χειροτονοῦνται μόνο ἀπὸ ἓνα Ἐπίσκοπο.

Ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου καί στοὺς τρεῖς βαθμούς γίνεται πάντοτε κατὰ τὴ θ. Λειτουργία καί εἶναι ἐπιβλητικώτατη καί πανηγυρική. Εἶναι ἡ ἐπισημότερη τελετὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Διάκονος χειροτονεῖται μετὰ τὸν καθαγιασμό τῶν Τιμίων Δώρων, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δέν τελεῖ τό Μυστήριό, ἀλλὰ διακονεῖ-ὑπηρετεῖ σάν βοηθός τοῦ Ἱερέως ἢ Ἀρχιερέως. Ὁ Πρεσβύτερος χειροτονεῖται μετὰ τό Χερουβικό Ὑμνο, ὥστε νά λάβει μέρος στήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου, πού στό ἐξῆς θά τελεῖ καί μόνος. Τέλος ὁ Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται μετὰ τὸν Τρισάγιο Ὑμνο καί πρὸ τῶν ἱ. Ἀναγνώσμάτων, γιατί τό κυριότερο ἔργο του εἶναι κηρυκτικό καί διδασκτικό.

Μετά τήν 5^η Οίκουμ. Σύνοδο (Κων/λη, 681) καθιερώθηκε ἡ ἐκλογή τῶν Ἐπισκόπων νά γίνεται μόνο μεταξύ τῶν ἤδη ἀγάμων κληρικῶν, ὥστε νά εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπό ἄλλες μέριμνες γιά τό ὑψηλό τους ἔργο. Οἱ Διάκονοι καί Πρεσβύτεροι μποροῦν νά εἶναι ἔγγαμοι πρίν χειροτονηθοῦν, ἀλλ' ἀπαγορεύεται ὁ γάμος μετά τή χειροτονία σέ περίπτωση χηρείας.

δ'. Ἡ εἰδική χάρη τοῦ Μυστηρίου γιά κάθε βαθμό.

1. Ὁ Ἐπίσκοπος, ὅπως εἶπαμε, λαμβάνει πλήρη τή χάρη τῆς Ἱερωσύνης. Ἡ διάκριση σέ Ἐπισκόπους, Ἀρχιεπισκόπους, Μητροπολίτες καί Πατριάρχες εἶναι *διοικητική*. Ὡς πρός τήν Ἀρχιερωσύνη εἶναι ἀπόλυτα ἴσοι ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι. Οἱ Ἐπίσκοποι-Πάπες τῆς Ρώμης πού θέλησαν νά διακριθοῦν ὄχι τιμητικά, ἀλλά καί οὐσιαστικά καί ἐξουσιαστικά, περιέπεσαν σέ δεινή αἴρεση (Πρωτεῖο-Ἀλάθητο τοῦ Πάπα!) καί ἀποσχίσθηκαν ἀπό τή Μία Ἐκκλησία, ἐξαιτίας καί ἄλλων αἰρέσεων τους.

2. Ὁ Ἱερεὺς λαμβάνει τή χάρη νά τελεῖ ὅλα τά Μυστήρια, πλὴν τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ Μύρου, τῆς Ἱερωσύνης καί τῆς τελετῆς τῶν Ἐγκαινῶν τοῦ Ναοῦ, πού τελεῖ μόνο ὁ Ἐπίσκοπος.

3. Τέλος ὁ Διάκονος λαμβάνει τή χάρη νά ὑπηρετεῖ ἀπλῶς τόν Ἱερέα καί τόν Ἐπίσκοπο, χωρὶς ὁ ἴδιος νά τελεῖ κανένα Μυστήριο. Ἀρχικά τό ἔργο του ἦταν μόνο τό φιλανθρωπικό καί κηρυκτικό-κατηχητικό ἔργο στήν Ἐκκλησία, ἐνῶ τώρα εἶναι ἡ προβαθμίδα γιά τό βαθμό τοῦ Ἱερέως.

Τό Μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης καί γιά τούς τρεῖς βαθμούς εἶναι ἀνεπανάληπτο, ἀλλά καί ἀνεξάλειπτο. Μόνο μιά φορά τελεῖται.

ε'. Τό ὕψος καί τά προσόντα τοῦ ἱερατικοῦ λειτουργήματος.

Ἐφόσον οἱ κληρικοί εἶναι οἱ μόνοι ὑπεύθυνοι διάδοχοι καί συνεχιστές τοῦ τριπλοῦ ἀξιώματος τοῦ Κυρίου, εἶναι φανερό ὅτι *δέν ὑπάρχει σ' αὐτὴ τῇ γῇ ὑψηλότερο ἔργο*. Σύμφωνα μέ τούς Ἀγίους Πατέρες καί οἱ Ἄγγελοι ἀκόμη δέν ἔχουν τήν πνευματικὴ ἐξουσία τῶν κληρικῶν.

Ἀκριβῶς γιά τό λόγο αὐτό ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὀρίσει ὅτι *δέν μπορεῖ οἰοσδὴποτε πιστός νά γίνει κληρικός*. Πρέπει: 1) νά τό ἐπιθυμεῖ ἀπό ἀγνά καί μόνο ἐλατήρια ὁ ἴδιος· 2) νά ἔχει ἐνάρετη ζωή καί «καλὴν μαρτυρίαν» ἀπὸ τήν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα πού ἀνήκει· 3) νά μὴν ἔχει περιπέσει σέ θανάσιμο ἁμάρτημα, ἔστω καί ἐξ ἀμελείας· 4) νά ἔχει πνευματικὴ μόρφωση καί ικανότητα, ὥστε νά κηρύττει καί νά

καθοδηγεί τούς άλλους, προσπαθώντας ό ίδιος νά είναι τό παράδειγμα.

Είηαι εύλογία καί χάρη ιδιαίτερη του Θεού ότι ή Έκκλησία μας έχει πολλούς καλούς κληρικούς. Θά πρέπει όμως όλοι οί πιστοί νά προσεύχονται, καί ιδιαίτερα οί Χριστιανοί γονεΐς πού έχουν παιδιά μέ τέτοια κλήση, νά αναδεικνύει ό Κύριος «άξιους» συνεχιστές του μοναδικού Του έργου, ώστε μέ θριαμβευτική χαρά ν' αναφωνεί ό λαός κατά τή χειροτονία τό «άξιος»!

Η ειδική τάξη τών Μοναχών δέν ανήκει στην τάξη τών κληρικών. Μετά όμως τήν προαιρετική άφιέρωση στό μοναχικό βίο μέ ειδική χειροθεσία (όχι χειροτονία), οί Ί. Κανόνες άπαγορεύουν επίσης τό δικαίωμα του γάμου τών Μοναχών. Είναι άμετάκλητο τό ειδικό χάρισμα τους. Μπορούν όμως οί Μοναχοί νά γίνονται καί κληρικοί όλων τών βαθμών.

ς. Καί οί λαϊκοί μετέχουν στό έργο της Έκκλησίας.

Οί λαϊκοί δέν έχουν βέβαια τό ειδικό χάρισμα της Ίερωσύνης μέ χειροτονία. Όστόσο μέ τό άγιο Βάπτισμα καί τό Χρίσμα έγιναν καί αυτοί μέτοχοι καί κληρονόμοι του τριπλού αξιώματος του Κυρίου. Μπορούν ως μέλη της Έκκλησίας νά συμμετέχουν ένεργώς, πλύν του άγιαστικού έργου από τήν πλευρά της μεταδόσεως της θ. Χάριτος σέ άλλους, σέ όλες τίς έκδηλώσεις («*βασιλείον ίεράτευμα*»). Αυτό τό βλέπουμε στό θεϊό κήρυγμα καί τήν κατήχηση, πού γίνεται στην Έκκλησία μας σέ εύρεία κλίμακα από λαϊκούς. Επίσης καί στή διοίκηση. Όπως είδαμε, ή τέλεση όλων τών Μυστηρίων άφορά στό πλήρωμα της Έκκλησίας, στό Λαό του Θεού, ή συνείδηση του όποιου έγκρίνει ή άπορρίπτει άκόμη καί Οίκουμενική Σύνοδο.

ΜΑ

6. Τό Μυστήριο του Γάμου.

α'. Τό νόημα καί ή σύσταση του Μυστηρίου.

Τό εύλογημένο οικογενειακό περιβάλλον, όπου ανατραφήκαμε καί ζοϋμε μέ τ' άγαπημένα καί ιερά πρόσωπα τών γονέων μας, δέν είναι τόσο φυσικό καί αυτονόητο, όσο ίσως τό θεωρούμε. Πρόκειται γιά μεγάλο Μυστήριο, πού σφραγίζει τόν άνθρωπο άπ' τήν πρώτη στιγμή πού εμφανίσθηκε σ' αυτή τή γή. Η ίστορία της Δημιουργίας, της «Γενέσεως», πού μās τό άποκαλύπτει, είναι βαθύτατη καί συμβολικότατη. Τό

μυστήριο του Τριαδικού Θεού με τούς «ύπαινιγμούς» του πληθυντικού, όπως έχουμε εξηγήσει, αποκαλύπτεται ακριβώς κατά την πλάση του ανθρώπου γενικά στο πρόσωπο του Ἀδάμ, αλλά και κατά την ιδιαίτερη δημιουργία της Εύας ἀπὲς τὴν πλευρά του Ἀδάμ. Καί αυτό δὲν γίνεται χωρίς λόγο. Τό πρώτο ζεύγος θά ἔχει τὴν ἴδια φύση (*ἐξ ἑνὸς αἵματος*», πλευρά Ἀδάμ) *καὶ οἱ σχέσεις του θά εἶναι σχέσεις ἀγάπης καὶ κατανοήσεως*. Ὁ δεσμός τους δὲν θά εἶναι μόνο βιολογικός, ἀλλὰ περισσότερο πνευματικός, ὥστε νά εξασφαλίζεται τό ἱερό ἔργο τῆς ἀναδημιουργίας καὶ νέων εἰκόνων τοῦ Θεοῦ μέσα στοὺς πιό καταλλήλους ὁρους τοῦ στοργικοῦ καὶ εἰρηνικοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος.

Μέ τὴν «πτώση» ὅμως τοῦ ἀνθρώπου καὶ μέ τὴν προοδευτική του ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεό ἡ τάξη αὐτὴ διαταράχθηκε. Τὴν προπατορική «ἐστία» ἔβαψε τό ἀθῶο αἷμα τοῦ Ἀβελ! Καὶ ἡ ἀπομάκρυνση προχώρησε τόσο, ὥστε ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ νά πέσει σέ ἀφύσικη κατάσταση (πολυγαμία, διαζύγιο κ.ἄ.). Ὅλα αὐτὰ φυσικὰ εἶχαν ἀντίκτυπο κακὸ καὶ στοὺς καρπούς τῆς συζυγίας, τὰ παιδιά.

Χρειαζόταν λοιπὸν ἡ ἀναθεμελίωση καὶ ἡ εξασφάλιση τοῦ ἱεροῦ δεσμοῦ ἀπὸ τό Νέο Ἀδὰμ, πού θά ἔκανε τὴν ἀνάπλαση τοῦ γένους τοῦ πρώτου Ἀδάμ. Ἐτοί ὁ Κ. ἢ. Ἰ. Χ., ἀφοῦ ἄρχισε τό θαυματουργικὸ Του ἔργο εὐλογώντας τό γάμο τῆς Κανᾶ καὶ σ' ἄλλη περίπτωση δέχθηκε καὶ εὐλόγησε μέ στοργὴ καὶ τρυφερότητα τὰ ἀπλά καὶ ἀθῶα παιδιά, ἔπειτα καὶ συγκεκριμένα νομοθέτησε καὶ ἱδρύσε τό Μυστήριο. Μάλιστα ἡ ἀφορμὴ ἦταν μιά πειρακτικὴ ἀπορία τῶν Φαρισαίων γιὰ τό ἂν ἐπιτρέπεται ἢ ὄχι τό διαζύγιο. Ὁ Κύριος τότε ἐπανελάβε τὰ λόγια τοῦ Ἀδάμ, ὅταν ὁ Θεὸς τοῦ παρουσίασε τὴν Εὐά, καὶ κατέληξε:

«Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. 19, 6).

Στὰ θεῖα Του λόγια στηρίζεται πλέον τό *ισόβιο καὶ ἀδιάλυτο Μυστήριο τοῦ Γάμου*, πού παρέδωκε στοὺς Ἀποστόλους Του. Ἡ περίπτωση τοῦ διαζυγίου εἶναι ἔσχατη «οἰκονομία» τῆς Ἐκκλησίας σάν συγκατάβαση θεραπευτικὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας.

Τὴν ἀποστολικὴ ἐξάλλου πράξη καὶ διδασκαλία μᾶς διέσωσε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν «ἐκκλησιολογική» του Ἐπιστολὴ πρὸς Ἐφεσίους. Ἀφοῦ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀμοιβαία ἀγάπη τῶν συζύγων παραλληλίζοντας τὴν ἱερὴ ἑνώσή τους πρὸς τὴν ἑνωση τοῦ Χριστοῦ μέ τὴν Ἐκκλησίαν, καταλήγει:

«Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (= ὅταν γίνεται στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας Του, Ἐφ. 5, 32).

β'. Τά αίσθητά σημεία καί ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου.

Τά αίσθητά σημεία εἶναι δύο: 1) ἡ ἐλεύθερη συγκατάθεσις τῶν νεονύμφων καί 2) ἡ εὐλογία τοῦ Ἱερέως. Ἐξάλλου ἡ πανηγυρική τελετή τοῦ Μυστηρίου, πού ὀνομάζεται *Στεφάνωμα*, ἔχει μιὰ βαθειά σέ νόημα ἱερολογία. Οἱ δεήσεις καί οἱ Εὐχές ἐπικαλοῦνται τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, μνημονεύουν ὅλα τά εὐλογημένα ζεύγη τῆς Π.Δ. καί εὐχονται εὐτυχία, πολυτεκνία καί καλλιτεκνία:

«Μεγαλύνῃτι, Νυμφίε, ὡς ὁ Ἀβραάμ καί εὐλογήῃτι ὡς ὁ Ἰσαάκ καί πληθύνῃτι ὡς ὁ Ἰακώβ πορευόμενος ἐν εἰρήνῃ καί ἐργαζόμενος ἐν δικαιοσύνῃ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ...».

γ'. Ἡ εἰδική χάρη τοῦ Μυστηρίου.

Μέ τήν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας ὁ φυσικός δεσμός γίνεται ισόβια πνευματική ἔνωση ἱκανή μέ τήν ἁγιαστική καί δημιουργική χάρη τοῦ Θεοῦ νά ἐκπληρώσει τούς θείους σκοπούς τοῦ Γάμου, πού εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ἡ συντήρηση καί διαιώνιση τοῦ γένους γενικά καί ἰδιαιτέρα τοῦ ὁρατοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν εἴσοδο νέων μελῶν σ' αὐτή.

2) Ἡ ἀλληλοβοήθεια, κατανόηση καί προσωπική ἐπικοινωνία τῶν συζύγων μέ τό δεσμό τῆς ἀγάπης.

3) Ἡ χαλιναγώγηση καί ἠθικοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν τους.

4) Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν «ἐν παιδείᾳ καὶ νοτιθεσίᾳ Κυρίου» (Ἐφεσ. 6, 4), ὥστε ὁ οἶκος τους ν' ἀποτελεῖ μιὰ «κατ' οἶκον Ἐκκλησίαν» (Ρωμ. 16, 4).

δ'. Ἡ χριστιανική οἰκογένεια.

Εἶναι αὐτονόητο πῶς ὁ χριστιανικός Γάμος, οἱ ἱεροί δηλαδή σκοποί του, ὅπως τούς περιγράψαμε, μόνο μέσα στή χριστιανική οἰκογένεια μποροῦν νά ἐκπληρωθοῦν, «εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν».

Κάπου ἐκεῖ στό ἰ. Εἰκονοστάσι τοῦ χριστιανικοῦ σπιτιοῦ ὑπάρχουν τά ἁγιασμένα Στέφανα, πού θυμίζουν στά ἱερά πλέον πρόσωπα τῶν συζύγων τήν ὑψηλή καί ἁγία ἀποστολή τους, τήν ισόβια ἐνότητα καί τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους. Αὐτός εἶναι ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς συζυγίας. Ἡ λέξη «ζυγός» ἄλλοτε συνδεόταν μέ τόν παλιό καί ἀπάνθρωπο θεσμό τῆς δουλείας καί δέν εἶναι εὐχη. Ὅταν ὅμως μπεῖ μπροστά σ' αὐτή ἡ τόσο ἐκφραστική πρόθεση «σύν», ὁ ζυγός δέν εἶναι

ὁ «χαλκάς» τοῦ ἀφέντη, δέν εἶναι ἡ καταπίεση, ἡ στέρηση τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ζυγός γίνεται *πρόσωπο* (ὁ, ἡ *σύζυγος*) ἐλεύθερο, πού θεληματικά ἐνώνεται σέ ψυχοσωματικό ἰσόβιο δεσμό γιά σκοποῦς τόσο ὑψηλοῦς.

Ὡστόσο, ἐπειδὴ ἡ χριστιανικὴ κοινωνία συνυπῆρξε καὶ συνυπάρχει καὶ μέ πολλοὺς ἄλλους θεσμούς κοινωνικοῦς, συχνά δέχεται τὴν ἐπιρροή τους, πού ἀλλοιώνει τὸ χριστιανικὸ χαρακτήρα τοῦ Γάμου. Ἐξάλλου, ἐπειδὴ οἱ σύζυγοι παραμένουν ἄνθρωποι καὶ ἔχουν *ἀδυναμίες*, συμβαίνει οἱ ἀδυναμίες αὐτές ν' ἀπομονώνονται, νά μεγαλοποιοῦνται, καὶ τὰ πρῶτα σύννεφα στὴν οἰκογένεια νά ἔχουν σκοτίσει τὸν αἶθριο ὀρίζοντά της. Τέλος δυσκολίες ἐξωτερικές, ἀνάγκες καὶ ἄλλα συμβάντα τῆς ζωῆς, ἀναπόφευκτα σ' αὐτόν τόν κόσμο, συχνά γίνονται ἀφορμὴ καὶ αἰτία τὸ παραμικρὸ νά παρερμηνεύεται καὶ ὅλα μαζί νά κάνουν τὸ σπίτι ὄχι εὐχάριστο, νά κάνουν τίς συζυγικὲς ὑποχρεώσεις ἀγχορ, «*ζυγό*» μέ τὴν πρώτη ἔννοια.

Ἀκριβῶς ὅμως ἐδῶ οἱ Χριστιανοὶ καλοῦνται μέ ὁδηγὸ καὶ *φῶς τῆς χριστιανικῆς πίστες καὶ διδασκαλίας* νά κρατήσουν *ψηλά τὴν ἐνωσὴ τους, ὁ ἕνας νά κατανοεῖ τὸν ἄλλο, νά θυσιάζεται γιὰ τὸν ἄλλο, ν' ἀνέχεται τίς ἀδυναμίες του καὶ νά τὸν βοηθεῖ μέ τὸ παράδειγμά του νά τίς ξεπεράσει*. Πρέπει δηλαδή οἱ δύο σύζυγοι νά μὴν παύσουν ποτέ διὰ μέσου τῆς κοινῆς ζωῆς καὶ τῶν οἰκογενειακῶν τους καθηκόντων ν' ἀγωνίζονται καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ τους τελείωση, τὴν πραγματοποίησιν στῇ μικρῇ τους στέγῃ μιᾶς «*κατ' οἶκον Ἐκκλησίας*», πού προπάντων ἔχει σκοπὸ τὸν ἁγιασμό.

7. Τὸ Μυστήριον τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου.

MB

α'. Τὸ νόημα καὶ ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἀνέκαθεν οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦσαν τὸ λάδι σάν λατρευτικόν, ἀλλὰ καὶ σάν *θεραπευτικὸ μέσο*. Τὴν τελευταία αὕτη χρῆσιν βλέπουμε καὶ στὴν Παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη, ὁ ὁποῖος, ὅταν εἶδε τὸν πληγωμένο ὁδοιπόρο ἀπ' τοὺς ληστές, «*προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον*» (Λουκ. 10, 34). Ἐξάλλου ὁ ἱ. Εὐαγγελιστὴς Μάρκος μᾶς διδίδει τὴ σπουδαία πληροφορία πῶς, ὅταν ὁ Κύριος ἔστειλε δύο δύο τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους νά κηρύξουν, δίδοντάς τους καὶ θεραπευτικὴ ἐξουσία, οἱ Ἀπόστολοι «*ἐξελθόντες ἐκήρυκτον ἵνα μετανοήσωσι καὶ δαιμόνια πολλὰ*

ἐξέβαλλον καὶ ἡλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἄρρώστους καὶ ἐθερά-
πυνον» (Μάρκ. 6, 12-13).

Ὁ Κύριος λοιπόν, θέλοντας νά θεραπεύουν οἱ Ἀπόστολοι Του ἰδι-
αίτερα τίς σωματικές ἀσθένειες, πού βέβαια συνυπάρχουν σάν αἰτία
καί ἀποτέλεσμα μέ τίς ψυχικές, καθιέρωσε αὐτό τό «ίλαρό» καί κατα-
πραϋντικό ἀπ' τή φύση του αἰσθητό μέσο, τό λάδι. Καί βέβαια δέν ἀνα-
φέρουν ρητά οἱ Ἀπόστολοι λόγους Του, μέ τούς ὁποίους νά ἱδρύει καί
νά τούς παραδίδει τό Μυστήριο. Ὅπως ὅμως φαίνεται ἀπ' τό χωρίο τοῦ
Μάρκου καί ὅπως ἐξηγεῖ ὁ σπουδαῖος ἐρμηνευτής καί Βυζαντινός θε-
ολόγος Ζιγαβηνός (ΙΑ'-ΙΒ' αἰ.), εἶναι φυσικό «παρὰ τοῦ Κυρίου διδασχῆ-
ναι τοὺς Ἀποστόλους». Τήν πρώτη ὅμως σαφὴ μαρτυρία τῆς ἀποστολι-
κῆς πράξεως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος, ὁ
πρῶτος Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Ὁ Ἀδελφόθεος λοιπόν συνιστᾷ
στούς πιστοὺς, ὅταν ἀσθενεῖ κάποιος, νά προσκαλοῦν τούς Πρεσβυτέ-
ρους τῆς Ἐκκλησίας νά προσευχηθοῦν «ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ (=
ἀφοῦ ἀλείψουν τὸν ἄρρωστο μέ λάδι) ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ
εὐχὴ τῆς Πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα (= τὸν ἄρρωστο) καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν
(= θά τὸν σηκώσει) ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἡ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται
αὐτῷ» (Ἰακ. 5, 14-15).

Μέ τήν εὐχή λοιπόν τῆς πίστεως καί τήν ἐπάλειψη τοῦ ἄρρώστου
μέ ἁγιασμένο πλέον ἐλαίο, τό «Εὐχέλαιον», ἡ Ἐκκλησία μεταδίδει
ἱαματικὴ χάρη σωματικῶν ἀσθενειῶν, ἀλλὰ καί συγχωρη-
τικὴ χάρη ἁμαρτιῶν, ἐφόσον πιστεύει καί μετανοεῖ ὁ
ἀσθενής.

β'. Τά αἰσθητά σημεῖα καί ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου.

Τά αἰσθητά σημεῖα εἶναι τρία: 1) τό καθαρό «ἐλαίον»· 2) ἡ
ἐπάλειψη τῶν μελῶν τοῦ σώματος (κεφαλῆς-χεριῶν)· καί 3) ἡ
Εὐχὴ τοῦ Ἱερέως.

Ἐπειδὴ ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος λέγει «πρεσβυτέρους», σέ πληθυντικό
ἀριθμό, ἔχει ἐπικρατήσει ἡ συνήθεια τό ἅγιο Εὐχέλαιο νά τελοῦν ἐπτά
ἢ τρεῖς Ἱερεῖς, ἀλλὰ καί ἓνας. Γιά τὸν ἴδιο λόγο ἡ Ἀκολουθία, πού ἔχει
ώραία Τροπάρια σχετικὰ μέ τίς ἀσθένειες, ἔχει ἐπτά Ἀποστολικά καί
Εὐαγγελικά Ἀναγνώσματα μέ ἐπτά ἀντίστοιχες Εὐχές, ἐκτός τῶν ἄλ-
λων καί τῆς κυρίας Εὐχῆς πού λέγεται κατὰ τή χρῆση:

«Πάτερ ἅγιε, ἱατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων... ἴασαι τὸν δουλόν
Σου (...) ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας καὶ
ζωοποιήσον αὐτὸν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ Σου...».

Ἐνῷ ὅμως ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος ἀναφέρει ἀπλῶς «κάμνοντα» (= ἄρ-

ρωστο), κατά παρεξήγηση πολλοί πιστοί ζητούν την τέλεση του αγίου Εύχελαίου μόνο για μελλοθανάτους (αυτό καθιέρωσε ο Ρωμαιοκαθολικισμός). Ἡ Ἐκκλησία μας ὅμως τελεῖ τό Μυστήριον γιά κάθε ἀσθένεια, ἀκόμη καί γιά ὑγιεῖς. Γενικά γιά ὅλους τελεῖται τό ἀπόγευμα τῆς Μ. Τετάρτης στούς Ἱ. Ναούς.

Υ'. Ἡ εἰδική χάρη τοῦ Μυστηρίου.

Ἡ εἰδική χάρη τοῦ αγίου Εύχελαιου εἶναι ἡ *ἱαματικὴ τῶν σω-
ματικῶν ἀσθενειῶν*, ἀλλά καί ἡ *συγχωρητικὴ*, ὅπως εἶπαμε, *τῶν ἁμαρτιῶν*. Γιά τὴν ἄφεση ὅμως τῶν ἁμαρτιῶν δέν τό χρησιμο-
ποιεῖ ἡ Ἐκκλησία ὡς ἀντικατάσταση τοῦ μόνου Μυστηρίου γιά τὴ συγ-
χώρηση τῶν μετὰ τό Βάπτισμα ἁμαρτιῶν. Τό χρησιμοποιεῖ ὡς ἓνα ἐπί
πλέον μέσο Χάριτος, χωρὶς νά καταργεῖται τό ἀναγκασιότατο Μυστήριον
τῆς Μετανοίας. Σάν μέσο ὅμως τῆς Χάριτος εἶναι καλὸ νά χρησιμοποιο-
εῖται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς συχνότερα μέ τὴ διπλὴ αὐτὴ πίστη τῆς ψυχο-
σωματικῆς ἰάσεως, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ψυχὴ καί σῶμα.

Σ'. Τό ἔλαιο τῶν ἱ. Κανδηλῶν.

Τό ἔλαιο τῶν ἱ. Κανδηλῶν, πού χρησιμοποιοῦν οἱ Ἱερεῖς καί οἱ ἴδιοι
οἱ πιστοί γιά τὴ χρῆση τους σέ περίπτωση ἀσθενείας ἢ γενικά γιά νά
λάβουν θεία εὐλογία, δέν εἶναι βέβαια εἰδικὰ ἁγιασμένο καί εὐλογημέ-
νο. Ὡστόσο γίνεται μέσο θείας εὐλογίας καί ἱαματικῆς χάριτος, ὅταν
συντρέχει ἡ θερμὴ πίστη, πού γίνεται *θαυματουργικὴ*, γιατί ἑλκύει
τὴν παντοδύναμη θεία Χάρη. Στούς Βίους τῶν Ἀγίων καί τὴν πρᾶξη
τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρονται πλεῖστες περιπτώσεις ἰάσεων μέ τὴ χρῆση
τοῦ ἐλαίου τῶν ἱ. Κανδηλῶν. Μάλιστα κατὰ τίς ἱ. Μνήμες-Πανηγύρεις
τῶν Ἀγίων, στό τέλος τοῦ Ὁρθρου συνηθίζεται νά χρίει στό μέτωπο ὁ
Ἱερεὺς τοὺς πιστοὺς μέ ἅγιον ἔλαιο ἀπὸ τὴν ἱ. Κανδήλα τοῦ ἑορταζομέ-
νου Ἀγίου, μετὰ τὴν προσκύνηση τῆς ἱ. Εἰκόνος του.

Μέ ὅλα αὐτά τὰ «αἰσθητὰ σημεῖα», ὅπως ἔχουμε τονίσει, δέν ἐξ-
ασθενίζει ἡ πνευματικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅπως ἀπὸ ἄγνοια ἢ κα-
κοβουλία διαδίδουν οἱ ἄπιστοι καί οἱ αἰρετικοί. Ἀντίθετα, βοηθεῖται ὁ
πιστός μέ αὐτά τὰ θεοπατροπαράδοτα μέσα, πού ζωογονεῖ ἡ θερμὴ
πίστη, νά ἐπικοινωνεῖ αἰσθητότερα, ὡς αἰσθητός, μέ τόν Ὑψιλό Θεό καί
τά πνεύματα τῶν Ἀγίων Του, ὥστε νά πραγματοποιεῖται «δι' ὁρατῶν
καί ἀοράτων» ἡ «κοινωνία τῶν Ἀγίων»!

1. Έγκαίνια ι. Ναού.

Έγκαίνια ή έγκαινιασμός ι. Ναού είναι ή επίσημη καθιέρωση γιά τή θ. Λατρεία ενός νέου Ναού, πού γίνεται μέ ιδιαίτερη καί καταναυκτική Άκολουθία πλήρους ι. Άγρυπνίας ή Παννυχίδας (Έσπερινός, Όρθρος, θ. Λειτουργία). Η καθαυτό Τελετή τών Έγκαινίων γίνεται πάντοτε από Έπίσκοπο μετά τόν Όρθρο καί πρίν από τή θ. Λειτουργία. Τά αίσθητά σημεία τής Τελετής είναι πολλά καί συμβολικά. Τά κύρια είναι τρία, ήτοι α) τά ι. Λειψάνα Άγίων Μαρτύρων, πού τοποθετούνται (ένταφιάζονται) κάτω από τήν Άγία Τράπεζα του νέου Ναού ή μέσα στόν κιονίσκο πού θά στηρίζει τή μαρμαρίνη πλάκα της β) τό Άγιο Μύρο, μέ τό όποίο χρίεται όλη ή ειδικά πλυμένη επιφάνεια τής Άγ. Τραπέζης, ή όποία καί ένδύεται μέ τό «Κατασάρκιο» (σύμβολο του Σαβάνου του Κυρίου), πού απορροφά τό Άγιο Μύρο καί γ) τό ι. Άντιμήνσιο, πού επίσης απορροφά Άγ. Μύρο καί φέρει μικρά τεμάχια Άγ. Λειψάνων Μαρτύρων. Είναι είδος μικρού Έπιταφίου καί επάνω σ' αυτό τελείται ή θ. Εύχαριστία, άκόμη καί σέ μή καθιερωμένη Άγ. Τράπεζα, τήν όποία άκριβώς άντικαθιστά. (Άντιμήνσιο: αντί + mensa = τράπεζα).

Ιδιαίτερα συγκινητική είναι ή λιτανευτική μεταφορά τών Άγ. Λειψάνων μέσα σέ ι. Δισκάριο από ήδη έγκαινιασμένο Ναό στό νέο, ή τριπλή περιφορά γύρω άπ' αυτόν καί τά λεγόμενα Θυρανοίξια τών κλεισμένων θυρών του. Στην τρίτη περιφορά πρίν άπ' τήν κυρία είσοδο ό Άρχιερεύς άπ' έξω καί ένας Άναγνώστης μέσα στόν κλειστό καί κενό Ναό άπαγγέλλουν διαλογικά τούς στίχους 7-10 του μεσσιανικού Ψαλμού 23.

Έπίσκοπος: «Άρατε πύλας... καί είσελεύσεται ό Βασιλεύς τής δόξης».

Άναγνώστης: «Τίς έστιν ούτος ό βασιλεύς τής δόξης;»

Έπίσκοπος: «Κύριος κραταιός καί δυνατός... Κύριος τών Δυνάμεων, Αυτός έστιν ό Βασιλεύς τής δόξης».

Άνοίγουν τότε οι πύλες καί γίνεται ή είσοδος στό Ναό καί ή όλη πανηγυρική Τελετή, πού είναι ώραιος συνδυασμός στοιχείων τής Π. Δ. (έγκαίνια Σκηνης Μαρτυρίου, Ναού Σολομώντα), τής Κ. Δ. καί τής 'Ι. Π. περί Ναών καί Άγ. Μαρτύρων. Ό έγκαινιαζόμενος ι. Ναός έπονομάζεται - άφιερώνεται στό όνομα του Δεσπότη Χριστού ή τής Ύπεραγίας Θεοτόκου ή Άγγέλων ή Άγίων.

«Καὶ ἰδού ἐγὼ λέγω οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ Ὄνόματι Κυρίου Θεοῦ μου, καθὼς ἐλάλησεν Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Δαβὶδ τὸν πατέρα μου» (Γ' Βασ. 5, 19).

«Ὁ Προφήτης Σολομών» (970-932 π.Χ.), ἐπὶ τοῦ ὁποίου κτίσθηκε καὶ ἐγκαινιάσθηκε μεγαλοπρεπέστατα ὁ πρῶτος Ναὸς τοῦ Ἀληθινοῦ Θεοῦ στὸ Λόφο Μορία-Ἱερουσαλὴμ (βλ. Γ' Βασ. 5, 19 κέξ., Β' Παραλειπ. 2,1 κέξ.). Μικρογραφία ἀπὸ τὸ χειρόγρ. Κώδικα 65 τῆς Ἱ. Μ. Διονυσίου Ἀγ. Ὁρους, φύλ. 13α, περὶ τὸ 1313 μ.Χ.

2. Μικρός και Μέγας 'Αγιασμός.

Μέ τη Βάπτιση τοῦ Κυρίου στὸν Ἰορδάνη ἔγινε ὁ ἀγιασμός τῶν ὑδάτων καί ὅλης τῆς κτίσεως, μάλιστα τῆς ἐνόργανης, γιὰ τὴν ὁποία τὸ νερό καί τὸ φῶς εἶναι ἡ ζωὴ τῆς. Ὁ καθολικὸς αὐτὸς ἀγιασμός τῶν ὑδάτων, ὡς συμβολικὴ ἀναπαράσταση τῆς Βαπτίσεως τοῦ Κυρίου, γίνεται μέ τὴ γνωστὴ καί μεγαλοπρεπὴ *Τελετὴ τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ*, ποὺ τελεῖται ἀνεπίσημα τὴν παραμονὴ καί πανηγυρικὰ τὴν *Ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων-Φώτων*. Τὰ Τροπάρια, οἱ Εὐχές, τὰ Ἀναγνώσματα Π. καί Κ. Δ., ὅλα ἀναφέρονται στίς προεικονίσεις τῆς Π. Δ. γιὰ τὸ Βάπτισμα, στὴ Βάπτιση τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καί στὸ Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος. Ὁ ἀγιασμός τοῦ ὕδατος ἐντὸς Κολυμβήθρας ἢ Φιάλης (Κρήνης) γίνεται μέ τὸν Τ. Σταυρό, ποὺ φέρει λεπτές ἀνάγλυφες παραστάσεις τῆς Βαπτίσεως καί τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου, καθὼς καί μέ τίς ἐπικλήσεις τοῦ Ἱερέως. *Τὸ ἀγιασμένο ὕδωρ, ὁ Ἀγιασμός, μεταλαμβάνεται καί μεταδίδεται παντοῦ τὶς δύο ἡμέρες καί μετὰ φυλάσσεται ὅλο τὸ χρόνον ὡς μέσο ἀγιασμοῦ σέ ποικίλες ἀνάγκες. Εἶναι μέγα αἰσθητὸ σημεῖο τοῦ θαύματος τὸ ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦτο παραμένει ἀναλλοίωτο, ἀντίθετα πρὸς τὸ φυσικὸ ὕδωρ.*

Ἐξαιτίας τῆς μεγάλης σχετικὰ ἐκτάσεως καί τοῦ ἐπικαίρου χαρακτῆρα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μεγ. Ἀγιασμοῦ ἔγινε σύμπτυξή τῆς στὴν *Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ*, ποὺ μπορεῖ νὰ γίνεται πάντοτε, ὅπως καί τὸ ἀγιασμένο ὕδωρ νὰ μεταλαμβάνεται *κάθε ἡμέρα*, τὸ πρῶτὶ συνήθως πρὶν ὁ πιστὸς γευθεῖ ὁ,τιδήποτε. Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ ἔχει καί χαρακτῆρα Παρακλήσεως πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, στὴν Ὅποία ἀφιερώνονται πολλὰ Τροπάρια, ἀλλὰ καί πρὸς ὅλους τοὺς γνωστοὺς θαυματουργοὺς Ἀγίους, τῶν ὁποίων γίνεται ἐπικλήση κατὰ τὴν ἐκφώνηση τῆς μιᾶς κυρίας Εὐχῆς. Ἀντὶ τοῦ Ἀπολυτικίου «*ἐν Ἰορδάνη...*» τοῦ Μεγ. Ἀγιασμοῦ κατὰ τὴν κατάδυση τοῦ Τ. Σταυροῦ ψάλλεται τὸ «*Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου...*». *Καί τὸ ὕδωρ τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ παραμένει ἀναλλοίωτο².*

Σύμφωνα μέ ἀρχαία συνήθεια ὁ Μικρὸς Ἀγιασμός τελεῖται στοὺς Ἱ. Ναοὺς κάθε μῆνα τὴν πρώτη ἡμέρα, συνήθεια ποὺ ἀκολουθοῦν καί πολλοὶ πιστοὶ ὄχι μόνο μετέχοντας, ἀλλὰ καί καλώντας τὸν Ἱερέα νὰ τελέσει τὸν Ἀγιασμό στὸ σπίτι τους. Ἐπίσης ὁ Μικρὸς Ἀγιασμός τελεῖται σέ θεμελιώσεις καί ἐγκαινιασμούς κτιρίων καί στίς ἐνάρξεις μαθημάτων τῶν Σχολείων καί ἄλλες εὐκαιρίες μέ κατάλληλη ἐναλλαγή τῶν Ἱ. Ἀναγνωσμάτων καί τὴν προσθήκη εἰδικῆς δεήσεως καί Εὐχῆς.

3. Παρακλητικοί Κανόνες.

Οι Παρακλητικοί Κανόνες είναι ικετευτικές Ἀκολουθίες χάρη ψυχικῆς καί σωματικῆς βοηθείας καί ἰάσεως καί ἀπευθύνονται εἴτε στόν Κύριο ἢ. Ἰ. Χριστό καί τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, συνηθέστερα, εἴτε καί σ' ὅλους τοὺς Ἀγίους, ἰδιαίτερα σέ καθέναν. Ἡ διάταξη τῆς Ἀκολουθίας εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλά μέ διαφορετικά Τροπάρια καί ἰ. Ἀναγνώσματα. Τό κεντρικότερο στοιχεῖο εἶναι ὁ «Κανών», πού ἀποτελεῖται ἀπό ἐννέα Ὠδές (λείπει πάντοτε ἡ Β') μέ 4-6 Τροπάρια καθεμιά (συνήθως σέ Ἦχο Πλ. Δ'). Ὁ πλέον γνωστός καί προσφιλές στοὺς πιστοὺς εἶναι κυρίως ὁ *Μικρὸς Παρακλητικὸς Κανὼν* ἢ ἡ *Μικρὴ Παράκληση* στήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, πού ψάλλεται ὅποτεδήποτε. (Ἀντίθετα, ἡ *μεγάλη Παράκληση* στήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, ἐπίσης προσφιλές, ψάλλεται μόνο τό *Δεκαπενταύγουστο* ἐναλλάξ μέ τή Μικρὴ καί κάθε Τετάρτη ἢ Παρασκευή στίς Ἱ. Μονές. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Κανὼν τῆς Μεγάλης εἶναι ποίημα τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λασκάρως, 1255-59. Ἡ Μικρὴ θεωρεῖται ποίημα τοῦ Θεοσηρίκτου Μοναχοῦ ἢ τοῦ ὑμνογράφου Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ³.

4. Νεκρώσιμες Ἀκολουθίες.

α'. Ἡ *Νεκρώσιμη Ἀκολουθία*, τήν ὁποία χαρακτηρίζει βαθύτατη φιλοσοφία τοῦ μυστηρίου τοῦ θανάτου, ἔχει ἀναπτυχθεῖ στίς ἐξῆς πέντε μορφές ἢ κατηγορίες: 1) γιά *κοσμικοὺς ἢ λαϊκοὺς*· 2) γιά *μοναχοὺς*· 3) γιά *Ἱερεῖς*· 4) γιά *νήπια*· καί 5) γενικά γιά *ὅλους*, ἂν κοιμηθοῦν κατά τή *Διακαινήσιμη Ἑβδομάδα*. Σέ ὅλες αὐτές τίς μορφές ἡ βασικὴ δομὴ εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλά τό περιεχόμενο τῶν Τροπαρίων καί τῶν Εὐχῶν ποικίλλει. Ἐκτός ἀπ' τό *Τρισάγιο*, τόν *Ἀψώμο* (Ψαλμ. 118) καί τὰ *Εὐλογητάρια*, σ' ὅλες ὑπάρχει *Κανὼν* μέ ωραιότατα Τροπάρια, πού χάρη συντομίας δέν ψάλλονται, ὅπως οὔτε ὅλοι οἱ στίχοι τοῦ Ἀψώμου. Καί τὰ *Ἰδιόμελα Τροπάρια* στοὺς ὀκτώ *Ἦχους* σ' ὅλες τίς μορφές εἶναι περισσότερα, ἐνῶ συνήθως στήν κοινὴ γνωστὴ μορφή ψάλλεται ἓνα ἀπὸ κάθε Ἦχο. Σήμερα δηλ. ἡ Νεκρώσιμη Ἀκολουθία ἔχει συμπτυχθεῖ καί γενικευθεῖ σέ μιὰ μορφή. Κατά τή *Διακαινήσιμη Ἑβδομάδα* ψάλλεται ὁ *ἀναστάσιμος Κανὼν*.

Πάντως ἡ νεκρώσιμη ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἀληθινὴ *ποίησις*, πού διακρίνει ρεαλισμός καί λυρισμός καί σφραγίζει ἡ πίστη καί ἡ ἐλπίδα στόν Πανάγαθο Δημιουργό, τόν Κύριο τῆς Ζωῆς καί τοῦ θανάτου.

β'. Ἡ Ἐπιμνημόσυνη Ἀκολουθία (στὶς 40 ἡμέρες, στοὺς ἔξι καὶ δώδεκα μῆνες μετὰ τὸ θάνατο) τελεῖται μὲ σύμβολο τῆς ταφῆς καὶ ἀναστάσεως τὰ *Κόλλυβα τοῦ σίτου* (πρβλ. Ἰω. 12, 24). Ἐνῶ δηλ. ἡ ψυχὴ βρίσκεται στὴ «μέση κατάσταση», ἐφόσον ἦταν πιστὴ, καθαρίζεται ἀπὸ συγγνωστά ἁμαρτήματα καὶ πολὺ ὠφελεῖται ἀπὸ τὶς προσευχὰς τῶν ἐπὶ γῆς ἀδελφῶν τῆς, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὶς ἐλεημοσύνες τοὺς γιὰ τὴν ἀνάπαυσή τῆς. Ἡ πνευματικὴ ὁμως αὐτὴ ἐπικοινωνία ὠφελεῖ πάρα πολὺ καὶ ὅσους προσεύχονται ἢ ἀγαθοεργοῦν γι' αὐτὴν.

5. Διάφορες Εὐχές.

Εἴτε σέ μορφὴ Ἀκολουθίας εἴτε συνημμένες μόνο μὲ τὸ *Τρισάγιο-Πάτερ ἡμῶν*, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας ἔχει σέ χρῆση *Εὐχὰς ἐπὶκαιρες καὶ κατάλληλες* γιὰ ὅλες τὶς περιστάσεις τοῦ βίου τῶν πιστῶν, εἴτε τὶς εὐχάριστες (εὐχαριστία-δοξολογία) εἴτε τὶς λυπηρὲς (ἰκεσία, μετάνοια). Μόνο κοντὰ στοῦ Θεοῦ ἢ ἀνθρώπινη ζωὴ βρίσκει τὸ ἀληθινὸ της νόημα, γιατί στοῦ Θεοῦ ὀφείλει τὴν ὕπαρξή τῆς καὶ μόνο σ' Αὐτόν βρίσκει τὴ βοήθεια καὶ σωτηρία, ἐλεύθερα ὁμως καὶ θεληματικά. Ἀναφέρουμε μερικοὺς τίτλους:

- *Εἰς χειμαζομένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων* (δαιμονιζομένους).
- *Εἰς ψυχορραγοῦντα* (Ἀκολουθία).
- *Εἰς μiasmὸν ἢ μόλυσμὸν φρέατος ἢ σκεύους.*
- *Εἰς θεμελίωσιν καὶ εἰσοδὸν οἴκου.*
- *Εἰς σποράν, ἄλωνα, ἀπαρχὰς ὀπωρῶν, φυτεῖαν καὶ τρυγητὸν ἀμπελῶνος.*
- *Εἰς ἀγροὺς ἢ κήπους φθειρομένους ὑπὸ ἀκρίδων καὶ βλαβερῶν ἐντόμων ἢ ζώων.*
- *Εἰς κατασκευὴν πλοίου, διάνοξιν φρέατος.*
- *Εἰς ἀνομβρίαν, εἰς φόβον καὶ ἀπειλὴν σεισμοῦ, λοιμικῆς ἀσθενείας, εἰς ἀπειλὴν πολέμου καὶ ἐπιδρομὰς ἐθνῶν* (Κανόνες καὶ Εὐχαί).
- *Εἰς ἀρνηθέντας τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἐπιστρέφοντας.*
- *Εἰς πᾶσαν θανατηφόρον ἀσθένειαν καὶ βλάβην βοῶν, ἵππων κλπ., ποιμνίων, μελισσῶν καὶ λοιπῶν ζώων⁴.*

Σημειώσεις.

1. Τὸ Ἀπολυτίκιο τῆς Ἀκολουθίας συνοψίζει ὡς ἐξῆς τὸ κύριο νόημά της (Ἦχος Δ'):

«Ὡς τοῦ ἄνω στερεώματος τὴν εὐπρέπειαν
καὶ τὴν κάτω συναπέδειξας ὠραιότητα
τοῦ ἁγίου Σκηνώματος τῆς δόξης Σου, Κύριε».

κραταίωσον αὐτὸν εἰς αἰῶνα αἰῶνος
καὶ πρόσδεξαι ἡμῶν
τὰς ἐν αὐτῷ ἀπαύστω
προσαγομένας Σοὶ δέησεις
πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου,
ἢ πάντων ζωῇ καὶ ἀνάστασις».

2. Αὐτό δὲν συμβαίνει στοὺς ἑτεροδόξους, πού γι' αὐτό ρίχνουν ἀλάτι στὸ νερό πού χρησιμοποιοῦν! Μάλιστα ὁ σοφότατος Διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Βούλγαρης (1716-1806) ἐπισημαίνει ἰδιαίτερα τὸ διαρκῶς αἰσθητό τοῦτο θαῦμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας, ὅπως καὶ τὰ ἑξῆς τρία: 1) τὸ Ἅγιο Φῶς τοῦ Παναγίου Τάφου, μέγιστο αἰσθητό θαῦμα· 2) τὸν Ἅγιο Ἄρτο τῆς θ. Εὐχαριστίας· ἀναφέρει καὶ χαρακτηριστικά θαύματα· καὶ 3) τὴν ἄμεση ἐνέργεια τῆς Εὐχῆς Ἀρχιερέως σὲ περιπτώσεις τυμπανιαίων νεκρῶν-«ἀλειώτων», πού διαλύονται πλεῖστες φορές ἐνώπιον πάντων, πάντοτε ὅμως μετὰ τὴν Εὐχή, ἀφοῦ ταφοῦν καὶ πάλι.

3. Τό α' Τροπάριο τοῦ Κανόνος τῆς Μικρῆς εἶναι τὸ ἑξῆς (Ἦχος Πλ. Δ'):

«Πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς
πρὸς Σὲ καταφεύγω, σωτηρίαν ἐπιζητῶν.
Ὡ Μῆτερ τοῦ Λόγου καὶ Παρθένε,
τῶν δυσχερῶν καὶ δεινῶν με διάσωσον».

Καὶ τό β' τῆς ζ' Ὁδῆς τῆς Μεγάλης:

«Παράκλησιν ἐν ταῖς θλίψεσιν οἶδα
καὶ τῶν νόσων ἰατρον Σὲ γινώσκω
καὶ παντελῆ συντριμμὸν τοῦ θανάτου
καὶ ποταμὸν τῆς ζωῆς ἀνεξάντλητον
καὶ πάντων τῶν ἐν συμφοραῖς
ταχινὴν καὶ ὀξείαν ἀντίληψιν».

4. Μὲ πολλές ἀπ' τίς Εὐχές αὐτές συνδυάζεται καὶ ἡ τέλεση Μικροῦ Ἁγισμοῦ, ὅπως καὶ ἡ λιτάνευση Ἁγίων Λειψάνων. Ὑπάρχουν ἀναρίθμητες περιπτώσεις ἄμεσης θαυματουργίας, ὅταν ἡ πίστη εἶναι θερμὴ καὶ ἡ μετάνοια εἰλικρινής.

1. Ἡ Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία γενικά.

Τίς πνευματικότερες, καταναυκτικότερες, ἀλλά καί ωραιότερες σέ κάλλος, ἔκφραση καί διατύπωση προσευχές, ἀτομικές καί κοινές, βρίσκουμε στήν Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία μας.

Ὅ,τι καί νά εἰποῦμε θά εἶναι πολύ λίγο καί μικρό. Ἡ Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία μας εἶναι ἡ αἰώνια δόξα τῆς Ἐκκλησίας μας καί ἡ σφραγίδα τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Σ' αὐτήν, πού ἀποτελεῖ τή γνήσια λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀπαντοῦν ὅλη ἡ Ἀ.Γ. καί ἡ Ἱ.Π. στή θελκτική καί συγκινητική μορφῇ τῶν στίχων τῆς ποιήσεως καί τῶν ἤχων τῆς μουσικῆς. Ἔτσι ἡ Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία καί Ὑμνωδία εἶναι ἀχώριστες μαζί ἡ τρίτη λειτουργική τέχνη, ἡ τέχνη τῶν Ἀγγέλων, μετά τήν Ἀρχιτεκτονική καί τήν Ἀγιογραφία, πού μᾶς βοηθεῖ νά αἰσθανθοῦμε καί νά ζήσουμε τίς ἀλήθειες πίστεως καί ζωῆς τῆς Θ. Ἀποκαλύψεως.

Ἐνῶ ὅμως ἡ Ἀρχιτεκτονική καί ἡ Ἀγιογραφία μποροῦν νά θέλγουν καί νά τέρπουν σάν Καλές Τέχνες καί ἕναν ἄπιστο ἀκόμη, τῆς Ὑμνολογίας τό κάλλος καί τό βάθος μειώνεται πάρα πολύ, ἂν μόνο σάν «φιλολογικά κείμενα» τά ἐξετάζει κανεῖς. Ἐχουν βέβαια ἄφθαστο φιλολογικό κάλλος καί γι' αὐτό στά Πανεπιστήμια, στίς Φιλολογικές Σχολές, υπάρχουν εἰδικές ἔδρες. Ὡστόσο ὅμως μόνο ἡ χριστιανική καί εὐσεβῆς ψυχή μπορεῖ νά ἐκτιμήσει τήν ἀνεκτίμητη ἀξία τους, γιατί εἶναι οἱ προσευχές της! Πάντοτε ὁ ἱερός ὕμνογράφος προϋποθέτει τήν πίστη καί τή ζωντανή συμμετοχή, πού εἶναι καί τό κλειδί γιά νά πλησιάσουμε καί νά κάνουμε κτῆμα μας αὐτόν τόν πολύτιμο μαργαρίτη.

2. Τά χαρακτηριστικά τῆς Ὑμνολογίας καί γενικά τῆς Λατρείας μας.

α'. Ὁ χριστοκεντρικός χαρακτήρας.

Ὅπως εἶδαμε, τό Ὁρθόδοξο Ἑορτολόγιο ἔχει κέντρο τόν Κ.ῆ.Ι.Χ. ὡς Σωτήρα ἀκριβῶς καί Λυτρωτή μας. Ὅλο τό ἔτος καί κάθε μέρα καί πανηγυρικότερα κάθε Κυριακή ἡ Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία καί Ὑμνωδία ὕμνει τόν Ἀναστάντα Λυτρωτή της καί πανηγυρίζει τή σωτηρία της. Ἀλλά καί οἱ ἄλλες της Ἑορτές, κινητές καί ἀκίνητες, κέντρο ἔχουν τόν Κ.ῆ.Ι.Χ. Οἱ Ἅγιοι εἶναι οἱ «λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου», οἱ Μάρτυρες εἶναι «οἱ ἐσφαγμένοι... διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀγρίου ἦν εἶχον» (Ἀποκ. 6, 9).

Ἡ Ὀλόκληρη ἄλλωστε ἡ θ. Λατρεία δὲν ἀποβλέπει παρὰ στό νά ὁδηγήσει τόν πιστό στήν οὐσία τῆς Λατρείας μας, στό Μυστήριό τῆς θ. Εὐχαριστίας, πού γι' αὐτό εἶναι ἀναντικατάστατο. Οἱ ἄλλες προσευχές καί οἱ ἄλλοι ὕμνοι εἶναι τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας, ἐνῶ αὐτό εἶναι τό σπέρμα ζωῆς, ὁ καρπός.

β'. Ὑπερχρονική καί ὑπερτοπική (ὑπερκόσμια).

Ὅπως ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὑπερχρονική καί ὑπερτοπική, ἔτσι καί ἡ ἱ. Ὑμνολογία, πού εἶναι ἐκκλησιαστική. *Στιχοιουργεῖ καί μελωδεῖ τίς αἰώνιες ἀλήθειες πίστεως καί ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, γιά νά μπορέσουν οἱ πιστοί νά τίς αἰσθανθοῦν καλύτερα καί βαθύτερα. Καλεῖ τόν πιστό νά τίς ζήσει ὡς «παρών», ὡς «αὐτόπτης» μέ τή δύναμη τῆς πίστεως. Γι' αὐτό ἀπευθύνεται στούς πιστούς ἔτσι:*

*«Δεῦτε ἴδωμεν, πιστοί,
ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός.
Ἀκολουθήσωμεν λοιπόν,
ἐνθα ὁδεύει ὁ Ἀστήρ...».*

«Σήμερον κορεῖται ἐπὶ ξύλον»!

*«Δεῦτε οὖν καί ἡμεῖς κεκαθαρμέναις διανοίαις
συμπορευθῶμεν Αὐτῷ καί συσταυρωθῶμεν...».*

Γι' αὐτό καί δὲν ἀλλάζει. Γι' αὐτό καί «ἡ Μία, Ἀγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία» ἔχει ἐνιαία πίστη καί ἐνιαία λατρεία. Ὅλλο, ἂν θά εἶναι σ' ἄλλη γλῶσσα.

γ'. «Προφητική».

Δηλαδή ἐρμηνεύει, κηρύττει, κατηχεῖ, μυσταγωγεῖ (= ὁδηγεῖ στό μυστήριό, μυστήριον) τόν πιστό. Τόν καλεῖ ὅμως κυρίως μέ τήν πίστη νά πλησιάσει καί νά ζήσει τό μυστήριό. Γι' αὐτό καί εἶναι μυσταγωγική πάντοτε, ὅπως καί τό μυστήριό πάντοτε παραμένει μυστήριό. Ὅσο, ἡ Ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως ἐδείξαμε πολλές φορές, ἔχει τίς ωραιότερες διατυπώσεις καί ἐρμηνεῖες τοῦ μυστηρίου καί τοῦ δόγματος. Εἶναι ὅλη θεολογία, «ἡ κηρύττουσα, προσκυνοῦσα καί λατρεύουσα θεολογία».

δ'. «Ἀσκητική».

Μέ διπλή ἔννοια: ἀγωνιστική, ἀλλά καί «ἐξωκοσμική». Χωρίς νά παύσει ὁ ἄνθρωπος νά ζεῖ «ἐν σώματι», πρέπει ν' ἀπαρνηθεῖ ὅμως τὰ

πάθη του, τίς κακές του ἐπιθυμίες, τίς πολλές καί βασανιστικές μέριμνες πάντοτε, ἀλλὰ προπάντων τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς καί τῆς λατρείας:

«Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες... πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα (= ἄς ἀποβάλουμε) μέριμναν».

ε'. Ἐκκλησιαστική, «κοινωνική».

Τέλος τὴν Ὁρθόδοξη Ὑμνολογία χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὸ κοινωνικό στοιχεῖο. Ἔχει καί «ἀτομικές» προσευχές καί ἐκφράσεις:

«Τῆς μετανοίας ἀνοιξόν μοι (= σέ μένα) πύλας, Ζωοδότα...».

«Τρέμω (ἐγώ) τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς κρίσεως...».

Ὁ τρόπος αὐτός εἶναι τὸ μυστικό ἀκριβῶς τῆς ποιήσεως. Εἶναι ὁ «τρόπος» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού ἀπευθύνεται προσωπικά στὸν κάθε πιστό, ἀλλὰ σάν μέλος τοῦ «Σώματος» τῆς Ἐκκλησίας ἀναπόσπαστο.

Εἶναι ὅμως καί κοινωνική μέ τὴ γενικότερη ἔννοια, ὅπως καί τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι «κοινωνικό». Διδάσκει τὴν ἀγάπη, τὴν ἰσότητα, τὴν ἀδελφότητα, τὴ συμπάθεια, τὴν ἐλεημοσύνη, σέ «πληθυντικό»:

«Δεῦτε ἐκκαθάρωμεν ἑαυτοὺς ἐν ἐλεημοσύναις καὶ οἰκτιρμοῖς πενήτων...».

3. Τὸ περιεχόμενο τῶν ἰ. Ὑμνων.

Τὸ κύριο περιεχόμενο τῶν ἰ. Ὑμνων εἶναι ἀνάλογο μέ τὸ ἐορταζόμενο γεγονός καί πρόσωπο. Σέ ποικίλους ρυθμούς καί μέλη ἱστοροῦν, ἐρμηνεύουν, κηρύττουν, θεολογοῦν μέ τρόπο βαθύτατο, θρηνοῦν, ἐγκωμιάζουν, ἀλλὰ καί ψέγουν καί ἐλέγχουν. Προπάντων ὅμως προσκυνοῦν καὶ λατρεύουν τὸν Τριαδικό Θεό, τὸ ἄπειρο μεγαλεῖο Του, τὴν ἀγάπη Του στό ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπάρχει θέμα τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου καί γενικά τῆς θ. Ἀποκαλύψεως πού νά μὴ γίνεται θέμα τῶν ἰ. Ὑμνων.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καί μέ τοὺς ἰ. Ὑμνους τοὺς ἀφιερωμένους στοὺς Ἁγίους Πάντας γενικά. Στὸ πρόσωπό τους ὑμνοῦνται τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου, ἢ κατὰ χάρη θέωση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ προβάλλονται σάν πρότυπα στοὺς πιστοὺς, ἐνῶ τοὺς ἰκετεύουν νά μεσιτεύουν γι' αὐτούς. Καὶ ὅλα αὐτά, χάρη στίς δυνατότητες τῆς ποιήσεως, μέ τρόπο συναρπαστικό, συγκινητικό, πραγματικά ἄφθαστο, ὥστε νά μιλοῦν οἱ ἰ. Ὑμνοι πάντοτε, ὑπερχρονικά καὶ ὑπερτοπικά, στίς ψυχές τῶν πιστῶν.

4. Ὑμνογραφική ἢ ὕμνολογική ὀρολογία.

Ἡ λ. *ὕμνογραφία*, πού ἀναφέρεται στή σύνθεση ἢ ποίηση τῶν ἱ. ὕμνων, εἶναι σχεδόν ταυτόσημη μέ τή λ. *ὕμνολογία*. Ἀρχικά οἱ πρῶτοι ὕμνοι ἦσαν πρωτότυποι ὡς ποιήματα, ἀλλά καί ὡς μελωδήματα, καί οἱ πρῶτοι ποιητές ὕμνων ἦσαν καί *ὕμνωδοί-μελωδοί*. Ἀργότερα ὅμως, καί μάλιστα μετὰ τόν Ἡ' αἰ., μέ βάση-πρότυπα τό μέτρο καί τή μελωδία πρωτοτύπων ὕμνων ἀρχισαν νά συνθέτουν *προσομοίους ὕμνους* καί ποιητές πού δέν ἦσαν οἱ ἴδιοι καί μελωδοί τους.

Ἐκτός ἀπό τίς γενικές ὀνομασίες τῶν ἱ. ὕμνων (*ῥυθμός, ψαλμός, ὕμνος-ὠδή, αἶνος κλπ.*), ἔχουν καθιερωθεῖ καί πολλές *εἰδικές ὀνομασίες* τους, ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενο, τό χρόνο ἢ τή θέση τους μέσα στίς ἱ. Ἀκολουθίες, τόν τρόπο τῆς ψαλμωδίας τους κλπ. Θ' ἀναφέρουμε τίς κυριότερες καί συνηθέστερες.

1. *Τροπάριο* λέγεται κάθε ὕμνος, ἐπειδὴ ἔχει ἓναν ὀρισμένο τρόπο-ῥυθμό ψαλμωδίας. Οἱ τρόποι ἢ ῥυθμοὶ αὐτοὶ εἶναι ὁκτώ καί ἀκριβέστερα *τέσσερις κύριοι ἢ ὀρθοὶ* καί *τέσσερις πλάγιοι ἢ παράλληλοι* πρὸς τοὺς πρῶτους. (Ἦχοι Α', Β', Γ', Δ' καί Ἦχοι Πλάγιος Α', Β', Γ' ἢ Βαρύς, Δ'). Ἐξάλλου οἱ ὁκτῶ αὐτοὶ Ἦχοι ὑπάρχουν σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τρία *μουσικά γένη*, ἤτοι στό *διατονικό* (οἱ Α', Πλ. Α', Δ', Πλ. Δ'), στό *χρωματικό* (οἱ Β', Πλ. Β') καί στό *ἐναρμόνιο* (οἱ Γ' καί Βαρύς).

Ἀρχικός *πυρῆνας τοῦ Τροπαρίου* ὑπῆρξε τό *Ἐφύμνιο* ἢ *Ἀντίφωνο*, τό ὁποῖο ψαλλόταν ὡς ἐπὶ ὁδὸς ἐπειτα ἀπὸ κάθε Στίχο Ψαλμοῦ ἢ Ὡδῆς βιβλικῆς. Τέτοια Ἐφύμνια ἢ Ἀντίφωνα εἶναι:

1) «*Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας*» (Μ. Σάββατο).

2) «*Τὴν τιμωτέρα τῶν Χερουβείμ...*»

3) «*Ταῖς προφείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς*», κ.ἄ.

Τὰ Τροπάρια διακρίνονται κυρίως σέ *Στιχηρά*, ἐπειδὴ προτάσσονται ἀπ' αὐτὰ οἱ τελευταῖοι κατὰ σειρά Στίχοι ἑνὸς Ψαλμοῦ ἢ μιᾶς Ὡδῆς βιβλικῆς. Τέτοια εἶναι τὰ πρῶτα τοῦ Ἑσπερινοῦ καί τῶν Αἰνῶν τοῦ Ὁρθρου (Ψαλμ. 148: «*Αἰνεῖτε τὸν Κύριον...*»), ἐνῶ τὰ τελευταῖα λέγονται Ἀπόστιχα, ἐπειδὴ σ' αὐτὰ προτάσσονται μεμονωμένοι Ψαλμικοὶ Στίχοι. Ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενό τους τὰ Στιχηρά καί τὰ Ἀπόστιχα διακρίνονται σέ *Ἀναστάσιμα καί Ἀνατολικά* (ἐπειδὴ ψάλλονταν κατὰ τὴν ἀνατολή, πού ἀναστήθηκε ὁ Κύριος), *Σταυρώσιμα, Δεσποτικά, Κατανυκτικά, Μαρτυρικά*. Ὡς πρὸς τό μέλος τὰ Στιχηρά ἢ τὰ Ἀπόστιχα διακρίνονται σέ *Αὐτόμελα ἢ Ἰδιόμελα* (ψάλλονται σέ ἓναν ἀπ' τοὺς ὁκτῶ Ἦχους, ἀλλά μέ κάποια παραλλαγή πού *προσιδιάζει* σέ αὐτά) καί σέ *Προσόμοια* (ψάλλονται ἐπάνω στό ρυθμό-μέλος γνωστοῦ Τροπαρίου). Τέλος τὴν ὁμάδα τῶν Στιχηρῶν ἢ Ἀποστίχων (ἀπὸ 3-10) κατακλείει ἓνα ἢ δύο Τροπάρια Ἰδιόμελα (σέ ἀργότερο ρυθμό), στὰ ὁποῖα προτάσσεται ὡς Στίχος τό «*Δόξα Πατρὶ... Καὶ νῦν...*» (Δοξαστικό) ἢ «*Δόξα*» στό α' «*Καὶ νῦν*» στό β'. Τό β' αὐτό Τροπάριο συνήθως εἶναι ἀφιερωμένο στὴ Θεοτόκο καί γι' αὐτό λέγεται *Θεοτοκίο*. Εἰδικὰ τὰ 11 Δοξαστικά τῶν Αἰνῶν τῆς Κυριακῆς εἶναι ποι-

«Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον» (Ψαλμ. 150, 6). «Αἰνεῖτε Αὐτόν, πάντες οἱ ἄγγελοι Αὐτοῦ... Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, ὀράοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι. Πῦρ, χίλαζα, χιών, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον Αὐτοῦ. Τὰ ὄρη καὶ πάντες οἱ βουνοί,... νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων· αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου, ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα Αὐτοῦ Μόνον» (Ψαλμ. 148: 2, 7-9, 12-13).

Ἡ παράσταση τῶν «Αἰώνων» τοῦ Ὁρθρου. Τοιχογραφία τοῦ Καθολικοῦ-Νάρθηκα τῆς Ἱ. Μονῆς Κουτλουμουσίου Ἀγ. Ὁρους, ἔτους 1744.

ητική ἀπόδοση τῶν ἀντιστοίχων Ἑωθινῶν Εὐαγγελίων (ἡ *ἔως* ἢ ἡ *ῶ* = αὐγή, ὄρθρος) καὶ γι' αὐτὸ λέγονται Ἑωθινά, πάντοτε ἀφιερωμένα στὴν Ἀνάσταση. Πρὶν ἀπ' αὐτὰ ψάλλεται ἓνα Τροπάριο πού λέγεται Ἑξαποστειλάριο, ἐπειδὴ στὰ πρῶτα ἀπ' αὐτὰ σέ κάθε Ἦχο ὑπῆρχε ἡ ἔννοια ἢ ἡ φράση: «ἐξαπόστειλον τὸ φῶς Σον, Χριστέ». Γι' αὐτὸ τὰ πρῶτα αὐτὰ λέγονται καὶ Φωταγωγικά.

2. Τὸ Ἀπολυτίκιο εἶναι Τροπάριο αὐτοτελές πού συνοψίζει τὸ κύριο νόημα μιᾶς Ἑορτῆς καὶ ὡς πρὸς τὸν Ἦχο εἶναι ἢ Προσόμοιο ἢ Αὐτόμελο. Ἡ ὀνομασία του ὀφείλεται στὸ ὅτι ψάλλεται κατὰ τὴν Ἀπόλυση (= τέλος) τοῦ Ἑσπερινοῦ, πού προσμαίνει τὸ «Νῦν ἀπολύεις». Πρωτότυπα καὶ πρότυπα Ἀπολυτικά εἶναι τὰ Ἀναστάσιμα τῶν ὀκτῶ Ἦχων.

3. Τὸ Κάθισμα εἶναι Τροπάριο Προσόμοιο ἢ Αὐτόμελο πού ψάλλεται στὸ τέλος ἑνός Καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου, δηλ. μιᾶς ομάδας Ψαλμῶν, κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν ὁποίων κάθονται οἱ πιστοί.

4. Τὸ Κοντάκιο εἶναι Τροπάριο Προσόμοιο ἢ Αὐτόμελο πού ἔχει κοινό

τόν τελευταίο του στίχο μέ ένα άλλο Τροπάριο, τόν *Οἶκο*. Τό Κοντάκιο ὀφείλει τήν ὀνομασία του στόν *ξύλινο κοντό* πού περιτυλισσόταν ὡς εἰλητάριο ἡ μακρύστενη περγαμνή ἐπάνω στήν ὁποία ἦταν γραμμένο τό ἴδιο, ὡς προοίμιο, μαζί μέ 24 ἐκτενέστερα Τροπάρια ἢ στροφές, σέ ἀλφαβητική σειρά, τούς *Οἴκους*. Τό σύνολο αὐτό λεγόταν Ὑμνος ἢ Κοντάκιο, ἀλλά καί *Οἶκος-Οἴκοι*, ἐπειδὴ ἴσως οἱ στροφές ἀποτελοῦσαν τά μέρη-δωμάτια μιᾶς «οἰκοδομῆς». Σέ σύγχρονη χρήση εἶναι ὁ γνωστός *Ἀκάθιστος Ὑμνος*, ἐνῶ ἀπό τούς παλαιούς Ὑμνους ἢ Κοντάκια, πού ἀντικατέστησαν οἱ *Κανόνες*, σώζονται τό προοιμιακό Τροπάριο, τό Κοντάκιο, καί ὁ πρῶτος Οἶκος.

5. Ὁ *Κανών* εἶναι σύνολο Προσομοίων Τροπαρίων, ὅκτῳ ἢ ἐννέα ἀμείνων, πού περιέχουν 4-6 συνήθως Τροπάρια. Ἡ ὁμάδα λέγεται Ὡδή καί τό πρῶτο Τροπάριο, ἐπάνω στό ὁποῖο ψάλλονται τά ὑπόλοιπα, λέγεται *Εἰρμός*. Οἱ 8 ἢ 9 Εἰρμοί ἀνήκουν στόν ἴδιο πάντα ἦχο, ἀλλά εἶναι Αὐτόμελα Τροπάρια, τά ὁποῖα λέγονται καί *Καταβασίεις*, ἐπειδὴ *κατέβαιναν* οἱ ψάλτες ἀπό τά στασίδια τους καί ἐψαλλαν ἀπό κοινοῦ στό κέντρο τοῦ Ναοῦ. Ἀρχικά τά Τροπάρια κάθε Ὡδῆς ψάλλονταν ὡς Στιχηρά μέ προτασσομένους τούς τελευταίους Στίχους τῶν ἀντιστοίχων Βιβλικῶν Ὡδῶν (τῆς Ἀ. Γ., ὅπως σήμερα γίνεται μέ τή Θ' Ὡδή, τῆς Θεοτόκου: «*Μεγαλύνει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον...*», Τὴν Τιμιωτέραν).

6. Σύστημα Τροπαρίων πού προηγήθηκε ἀπὸ τὸν Κανόνα εἶναι καί οἱ Ἀναβαθμοί ἢ τὰ Ἀντίφωνα, τρεῖς τριάδες σήμερα σέ κάθε ἦχο καί παλαιότερα 15 τριάδες, ὅπως εἶναι τὰ Ἀντίφωνα τῆς Μ. Παρασκευῆς. Ἀρχικά κάθε τριάδα Ἀντιφῶνων ψαλλόταν μετὰ ἀπὸ κάθε Στάση ἐνός Καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου, ὅπως π.χ. τό Κάθισμα 18ο, Ψαλμοὶ 119-133, πού λέγεται «*Ὡδὴ τῶν Ἀναβαθμῶν*», ἀπ' ὅπου καί πῆραν τό ὄνομα Ἀναβαθμοί (= σκαλοπάτια, ἐπειδὴ τούς ἐψαλλαν οἱ Ἑβραῖοι ἀνεβαίνοντας τὰ σκαλοπάτια γιὰ τό λόφο τῆς Σιών ἢ γενικά πηγαίνοντας νά προσκυνήσουν στήν Ἱερουσαλὴμ: «*Ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ Κυρίου...*», Ψαλμ. 120, 4).

5. Τό μέτρο ἢ ὁ ρυθμός τῶν ἱ. Ὑμνων.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ βάση τοῦ μέτρου-ρυθμοῦ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ *προσωδία*, δηλ. ἡ διάκριση τῶν συλλαβῶν τῶν λέξεων σέ βραχεῖες καί μακρές. Ἀντίθετα, ἡ ἐκκλησιαστική ποίηση ἔχει ὡς βάση τῆς τὸν τόνο τῶν συλλαβῶν καί τὸν ἀριθμὸ τους, δηλ. τὴν *ὁμοτονία* καί *ἰσοσυλλαβία*, ὅπως καί οἱ λεγόμενοι *πολιτικοὶ στίχοι* τῶν Βυζαντινῶν (τά μὴ ἐκκλησιαστικά ποιήματα). *Μακρές* εἶναι οἱ τονιζόμενες συλλαβές καί *βραχεῖες* οἱ ἄτονες.

Ἐντούτοις, ἡ ὁμοτονία καί ἡ ἰσοσυλλαβία δὲν ἰσχύουν τόσο ὡς κανόνες γιὰ τούς στίχους ἐνός Ὑμνου μεταξύ τους, ὅσο γιὰ τὰ Τροπάρια μεταξύ τους μέ πρότυπο ἓνα Αὐτόμελο ἢ Ἰδιόμελο, ἀντίστοιχα μέ τὴ σχέση στροφῆς καί ἀντιστροφῆς. Τό πρῶτότυπο λοιπὸν Τροπάριο (ὅπως λ.χ. ὁ πρῶτος Οἶκος στὰ Κοντάκια, ὁ Εἰρμός στοὺς Κανόνες καί τό πρῶτο Στιχηρὸ σέ μιά ὁμάδα Προσομοίων) συντίθεται καί τονίζεται μέ τρόπο περισσότερο *ἐλευθερο* ὡς πρὸς τούς στίχους του, ἐνῶ τὰ Προσόμοια μ' αὐτὸ Τροπάριο ἀκολουθοῦν τό μέτρο πού ἐκεῖνο καθιερῶνει. Καί πάλι ὁμως δὲν ὑπάρχει πάντοτε μεταξὺ Προσομοίων ἀπόλυτη ἰσοσυλλαβία καί ὁμοτονία, τὴν ὁποία ἀναπληρῶνει ἡ λεγομένη «*τονή*», δηλ. ἡ *διάρκεια τοῦ μέλους μιᾶς συλλαβῆς*, πού συνήθως ἐπιμηκύνεται ἢ κρατεῖται ἀνάλογα.

Γιά την κατανόηση τῶν προηγουμένων ἀναφέρουμε μερικά παραδείγματα:

- α) Ἡ ἀσώματος φύσις, τὰ Χερουβεὶμ,
ἀσιγήτοις Σε ὕμνοις δοξολογεῖ.
Ἐξαπτέρυγα ζῶα, τὰ Σεραφεὶμ,
ταῖς ἀπαύστοις φωναῖς Σε ὑπερυψοῖ.

Ἐδῶ ἔχουμε ἰσοσυλλαβία καὶ ὁμοτονία, ἀλλὰ καὶ ὁμοιοκαταληξία «σταυρωτή» στὰ δύο ζεύγη τῶν 11 συλλάβων στίχων μέ τούς τρεῖς μετρικούς τόνους.

- β) Ὁ Ἄγγελος ἐβόα / τῇ Κεχαριτωμένῃ·
Ἀγνή Παρθένε, χαῖρε / καὶ πάλιν ἐρῶ χαῖρε·
ὁ Σὸς Υἱὸς ἀνέστη / τριήμερος ἐκ τάφου.

Ἐδῶ ἔχουμε 14 συλλάβους στίχους σέ δύο 7 σύλλαβα ἡμιστίχια ἢ κῶλα μέ τέσσερις μετρικούς καὶ ρυθμικούς τόνους, μέ ἰσοσυλλαβία καὶ ὁμοτονία, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁμοιοκαταληξία. Ἡ ὁμοιοκαταληξία στήν Ὑμνογραφία δέν ἐπικράτησε, ὅπως στήν πολιτική ποίηση, καὶ ὅταν ὑπάρχει, ἀπαντᾶται μεταξύ μεμονωμένων στίχων καὶ ὄχι κανονικά πάντοτε. (Βλ. Μεγαλυνάρια Θ' Ὡδῆς Ὑπαπαντῆς καὶ Οἴκους τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, στή συνέχεια).

- γ) Οὐκ ἐλάτρευσαν (5 συλ.)
τῇ κτίσει οἱ θεόφρονες (8 συλ.)
παρὰ τὸν Κτίσαντα, (6 συλ.)
ἀλλὰ πρὸς ἀπειλήν, (7 συλ.)
ἀνδρεῖως πατήσαντες (7 συλ.)
χαίροντες ἔψαλλον· (6 συλ.)
ὑπερύμνητε, (5 συλ.)
ὁ τῶν Πατέρων Κύριος (8 συλ.)
καὶ Θεός, ἐδόξητός εἶ. (8 συλ.)

Ἐδῶ δέν ὑπάρχει οὔτε ἰσοσυλλαβία οὔτε ὁμοτονία μεταξύ τῶν στίχων τοῦ Εἱρμοῦ. Αὐτές ὑπάρχουν μεταξύ τῶν στίχων τοῦ Εἱρμοῦ καὶ τῶν στίχων τῶν Τροπαρίων τῆς Ὡδῆς (βλ. Τροπάρια στήν Ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στή συνέχεια). Ὅταν συμβαίνει διαφορά στήν ἰσοποδία ἢ ἰσοχρονία τῶν συλλαβῶν τῶν στίχων τοῦ Εἱρμοῦ καὶ τῶν Προσομοίων του Τροπαρίων, αὐτὴ καλύπτεται μέ τό μέλος, τήν «τονή». Ὑπάρχει ἡ δυνατότητα – ἡ ποιητικὴ ἄδεια – δισύλλαβες λέξεις νά θεωροῦνται ὡς πρὸς τό μέτρο μονοσύλλαβες, τονιζόμενες ὡς ἄτονες καὶ ἀντίστροφα, νά μὴ λαμβάνεται ὑπόψη ὁ τόνος τῶν ἄρθρων, τῶν προθέσεων, τῶν ἐπιρρημάτων, νά γίνεται τονικὴ συναλοιφή, ὄχι γραμματικὴ, ὥστε μέ ὅλα αὐτὰ νά διευκολύνεται τό μέτρο καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ Τροπαρίου. Γενικά πάντως τό μέτρο καὶ τό μέλος ἀποβλέπουν στήν ἐρμηνεία, στήν καλύτερη νοηματικὴ ἀπόδοση τοῦ Τροπαρίου, πού δέν ἔχει σκοπὸ μόνο νά τέρψει, ἀλλὰ κυρίως νά διδάξει καὶ νά συγκινήσει βαθιὰ καὶ ἀληθινὰ τὴ θρησκευοῦσα ψυχὴ. Ἔτσι, ἂν ἔπρεπε νά συγκρίνουμε τήν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν μέ ἓνα εἶδος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, αὐτό τό εἶδος εἶναι ἡ λυρικὴ ποίηση, στίς γενικὲς τῆς κατευθύνσεις.

6. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἢ Βυζαντινὴ Μουσικὴ.

Ἀλληλένδετη καὶ ἀχώριστη ἀπ' τὴν ἱερὴ Ὑμνογραφία εἶναι ἡ λειτουργικὴ ἐπίσης Τέχνη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἢ Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τῆς ἱερῆς Ὑμνωδίας.

ή οποία στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία *έλαβε έξαρχής χαρακτηριστήρα αύστηρά έκκλησιαστικό*. Βέβαια, και ως προς τη Μουσική της ή Ορθόδοξη Εκκλησία υιοθέτησε στοιχεία της ιουδαϊκής Συναγωγής (άντιφωνικός τρόπος ψαλμωδίας κ.ά.), καθώς και την τεχνική της ελληνικής μουσικής, έφόσον ή πρώτη λατρευτική-ποιητική γλώσσα της Ανατολικής Εκκλησίας υπήρξε ή Ελληνική. Τόσο μάλιστα στενά, «ύποστατικά», ένώθηκαν ή Ορθόδοξη έκκλησιαστική Ποίηση και Μουσική (Ύμνογραφία-Ύμνωδία), ώστε υπάρχει έξαρχής άμοιβαία επίδραση στην όλη εξέλιξη και ανάπτυξη τους σέ ύψηλές και μεγαλειώδεις πράγματι λειτουργικές Τέχνες. Γι' αυτό και στην άχώριστη αυτή συνάφεια τους είναι σέ άσύγκριτο βαθμό υπέρτερες από τις αντίστοιχες έξω-εκκλησιαστικές τέχνες. "Ετσι, για την έκφραση της ύψηλης, μουσικής και όντως θεοπρεπούς θεολογίας της Ορθόδοξης Ύμνολογίας τό καταλλήλοτατο και μοναδικό όργανο υπήρξε έξαρχής και εξακολουθεί νά είναι ή Βυζαντινή Μουσική, ή οποία απέκτησε πλέον άνεξίτηλα έκκλησιαστικό «ύφος»-χρώμα και έγινε *ίερή παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ή παραδοσιακή Μουσική της*.

"Επειτα άπ' αυτά πρέπει μέ έμφαση νά τονισθεί ότι ή κάπως διαδεδομένη άποψη, ότι δήθεν ή έκκλησιαστική Βυζαντινή Μουσική μας είναι «άνατολίτικη», και συγκεκριμένα άραβοτουρκική, *ιστορικά και έπιστημονικά είναι άστήρικτη*. *Η δομή, ή τεχνική και ή όρολογία της Βυζαντινής Μουσικής είναι άύθεντικά ελληνικές*. Αντίθετα, τόσο ή περσική, όσο και ή άραβοτουρκική μουσική έχουν επηρεασθεί και δανεισθεί πολλά στοιχεία άπ' την ελληνική-βυζαντινή, πού ήταν σέ ύψηλό βαθμό άναπτυγμένη, όπως και οι άλλοι τομείς τού ελληνοχριστιανικού-βυζαντινού πολιτισμού. "Αν μάλιστα τό Βυζάντιο δέν είχε τίς γνωστές ιστορικές περιπέτειες, κυρίως άπ' τούς Άραβες, τούς Φράγκους και τούς Τούρκους, ή Βυζαντινή Μουσική, τόσο ή πολιτική-δημοτική, όσο και ή έκκλησιαστική, θά είχε περισσότερο έξελιχθεί και άναπτυχθεί, φυσικά μέσα στά παραδοσιακά πλαίσια. Για τό λόγο αυτό οι ξένοι μουσικολόγοι παρανοούν και παρερμηνεύουν άνεπίτρεπτα τή Βυζαντινή Μουσική έξω από τή ζωντανή άκουστική παράδοση της Εκκλησίας μας. Καί τούτο, γιατί ή Μουσική, ως *καθάρα άφηρημένη τέχνη*, δέν μπορεί νά μελετηθεί όρθά από τά σωζόμενα μουσικά κείμενα, δηλ. από τή *σημειογραφία ή παρασημαντική, πού είναι στενογραφική*. "Ετσι, ή ζωντανή έκκλησιαστική παράδοση μάς διέσωσε τή Βυζαντινή Μουσική όχι μόνο ως γνήσια έκκλησιαστική κληρονομία, αλλά και ως ελληνική-έθνική. Η όργανική συγγένεια της έκκλησιαστικής Βυζαντινής Μουσικής μέ τή γνήσια έθνική-δημοτική μας μουσική επιβεβαιώνει την ιστορική και έπιστημονική πλέον αυτή αλήθεια.

Εξάλλου πρέπει νά τονισθεί πώς ή δομή και τό όλο ύφος της Βυζαντινής Μουσικής δέν μπορούν όργανικά νά δεχθούν στοιχεία της λεγομένης «*εύρωπαϊκής μουσικής*», άκόμη και της δυτικής έκκλησιαστικής μουσικής, ή οποία είναι άντικειμενικά ύποδεέστερη της Βυζαντινής. Καί τούτο, γιατί ή Βυζαντινή Μουσική είναι *άποκλειστικά φωνητική και μάλιστα μονοφωνική-χορική μουσική*, πού άποκλείει τόσο την πολυφωνία-τετραφωνία, όσο και την ένόργανη-συμφωνική μουσική της «εύρωπαϊκής».

Ο άποκλεισμός της τετραφωνίας και τού όργάνου-άρμονίου άπ' την παραδοσιακή Βυζαντινή Μουσική δέν είναι καθόλου μειονέκτημα έναντι της δυτικής-«εύρωπαϊκής», πού τά χρησιμοποιεί και στή λατρεία. Όπως άναφέραμε, ή Βυζαντινή δέν θυσιάζει τά ιερά λόγια για νά τονίζει άναρθρες «νότες», πού άπλώς τέρπουν τήν άκοή και δημιουργούν μία στιγμιαία συγκίνηση, περισσό-

Οί μεγάλοι ψάλτες του Ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὁ Προφητάνακτας Δαβὶδ στήν Π. Διαθήκη μέ τούς ἱερούς Ψαλμούς του καί ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός στήν Καινή-Ἐκκλησία μέ τούς ἱερούς ὕμνους του καί μάλιστα τήν Ὁτῶνχο Ἀκολουθία τῶν Κυριακῶν.

Μικρογραφίες τοῦ χειρογρ. μουσ. κῶδ. 128, φύλ. 25β καί 6β, τῆς Ἱ. Μονῆς Ξενοφώντος Ἀγ. Ὁρους. Τό χειρόγραφο εἶναι τοῦ Χρυσάφη τοῦ νέου καί πρωτοψάλτη, τοῦ ἔτους 1671.

τερο συναισθηματική. Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ συλ-λειτουργεῖ, μαζί μέ τίς ἄλλες λειτουργικές Τέχνες, στό «μέγα μυστήριο» τῆς Ἐκκλησίας «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ», μέ τόνο σοβαρό καί μεγαλοπρεπή, χωρίς κραυγές καί ὑπερβολικά λυγίσματα, πού δέν ἀνήκουν στήν παραδοσιακὴ καί «κλασσικὴ» Βυζαντινὴ Μουσικὴ οὔτε υἱοθετοῦνται ἀπ' αὐτή.

Γιά λόγους ἐπίσης σεμνοπρεπείας καί τάξεως, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀπέκλεισε καί τίς μικτές χορωδίες, πού ὀργανικά μειώνουν τό σοβαρό-ἄρρενωπό καί μεγαλοπρεπή χαρακτήρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

Τέλος, ὡς πρὸς τό μέλος ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ ἔχει καθιερώσει τὰ ἐξῆς τρία εἶδη μέλους: α) τό εἰρμολογικό, πού εἶναι σύντομο (μέλος τῶν Εἰρμῶν-Τροπαρίων τῶν Κανόνων, καθὼς καί τῶν Ἀπολυτικίων καί Προσομίων Τροπαρίων)· β) τό στιχηρικό, πού εἶναι ἀργοσύντομο (μέλος τῶν Στιχηρῶν Ἰδιομέλων)· καί γ) τό παπαδικό, πού εἶναι ἀργό (μέλος τῶν Χερουβικῶν καί τῶν Κοινωνικῶν).

«Δοξολογία» Ἦχου Α', σύνθεση τοῦ μεγάλου μεταβυζαντινοῦ μελοποιοῦ Πέτρου Μπερεκέτη (ἀρχὲς 17^{ης} αἰ.). Χειρόγρ. μουσ. κώδ. 1247, φύλ. 417α, μετὰ τὴ νέα σημειογραφία (μετὰ τὸ 1814), τοῦ ἔτους 1844.

1. Ἀκινήτων Δεσποτικῶν Ἑορτῶν.

α'. Τῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμ.).

1. Δ' Στιχηρό Ἰδιόμελο Ἑσπερινοῦ. Ἦχος Β'. Ἀνατολίου.

*Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ,
 ὅτι ὤφθης ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς;
 ἕκαστον γὰρ τῶν ὑπὸ Σοῦ γενομένων κτισμάτων
 τὴν εὐχαριστίαν Σοι προσάγει·
 οἱ Ἄγγελοι τὸν ὕμνον·
 οἱ οὐρανοὶ τὸν ἀστέρα·
 οἱ Μάγοι τὰ δῶρα·
 οἱ Ποιμένες τὸ θαῦμα·
 ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον·
 ἡ ἔρημος τὴν φάτιν·
 ἡμεῖς δὲ Μητέρα Παρθένον.
 Ὁ πρὸ αἰώνων Θεός,
 ἐλέησον ἡμᾶς.*

2. Εἰρμός-Καταβασία Α' Ὡδῆς. Ἦχος Α'. Κοσμᾶ Μαΐουμᾶ.

*Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·
 Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·
 Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε.
 Ἄσατε τῷ Κυρίῳ
 πᾶσα ἡ γῆ
 καὶ ἐν εὐφροσύνῃ
 ἀννυμήσατε, λαοί,
 ὅτι δεδόξασται.*

3. Δοξαστικό. Ἦχος Πλ. Β'. Γερμανοῦ Κων/λεως.

*Ὅτε καιρὸς
 τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας Σου,
 πρώτη ἀπογραφὴ*

* Ἡ διδασκαλία μπορεῖ νά γίνει «κατ' ἐκλογὴν» μέ ἀνάγνωση καὶ ἐρμηνεῖα-σχολιασμό μερικῶν σημείων τῶν Ὑμνων, ἀλλὰ καὶ μέ ψαλμωδία τῶν γνωστοτέρων, ὅπου εἶναι δυνατό, ἢ καὶ χρῆση Δίσκων Βυζ. Μουσικῆς — μαγνητοταινιῶν.

τῇ Οἰκονομένη ἐγένετο·
 τότε ἔμελλες τῶν ἀνθρώπων
 ἀπογραφεσθαι τὰ ὀνόματα·
 τῶν πιστευνόντων τῷ τόκῳ Σου·
 διὰ τοῦτο
 τὸ τοιοῦτον δόγμα
 ὑπὸ Καίσαρος ἐξεφωνήθη·
 τῆς γὰρ αἰωνίου Σου βασιλείας
 τὸ ἀναρχὸν ἐκαινουργήθη.
 Διό Σοι προσφέρομεν καὶ ἡμεῖς
 ὑπὲρ τὴν χρηματικὴν φορολογίαν
 ὀρθοδόξου πλουτισμὸν θεολογίας,
 τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

β'. Τῆς Περιτομῆς-Ὀνομαστηρίων τοῦ Χριστοῦ (1 Ἰαν.).

Α' Στιχηρό Ἰδιόμελο Ἑσπερινοῦ. Ἦχος Πλ. Δ'.

Συγκαταβαίνων ὁ Σωτὴρ
 τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων
 κατεδέξατο σπαργάνων περιβολήν·
 οὐκ ἐβδελύξατο σαρκὸς τὴν περιτομήν
 ὁ ὀκταήμερος κατὰ τὴν Μητέρα,
 ὁ Ἄναρχος κατὰ τὸν Πατέρα.
 Αὐτῷ, πιστοί, βοήσωμεν·
 Σὺ εἶ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς.

γ'. Τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρ.).

1. Κάθισμα. Ἦχος Δ'. Κατεπλάγη Ἰωσήφ.

Νηπιάζει δι' ἐμὲ
 ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν·
 καθαρσίῳν κοινωνεῖ
 ὁ καθαρῶτατος Θεός,
 ἵνα τὴν σάρκα πιστώσῃ μου τὴν ἐκ Παρθένου.
 Καὶ ταῦτα Συμεὼν
 μυσταγωγούμενος
 ἐπέγνω τὸν Αὐτὸν
 Θεὸν φανέντα σαρκί·
 καὶ ὡς Ζωὴν ἡσπάζετο καὶ χαίρων
 πρεσβυτικῶς ἀνεκραύγαζεν·

ἀπόλυσόν με·
Σὲ γὰρ κατεῖδον,
τὴν Ζωὴν τῶν ἀπάντων.

2. Μεγαλυνάρια Θ' Ὁδῆς. Ἦχος Γ'.

Ἀκατάληπτόν ἐστι
τὸ τελούμενον ἐν Σοὶ
καὶ Ἀγγέλοις καὶ βροτοῖς,
Μητροπάθρην Ἀγνή.

Ἡ λαβὶς ἡ μυστικὴ
ἡ τὸν ἄνθρωπον Χριστὸν
συλλαβοῦσα ἐν γαστρὶ
Σὺ ὑπάρχεις, Μαριάμ.

Κατελθόντ' ἐξ οὐρανοῦ
τὸν Δεσπότην τοῦ παντός
ἐπεδέξατο Αὐτὸν
Συμεὼν ὁ Ἱερεὺς.

Νῦν ἀπόλυσιν ζητῶ
ἀπὸ Σοῦ τοῦ Πλαστοργοῦ,
ὅτι εἶδόν Σε, Χριστέ,
τὸ σωτήριόν μου Φῶς.

Θεοτόκε, ἡ ἐλπίς
πάντων τῶν Χριστιανῶν,
σκέπε, φρούρει, φύλαττε
τοὺς ἐλπίζοντας εἰς Σέ.

δ'. Τῆς Μεταμορφώσεως (6 Αὐγ.).

1. Κοντάκιο. Ἦχος Βαρύς.

Ἐπὶ τοῦ ὄρου
μετεμορφώθης
καὶ ὡς ἐχώρουν
οἱ Μαθηταί Σου
τὴν δόξαν Σου, Χριστέ ὁ Θεός, ἐθεάσαντο·
ἵνα, ὅταν Σε ἴδωσι σταυρούμενον,
τὸ μὲν Πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον,

τῷ δὲ κόσμῳ κηρύξουσιν
ὅτι Σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς
τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα.

2. Ἐξαποστειλάριο. Ἦχος Γ'. Αὐτόμελο.

Φῶς ἀναλλοίωτον, Λόγε,
Φωτὸς Πατρὸς ἀγεννήτου,
ἐν τῷ φανέντι Φωτί Σου
σήμερον ἐν Θαβωρίῳ
Φῶς εἶδομεν τὸν Πατέρα,
Φῶς καὶ τὸ Πνεῦμα
φωταγωγοῦν πᾶσαν κτίσιν.

ε'. Τῆς Ἰνδίκτου (ἀρχῆς ἐκκλ. ἔτους, 1 Σεπτ.).

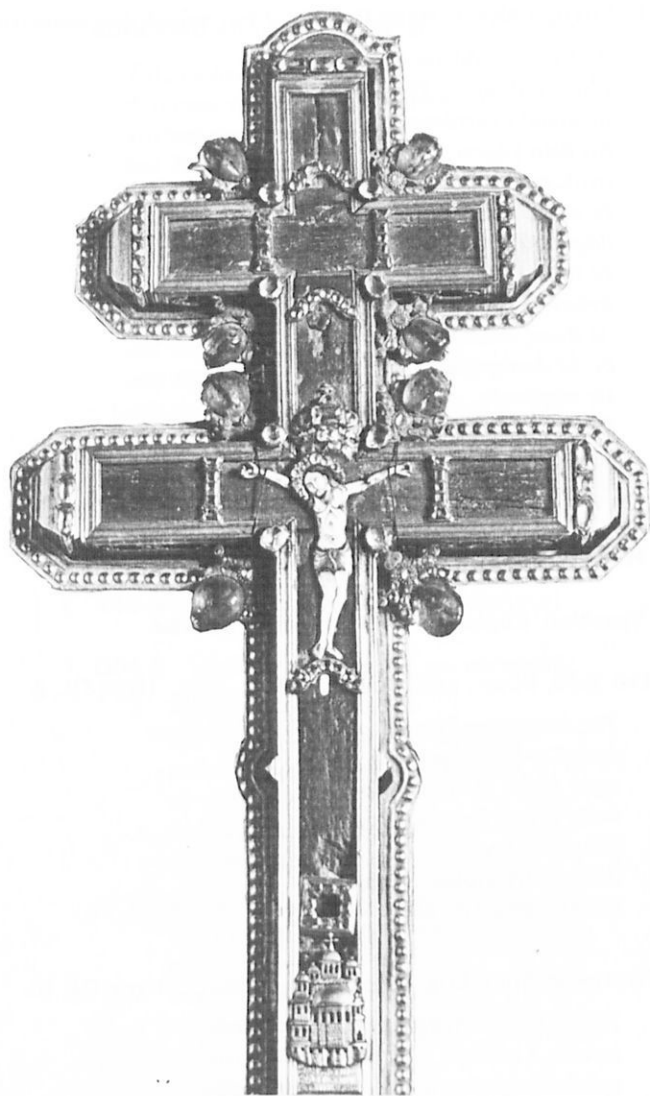
Κοντάκιο. Ἦχος Γ'. Ἡ Παρθένος σήμερον. Κυρίλλου
Κων/λεως (1813).

Ὁ ἀρρήτῳ σύμπαντα
δημιουργήσας σοφία
καὶ καιροὺς ὁ θέμενος
ἐν τῇ Αὐτοῦ ἐξουσίᾳ,
δώρησαι
τῷ φιλοχρίστῳ λαῷ Σου νίκας,
ἔτους δὲ
τάς τε εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους
ἐνλογήσαις κατενθύνων
ἡμῶν τὰ ἔργα
πρὸς θεῖόν Σου θέλημα.

ς'. Τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τ. Σταυροῦ (14 Σεπτ.).

1. Ἐξαποστειλάριο. Ἦχος Β'.

Σταυρὸς ὁ φύλαξ πάσης τῆς Οἰκουμένης·
Σταυρὸς ἡ ὥραιότης τῆς Ἐκκλησίας·
Σταυρὸς βασιλέων τὸ κραταίωμα·
Σταυρὸς πιστῶν τὸ στήριγμα·
Σταυρὸς Ἀγγέλων ἡ δόξα
καὶ τῶν δαιμόνων τὸ τραῦμα.

«Στανρὲ τοῦ Χριστοῦ Πανάγιε, σῶσον ἡμᾶς τῇ δυνάμει Σου».

Τό μεγαλύτερο τμήμα Τιμίῳ Ξύλου, Πάνσεπτο Κειμήλιο τῆς Ἱ. Μονῆς Ξηροποτάμου Ἀγ. Ὁρους. Δώρο στή Μονή τοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ (920-944).

2. Γ' Στιχηρό Αἰνων. Ἦχος Πλ. Δ'. Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος!

Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος!

εὐρος καὶ μῆκος Στανροῦ,

οὐρανοῦ ἰσοστάσιον,

ὅτι θεία χάριτι

ἀγιάζει τὰ σύμπαντα·

ἐν τούτῳ ἔθνη

βάρβαρα ἤτινται·

ἐν τούτῳ σκήπτρα

ἀνάκτων ἡδραστοί.

Ὡ θείας κλίμακος!

δι' ἧς ἀνατρέχομεν

εἰς οὐρανοὺς

ὑψοῦντες ἐν ἵσμοσι

Χριστὸν τὸν Κύριον.

2. Κινητῶν Δεσποτικῶν Ἑορτῶν.

α'. Τριωδίου. Κυριακῆς Τελώνου καὶ Φαρισαίου.

1. Στό Ἑωθ. Εὐαγ., μετὰ τὸν Ν' Ψαλμό. Δόξα. Ἦχος Πλ. Δ'.

Τῆς μετανοίας ἀνοιξόν μοι πύλας, Ζωοδότα·

ὁρθοῖζει γὰρ τὸ πνεῦμά μου

πρὸς Ναὸν τὸν ἅγιόν Σου,

ναὸν φέρον τοῦ σώματος

ὅλον ἐσπιλωμένον·

ἀλλ' ὡς Οἰκτίρομον κάθαρον

εὐσπλάγχχῳ Σου ἐλέει.

2. Πεντηκοστόριο. Στίχ. Ἐλέησόν με, ὁ Θεός... Ἦχος Πλ. Β'.

Τὰ πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν

ἐννοῶν ὁ τάλας

τρέμω τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς κρίσεως·

ἀλλὰ θαρρῶν εἰς τὸ ἔλεος τῆς εὐσπλαγχνίας Σου,

ὡς ὁ Δαβὶδ βοῶ σοι·

ἐλέησόν με, ὁ Θεός,

κατὰ τὸ μέγα Σου ἔλεος.

3. Δοξαστικό Αἰνῶν. Ἦχος Πλ. Δ'.

Ταῖς ἐξ ἔργων κενήσεις
Φαρισαῖον δικαιοῦντα ἑαυτὸν
κατέκρινας, Κύριε·
καὶ Τελώνην μετροπαθήσαντα
καὶ στεναγμοῖς
ἰλασμὸν αὐτοῦμενον
ἐδικαίωσας·
ὃν γὰρ προσείσαι
τοὺς ὑψηλόφρονας λογιμοῦς
καὶ τὰς συντετριμμένας καρδίας
οὐκ ἐξουθενεῖς·
διὸ καὶ ἡμεῖς Σοὶ προσπίπτομεν
ἐν ταπεινώσει
τῷ παθόντι δι' ἡμᾶς.
Παράσχον τὴν ἄφεσιν
καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

ζ'. Τοῦ Μεγάλου Κανόνος (Ἀνδρέα Κρήτης).

1. Ὡδὴ Α'. Ἦχος Πλ. Β'. Βοηθὸς καὶ σκεπαστής.

α'. Πόθεν ἄρξομαι θορηνεῖν
τὰς τοῦ ἀθλίου μου βίου πράξεις;
ποῖαν ἀπαρχὴν ἐπιθήσω, Χριστέ,
τῇ νῦν θορηνωδίᾳ;
ἀλλ' ὥς εὐσπλαγχνός μοι δὸς
παραπτωμάτων ἄφεσιν.

β'. Τὰ ἐκούσια, Σωτήρ,
καὶ τὰ ἀκούσια πταίσματά μου
καὶ τὰ φανερά
καὶ κρυπτά καὶ γνωστά
καὶ ἄγνωστα πάντα
συνγχορήσας ὥς Θεὸς
ἱλάσθητι καὶ σῶσόν με.

2. Τροπάριο Θ' Ὡδῆς. Ἀσπόρου συλλήψεως.

Τῇς Νέας παράγω σοι
Γραφῆς τὰ ὑποδείγματα

ἐνάγοντά σε,
ψυχῇ, πρὸς κατάνυξιν·
δικαίους οὖν ζήλωσον,
ἁμαρτωλοὺς ἐκτρέπου
καὶ ἐξιλέωσαι Χριστὸν
προσευχαῖς τε καὶ νηστείαις
καὶ ἀγρυπνίαι καὶ σεμνότητι.

η'. Μεγάλης Ἑβδομάδος.

1. Μ. Δευτέρα-Ὁρθρος.

Ἑξαποστειλάριο. Ἦχος Γ'.

Τὸν Νυμφῶνά Σου βλέπω,
Σωτήρ μου, κεκοσμημένον
καὶ ἔνδυμα οὐκ ἔχω,
ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ·
λάμπρινόν μου τὴν στολὴν
τῆς ψυχῆς, Φωτοδότα,
καὶ σῶσόν με.

2. Μ. Πέμπτη (Μ. Δείπνου)-Ὁρθρος.

α'. Ὡδή Η'. Ἦχος Πλ. Β'. Νόμων πατρῶων οἱ μακαριοί.

Οἱ δαιτυμόνες οἱ μακαριοί
ἐν τῇ Σιών τῷ Λόγῳ προσκατερήσαντες,
οἱ Ἀπόστολοι παρείποντο
τῷ ποιμένι ὡς ἄρνες
καὶ συνημμένοι,
Ὡς οὐκ ἐχωρίσθησαν Χριστῷ,
θείῳ λόγῳ τρεφόμενοι
εὐχαρίστως ἐβόων·
τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα
καὶ ὑπερυψοῦτε
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

β'. Ὡδή Θ'. Εἰρμός.

Ξενίας δεσποτικῆς
καὶ ἀθανάτου Τραπέζης
ἐν ὑπερφύῳ τόπῳ
ταῖς ὑψηλαῖς φρεσίν,

πιστοί, δεῦτε ἀπολαύσωμεν
ἐπαναβεβηκότα Λόγον
ἐκ τοῦ Λόγου μαθόντες,
ὅν μεγαλύνομεν.

γ'. Δ' Ἀπόστιχο Ἰδιόμελο. Ἦχος Πλ. Δ'.

Μηδεῖς, ὦ πιστοί,
τοῦ Δεσποτικοῦ Δείπνου ἀμύητος,
μηδεῖς ὅλως ὥς ὁ Ἰούδας
δολίως προσίτω τῇ Τραπεζῇ·
ἐκεῖνος γάρ τὸν ψωμὸν δεξάμενος
κατὰ τοῦ Ἄρτου ἐχώρησε,
σχήματι μὲν ὦν μαθητῆς,
πράγματι δὲ παρὼν φονευτῆς·
τοῖς Ἰουδαίοις μὲν συναγαλλόμενος,
τοῖς δὲ Ἀποστόλοις συνανλίζόμενος·
μισῶν ἐφίλει,
φιλῶν ἐπώλει
τὸν ἐξαγοράσαντα ἡμᾶς τῆς κατάρας,
τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

3. Μ. Παρασκευή-Ὁρθρος.

α'. Ἀντίφωνο ΙΕ'. Ἦχος Πλ. Β'.

Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλον
ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας.
Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται
ὁ τῶν Ἀγγέλων Βασιλεὺς.
Ψευδῇ πορφύραν περιβάλλεται
ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις.
Ράπισμα κατεδέξατο
ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθερώσας τὸν Ἀδάμ.
Ἦλοις προσηλώθη
ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας.
Λόγῃ ἐκεντήθη
ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου.
Προσκορνούντων τὰ Πάθη, Χριστέ.
Δεῖξον ἡμῖν καὶ τὴν ἔνδοξόν σου Ἀνάστασιν.

β'. Δοξαστικό Ἀποστίχων Ἑσπερινοῦ. Ἦχος Πλ. Α'.

Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον
τὸ φῶς ὥσπερ ἱμάτιον
καθελὼν Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου
σὺν Νικοδήμῳ
καὶ θεωρήσας νεκρόν, γυμνόν, ἄταφον,
εὐσυνπάθητον θοῆνον ἀναλαβόν,
ὀδυρόμενος ἔλεγεν·
οἴμοι, γλυκύτατε Ἰησοῦ!
Ὅν πρὸ μικροῦ ὁ ἥλιος
ἐν Σταυρῷ χοιμάμενον θεασάμενος
ζόφον περιβάλλετο
καὶ ἡ γῆ τῷ φόβῳ ἐκυμαίνετο
καὶ διερωτήγυντο ναοῦ τὸ καταπέτασμα·
ἀλλ' ἰδοὺ νῦν βλέπω Σε
δι' ἐμὲ ἐκονοίως
ὑπελθόντα θάνατον.
Πῶς Σε κηδεύσω, Θεέ μου;
ἢ πῶς σινδόσιν εἰλήσω;
ποίαις χερσὶ δὲ προσψαύσω
τὸ Σὸν ἀκήρατον Σῶμα;
ἢ ποῖα ἄσματα μέλψω
τῇ Σῇ ἐξόδῳ, Οἰκτίρμον;
Μεγαλύνω τὰ Πάθη Σου,
ὑμνολογῶ καὶ τὴν Ταφὴν Σου,
σὺν τῇ Ἀναστάσει κραυγάζων·
Κύριε, δόξα Σοι.

4. Μ. Σάββατο-Ὁρθρος.

α'. Ἐγκώμια Ἐπιταφίου.

1. Στάση πρώτη.

Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ / κατετέθης, Χριστέ,
καὶ Ἀγγέλων στρατιαὶ ἐξεπλήττοντο
συγκατάβασιν δοξάζουσαι τὴν Σὴν.

ὦ χαρὰς ἐκείνης! / ὦ πολλῆς ἡδονῆς!
Ἰησοῦ, ἥς τοὺς ἐν ᾧ ἐπλήρωσας
ἐν πνυθμέσι φῶς ἀστράψας ζοφεροῖς.

Προσκυνῶ τὸ Πάθος, / ἀνυμνῶ τὴν Ταφήν,
μεγαλύνω Σου τὸ κράτος, Φιλάνθρωπε,
δι' ὧν λέλυνται παθῶν φθοροποιῶν.

2. Στάση δεύτερη.

Ἄξιόν ἐστιν / μεγαλύνειν Σε, τὸν Ζωοδότην,
τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ τὰς χεῖρας ἐκτείναντα
καὶ συντρίψαντα τὸ κράτος τοῦ ἐχθροῦ.

Ὡςπερ πελεκᾶν / τετρωμένος τὴν πλευράν Σου, Λόγε,
σοὺς θανόντας παῖδας ἐζώωσας
ἐπιστάξας ζωτικοὺς αὐτοῖς κρονονοῦς.

Ὑμνοῖς Σου, Χριστέ, / νῦν τὴν Σταύρωσιν καὶ τὴν Ταφήν τε
ἅπαντες πιστοὶ ἐκθειάζομεν,
οἱ θάνατον λυτρωθέντες Σῇ Ταφῇ.

3. Στάση τρίτη.

Αἱ γενεαὶ αἱ πᾶσαι
ῥυμνον τῇ Ταφῇ Σου
προσφέρουσι, Χριστέ μου.

Ἐώραναν τὸν Τάφον
αἱ Μυροφόροι μύρα
λίαν πρωὶ ἐλθούσαι
Εἰρήνην Ἐκκλησίᾳ,
λαῷ Σου σωτηρίαν
δώρησαι Σῇ Ἐγέρσει.

β'. Ὠδὴ Γ'. Εἰρμός. Ἦχος Πλ. Β'.

Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων
κοιμάσαντα πᾶσαν τὴν γῆν ἀσχέτως
ἢ κτίοις κατιδοῦσα
ἐν τῷ Κρανίῳ κοιμώμενον
θάμβει πολλῷ συνείχετο,
οὐκ ἔστιν Ἄγιος,
πλήν Σου, Κύριε, κραυγάζουσα.

γ'. Ὠδὴ Ε'. Εἰρμός.

Θεοφανείας Σου, Χριστέ,
τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς γενομένης

Ἡσαΐας φῶς ἰδὼν ἀνέσπερον
ἐκ νεκτὸς ὀρθρίσας ἐκραύγαζεν·
ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ
καὶ ἐγεροθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις
καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ γῇ ἀγαλλιάσονται.

Β' Τροπάριο. (Ἐπισκόπου Ἰδρουῦντος Μάρκου).

Διὰ θανάτου τὸ θνητόν,
διὰ ταφῆς τὸ θνητὸν μεταβάλλεις·
ἀφθαρτίζεις γὰρ θεοπρεπέστατα
ἀπαθανατίζων τὸ πρόσλημμα·
ἡ γὰρ Σάξ Σου διαφθορὰν οὐκ οἶδε, Δέσποτα,
οὐδὲ ἡ Ψυχὴ Σου εἰς Ἄδου
ξυνοπρεπῶς ἐγκαταλέλειπται.

Θ'. Τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα.

1. Ὡδὴ Α'. Εἰρμός. Ἦχος Α'. Ἰω. Δαμασκηνοῦ.

Ἀναστάσεως ἡμέρα,
λαμπρυνθῶμεν, λαοί,
Πάσχα Κυρίου, Πάσχα·
ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν
καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ἡμᾶς διεβίβασεν
ἐπινίκιον ᾄδοντας.

2. Στιχηρὸ τῶν Αἰνῶν. Ἦχος Πλ. Α'.

Πάσχα,
ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται·
Πάσχα καινόν, ἅγιον·
Πάσχα μυστικόν·
Πάσχα πανσεβάσμιον·
Πάσχα, Χριστὸς ὁ Ἀντρωτής·
Πάσχα ἁμωμον·
Πάσχα μέγα·
Πάσχα τῶν πιστῶν·
Πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν

τοῦ Παραδείσου ἀνοῖξαν·
Πάσχα πάντας ἁγιάζον πιστούς.

3. Δοξαστικό Αἰνῶν. Ἦχος Πλ. Α΄.

Ἀναστάσεως ἡμέρα
καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει
καὶ ἀλλήλους περιπυξώμεθα.
Εἴπωμεν, ἀδελφοί,
καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς·
συγχωρήσωμεν πάντα τῇ Ἀναστάσει
καὶ οὕτω βοηθώμεν·
Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.

Γ'. Τῆς Ἀναλήψεως.

1. Ἐξαποστειλᾶριο. Ἦχος Β΄.

Τῶν Μαθητῶν ὁρώντων Σε ἀνελήφθης,
Χριστέ, πρὸς τὸν Πατέρα συνεδριάζων.
Ἄγγελοι προτρέχοντες ἐκραύγαζον·
ἄρατε πύλας, ἄρατε·
ὁ Βασιλεὺς γὰρ ἀνῆλθε
πρὸς τὴν ἀρχίφωτον δόξαν.

2. Δοξαστικό Αἰνῶν. Ἦχος Β΄.

Ἐτέχθης,
ὥς Αὐτὸς ἠθέλησας·
ἐφάνης,
ὥς Αὐτὸς ἠβουλήθης·
ἐπαθες σαρκί, ὁ Θεὸς ἡμῶν·
ἐκ νεκρῶν ἀνέστης
πατήσας τὸν θάνατον·
ἀνελήφθης ἐν δόξῃ,
ὁ τὰ σύμπαντα πληρῶν·
καὶ ἀπέστειλας ἡμῖν Πνεῦμα θεῖον
τοῦ ἀννυμεῖν καὶ δοξάζειν Σου τὴν Θεότητα.

ια'. Τῆς Πεντηκοστῆς.

1. Γ' Τροπάριο Η' Ὡδῆς Ἰαμβικοῦ Κανόνος.
Ἦχος Δ'. *Λύει τὰ δεσμά.* (Ποίημα Ἰω. Ἀρκλά).

*Ἦσε Προφητῶν / πνευματέμφορον στόμα
Σὴν σωματωδῶς, / ὧ μέδων, ἐνδημίαν.
Καὶ Πνεῦμα κόλπων / πατρικῶν προηγμένον
ἀκτιστοσυμπλαστονυγοσύνθρονον σέθεν
ἱεῖς ἐνανθρωπήσεως / πιστοῖς σέβας.*

2. Ἐξαποστειλάριο. Ἦχος Γ'. Αὐτόμελο.

*Φῶς ὁ Πατήρ, Φῶς ὁ Λόγος,
Φῶς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα,
Ὅπερ ἐν γλώσσαις πυρίναις
τοῖς Ἀποστόλοις ἐλέμφθη·
καὶ δι' Αὐτοῦ πᾶς ὁ κόσμος
φωταγωγεῖται Τριάδα σέβειν Ἁγίαν.*

3. Γ' Στιχηρὸ Ἰδιόμελο Αἰνῶν. Ἦχος Δ'.

*Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
Φῶς καὶ ζωὴ
καὶ ζῶσα πηγὴ, νοερά·
Πνεῦμα σοφίας, Πνεῦμα συνέσεως·
ἀγαθόν, εὐθέες, νοερόν,
ἡγεμονεῦον,
καθαῖρον τὰ παῖσματα·
Θεὸς καὶ θεοποιοῦν·
πῦρ ἐκ πυρὸς προῖόν,
λαλοῦν, ἐνεργοῦν,
διαιροῦν τὰ χαρίσματα,
δι' Οὗ Προφῆται ἅπαντες
καὶ Θεοῦ Ἀπόστολοι
μετὰ Μαρτύρων ἐστεφθησαν.
Ξένον ἄκονσμα,
ξένον θέαμα,
πῦρ διαιρούμενον
εἰς νομὰς χαρισμάτων.*

4. Δοξαστικὸ Αἰνῶν. Ἦχος Πλ. Β'.

Βασιλεῦ οὐράνιε...

3. Θεομητορικῶν Ἑορτῶν.

α'. Τῆς Γεννήσεως ἡ τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτ.).

1. Ἀπολυτίκιον. Ἦχος Δ'.

*Ἡ Γέννησίς Σου, Θεοτόκε,
χαρὰν ἐμήνυνσε πάσῃ τῇ Οἰκουμένῃ·
ἐκ Σοῦ γὰρ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος
τῆς Δικαιοσύνης,
Χριστός ὁ Θεὸς ἡμῶν·
καὶ λύσας τὴν κατάραν
ἔδωκε τὴν εὐλογίαν·
καὶ καταργήσας τὸν θάνατον
ἔδωρήσατο ἡμῖν ζωὴν τὴν αἰώνιον.*

2. Κοντάκιον. Ἦχος Δ'. Αὐτόμελο.

*Ἰωακείμ καὶ Ἄννα
ὀνειδισμοῦ ἀτεκνίας
καὶ Ἀδὰμ καὶ Εὕα
ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου
ἠλευθερώθησαν, Ἀχραντε,
ἐν τῇ ἁγίᾳ Γεννήσει Σου·
αὐτὴν ἑορτάζει καὶ ὁ λαός Σου
ἐνοχῆς τῶν πταισμάτων
λυτρωθεὶς ἐν τῷ κρᾶζειν Σοι·
ἡ στεῖρα τίκει τὴν Θεοτόκον
καὶ τροφὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν.*

β'. Τῶν Εἰσοδίων (στό Ναό) τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρ.).

Κοντάκιον. Ἦχος Δ'. Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ.

*Ὁ καθαρώτατος ναὸς
τοῦ Σωτῆρος,
ἡ πολυτίμητος παστὰς
καὶ Παρθένος,
τὸ ἱερὸν θησαύρισμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ,
σήμερον εἰσάγεται
ἐν τῷ Οἴκῳ Κυρίου,
τὴν χάριν συνεισάγονσα*

τὴν ἐν Πνεύματι θείῳ·
Ἦν ἀννυνοῦσιν Ἄγγελοι Θεοῦ·
Αὕτη ὑπάρχει
σκηνὴ ἐπουράνιος.

γ'. Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Τροπάριο Ζ' Ὡδῆς. Ἦχος Δ'. Οὐκ ἐλάτρευσαν. Ἰω. Δαμα-
σκηνοῦ. (Διάλογος Ἀγγέλου Γαβριὴλ καὶ Θεοτόκου).

Ὁ Ἄγγελος
Χαῖρε, Δέσποινα·
Παρθένε, χαῖρε, πάντα γενε·
χαῖρε, δοχεῖον Θεοῦ·
χαῖρε, λυχνία φωτός·
Ἀδὰμ ἡ ἀνάκλησις,
Εὔας ἡ λύτρωσις·
ὁσος ἅγιον,
περιφανὲς ἀγίασμα
καὶ νυμφῶν ἀθανασίας.

Ἡ Θεοτόκος
Ψυχὴν ἥγνισε
καὶ σῶμα κατηγίασε,
ναὸν εἰργάσατο
χωρητικόν με Θεοῦ,
σκηνὴν θεοκόσμητον,
ἔμψυχον τέμενος,
ἡ ἐπέλευσις
τοῦ Παναγίου Πνεύματος
καὶ ζωῆς ἀγνὴν Μητέρα.

Ὁ Ἄγγελος
Ὡς πολύφωτον
λαμπάδα καὶ θεότευκτον
παστάδα βλέπω Σε·
νῦν ὡς χρυσοῦ κιβωτὸς
τοῦ Νόμου τὸν πάροχον

Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος, Φορητὴ Εἰκόνα τῆς Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα Ἀγ. Ὁρους, 15' αἱ.

δέχον, Πανάμωμε,
ἐνδοκίησαντα
τὴν τῶν ἀνθρώπων ρύσασθαι
διὰ Σοῦ φθορτὴν οὐσίαν.

δ'. Τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου. (Κάθε Παρασκευὴ ἑσπέρας τῶν
ἐβδομάδων Α'-Ε' τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς).

1. Οἶκος Α'.

Ἀγγελος πρωτοστάτης
οὐρανόθεν ἐπέμφθη
εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ χαῖρε·
καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
ἐξίστατο καὶ ἴστατο
κραυγάζων πρὸς Αὐτὴν τοιαῦτα·
χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει·
χαῖρε, τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὔας ἡ λύτρωσις·
χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνους λογισμοῖς·
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ Ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις Βασιλέως καθέδρα·
χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε.

3. Οἶκος ΙΒ'.

Μέλλοντος Συμμεῶνος
τοῦ παρόντος αἰῶνος
μεθίστασθαι τοῦ ἀπατεῶνος
ἐπεδόθης ὡς βρέφος αὐτῷ,
ἀλλ' ἐγνώσθης τούτῳ καὶ Θεὸς τέλειος·
διόπερ ἐξεπλάγη Σοὺ τὴν ἄρρητον σοφίαν
κράζων· ἀλληλουῖα.

4. Οἶκος ΚΔ'.

Ὡ Πανύμνητε Μήτηρ,
ἡ τεκοῦσα τὸν πάντων Ἀγίων
ἀγιώτατον Λόγον·
δεξαμένη τὴν νῦν προσφορὰν
ἀπὸ πάσης ρῦσαι συμφορᾶς ἅπαντας

καὶ τῆς μελλούσης λύτρωσαι κολάσεως
τοὺς Σοὶ βοῶντας· ἀλληλοῦντα.

ε'. Τῆς Κοιμήσεως-Μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγ.).

1. Δοξαστικό Στιχηρῶν Ἑσπερινοῦ. Ὁκτάηχο.

Ἦχος Α'.

Θεαρχίῳ νεύματι
πάντοθεν οἱ θεοφόροι Ἀπόστολοι
ὑπὸ νεφῶν μετασώως αἰρούμενοι,

Ἦχος Πλ. Α'.

καταλαβόντες
τὸ πανάχραντον
καὶ ζωαρχικόν Σου Σκῆνος
ἐξόχως ἡσπάζοντο.

Ἦχος Β'.

Αἱ δὲ
ὑπέριστατοι τῶν οὐρανῶν Δυνάμεις
σὺν τῷ οἰκείῳ Δεσπότῃ παραγενόμεναι,

Ἦχος Πλ. Β'.

τὸ θεοδόχον καὶ ἀκραιφνέστατον Σῶμα
προπέμπονσι
τῷ δέει κρατούμεναι·
ὑπερκοσμίως δὲ προφύχοντο
καὶ ἀοράτως ἐβόων·
Ἰδοὺ ἡ παντάνασσα θεόπαις παραγέγονεν.

Ἦχος Γ'.

Ἀρατε πύλας
καὶ Ταύτην ὑπερκοσμίως ὑποδέξασθε,
τὴν τοῦ ἀενάου Φωτὸς Μητέρα.

Ἦχος Βαρύς.

Διὰ Ταύτης γὰρ
ἡ παγγενὴς τῶν βροτῶν
σωτηρία γέγονεν·
Ἥ ἀτενίζειν οὐκ ἰσχύομεν,
καὶ Ταύτη
ἄξιον γέρας ἀπονέμειν ἀδύνατον.

Ἦχος Δ'.

Ταύτης γὰρ τὸ ὑπερβάλλον
ὑπερέχει πᾶσαν ἔννοιαν.

Ἦχος Πλ. Δ'.

Διό,
Ἄχραντε Θεοτόκε,
ἀεὶ σὺν ζωηφόρῳ Βασιλεῖ
καὶ Τόκῳ ζῶσα
πρέσβευε διηνεκῶς
περιφρονῶσαι καὶ σῶσαι
ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας
τὴν νεολαίαν Σου·
τὴν γὰρ Σὴν
προστασίαν κεκτήμεθα

Ἦχος Α'.

εἰς τοὺς αἰῶνας ἀγλαοφανῶς
μακαρίζοντες.

3. Ἐξαποστειλᾶριο. Ἦχος Γ'. Αὐτόμελο.

Ἀπόστολοι ἐκ περάτων,
συναθροισθέντες ἐνθάδε
Γεθσημανῇ τὸ χωρίον
κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα·
καὶ Σὺ, Υἱὲ καὶ Θεέ μου,
παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα.

4. Τῶν Ἑορτῶν τῶν Ἀγίων.

α'. Τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (29 Ἰουν.).

1. Ἀπολυτίκιο. Ἦχος Δ'.

Οἱ τῶν Ἀποστόλων πρωτόθρονοι
καὶ τῆς Οἰκουμένης διδάσκαλοι,
τῷ Δεσπότῃ τῶν ὅλων προσβέυσατε
εὐχὴν τῇ Οἰκουμένῃ δωρήσασθαι
καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

2. Α' Στιχηρό 'Εσπερ. 'Ηχος Β'. Αὐτόμελο. 'Ανδρέου Πυροῦ.

Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασιν
ἀναδῆσωμεν Πέτρον καὶ Παῦλον·
τοὺς διηρημένους τοῖς σώμασι
καὶ ἠνωμένους τῷ Πνεύματι,
τοὺς θεοκηρύκων πρωτοστάτας·
τὸν μὲν ὡς τὸν 'Αποστόλων προεξάρχοντα,
τὸν δὲ ὡς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους κοπιάσαντα·
τούτους γὰρ ὄντως ἀξίως
ἀθανάτου δόξης
διαδήμασι στεφανοῖ
Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν,
ὁ ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

β'. Τῶν Δώδεκα 'Αποστόλων (30 'Ιουν.).

1. 'Απολυτίκιο. 'Ηχος Γ'.

'Απόστολοι Ἅγιοι,
προσβένσατε τῷ ἐλεήμονι Θεῷ,
ἵνα πταισμάτων ἄφεισιν
παράσχη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

2. Α' Στιχηρό 'Εσπερινοῦ. 'Ηχος Δ'. 'Ως γενναῖον ἐν Μάρτυσιν.

'Ως αὐτόπται καὶ μάρτυρες
τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως,
Μαθηταὶ πανόλβιοι, μακαρίζεσθε·
ὡς ἀστραπαὶ γὰρ ἐκλάμποντες
τῷ κόσμῳ ἐφάνατε·
καὶ ὡς ὄροι νοητὰ
γλυκασμὸν ἐσταλάξατε·
ὡς ἀέναοι
ποταμοὶ Παραδείσου
μερισθέντες
τῶν ἐθνῶν τὰς 'Εκκλησίας
θεοῖς ποτίζετε νάμασιν.

γ'. Τῶν Ἀγίων Μαρτύρων.

1. Ἀπολυτίκιο. Ἦχος Δ'.

Οἱ Μάρτυρές Σου, Κύριε,
ἐν τῇ ἀθλήσει αὐτῶν
στεφάνους ἐχομίσαντο
τῆς ἀφθαρσίας
ἐκ Σοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν·
σχόντες γὰρ τὴν ἰσχύν Σου
τοὺς τυράννους καθεῖλον,
ἔθρανσαν καὶ δαυμόνων
τὰ ἀνίσχυρα θρόνη.
Αὐτῶν ταῖς ἱκεσίαις, Χριστέ ὁ Θεός,
σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

2. Μαρτυρικό Τροπάριο. Ἦχος Πλ. Α'.

Εὐλόγημένος ὁ στρατὸς
τοῦ Βασιλέως τῶν οὐρανῶν·
εἰ γὰρ καὶ γηγενεῖς
ὑπῆρχον οἱ Ἀθλοφόροι,
ἀλλὰ ἀγγελικὴν ἀξίαν
ἔσπευδον φθάσαι,
τῶν σωμάτων καταφρονήσαντες
καὶ διὰ παθημάτων
τῆς τῶν Ἀσωμάτων ἀξιοθέντες τιμῆς.
Εὐχαῖς αὐτῶν, Κύριε,
κατάπεμψον ἡμῖν τὸ μέγα Σου ἔλεος.

δ'. Τῶν Ἀγίων Πατέρων-Ἱεραρχῶν, Διδασκάλων.

Δοξαστικό Αἰνῶν Α'-Ζ' Οἴκουμ. Συνόδων. Ἦχος Πλ. Δ'.

Τῶν Ἀγίων Πατέρων ὁ χορὸς
ἐκ τῶν τῆς Οἰκουμένης περάτων συνόραμῶν
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου
μίαν οὐσίαν
ἐδογματίσε καὶ φύσιν,
καὶ τὸ μυστήριον τῆς θεολογίας
τρανῶς παρέδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ·

Οὓς ἐνφημοῦντες ἐν πίστει
 μακαρίσωμεν λέγοντες·
 ὦ θεία παρεμβολή
 παρατάξεως Κυρίου·
 ἀστέρες πολύφωτοι
 τοῦ νοητοῦ στερεώματος·
 τῆς μυστικῆς Σιών
 οἱ ἀκαθαίρετοι πύργοι·
 τὰ μυρίπνοα ἄνθη τοῦ Παραδείσου·
 τὰ πάγχρυσά στόματα τοῦ Λόγου·
 Ἐκκλησίας τὸ καύχημα,
 Οἰκουμένης ἀγλαΐσμα,
 ἔκτενῶς προσβεύσατε
 ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

ε'. Τῶν Ἀγίων Τριῶν Ἱεραρχῶν.

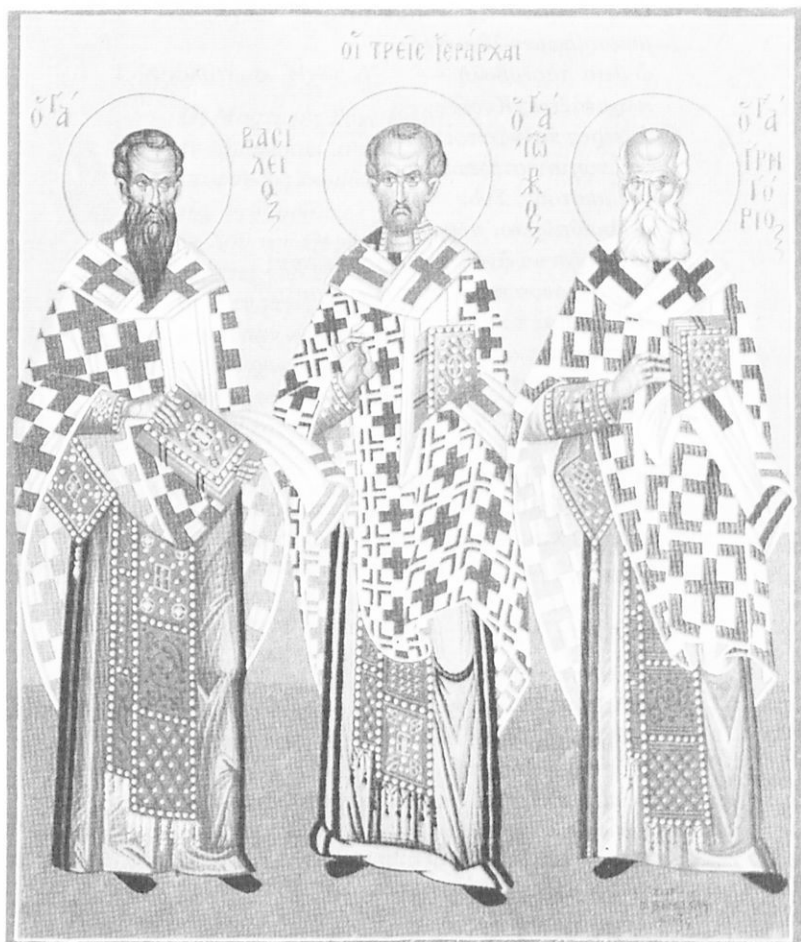
(Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ
 Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, 30 Ἰανουαρίου, Ἑορτὴ τῆς
 Παιδείας).

1. Ἀπολυτίκιο. Ἦχος Α'.

Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς Τρισηλίου Θεότητος,
 τοὺς τὴν Οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας,
 τοὺς μελιρρότους ποταμοὺς τῆς σοφίας,
 τοὺς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδένυσαντας·
 Βασιλείον τὸν Μέγαν καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον
 σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ τῷ τὴν γλῶτταν χρυσορρόημονι.
 Πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρασταί
 συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν·
 Αὐτοῖ γὰρ τῇ Τριάδι
 ὑπὲρ ἡμῶν αἰεὶ προσβεύουσι.

2. Κοντάκιο. Ἦχος Β'. Τοὺς ἀσφαλεῖς.

Τοὺς ἱεροὺς καὶ θεοφθόγγους κήρυκας,
 τὴν κορυφὴν τῶν Διδασκάλων, Κύριε,
 προσελάβον εἰς ἀπόλασιν τῶν ἀγαθῶν Σου καὶ ἀνάπανσιν·
 τοὺς πόνοὺς γὰρ ἐκείνων καὶ τὸν κόματον
 ἐδέξω ὑπὲρ πᾶσαν ὀλοκάρπωσιν,
 ὁ μόνος δοξάζων τοὺς Ἀγίους Σου.

Οι Τρεις Ἱεράρχες, οἱ Προστάτες τῶν Γραμμάτων.

Σύγχρονη φορητὴ Εἰκόνα, ἔργο τοῦ Ἀγιογράφου Πέτρου Βαμπούλη, τοῦ ἔτους 1966.

(Ὁ συνεορτασμός τους τὴν 30ῇ Ἰανουαρίου ὁρίσθηκε, ἐπειδὴ καὶ οἱ τρεῖς ἐορτάζονται καὶ χωριστὰ τὸν Ἰανουάριο, τὴν 1ῃ ὁ Μ. Βασίλειος, τὴν 25ῃ ὁ Ἁγ. Γρηγόριος καὶ τὴν 27ῃ ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ ἱ. Λειψάνου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀπὸ τὸν Πόντο στὴν Κων/λη τὸ 438. Τὴν Ἑορτὴ εἰσήγαγε ὁ Μητροπολίτης Εὐχαΐτων Μ. Ἀσίας Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους, ὁ ὁποῖος συνέθεσε καὶ τὴν ὠραϊότατη Ἀκολουθία τους, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορα Κων/νου Μονομάχου, 1042-1055).

3. Δοξαστικό Στιχηρῶν Ἑσπερινοῦ. Ἦχος Πλ. Β΄.

Τὰς μυστικὰς σήμερον τοῦ Πνεύματος σάλπιγγας,
τοὺς θεοφόρους Πατέρας ἀνευφημήσωμεν·
τοὺς μελωδῆσαντας ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας
μέλος ἐναρμόνιον θεολογίας·
Τριᾶδα μίαν ἀπαράλλακτον
οὐσίαν τε καὶ Θεότητα·
τοὺς καθαιρέτας Ἀρείου
καὶ Ὁρθοδόξων προμάχους·
τοὺς προσβέοντας πάντοτε Κυρίῳ
ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

4. Β΄ Τροπάριο Ἀποστίχων. Ἦχος Πλ. Α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις, Ἱεραρχῶν ἢ τριᾶς·
οὐρανοβάμονες, ἐπίγειοι ἄγγελοι·
τοῦ κόσμου ἢ σωτηρία,
ἢ τῶν ἀνθρώπων χαρὰ
καὶ τῆς Οἰκουμένης οἱ διδάσκαλοι·
τοῦ Λόγου οἱ πρόμαχοι,
ἰατροὶ ἐπιστήμονες
τῶν νοσημάτων
τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος·
οἱ ἀτίττοι
ποταμοὶ οἱ τοῦ Πνεύματος·
λόγοις οἱ καταρδεύσαντες
τῆς γῆς ἅπαν πρόσωπον·
οἱ θεολόγοι, αἱ βάσεις,
οἱ χρονολόγοι οἱ ἔνθεοι.
Χριστὸν καταπέμψαι
ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν αἰτεῖτε
τὸ μέγα ἔλεος.

Σ΄. Τῶν Ἀγίων Πατέρων-Οσίων, Ἀσκητῶν.

Δοξαστικό Παρασκευῆς ἐσπέρας Τυρινῆς. Ἦχος Πλ. Δ΄.

Τὸ κατ' εἰκόνα τηρήσαντες ἀλώβητον
νοῦν ἡγεμόνα
κατὰ παθῶν ὀλεθρίων
ἀσκητικῶς ἐνστησάμενοι

εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ὥς δυνατόν ἀνεληγνύθατε·
 ἀνδρικῶς γὰρ τὴν φύσιν ἐκβιασάμενοι
 ἐσπεύσατε τὸ χεῖρον καθυποτάξαι τῷ κρείττονι
 καὶ τὴν σάρκα δονλῶσαι τῷ πνεύματι·
 ὅθεν μοναζόντων
 ἀνεδείχθητε ἀκρότης,
 πολισταὶ τῆς ἐρήμου,
 εὐδρομοίντων ἀλείπται,
 κανόνες ἀρετῆς ἀκριβέστατοι.
 Καὶ νῦν ἐν οὐρανοῖς
 τῶν ἐσώπτρων λυθέντων, Πανόσιοι,
 καθαρώς ἐποπτεύετε
 τὴν Ἁγίαν Τριάδα
 ἐντυγχάνοντες ἀμέσως
 ὑπὲρ τῶν πίστει καὶ πόθῳ τιμώντων ὑμᾶς.

Ζ'. Τῶν Ἁγίων Πάντων (Κυριακή μετὰ τὴν Πεντηκοστή).

1. Ἀπολυτίκιο. Ἦχος Δ'.

Τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ
 Μαρτύρων Σου,
 ὡς πορφύραν καὶ βύσσον
 τὰ αἵματα,
 ἢ Ἐκκλησίᾳ Σου στολισαμένη
 δι' αὐτῶν βοᾷ Σοι,
 Χριστὲ ὁ Θεός·
 τῷ λαῷ Σου τοὺς οἰκτιρμοὺς Σου κατάπεμψον,
 εἰρήνην τῇ πολιτείᾳ Σου δώρησαι
 καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν
 τὸ μέγα ἔλεος.

2. Κάθισμα Γ' Ὡδῆς. Ἦχος Πλ. Δ'. Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον.

Προπατόρων, Πατέρων,
 Πατριαρχῶν,
 Ἀποστόλων, Μαρτύρων,
 Τεραρχῶν,
 Προφητῶν καὶ Ὁσίων Σου,
 Ἀσκητῶν καὶ Δικαίων τε

καὶ παντὸς ὀνόματος
 ἐγγεγραμμένοι ἐν βίβλῳ ζωῆς
 τὴν ἁγίαν μνήμην
 τελοῦντες, Χριστὲ ὁ Θεός,
 πάντα συγκινοῦμεν
 εἰς προσβίαν δεόμενοι·
 εἰρήνευσον τὸν κόσμον Σου
 δι' αὐτῶν ὡς φιλόανθρωπος,
 ἵνα πάντες βοῶμέν Σοι·
 ὁ Θεὸς ὁ ἐνδοξαζόμενος
 ἐν βουλῇ Ἁγίων Σου,
 Σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς
 ὁ δοξάσας ἀξίως
 τὴν μνήμην αὐτῶν.

η'. Τῶν Ἁγίων Ἀρχαγγέλων (8 Νοεμβρ.).

Ἀπολυτίκιο. Ἦχος Δ'. Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ.

Τῶν οὐρανίων στρατιῶν
 Ἀρχιστράτηγοι,
 δυσωποῦμεν ἡμᾶς
 ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι,
 ἵνα ταῖς Ὑμῶν δεήσεσι
 τειχίσῃτε ἡμᾶς
 σκέπη τῶν πτερύγων
 τῆς αὐλῶν Ὑμῶν δόξης
 φρουροῦντες ἡμᾶς προσπίπτοντας
 ἐκτενῶς καὶ βοῶντας·
 ἐκ τῶν κινδύνων λυτρώσασθε ἡμᾶς
 ὡς Ταξιάρχαι τῶν Ἄνω Δυνάμεων.

«Οὐκ ἀπαρνησόμεθά Σε, φίλη Ὁρθοδοξία,
οὐ ψευσόμεθά Σε, πατροπαράδοτον Σέβας·
ἐν Σοὶ ἐγεννήθημεν, ἐν Σοὶ ζῶμεν
καὶ ἐν Σοὶ κοιμηθησόμεθα.
Εἰ δὲ καὶ καλέσοι καιρός,
καὶ μυριάκις ὑπὲρ Σοῦ τεθνηξόμεθα».

(Ἰωσήφ Βρυέννιος, Βυζαντινός μοναχός-θεολόγος, 1350-1432)

ΕΞΗΓΗΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Τίς ἐπόμενες Εἰκόνες μᾶς παραχώρησαν εὐγενικά οἱ ἑξῆς:

α) Ὁ Καθηγητής τοῦ Πολυτεχνείου κ. Παῦλος Μυλωνᾶς τίς Εἰκόνες Ἑξωφύλλου – σελ. 5 καί σελ. 95.

β) Ὁ Ἀγιορείτης Μοναχός π. Ἰωάννης Βράνος, καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας στήν «Ἀθωνιάδα» Ἐκκλησιαστική Σχολή (Γυμνάσιο - Λύκειο), τίς Εἰκόνες τῶν σελ. 24 καί 73.

γ) Ὁ Ἀγιορείτης Μοναχός π. Ἀνδρέας Σιμωνοπετρίτης τῇ φωτογραφία τῆς σελ. 167, ἀπό τό βιβλίο του «Τό Ἅγιον Ὅρος» (1969).

δ) Ὁ Ἀγιορείτης Μοναχός Γέρων Μητροφάνης Χιλανταρινός, ἀπ' τὴν πλουσιότατη συλλογή του, τίς Εἰκόνες τῶν σελ. 16, 33, 38, 45, 46, 52, 62, 67, 71, 79, 90, 93, 101, 144, 157, 163, 173, 196, 216.

ε) Ἡ «Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τὴν Εἰκόνα τῆς σελ. 246.

ς) Ἡ «Ἐκδοτική Ἀθηνῶν», ἀπό τὴ μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἔκδοσή της «Οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους», τόμος Α', τίς Εἰκόνες τῶν σελ. 207 καί 227, καθὼς καὶ τίς ἐπίτιτλες διακοσμήσεις τῶν κεφαλαίων τοῦ Βιβλίου.

ζ) Ὁ μουσικολόγος κ. Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμῆς, τῇ φωτογραφία τῆς σελ. 220, ἀπ' τό βιβλίο του «Μουσικὰ Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας» (1453-1832), τόμος Α', Ἀθῆνα 1975, πίνακας VI.

η) Ὁ μουσικολόγος κ. Γρηγόριος Στάθης τίς Εἰκόνες τῆς σελ. 222 καὶ τῇ φωτογραφία τῆς σελ. 221, ἀπ' τό βιβλίο του «Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος, Κατάλογος περιγραφικὸς...», τόμ. Α', Ἀθῆναι 1975, πίνακας ΚΔ.

θ) Τίς φωτογραφίες τῶν χειρογράφων τῆς σελ. 40 ἐπῆραμε ἀπὸ τὴν «Ἠθικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια» τοῦ κ. Ἀ. Μαρτίνου.

2. Οἱ ὑπόλοιπες Εἰκόνες χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τό καλλιτεχνικὸ Ἀρχεῖο τοῦ ΟΕΔΒ.

Πρὸς ὅλους ἐκφράζουμε θερμὲς εὐχαριστίες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7-10
Κύριες συντμήσεις	10
Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ. ΤΑ ΑΙΩΝΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. 1. 'Η ἐπιστημονική γνώση του ανθρώπου	11-14
Β'. 2. 'Η φιλοσοφική γνώση του ανθρώπου. α'. 'Εννοια - όρισμός τῆς Φιλοσοφίας. β'. Τό φαινόμενο τῆς φιλοσοφικῆς πολυγνωμίας. γ'. 'Η θετική ἐξήγηση	14-19
Γ'. 3. 'Η Θρησκεία καί ἡ θρησκευτική γνώση. α'. 'Ιστορική διαπίστω- ση. β'. 'Η ἀληθινή ἐξήγηση τοῦ φαινομένου τῆς πολυθρησκίας.	19-23
Δ'. 4. 'Η μία-μοναδική ἀληθινή Θρησκεία: ἡ Χριστιανική 'Ορθοδο- ξία. α'. Αὐθεντικά γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς Θρησκείας. β'. Μο- νοθεϊσμός, ἀποκάλυψη καί λύτρωση στίς ἄλλες θρησκείες γε- νικά	23-27

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ. ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ. Η ΘΕΙΑ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

Ε'. 1. 'Εννοια καί προϋποθέσεις τῆς θείας 'Αποκαλύψεως. 2. 'Η φυ- σική ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ. 3. 'Η ὑπερφυσική 'Αποκάλυψη τοῦ Θεοῦ	30-33
Ζ'. 4. 'Η χριστ. πίστη ὡς μέσο γνώσεως τῆς θείας 'Αποκαλύψεως. α'. 'Η «ἀρχή» τῆς πίστεως. β'. 'Ο χαρακτήρας τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. γ'. 'Η καθαυτὸ χριστιανική πίστη. δ'. Πίστη καί γνώση	34-38
Ζ'. 5. Οἱ πηγές τῆς 'Ορθόδοξης Χριστιανικῆς Πίστεως. α'. 'Η 'Αγία Γραφή. 1. Τά βιβλία τῆς 'Αγίας Γραφῆς (πίνακας). 2. 'Η θεοπνευ- στία τῆς 'Αγ. Γραφῆς. β'. 'Η 'Ιερά Παράδοση	39-45
ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ. Ο ΑΚΤΙΣΤΟΣ ΘΕΟΣ

Η'. 1. 'Η ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ. α'. «'Ο 'Ων». β'. «'Ενδείξεις» γιά τὴν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ. γ'. 'Απὸ τῆ φυσική στὴν ὑπερφυσική 'Αποκά- λυψη	48-52
Θ'. 2. Οὐσία καί ιδιώματα τοῦ Θεοῦ. α'. 'Απόλυτα καί φυσικά ἰδι- ώματα τοῦ Θεοῦ	53-56
Ι'. β'. Σχετικά ιδιώματα τοῦ Θεοῦ	56-60
ΙΑ'. 3. 'Ο Τριαδικὸς Θεός: Τριαδική Μονάς. α'. Γενικά. β'. Βασικά χω- ρία τῆς 'Α. Γραφῆς. γ'. Συνοπτική διατύπωση τοῦ δόγματος. δ'. 'Αγία Τριάς καί 'Εκκλησία. ε'. Μερικοὶ Τριαδικοὶ 'Υμνοι	61-65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ. Ο ΚΤΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΙΒ'. 1. 'Η δημιουργία τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. α'. Οἱ Ἅγιοι Ἄγγελοι. β'. Οἱ πονηροὶ Δαίμονες	66-70
ΙΓ'. 2. 'Η δημιουργία τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. α'. «Ἐξαήμερη» δημιουργία. β'. «Ἐξαήμερος» καὶ Ἐπιστήμη	70-74
ΙΔ'. 3. 'Η δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. α'. Ἰδιαίτερος τρόπος δημιουργίας. 1. «Κατ' εἰκόνα Θεοῦ». 2. «Καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ». β'. «Ἀρχέγονος δικαιοσύνη»	75-78
ΙΕ'. 4. 'Η ἁμαρτία καὶ ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου. α'. Τὰ αἷτια τῆς ἁμαρτίας-πτώσεως. β'. Ἐξωβιβλικές παραδόσεις γιὰ τὴν πτῶση τοῦ ἀνθρώπου. γ'. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας. α'. Ὁ θάνατος καὶ τὸ φυσικὸ κακὸ	78-83
ΙΖ'. β'. Ἀπώλεια θ. Χάριτος καὶ «ἀρχεγόνου δικαιοσύνης». γ'. 'Η ἀμαύρωση τοῦ «κατ' εἰκόνα». δ'. Τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα	83-85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ. Ο ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΣ ΙΗΣΟΥΣ

ΙΖ'. 1. 'Η παγκόσμια προσδοκία θεοῦ Λυτρωτῆ. α'. Οἱ ἐθνικές «προφητείες» περὶ Θεανθρώπου Λυτρωτῆ. β'. Οἱ Προφητείες τῆς Π.Δ. γιὰ τὸ Μεσσία-Ἐμμανουὴλ	86-91
ΙΗ'. 2. 'Η θεία Ἐνανθρώπησις. α'. «Υἱὸς Θεοῦ». β'. Καὶ «Υἱὸς ἀνθρώπου». γ'. Τὸ «Θεάνθρωπον» τοῦ Ἰ.Χ. ὡς μυστήριον καὶ μέγιστον θαῦμα. 'Η διατύπωση τοῦ Δόγματος	91-96
ΙΘ'. 3. Τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Κυρίου. α'. Ὁ Ἰ.Χ. ὡς Προφήτης καὶ Διδάσκαλος. (Τὸ προφητικὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ)	97-99
Κ'. β'. Ὁ Ἰ.Χ. ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς. (Τὸ ἀρχιερατικὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ). 1. 'Η ἐννοια τῆς θυσίας γενικά. 2. 'Η Σταυρικὴ Θυσία τοῦ Χριστοῦ	100-104
ΚΑ'. γ'. Ὁ Ἰ.Χ. ὡς αἰώνιος Βασιλεὺς. (Τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ). 1. Τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ. 2. 'Η Σταύρωση. 3. 'Η Θεόσωμη Ταφή. 4. 'Η Κάθοδος στὸν Ἄδη	104-110
ΚΒ'. 5. 'Η κοσμοχαρμόσυνη Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. α'. Οἱ μαρτυρίες καὶ οἱ «μάρτυρες» τῆς Ἀναστάσεως. β'. Τὸ νόημα καὶ οἱ καρποὶ τῆς Ἀναστάσεως	110-114
ΚΓ'. 6. 'Η ἐνδοξη Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου. α'. Τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναλήψεως. β'. Τὸ πολυσήμαντο νόημα τῆς Ἀναλήψεως. γ'. 'Η ὀρθόδοξη βίωση τῆς πίστεως στὸν Ἀναστάντα καὶ Ἀναληφθέντα Σωτῆρα	114-118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ. ΤΟ ΑΓΙΟ ΠΝΕΥΜΑ

ΚΔ'. 1. Τὸ Πρόσωπον-Υπόστασις καὶ ἡ Θεότητα τοῦ Ἀ. Π. 2. Ἅγιο Πνεῦμα καὶ Ἐκκλησία. α'. Ὁ «Παράκλητος»-Ἀ.Π. συνεχιστὴς τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεανθρώπου. β'. Κάθοδος καὶ παραμονὴ τοῦ Ἀ.Π. στὴν Ἐκκλησία. γ'. Τὰ χαρίσματα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ Ἀγ. Πνεύματος. δ'. Τὸ μυστήριον τοῦ Προσώπου τοῦ Ἀγ. Πνεύματος	119-124
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΚΕ'. 1. 'Ιδρυση καί έννοια τής 'Εκκλησίας. 2. Ούσία ή φύση τής 'Εκκλησίας. α'. 'Η 'Εκκλησία «Σῶμα Χριστοῦ». β'. «Στρατευσομένη» καί «Θριαμβεύουσα 'Εκκλησία». γ'. 'Η «κοινωνία τῶν Ἀγίων». 3. 'Ιδιότητες τής 'Εκκλησίας	125-130
ΚΣ'. 4. Τό ἔργο καί οἱ ἐργάτες τής 'Εκκλησίας. α'. Τό προφητικό-διδασκαλικό ἔργο τής 'Εκκλησίας. β'. Τό ἀρχιερατικό-ἀγιαστικό ἔργο τής 'Εκκλησίας. γ'. Τό βασιλικό-διοικητικό ἔργο τής 'Εκκλησίας	131-135
ΚΖ'. 5. 'Η σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στήν 'Εκκλησία. α'. Συνέργεια θ. Χάριτος καί ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. β'. Αἰρετικές διδασκαλίαις	137-140

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ. Η ΖΩΗ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ

ΚΗ'. 1. 'Ο σωματικός θάνατος καί ἡ ἀθανασία τής ψυχῆς. 2. 'Η ζωή καί κατάσταση τής ψυχῆς μετὰ θάνατον. α'. Μερική κρίση. β'. Μέση κατάσταση. γ'. 'Η κρίση γενικά τῶν π.Χ. καί μὴ Χριστιανῶν, ἀλλ' ὄχι ἀθρήσκων μ.Χ. 3. 'Η Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου. α'. Βέβαιη, ἀλλ' ἄγνωστη ἡμέρα. β'. Προγνωστικά «σημεῖα». 4. Σωματική ἀνάσταση καί ἀφθαρτοποίηση νεκρῶν καί ζώντων. Συντέλεια καί ἀφθαρτοποίηση οὐρανοῦ καί γῆς	141-146
ΚΘ'. 5. 'Η αἰώνια ζωή. α'. Καθολικὴ δικαιοκρισία. β'. 'Η αἰώνια ζωὴ τῶν δικαίων. γ'. 'Η αἰώνια κόλαση τῶν ἀμαρτωλῶν. δ'. 'Η τελείωση τῶν πάντων	146-150

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ. ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ. 1. Τό νόημα τής 'Ορθόδοξης Λατρείας. 2. Τό περιεχόμενο τής 'Ορθόδοξης Λατρείας καί Τέχνης. 3. Μέσα προσεγγίσεως καί γνώσεως τής 'Ορθόδοξης Λατρείας καί Τέχνης. ...	152-155
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ. Ο ΤΟΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΛΑ'. 1. 'Ο Χριστιανικός Ναός. α'. 'Η έννοια τοῦ Ναοῦ. β'. Σχήματα ἢ «ρυθμοί» χριστιανικῶν Ναῶν. γ'. Τό ἐξωτερικό τοῦ Ναοῦ. δ'. Τό ἐσωτερικό τοῦ Ναοῦ	156-161
ΛΒ'. 2. 'Η Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία. α'. Οἱ πρῶτες κατευθύνσεις. β'. Χαρακτηριστικά τής Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας. γ'. Εἰκονογραφικοὶ κύκλοι. δ'. 'Η τιμὴ τῶν ἱ. Εἰκόνων. ε'. 'Η τιμὴ τῶν Ἀγίων Λειψάνων	161-167

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ. Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΛΓ'. 1. 'Ο λειτουργικός χρόνος. 2. Τό ὀρθόδοξο Ἑορτοδρόμιο ἢ
--

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ. Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ Α'. ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΛΔ'. α'. Τό νόημα τῶν Μυστηρίων γενικά. β'. Ἡ ἔννοια καί ἡ ἀναγκαιότητα τῶν Μυστηρίων. γ'. Πότε εἶναι ἔγκυρα καί ἀποτελεσματικά τά Μυστήρια	174-176
ΛΕ'. 1. Τό Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος. α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου. β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. γ'. Προετοιμασία γιά τό Βάπτισμα. δ'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου. ε'. Ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου. ς'. Ἡ εἰδική χάρις τοῦ Μυστηρίου. ζ'. Βάπτισμα «ἀνάγκης» καί ἀβάπτιστα νήπια	176-180
ΛΣ'. 2. Τό Μυστήριον τοῦ Χρίσματος. α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου. β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. γ'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου. δ'. Ἡ «μετάδοση» τοῦ ἁγίου Χρίσματος. ε'. Ἡ εἰδική χάρις τοῦ Μυστηρίου καί ἡ διατήρησή της ἀπό τόν πιστό	181-183
ΛΖ'. 3. Τό Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας. α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου. β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. γ'. Θυσία, Εὐχαριστία, Τροφή. δ'. Ἡ τελετή τοῦ Μυστηρίου. Ἡ θ. Λειτουργία κέντρο ὅλης τῆς Λατρείας. ε'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου	183-188
ΛΗ'. ς'. Ἀνάλυση καί ἀνάπτυξη τῆς θ. Λειτουργίας. 1. Ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων. 2. Ἡ Λειτουργία τῶν Πιστῶν. Ὑποχρεωτική ἡ συμμετοχή τοῦ πιστοῦ στή θ. Λειτουργία τῆς Κυριακῆς	189-193
ΛΘ'. 4. Τό Μυστήριον τῆς Μετανοίας. α'. Τό νόημα τοῦ Μυστηρίου. β'. Ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. γ'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου. δ'. Τέλεση καί ἀποτελέσματα τοῦ Μυστηρίου. ε'. Ἡ ψυχολογία καί ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ Μυστηρίου. ς'. Προετοιμασία καί πρακτικές ὁδηγίες γιά τό Μυστήριον	193-197
Μ'. 5. Τό Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης. α'. Τό νόημα καί ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. β'. Τά αἰσθητά σημεῖα τοῦ Μυστηρίου. γ'. Ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου. δ'. Ἡ εἰδική χάρις τοῦ Μυστηρίου γιά κάθε βαθμό. ε' Τό ὕψος καί τά προσόντα τοῦ ἱερατικοῦ λειτουργήματος. ς'. Καί οἱ λαϊκοί μετέχουν στό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας	197-200
ΜΑ'. 6. Τό Μυστήριον τοῦ Γάμου. α'. Τό νόημα καί ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. β'. Τά αἰσθητά σημεῖα καί ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου. γ'. Ἡ εἰδική χάρις τοῦ Μυστηρίου. δ'. Ἡ χριστιανική οἰκογένεια.	200-203
ΜΒ'. 7. Τό Μυστήριον τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου. α'. Τό νόημα καί ἡ σύσταση τοῦ Μυστηρίου. β'. Τά αἰσθητά σημεῖα καί ἡ τέλεση τοῦ Μυστηρίου. γ'. Ἡ εἰδική χάρις τοῦ Μυστηρίου. δ'. Τό ἔλαιον τῶν ἱ. Κανδελῶν	203-205

Β'. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΙΕΡΕΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΚΑΙ ΤΕΛΕΤΕΣ

ΜΓ'. 1. Ἐγκαίνια ἱ. Ναοῦ. 2. Μικρός καί Μέγας Ἀγιασμός. 3. Παρακλητικοί Κανόνες. 4. Νεκρώσιμες Ἀκολουθίες. 5. Διάφορες Εὐχές	206-211
--	---------

Γ'. ΟΙ ΥΜΝΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΜΔ'. 1. 'Η 'Ορθόδοξη 'Υμνολογία γενικά. 2. Τά χαρακτηριστικά τῆς 'Υμνολογίας καί γενικά τῆς Λατρείας μας. α'. 'Ο χριστοκεντρικός χαρακτήρας. β'. 'Υπερχρονική καί ὑπερτοπική (ὑπερκόσμια) γ'. «Προφητική». δ'. «'Ασκητική». ε'. 'Εκκλησιαστική, «κοινωνική». 3. Τό περιεχόμενο τῶν ι. "Ὑμνων. 4. 'Υμνογραφική ἢ ὑμνολογική ὁρολογία	212-217
ΜΕ'. 5. Τό μέτρο ἢ ὁ ρυθμός τῶν ι. "Ὑμνων. 6. 'Η ἐκκλησιαστική ἢ Βυζαντινή Μουσική	217-222

Δ'. ΕΚΛΕΚΤΟΙ ΥΜΝΟΙ

ΜΣ'	
Ν'. 1. 'Ακινήτων Δεσποτικῶν 'Εορτῶν	223-228
2. Κινητῶν Δεσποτικῶν 'Εορτῶν	228-236
3. Θεομητορικῶν 'Εορτῶν	237-242
4. Τῶν 'Εορτῶν τῶν 'Αγίων	242-249
'Εξήγηση γιά τίς Εἰκόνες τοῦ βιβλίου	250
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	251-255

